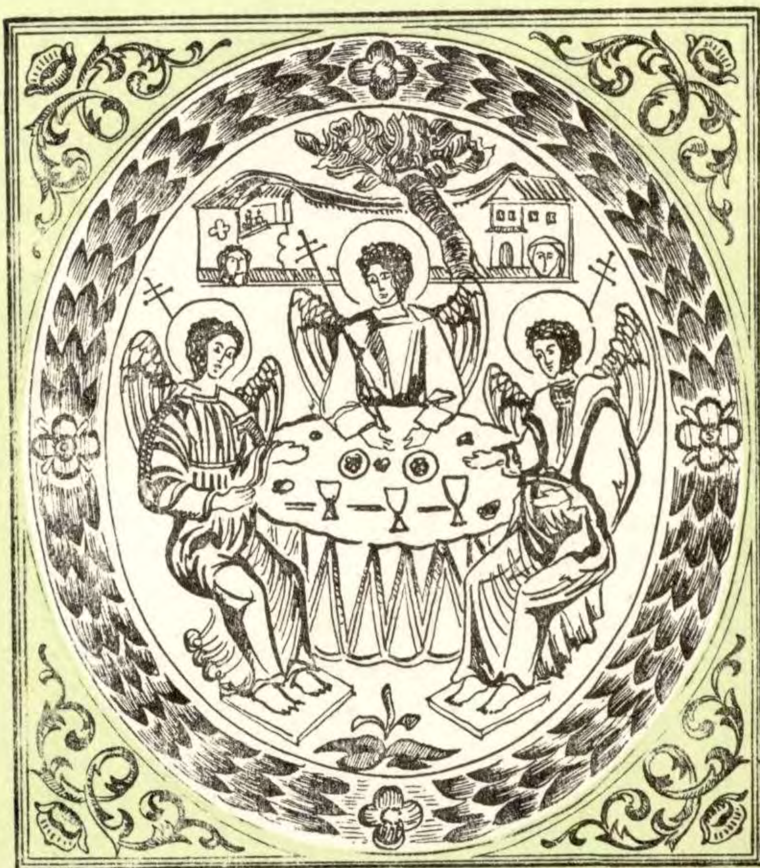

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

4 ex. 2

IULIE—AUGUST
1990
ANUL XXXV
SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI ARHIEPISCOPIEI VADULUI, FELEACULUI ŞI CLUJULUI EPISCOPIEI ALBA IULIEI şi EPISCOPIEI ORADIEI

CUPRINS

STUDII ŞI ARTICOLE

DIN SFINŢII PĂRINŢI

SPIRITUALITATEA ORTODOXĂ

MATERIALE OMILETICE ŞI CATEHETICE

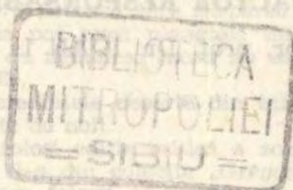
ÎN VIAŢA CEA NOUĂ

DIN ACTUALITATEA PANORTODOXĂ

MITROPOLIA ARDEALULUI

REVISTA OFICIALĂ A
ARHIEPISCOPIEI SIBIULUI, ARHIEPISCOPIEI VADULUI,
FELEACULUI ŞI CLUJULUI, EPISCOPIEI ALBA IULIEI ŞI
EPISCOPIEI ORADIEI

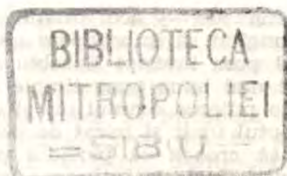
ANUL XXXV, Nr. 4 IULIE—AUGUST 1990

Redacţia şi Administraţia: ARHIEPISCOPIA ORTODOXĂ ROMÂNĂ, SIBIU

MITROPOLIA ARDEALULUI

REDACȚIA ȘI ADMINISTRAȚIA

Arhiepiscopia ortodoxă română Sibiu, strada 1 Mai nr. 24

O DISPUTĂ TEOLOGICĂ DE LA SFÎRŞITUL VEACULUI AL IV-LEA

Sf. Grigorie de Nyssa: ÎMPOTRIVA CREDINŢEI ÎN DESTIN.[1]

Fără îndoială că ţii minte ce mi s-a întîmplat nu de mult la Voi, cînd — ca

---

1 Prin anii 382—383 a avut loc la Constantinopol o dispută publică între Sf. Grigorie de Nyssa şi între un filozof cu numele de Eusebie, care apăra cu pasiune credinţa în fatalism, aşa cum se pare că fusese susţinută mai ales de doi filozofi stoici: Chrisipp din Soli (+ 212 î. Hr.) şi Posidonius din Apameia Siriei (+ 50 î. Hr.) Ca şi întemeietorul stoicismului, Zenon (cca + 270 î. Hr.), ei susţineau că „fenomenele lumii se influenţează reciproc, aşa că mişcările planetelor influenţează asupra fenomenelor terestre şi prin aceasta şi asupra suferinţelor şi vieţii oamenilor" (N. Balcă; *Istoria filosofiei antice, Bucureşti,* 1982, p. 250). Desigur că oricîtă dialectică a dovedit acest filozof „trecut prin şcolile profane", faptul că el tăgăduia libertatea voinţei omeneşti va fi influenţat puternic conştiinţele contemporanilor săi, acum cînd creştinismul se dovedise biruitor, aşa încît referatul făcut de Sf. Grigore sub formă de epistolă trimisă unei persoane înalte îşi va fi produs efectul: la urmă filozoful a recunoscut absurditatea afirmaţiilor sale şi s-a convertit.

Credinţa în fatalitate sau în destin a îmbrăcat diferite forme fiind combătută mai ales de Părinţii şi dascălii Bisericii creştine.

Astfel Sf. Metodie (+ 311) declară: „Cei care afirmă că omul nu este liber şi zic că este condus de legile implacabile ale destinului se fac vinovaţi faţă de Dumnezeu însuşi, pe care-L consideră autorul relelor venite peste oameni. Căci dacă El conduce mişcarea stelelor şi ocîrmuieşte întreg universul iar stelele sau planetele antrenează pe oameni atît la bine, cît şi la rău, înseamnează că El este autorul şi cauza relelor" (trad. rom. P.S.B. 10, 99).

Sf. Ciril al Ierusalimului scrie: „Viaţa omului nu depinde, după cum flecăresc unii, de naşterea şi de conjuncţia stelelor, ci tu, omule, eşti, precum voieşti, autorul vieţii şi al duratei ei" *(Cateheza* II, trad. D. Fecioru: „Izvoarele ortodoxiei", Bucureşti, 1943, p. 81).

În lucrarea sa *„Despre suflet şi înviere"*, Sf. Grigorie de Nyssa declară: „Dacă am crede în atotputernicia destinului atunci unde mai e dreptatea, bunăcuviinţa, virtutea creştinului?"

În minunata sa *„Învăţătură firească spre surparea superstiţiei poporului"*, Gh. Şincai scria pe la 1810: „Cum pot avea planetele influx în mintea, numirea şi nenorocirea oamenilor? Şi cît de nebunesc lucru nu este a zice că planetele ocîrmuiau (viaţa oamenilor)" (p. 185).

Greu mai pot fi scoase credinţele deşarte din inima oamenilor dacă ele mai dăinuiesc în vremurile apropiate de noi!

Regret că n-am putut folosi ediţia critică a acestei lucrări, care a fost tipărită în volumul III, partea II-a din colecţia *„Gregorii Nysseni Opera"*, apărută în Leiden în 1981. De aceea am folosit ediţia din Migne P.G., 45, 115—174, deşi textul acesta e plin de neclarităţi şi de omisiuni aşa că şi traducerea noastră a devenit greoaie. Se ştie că textul grec al acestei opere a fost editat — 1938 la Chişinău şi de profesorii C. Iordăchescu şi Th. Simensky, din păcate nici el critic.

Cel mai temeinic (pentru noi singurul) studiu asupra acestei scrieri este al lui Dom David de Mandieta: *Fatalisme et liberté dans l'antiquité grecque,* Louvain-Paris, 1945, p. 404—435.

să folosesc un cuvînt din Evanghelie — acel munte al necredinței [2] și-a părăsit pînă la urmă încăpățînarea ajungînd să îmbrățișeze credința creștină. Mă gîndesc, desigur, la momentul cînd acel prea înțelept Eusebiu și-a dat seama care anume poate fi judecata care șade cel mai bune unor tîmple cărunte, anume dacă înaintarea în bine depinde numai de puterea omului ori și de colaborarea lui cu Dumnezeu? Eu rămăsesem de-a dreptul uluit și mirat de ciudățenia și taina unui astfel de om, care a fost în stare să creadă că perfidia păgînească ar putea întrece puterea cea peste fire a credinței, încît la întîlnirea pe care am avut-o cu el s-a hotărît nici mai mult, nici mai puțin decît să țină o cuvîntare „despre destin". De aceea, întrucît mi-ai cerut, cinstite și sfințite părinte, să istorisesc în scris, sub formă de scrisoare, discuția pe care am avut-o cu acel filozof pe această temă, în marele oraș al lui Constantin, întrucît întîmplător acum am puțin timp liber, ca să redau lucrurile cît mai scurt posibil, într-o istorisire simplă și nemeșteșugită, ferindu-mă să nu trec peste extensiunea unei epistole și fără să lungesc prea mult istorisirea.

Acestui bărbat trecut prin școlile profane i-am pus mai întîi cîteva întrebări privitoare la învățătura noastră, încercînd să-l prind în cuvinte și să-l fac pe această cale să părăsească superstiția elinească și să îmbrățișeze credința creștină. El, însă, căuta pe toate căile să dovedească cum că nu stă în puterea omului să-și impună în mod liber părerile, ci că viața omenească este cu totul dependentă parcă de o anumită necesitate, fără de știrea căreia nimic nu se întîmplă din cele cîte se petrec în noi. Prin acest argument el respingea însuși silogismul meu, întrucît — zicea el — dacă e sortit cuiva să se nască creștin, acela se va naște creștin chiar dacă el n-ar vrea-o, iar dacă destinul n-o îngăduia, atunci împotriva destinului nu sînt valabile nici una din socotelile omenești.

La aceste afirmații ale lui m-am gîndit c-ar fi mai bine să mă feresc de a-i mai vorbi despre credința noastră, dat fiind că a vorbi despre astfel de lucruri unuia care e atît de împlîntat în credințele elinilor înseamnează în chip logic să-l facă să nu mai vrea nicicum să mai audă de învățătura creștină. Văzînd, dar, că filosoful nostru n-o slăbea nicicum cu insistențele lui, că, adică toți oamenii sîntem supuși hotărîrii oarbe a destinului, care stă la baza tuturor lucrurilor și că toate cîte există depind de schimbările pe care le aduce ea: de pildă durata vieții, diferențele de caracter, felurile diferite de a înțelege viața, conformația specifică a trupului, precum și chipul diferit în care-și duce fiecare profesiunea, întrucît, zice el, tot ce avem fiecare din cele peste care ne socotim a fi noi stăpîni, pe toate acestea le avem prin puterea destinului, pe care trebuie s-o acceptăm ca niște robi, întrucît ea este aceea care face pe unii bogați, pe alții săraci, unuia dîndu-i tărie trupului, pe cînd altuia îi dă neputința și că aceeași cauză face ca unii să moară curînd, pe cînd alții să trăiască îndelung. Căci, continuă el, fie că unul are parte de o viață scurtă, fie că altuia i se mai lungește firul acestei vieți, nici una nu depinde de voința sau de elanul propriu, ci toate sînt legate strict de destinul fiecăruia. Ori murim de o moarte voită ori de una silnică, — și într-un caz și în celălalt — ele sînt „sortite" de aceeași fatalitate, de același destin. Toate felurile diferite de moarte silnică, despre care oamenii cred că provin din cauze necunoscute, fie că unii mor înnădușiți, fie printr-o moarte constatată legal ori alții care au căzut pradă unor curse, orice fel de nenorociri, mai cunoscute ori mai puțin cunoscute, fie dacă-i vorba de vreun cutremur de pămînt ori de naufragii pe mare, în revărsări de ape ori din izbucniri de incendii sau în orice alt fel de nenorociri, toate acestea, spunea el, depind de aceeași cauză. Mai mult, chiar și cînd e vorba de îndeletnicirile vieții, el susține că nimic nu poate schimba voința sau cugetul nostru, inclusiv nici virtuțile noastre, ci toate stau ascultînd de porunca destinului, fie că filozofăm ori că am avea înclinări spre grăire frumoasă sau că ne îndeletnicim cu lucrarea pămîntului ori ne avîntăm în călătorii pe mare departe, fie că viețuim în familie ori în singurătăți, fie că ducem viață virtuoasă ori că trăim în fărădelegi, mo-

2 Matei, 17, 20.

torul care cauzează și binele și răul este unul singur: destinul. Depinde, așadar, de cea mai neclintită hotărîre a sorții dacă unul plutește într-o viață superioară dusă în sărăcie și libertate ori dacă altul huzurește prădînd morminte, făcînd tîrguieli dubioase ori trăind în desfrînări și în plăceri nelegiuite.

Înșirînd unele ca acestea, omul își închipuia că are temei puternic de a nu accepta argumentele mele întrucît n-ar sta în puterea noastră să alegem ce vrem, ci trebuie să așteptăm hotărîrea destinului aceluia, al cărui verdict are atîta putere încît își spune ultimul cuvînt chiar și atunci cînd noi nu vrem, căci dacă am fi vrut-o, așa ceva nu poate avea loc.

După ce mi-a repetat acestea și altele de felul lor, l-am întrebat dacă nu cumva ceea ce numește el „destin" și de hotărîrea căruia e convins că e rînduită soarta fiecăruia, e Dumnezeu [3] însuși? la care filozoful nostru a izbucnit în rîs, în fața unei ignoranțe atît de mari, la care mi-a răspuns așa: „Se vede că habar n-ai de felul în care merg treburile cerești! Căci dacă ai cunoaște cît e de mare puterea destinului atunci ai înțelege cît de nestrămutată e înlănțuirea dintre destin și întîmplările vieții".

Arătîndu-mă de-a dreptul uimit față de o astfel de argumentare, l-am rugat din nou să lămurească lucrurile mai clar, anume dacă ceea ce socotește el fatalitate e o putere voluntară, nelimitată, în stare să decidă de la sine în ultima instanță ori ai bănui c-ar fi ceva diferit de acea putere?

Repetînd mereu același lucru, el mi-a răspuns: „Oricine urmărește cu atenție mișcarea corpurilor cerești, așa cum le vedem pe cadranul zodiacului, se va convinge că fiecare din cele 12 sectoare ale lui, așa cum se văd ele deosebite întreolaltă, va vedea că fiecare corp ceresc își are, prin fire, puterea lui aparte".

La rugămintea mea repetată (de a mă face să înțeleg temeiul logic al unor astfel de lucruri) am cerut să spună cine le dă aștrilor această putere și ce anume provoacă acea anumită întîlnire sau conjuncția acelor corpuri cerești? Și pe ce temei se face suprapropunerea lor? De ce uneori unul din aceste corpuri își depășește drumul sau orbita lui încît poate provoca eclipsă și apoi iarăși revine la starea lui normală? De ce uneori ele merg împreună, iar alteori se despart formînd între ele forme triunghiulare regulate iar alteori forme de triunghi neregulat sau formînd chiar chipul altor figuri geometrice?"

„Ei, bine cel care e în stare să observe toate acestea, acela va cunoaște și prevestirea destinului, mi-a răspuns el, căci de bună seamă că potrivit unei anume înlănțuiri a planetelor se va putea tălmăci și soarta fiecăruia".

Întrucît însă și această afirmație m-a lăsat tot așa de nedumerit — căci nu vedeam nici un temei logic în cele spuse, poate și pentru că nicicînd n-am învățat așa ceva — l-am rugat să mă facă să înțeleg mai limpede în ce constă propriu-zis noțiunile „destin" și „fatalitate", căci am auzit și eu de la alții că cercurile cerești adesea se petrec unul peste altul desfășurîndu-se în interior printr-o mișcare contrară neabătută, căci în mișcarea zodiacului sînt cuprinse toate aceste ceruri, fiindcă și strălucirea luminătorilor cerești odată crește, altădată scade, după cum și prin rotirea fiecăruia din ele acele zodiacului uneori se ridică, alteori coboară, încît dispar de la orizont, rămînînd mereu în opoziție unul față de altul. Din cele spuse, oricine poate trage concluzia sigură că linia descrisă de fiecare planetă are o anumită formă după spațiul pe care s-a rotit și după mișcarea pe care au făcut-o, atunci cînd s-au ridicat ori au coborît față de linia ori-

---

3 Dacă încercarea Sf. Grigorie de a convinge pe filozof despre superioritatea creștinsmului n-a reușit, în schimb prima obiecțiune dacă nu cumva sub noțiunea „destin" filozoful ar înțelege pe Dumnezeu însuși ori altă ființă supusă Lui, „filozoful" n-a putut răspunde nimic, deși i-a răspuns batjocoritor, că se va convinge observînd cadranele zodiacului. Temeiul ultim al filozofului era credința despre „simpatia universală", despre care vorbeau chiar poeții și filozofii, potrivit căreia lumea de sus și cea de jos au ajuns la concepția „lumii de aur", cînd se pot prezice prin influxul și conjuncțiile horoscopului tot ce se poate dori despre cunoașterea omului și a vieții lui.

zontului fie că-i îndeplinesc circuitul într-un interval de timp mai scurt ori mai lung, potrivit rotației mai rapide ori mai lente a fiecărei (planete).[4]

După ce i-am spus aceste lucruri i-am cerut să facem o pauză, în care l-am rugat să precizeze mai cu claritate de ce natură este puterea destinului? Ceea ce numim noi „destin" să fie cumva un fel de dumnezeu care are putere peste tot guvernînd după bunul său plac ca un împărat fiind cel mai înalt în grad? Ori puterea destinului să fi fost în așa fel rînduită ca să asculte și ea alt stăpîn și mai mare avînd, deci, o putere pusă sub ascultarea cuiva și mai mare decît el? Căci dacă va trebui să acceptăm că el are putere în toate privințele, atunci am putea ajunge să credem că, pe temeiul superiorității, el ar fi mai mare decît oricine și decît orice pe lume. Iar dacă ne-am lua după mișcarea planetelor și am afirma că printr-o fatalitate oarbă, destinul ar avea ultimul cuvînt în toate împrejurările, atunci ar fi logic să spunem că acea putere de nebiruit are în vedere mai ales pe cele trecute, iar nu și pe cele viitoare, aștrii fiind chiar cauza lor. Or, în cazul acesta ar trebui să spunem că stelele înșile ar fi cauza lucrurilor de tot felul acesta „iar dacă nu, atunci ar trebui să afirmăm că aceste schimbări se datoresc mișcării de rotație a soarelui sau chiar cadranului care înscrie mișcările de-a curmezișul pe orbita cerului! Dară ar presupune cineva că aștrii sau planetele nu se mișcă de la sine, iar mișcarea lor de rotație n-ar avea rută diferită, atunci cum mai putem înțelege de ce uneori ele sînt obligate să se întîlnească, iar altădată trebuie să se îndepărteze unele de altele? Or e lucru știut de toți că planetele trebuie să descrie veșnic aceleași drumuri și în cazul acesta nu există nici o fatalitate! Pe de altă parte, dacă mișcarea aștrilor e cea care hotărăște destinul oamenilor, atunci n-ar mai avea nici un rost să credem că fatalitatea stăpînește peste tot deoarece și ea slujește unei orînduieli mai înalte, așa încît nici în cazul acesta, nu reiese că există fatalitate.

„Dar nu spre astfel de concluzii mi-am îndreptat gîndul, răspunse filozoful respectiv, nu spre așa ceva se îndreaptă cuvîntarea mea, ca și cum destinul și-ar avea o personalitate sau o ipostază aparte, ci întrucît există în viața oamenilor o anumită simpatie și atracție reciprocă încît chiar lumea întreagă pare a fi înlănțuită într-o comunitate armonică așa că trebuie să deducem că avem de a face cu o identitate de simțiri ca și cum ar fi vorba de tot atîtea mădulare ale aceluiași trup, care par a fi legate toate unul de altul. Așa se și explică rolul conducător care a fost dăruit de sus într-o astfel de potrivire încît cele pămîntești să asculte de cele mai de frunte în așa fel încît înclinările acestor formații omenești se adaptează după mișcările planetelor ca și cum ar asculta de aceeași comandă, după cum am mai spus-o și înainte. Căci după cum în medicația farmaceutică unele elemente produc alt efect după ce au fost amestecate împreună cu altele, avîndu-și desigur alt efect decît îi era calitatea pînă ce era singură, tot așa și modurile în care influențează aștrii sînt altele atunci cînd se întîmplă cu ele să se apropie ori să se depărteze unele de altele, iar diferențele acestea se resimt în chip diferit în evenimentele din viața oamenilor, că și cum acest lucru ar decurge în chip nezdruncinat prin ascultarea față de cineva care le conduce. Căci după cum doftorul priceput atunci cînd amestecă vreo substanță fierbinte sau cu proprietăți narcotice cu altele, sărate sau astringente va putea prevedea ce însușiri va avea medicamentul provenit din acel amestec, pe care-l prepară din substanțe diferite (ba va putea spune și cîtă vreme își face el efectul, precizînd clar dacă unuia îi va fi vătămător ori îi va fi de folos), tot așa și cel care și-a potrivit cu grijă dorințele după mersul planetelor, dacă adică a cercetat bine poziția fiecărui astru, dacă va observa conjuncția după mărimea longitudinii cerești a fiecăruia, va ști ce influență și ce efect au ei. Dacă însă această influență a aștrilor nu-i în fiecare clipă aceeași, ci întrucît mișcarea acestor stele care pot intra în conjuncție nu se oprește niciodată, urmează că, după felul în care are loc mersul lor, se va schimba și influența pe care o au ele asupra oamenilor, care vor fi nevoiți să se orienteze după puterea acelei influențe și să se schimbe

4 Sf. Grigorie obiecționează că și în ceea ce păgînii și astronomii numesc „influx planetar" nu poate servi ca temei logic pentru cunoașterea amănuntelor privitoare la nașterea și dezvoltarea vieții omenești.

după mersul lor. După această influenţă a astrelor se dirijează deci viaţa fiecărui muritor, fiecare dintre noi avînd parte de un destin anumit, aşa cum a fost el prevestit la naştere şi cum va rămînea el pentru tot restul vieţii. De aici urmează că aşa cum ni se imprimă imaginea cînd o apăsăm pe ceară, tot aşa se va desfăşura şi viaţa omului cum a fost şi clipa în care s-a arătat în drumul lui, atunci la naştere, în drumul lor puterea şi influenţa aştrilor, cum a fost atras fiecare îndată ce a venit pe lume. Odată întipărită în noi, aşa cum a fost contemplată atunci, aşa va trebui să se desfăşoare soarta noastră în viaţă. Orice ne va fi dat să realizăm, ori să pătimim în viaţă, ba chiar şi cauza tuturor acţiunilor noastre depind de primul verdict stabilit de influenţa aştrilor.

(Partea a doua).

Faţă de cele spuse de filozoful respectiv iată ce am răspuns: „Cum de nu mai sfîrşeşti, odată înşirîndu-mi numai fleacuri şi prostii, legîndu-te mereu de o anumită relaţie specifică, în care noi, oamenii, am sta sub o influenţă oarecare, prin care — după cum zici — se revarsă peste noi o putere care pune stăpînire peste tot, dar nu ne spui nici măcar dacă în spatele acestei puteri se ascunde o fiinţă vie şi nici dacă ea e dotată cu raţiune şi cu voie liberă, după cum nu ne explici cum poate guverna o putere neînsufleţită şi fără personalitate peste nişte fiinţe vii şi despre care nu ne poţi spune nici c-ar avea din firea ei impulsuri conştiente, ci spui doar că o forţă oarbă, lipsită de orice raţiune şi putere de judecată, de orice prevedere şi purtare de grijă precum şi de orice strădanie după virtute,[4a] că pui la cîrma lumii pe un tiran sau dictator, o putere oarbă şi neînsufleţită, lipsită de judecată, nestatornică şi trecătoare, fără cuget şi fără nici o personalitate? La cheremul unei astfel de puteri oarbe laşi tu buna orînduială şi purtarea de grijă a întregii lumi? Nu vezi la cîte absurdităţi duce această cugetare a ta? Căci dacă destinul orb al aşa-zisei „influenţe a aştrilor" ar avea o putere atît de mare încît să hotărască nu numai de cele viitoare, ci şi de cele ce s-au petrecut altădată pe pămînt, atunci sigur că fatalitatea ar dispune nu numai de cele ce urmează să se întîmple de acum înainte, ci şi de cele ce au avut loc în trecut. În orice caz, nu s-ar putea lămuri că ele s-ar petrece după noi, ci înainte de noi, ceea ce ar însemna că destinul acesta ar fi existat chiar şi înainte de a fi avut loc crearea lumii! Or, atunci fatalitatea va pune momentul naşterii înainte de cel al zămislirii! Căci în cazul de care vorbim nu-i deloc sigur asupra căruia din cele două momente (al zămislirii şi al naşterii) se va exercita influenţa respectivă din clipa în care atît unul, cît şi celălalt s-au aflat sub influenţa mersului aştrilor; căci chiar şi înainte de a ieşi din pîntecele mamei pruncul totuşi se află într-un fel de mişcare în procesul lui de creştere de la mic la mai mare (ceea ce încă va putea fi numită tot un fel de mişcare.[5]). Mai mult, planetele se mişcă în continuare fără să se odihnească atîta vreme cît şi omul însuşi nu-şi dă sufletul. Or, dacă atît planeta, cît şi omul se mişcă în acelaşi fel şi deodată, atunci nu putem spune care dintre ele se mişcă mai înainte. Pe de altă parte, şi între ei, aştrii se mişcă pe traiectoriile lor, iar paralel, în drumul lor, e purtată şi naşterea. Iar dacă într-un anumit timp al anului ei ajung să se întîlnească (astrul şi pruncul), cum trebuie înţeleasă această întîlnire: putem noi crede că unul „naşte" pe celălalt de aşa manieră încît să-i hotărască destinul pentru viaţa întreagă?

Iarăşi dacă aştrii sînt cei care aduc pe lume pe om, atunci ar trebui să aibă loc naşteri continui, dar pentru zămislirea sau procrearea omului nu s-ar mai putea găsi nici cea mai scurtă clipă de curgerea vremii! Şi astfel, cu toate că între naşteri există destul de multe intervale, totuşi se poate observa uşor că naşterea oamenilor nu-i provocată de mişcarea stelelor. Căci în vreme ce mişca-

---

4 a. În partea a II-a a „scrisorii vorbeşte mai mult Sf. Grigorie, formulînd rînd pe rînd obiecţiuni logice. Prima critică e formulată cam aşa: e absurd să pretinzi că un influx planetar poate determina mai dinainte viaţa omului: gîndurile lui, voinţa lui, virtuţile lui" (Amand de Mendieta: *Fatalisme*... p. 425).

5 Aristotel: *Metafizica* 1013 a; 1050 a; 1073 b — 1074 b. În acest ultim loc Aristotel ne dă o descriere a zodiacului, pe care, se vede, că-l cunoştea şi Sfîntul Grigorie de Nyssa.

rea zodiacului continuă fără întrerupere, naşterile nu au loc în toată vremea, ci numai la anumite momente şi chiar atunci în mod deosebit, aşa încît nu-i nevoie să facem nici o legătură între ordinea firească în care se mişcă aştrii şi între intervalele cînd au loc naşterile,[6] întrucît, dacă s-ar confirma acest raţionament *al tău ca să credem că într-o* anumită clipă a vieţii se decide soarta vieţii tuturor oamenilor, atunci să bagi de seamă dacă nu cumva în acele anumite zile ori în anumite clipe din zi sau din noapte se vor naşte mulţimi nenumărate de tirani şi de dictatori, specificate, cum zici, în 24 de ore pe zi ori în 60 de minute pe oră, ori în 60 de secunde pe minut, atunci cum vorbesc unii dintre voi, care vreau să prezinte lucrurile în mod şi mai savant, cu toate că dacă am sta să le judecăm, şi aceste fărîme mărunte de timp ar putea fi la rîndul lor mărunţite în tot atîtea alte clipe de timp. Mulţimile celor adunaţi laolaltă, aceşti zei sau tirani trecători sau mai ştiu eu cu ce alte nume îi încărcaţi, trec de 24 de miriade! Iar dacă într-o oră se hotărăsc atîtea miriade de destine, desigur că potrivit unei socoteli simple va trebui să credem că în 24 de ore numărul naşterilor cu aceleaşi destine specifice se vor înmulţi la un număr nesfîrşit de miriade.[7]

Or, potrivit argumentării tale la fiecare din naşterile acestea influenţa destinului ar urma să fie inviolabilă şi anume în aşa fel că nici una din ele să nu rămînă liberă de aceste influenţe. Căci şi parcă vrei să mai spui şi aceea că nu s-ar putea concepe că o astfel de influenţă ar fi pasivă, ci acţiunea ei ar trebui socotită deplin eficientă. În cazul acesta, efectele trebuie să fie egale cu potenţele, cu alte cuvinte cîte clipe numărăm într-o oră, tot pe atîtea naşteri ar trebui să numărăm pe fiecare oră! Şi dacă la destinul fiecăruia trebuie să presupunem o influenţă egală, atunci deopotrivă ar trebui să fie şi ea repartizată, în sensul ca toţi să se bucure de viaţă îndelungată, să fie puternici, norocoşi, fericiţi, precum şi demni de invidiat! Or dacă vreunul din aceştia nu a ajuns să se bucure de cinste egală cu rangul lor, atunci desigur că trebuie să spunem că unul ca acela e cu atîta mai slab şi mai nedesăvîrşit, bine ştiind că nu s-ar putea recunoaşte influenţă egală uneia care se bucură de un grad mai redus decît unul mai mare.[8]

De pildă, într-un anumit fel vom aprecia strălucirea unui bătrîn care a împlinit vîrsta de 100 de ani şi care mai e încă în bună stare şi e fericit, fiind înconjurat de copii şi îngrămădit de nepoţi şi chiar de strănepoţi, cruţat de dureri, respectat de toţi, lipsit de griji, cu un cuvînt plin de tot ceea ce norocul l-a putut face fericit în viaţă şi cu totul altfel vom socoti pe cel care stă să se înnăduşe de necazuri încă de cînd a venit pe lume. Într-adevăr, mulţi din copii se nasc orfani, fără să fi cunoscut pe mamă, provenind din curvie, din desfrîu ori din trai nelegiuit, alţii au fost părăsiţi de mame, ori au fost mutilaţi chiar de mîinile lor vrînd să-şi ascundă prin ucidere dovada maternităţii lor. Unde poate fi văzută aici puterea destinului? Cum se explică faptul că puterea lui nu împarte în mod egal lucrurile,[9] ci în cazul unor naşteri se face excepţie pe cînd mişcarea stelelor e mereu neîntreruptă? Dacă potrivit aserţiunii voastre, înţelegînd bine lucrurile, va trebui să spunem că puterea destinului se evidenţiază deopotrivă în toate cazurile, atunci nu avem drept să afirmăm că în unele cazuri se aplică, în altele nu, bine ştiind că această putere poate fi cunoscută tocmai

---

6 O altă observaţie a Sf. Grigorie e formulată astfel: dacă aştrii sînt cei care determină destinele oamenilor, atunci naşterile ar trebui să se succeadă fără întrerupere, căci drumul aştrilor nu se întrerupe. Ori, naşterile nu au loc zilnic, ci cu întreruperi. Migne P.G. 45, 156 a.

7 Dacă naşterile ar fi dictate de acelaşi influx planetar, atunci zilnic ar apărea pe lume zeci de mii de tirani şi de dictatori, Migne P.G. 45, 156 BC.

8 Dacă influenţa aştrilor este deopotrivă de puternică pentru toţi, de ce majoritatea celor născuţi sînt săraci, în mizerie? se întreabă Sf. Grigorie (Migne P.G. 45, 156 c.).

9 Pe bună dreptate observă Sf. Grigorie: „unde poate fi văzută puterea destinului cînd vedem că unii copii se nasc orfani ori părăsiţi de mamă? Pretinsa atotputernicie a destinului e de două feluri: pentru unii într-un fel, pentru alţii în alt fel?“ întreabă din nou Sf. Grigorie.

după rezultatele ei. Aşadar viaţa nu cunoaşte nici o neregularitate, ci toţi sînt rînduiţi să guste în cel mai mare grad fericirea deplină întrucît — potrivit argumentării voastre — toţi sînt supuşi destinului pentru ca acelaşi destin să vă arate că-i în stare de toate.

Iar dacă fatalitatea este cea care decide în toate şi pretutindeni, atunci urmează că ea să-şi arate puterea în toate. În realitate, însă, multe şi diferite sînt felurile în care e privită viaţa oamenilor atunci cînd ţinem seamă de condiţia socială ori de averea cuiva, în împrejurările vremii şi alte trăirii trupeşti precum şi de orice alţi factori, potrivit cărora cineva poate fi socotit fericit ori nenorocit. Or tocmai influenţarea inegală a aştrilor se împotriveşte clar închipuirilor noastre despre soartă sau destin! Căci dacă am susţine că influenţa mai puternică a stelelor e cea care hotărăşte cît de lungă să fie viaţa, atunci ar trebui să spunem că scurtimea vieţii ar fi cauzată de o influenţare mai slabă a lor şi atunci ar însemna să decretăm că la unul puterea destinului e mai slabă, iar la altul mai tare. Iar dacă lungimea vieţii cuiva depinde de puterea de influenţă a destinului, atunci negreşit că începuturile şi al uneia şi al alteia se împotrivesc unul altuia. Or dacă pentru una şi aceeaşi cauză nimeni n-ar putea să se aştepte şi la fericire şi la nenorocire, dacă soarta este cea care ne guvernează viaţa prin influenţa ei, atunci e clar din capul locului că dacă în alte cazuri ea lipseşte atunci nu pot deveni eficiente nici una nici alta. Căci adevărata nenorocire constă mai ales în faptul că nu ai posibilitatea să te faci fericit. Se ştie că mulţi din cei nefericiţi trăiesc toată viaţa în mizerie. De aici ar rezulta că neputinţa destinului ar fi mai mare şi mai eficace decît influenţa lui! Şi atunci unde mai e acea nebiruită, atotputernică şi inevitabilă fatalitate încît să credem că în sarcina ei a fost pusă purtarea de grijă în viaţa tuturor făpturilor din lume, cîtă vreme în decursul vorbirii de pînă acum s-a arătat că o astfel de influenţă e neputincioasă în cele mai multe cazuri? Cel puţin aşa te-ai exprimat în legătură cu unele cazuri; dacă despre alte cazuri vorbeşti altfel, atunci urmează că în amîndouă cazurile atîta valorează spusele tale cît valorează voinţa ta.

Dar, în definitiv, de unde vine deosebirea dintre aceste două voinţi? Om e şi unul şi celălalt, fără să se deosebească unul de altul cînd iei seamă la felul în care vin pe lume: nu-i nici mai bun, nici mai rău unul decît altul în privinţa intenţiilor lor, doar că unul a apucat să iasă din pîntecele mamei cu o clipită de timp înaintea celuilalt şi să presupunem că astfel şi-au rînduit cu grijă fiecare o altă viaţă pentru simplul fapt că unul a apărut cu o clipă mai tîrziu sau mai devreme? Doar pentru atîta să nu fie viaţa lor la fel, ci unul să fie fericit ca un rege sau în orice caz mai norocos,[10] bucurîndu-se încă de la naştere să „se veselească în aur şi vison în toate zilele",[11] pe cînd celălalt sărac sau rob, neavînd ca scutece nici măcar nişte zdrenţe? Ce a putut greşi prin aceea că a apărut dar a întîrziat cu o clipă, fapta la care n-a putut lua parte voinţa lui, ci a rezultat dintr-o mişcare a firii? Pentru un astfel de motiv să fie sortit omul să trăiască o viaţă întreagă în osîndă? Ce justificare veţi găsi pentru o atitudine atît de dictatorială? Unde mai e dreptatea? Unde mai e credinţa, omenia? Nu cumva vrei să spui că destinului nu-i pasă deloc de astfel de lucruri, că nu-l interesează problema virtuţii, şi nici cea a binelui moral?

Dar dacă de astfel de lucruri nu vrea să ţină seamă, atunci poate se va griji măcar de cele opuse lor pentru că e ştiut lucru că dacă fugi de bine, atunci desigur înclini spre rău. Sau poate vei spune că fatalitatea n-are grijă nici de una, nici de alta întrucît ea n-are suflet şi nici n-o impresionează răsplata bună ori osînda cea rea? Dar dacă n-are nici simţire şi nici voie liberă, atunci fatalitatea trebuie privită ca neexistînd în nici un fel! Şi în acest caz cum poţi afirma că ceva inexistent are atîta putere încît guvernează şi fiinţele cugetătoare şi conduce tot ce există? o forţă fără viaţă să dispună de vietăţi cărora li s-a hărăzit

---

10 Cum se poate explica faptul că din doi copii care vin pe lume la distanţă de timp mică unul de altul, unul va trăi ca un rege, pe cînd altul numai în mizerie „în zdrenţe", întreba Sf. Grigorie, o.c., p. 160 a.

11 Luca 16, 19.

viață? [12] Ceva ce-i neînsuflețit să poarte grijă de cei cu suflare vie? cineva care n-are nici voie liberă să hotărască de cei care se mîntuiesc prin conștiința vie liberă? cineva care nu vrea să știe ce-i virtutea să dispună de cei care nu trăiesc decît pentru ea? Așa ceva e ca și cum inexistentul ar fi stăpîn peste tot ce există!

În definitiv, între ce categorii de noțiuni poate fi încadrată ideea atît de mult trîmbițată a fatalității? Vietate nu e, pe harta firmamentului nu apare, ca zeitate nu este socotită. Cum ar fi cu putință ca ea să aibă însușiri dumnezeiești atîta vreme cît nu ține socoteală de nimic ce-i bun și drept? Și la urma urmelor, dacă nu-i nimic din toate acestea, ce poate fi?

S-ar părea că voi numiți „destin" ceva ce-i prezent în tot timpul. Or numai singur timpul apare prezent atît în curgerea rîurilor și în mișcarea aștrilor cît și în apariția și plecarea oamenilor. Pentru el nu-i nici o diferență să-l sesizezi fie în curgerea apelor clipele nesfîrșite ale fiecărui răstimp care se scurge fie să-l simți în suflarea vîntului care mînă corăbiile ori dacă o observăm în călătoriile oamenilor sau în mișcarea aștrilor. Căci același termen de „mișcare" se folosește în toate schimbările care au loc atît cînd pleci dintr-un loc unde erai, cît și cînd vii în alt loc unde nu erai. Și dacă nici curgerea rîurilor, nici mersul vapoarelor [13] și nici intervalele de timp care designează mișcarea oamenilor nu constituie în sine ceea ce s-ar numi „destin", atunci cum îți poți închipui că fărîme de vreme produse de trecerea timpului și de ce să spui că un anumit ceas sau o anumită clipită dintr-un ceas [14] au fost designate ca „semne ale timpului" pe motiv că așa s-ar deduce din drumul aștrilor? După cum am mai spus-o, de ce nu se nasc oameni pe fiecare clipită și de ce norocul unora e mai mare, al altora mai mic? Din moment ce fără voia lui un om trebuie să fie fericit pe cînd altul trebuie să fie nenorocit, înseamnează că în general aceste lucruri vin peste noi fără să fim întrebați. Dar dacă aștrii sînt cei care prezic toate evenimentele care însoțesc pe om după ce s-a născut, atunci desigur că tot ei trebuie că vor fi cauzat și nașterile. Iar dacă nu ei prezic nașterile, atunci cu atît mai puțin pot dirija viața de după naștere. Pe de altă parte, că nașterile nu sînt destinate dinainte, reiese limpede din faptul că ele nu se produc în mod neîntrerupt ca și cum ar fi vorba de niște rîuri care nu se întrerup în scurgerea continuă a vremii, ci ele au loc doar din timp în timp. De aceea nici nașterile pe care aștrii le produc în singuraticele clipe ale timpului care curge neîntrerupt nu au loc în continuu încît să nu le poată sesiza experiența și mintea noastră.

Iar atunci ce poate fi în definitiv destinul acela? Drept să-ți spun, fie că-i vorba de ceva mai general, fie de multele cazuri care ar fi legate de anumite fragmente de timp, eu n-am putut înțelege nimic din toate acestea. Voi ziceți că aștrii se mișcă? dar, la rîndul nostru, și noi afirmăm că apele rîurilor se mișcă, curgînd într-una. Mai spuneți că mișcarea planetelor e veșnică? tot fără sfîrșit este și curgerea rîurilor! Că mișcările astrelor se desfășoară în timp? Dar nici curgerea rîurilor nu are loc în afară de timp! Că nu se poate determina momentul temporal cînd începe mișcarea aștrilor? Dar oare despre curgerea rîurilor va ști cineva cînd își are loc începutul în timp? Că mișcarea acelora este în sine fără sfîrșit mereu aceeași? Nici la acestea nu s-ar putea dovedi contrarul, întrucît în chip firesc curgerea lichidelor se face de la înălțimi mai mari spre poziții mai joase. De aceea ori că veți spune și voi despre curgerea rîurilor că nu e

---

12 Dacă fatalitatea nu există în nici un fel, atunci e absurd ca ceva inexistent să poată dispune de viețile oamenilor, zice pe bună dreptate Sf. Grigorie, o.c., p. 160 a—b.

13 „Dacă vietate nu-i, pe harta firmamentului nu apare, ca zeitate nu e socotită atunci în ce categorii de noțiuni trebuie socotită fatalitatea? se întreabă Sf. Grigorie. „De ce să atribui influență tainică numai mișcării planetelor iar fluviilor și vaporașelor nu? „observă el imediat" (o.c. 160 c.).

14 „Dacă în mișcarea lor planetele aleargă cu viteză amețitoare și totuși nașterile copiilor au loc numai din cînd în cînd, de ce acțiunea planetelor se face numai în unele clipite?" (160 c. d.).

produsă de o fatalitate, ori atunci veţi renunţa de a mai susţine că mişcarea aştrilor ar avea vreo influenţă asupra vieţii omeneşti".[15]

— „Dar — a obiectat el — influenţa aceasta vine de la berbec, de la Taur şi de la celelalte constelaţii, încît dacă s-ar naşte cineva în constelaţia lor şi se întîmplă să întîlnească atunci una sau mai multe planete pe porţiunea corespunzătoare a cadranului ceresc, viaţa celui care va cădea în unghiul de incidenţă a planetelor va fi influenţată în sensul pe care-l indică acea întîlnire.[16]

— „Vai ce flecăreală deşartă să legi într-un chip atît de dobitocesc soarta unui om de cea a unui taur, prinzîndu-l la jug întocmai ca pe o vită, ori, dimpotrivă, făcînd din el un fel de berbec bun doar pentru că dă lînă şi pentru că sare ca un ied! Chiar dacă s-ar naşte în zodia acestor dobitoace sau ar fi aleşi dintre ele, din momentul în care s-au împrumutat reciproc ceva din însuşirile lor, cei născuţi vor trebui să moştenească soartă similară? Cum adică? Spune-mi, intră taurul de bună voie în jug sau este berbecul atît de bucuros cînd îl tunde? Ar fi oare lucru natural ca chiar dacă există acea influenţă a aştrilor, să lege în mod liber sau forţat de viaţa unor fiinţe care sînt menite să urce pînă la cer osîndă şi toropeală sau chiar să toarne jar peste cei înfierbîntaţi după ideal sau asupra oricărora din cei la care ne-am referit?[17] Căci dacă unii au ajuns nefericiţi prin voia lor şi şi-au făcut necaz cu mîna lor (oricine ar fi cei care mărturisesc aşa ceva), aceia îşi dau înşişi pe faţă nenorocirea, pentru motivul că deşi au avut la dispoziţie posibilitatea de a-şi face o soartă mai bună, totuşi s-au lăsat pradă unor plăceri care i-au compromis. Dacă însă cineva nu cu voia lui se află acolo unde ziceţi voi, ci acest fapt e urmarea unei fatalităţi, atunci spre cu totul altă situaţie i-a rînduit o aşa-numită putere „firească" a destinului printr-o anumită influenţă a lui şi în cazul acesta trebuie cercetat dacă nu cumva „printr-o necesitate oarbă" alţi aştri, superiori lumii, au intrat în acţiune şi printr-o lucrare specială a pus la cale — printr-un calcul inevitabil — o anumită împletire sau coincidenţă soră cu aceea care pune pe taur în jug, din berbec face o fiinţă periculoasă, dintr-un capricorn o veste primejdioasă precum şi alte bazaconii pe care le-au născocit basmele unor aşa-zişi înţelepţi.[18] Dar şi cele despre care ni se pare c-ar fi provocate de un destin inevitabil sînt de aşa fel încît, spus cu alte cuvinte, din acea necesitate vom inventa o altă cauză inevitabilă a unei alte stări, şi, la rîndul ei, aceasta va inventa iarăşi altă cauză pentru altă stare şi aşa se va prelungi vorba la infinit, căci nicăieri nu se va spune care e destinul ultimului destin, soarta ultimei sorţi şi inevitabilul ultimului inevitabil.

În decursul dialogului filozoful cu care discutam simţindu-se strîmtorat din pricina absurdităţilor pe care le susţinea, reluînd cuvîntul a căutat să se sprijine pe alte deducţii zicînd: „De ce eşti împotriva influenţei aştrilor? de ce nu urmezi pe cei care au păşit pe urmele celor care au căutat adevărul din urmă prin studierea numerilor,[18a] cu ajutorul cărora se lua de bază data exactă a naşterii, se prezicea în consecinţă cum va fi viaţa pruncului, durata vieţii lui, inteligenţa şi însuşirile caracterului lui, primejdiile care-l ameninţă, căsătoriile şi numărul co-

---

15 „Ori veţi spune şi voi despre curgerea rîurilor că e produsă de vreo fatalitate (de a curge mereu în jos) ori, dacă nu, veţi renunţa şi voi de a mai susţine că mişcarea aştrilor ar avea vreo influenţă asupra vieţii omeneşti" (161 a).

16 „E absurd să afirmi că viaţa omului e influenţată de moralitatea unui berbece sau a unui taur; ce deşertăciune să legi soarta unui om de a unui taur", zice Sf. Grigorie (161 b.).

17 „ar fi oare lucru natural să legi în mod liber ori forţat de viaţa unor dobitoace însăşi fiinţele înrudite cu Dumnezeu?" (161 c.).

18 Probabil că între „înţelepţii" vizaţi aici trebuie să vedem pe stoicii Chrisipp (+ 212 î. Hr.) şi mai ales pe Posidonios din Apameia (+ 50 î. Hr.) care se luau la întrecere în explicarea vieţii omeneşti, pe care o vedeau influenţată de fenomene cosmice şi astrologice.

18 a. Aluzie la Pitagora (+ 500 î. Hr.) care ne-a lăsat o celebră teorie astronomică asupra lumii şi a omului.

piilor, reuşita sau nereuşita în profesiune, lipsa de copii şi bolile, patimile sau scăderile lui, scurtimea vieţii şi neajunsurile provenite din sărăcie?

Şi mai departe m-a întrebat acel filozof: „Dacă aceste fapte sînt prezise cu de-amănuntul mai dinainte şi realizarea lor se confirmă prin mărturii adevărate, atunci ce temei mai ai ca să crezi că există o putere a destinului?"

La care, căutînd să desprinzi cauzele acelor „proorocii", eu am întrebat: că nu cumva cauza unora din aceste fapte se datoreşte unei simple întîmplări lipsite de raţiune? La care el mi-a răspuns tot printr-o întrebare: care din ele să fie lipsită de raţiune, cauza acestor realizări e doar întîmplătoare nefiind bazată pe temeiuri sigure? ori nu existau peste tot temeiuri logice pentru aceste evenimente?" Într-adevăr, continuă el, aceste evenimente care au loc îşi au temeiurile lor pentru că din felul cum se întîlnesc unele dintre planete, se poate deduce conformaţia trupească a celui ce se naşte în acel moment pentru cel ce contemplează corect harta cerească, ba se poate spune mai mult: dacă constituţia trupească e mai tare şi dacă el va trăi şi tot aşa dacă ea va fi mai slabă sau dacă primul se va îmbolnăvi.

La spusele lui eu am izbucnit în rîs zicîndu-i: „Se vede c-ai uitat de noi de cînd ai început să preamăreşti credinţa în destin şi să te iei după învăţăturile lui Galen, ale lui Ipocrat şi ale altor ucenici de ai lor căci şi aceştia s-au arătat nemulţumiţi să mai susţină cineva învăţătura despre influenţa aştrilor,[19] în schimb caută să combine anumite presupuneri, spre a prezice viitorul: de pildă dacă la un om ochii sînt adînciţi, dacă tîmplele sînt contrase şi fruntea deosebit de osoasă abia avînd pe ea puţină pieliţă: la toate acestea ei trag concluzia că un asemenea om nu va trăi.

În schimb, am obiectat eu, din multe organisme bolnave, din care unele chiar gata să moară, prevestirile medicale au trebuit să dea înapoi ca şi în cazul indicaţiilor zodiacului, după cum ne-a istorisit Platon despre gimnastul şi sofistul Prodicos,[20] care chiar dacă prin deprinderea gimnasticii n-a reuşit să recîştige sănătatea aşa cum o avusese odinioară întrucît organismul lui era bolnav de moarte, totuşi prin destoinicia lui l-a putut asigura că deşi mereu avea moartea în faţă, totuşi a putut-o amîna pentru multă vreme ajungînd astfel pînă la bătrîneţe printr-un tipic remediu administrat înţelepteşte. Pentru acest motiv, aşadar, nu trebuie să înţelegeţi nici voi că destinul ar fi ceva implacabil chiar dacă se găseşte vreo îndemînare ca să-i dezlege taina".

„Aşa ceva nu există, zise el, dar nu se poate tăgădui că prezicerile fatale constituie un fapt apreciabil căci se poate întîmpla că din cei care au scrutat sigur mişcarea aştrilor unii au ajuns să prevestească o moarte sigură pe cînd alţii să nu ghicească bine."

„Nu-i adevărat, am răspuns eu. Argumentul pe care-ţi bazezi credinţa în destin dovedeşte că una este să spui că s-ar putea întîmpla ceva şi cu totul alta este ca ceva să fie neschimbabil, la care noi nu ne putem amesteca de loc. Dacă spunem că şi una şi alta trebuie să aibă loc, trebuie să ştim că în ambele cazuri balansăm, în orice caz sîntem departe de a putea spune, că neapărat astfel de evenimente trebuie să aibă loc. Şi în afară de aceasta, iată ce-ţi mai spun: „pe ce temei se sprijină precizerea evenimentelor viitoare? şi de unde ştim că prezicerea lui se împlineşte cu adevărat?

— N-ai auzit şi pînă acum, zise el, în cursul discuţiei că întrebînd despre aceleaşi fapte ţi-am spus că e vorba de unele influenţe speciale ale aştrilor, care,

---

19 Se ştie din alte scrieri ale sale că Sf. Grigorie a utilizat operele lui Hipocrat şi mai ales ale doctorului Galen (+ 200 d. Hr.), care s-a ocupat şi cu filozofia, atacînd între alţii şi pe Chrisipp şi pe Plutarh probabil pentru că admiteau fatalismul.

20 Celebru sofist din sec. V, ucenic al lui Socrate, respectiv al lui Platon (a se vedea dialogul acestuia „Protagoras", în Platon, Opere, vol. I ed. Creţia-Noica). Faima lui de înţelept e legată de cunoscuta apologie dedicată lui Heracle „La răscruce", din care el alege drumul virtuţii (Enciclopedia civilizaţiei greceşti, Bucureşti 1970, p. 457).

în urma nesfîrşitelor conjuncţii sau întîlniri, în mersul lor neschimbat, produc astfel de fapte ieşite din comun? Cel adus la viaţă printr-o naştere legată de clipa acelei întîlniri va purta semnele sau simbolul acelor aştri: aşa trebuie să se desfăşoare viaţa lui şi nu altfel! [21]

— Dar — am întrbeat eu — ce legături au cu acestea calamităţile războaielor, cutremurele de pămînt, dărîmările oraşelor, naufragierea marilor vapoare încărcate cu călători şi cu mărfuri, inundaţiile, incendiile, scufundările şi alunecările de pămînt, precum şi alte nenorociri de felul acesta. Cum se împacă astfel de suferinţi cu învăţătura despre preziceri? Dar oare multele nenorociri cunoscute de viaţa strămoşilor de altădată ca şi de a celor din vremile noastre? [22] potopul de pe vremea lui Noe, nimicirea cu foc a Sodomei? înecarea armatei egiptene întîmplată în Marea Roşie? uciderile celor de alte neamuri, pieirea firească a acelor mulţimi nenumărate de iudei ucişi în decursul vremii sau moartea care a secerat într-o clipită [23] pe cei 185 000 de asirieni? relele pe care le-au îndurat iudeii în decursul istoriei de la mezi şi de la elini în lupte pe mare şi pe uscat, prin care acest popor s-a făcut dascăl pentru viitor? Chiar dacă toate acestea le-am trece cu vederea, ne-au rămas destul de multe mărturii de felul acestora, pe care ni le îmbie viaţa din vremurile de azi. Cine n-a auzit de acea metropolă a Bitiniei, care s-a luat la întrecere cu numărul printre cele mai populate? Cine nu cunoaşte întinsele şi roditoarele cîmpii ale Traciei? Cine nu ştie că cea dintîi a nimicit-o într-o clipită de vreme un cutremur de pămînt urmat de un incendiu uriaş, iar pe cealaltă un război furibund a întors-o pe dos? Cîţi copii şi cîţi prunci nevinovaţi vor fi pierit acolo? Cîţi vor fi fost juni sau bătrîni, liberi sau robi, biruitori şi învinşi, bogaţi sau săraci, zdraveni ori suferinzi, — toţi aceştia au pierit oare într-o singură clipă? Focul i-a mistuit deopotrivă pe toţi? Tuturora casele le-au fost mormîntul.[24] Unde au fost aici întîlnirile sau împletirile acelor aştrii care au fixat pentru fiecare muritor stiluri specifice de viaţă? Pentru toţi aceştia una şi aceeaşi conjuncţie a aştrilor să fi eliminat durerile naşterilor? Nu cumva privind la horoscop racul [25] le va fi impus la toţi acelaşi destin? Ei bine! deosebirea aproape nesfîrşită de vîrstă şi de preocupări dovedeşte că nu toţi au fost plămădiţi în acelaşi timp. Iar dacă pentru fiecare anul naşterii e diferit şi dacă şi calamităţile sînt iarăşi diferite, atunci prin aceasta nu se respinge oare credinţa în prezicerile destinului ca fiind uşuratică şi fără temei?

— Dar există — mi-a replicat el — şi un destin al navigatorului, al oraşului, al fiecărui popor pentru că toate se orientează după poziţia iniţială a aştrilor, de la cel mai mare pînă la cel mai mic confirmîndu-se în mod obligatoriu toate.

— Şi de la cine s-a început arta navigaţiei? am întrebat eu. De la zeiţa Eilithia? [26] De cînd şi-au luat început oraşele? De unde-şi trage originea orice popor? Pădurarul taie lemnul, negustorul de lemne îl tîrguie, meşterul de corăbii cumpără materialul pe bani şi-l dă specialiştilor în lucru: unul împarte lemnul mai întîi la joagăr pentru a tăia scîndurile respective şi pentru fiecare în primul rînd a carenei care stă la baza navei, altul va construi partea de dea-

21 La o ultimă întrebare a episcopului de Nyssa dacă şi acuma după atîtea probe mai poate afirma că prezicerea evenimentelor viitoare stă în legătură cu influxul sideral, filozoful răspunde că cel nou venit pe lume va purta semnele clipei cînd s-a născut (o.c. 164 d. 165 a).

22 Faţă de răspunsul anterior, Sf. Grigorie evocă mulţimea morţilor din războaie, din cutremure de pămînt, naufragii, inundaţii, incendii (aşa cum le amintea în scrierile sale academicianul Carneade, 128 î. Hr., catastrofe cunoscute din Vechiul Testament, dar şi din istoria profană contemporană) cutremurul din Nicomidia la 20 aug. 358 şi pustiirea Traciei de către uzurpatorul Procopiu, la toate acestea cine a hotărît moartea lor deodată? (o. c., p. 165).

23 II Împăraţi 19, 35.

24 A se observa stilul retoric al scrisului obişnuit al Sf. Grigorie.

25 E vorba de zodia racului care începe deodată cu solstiţiul de vară (23 iunie). Exprimare ironică.

26 Zeiţa protectoare a naşterilor.

supra vasului iar altul prora şi, în sfîrşit, altul care potriveşte pupa corăbiei. Un altul face catargul şi verga pentru susţinerea pînzelor, alţii se pricep să lege pînzele, alţii se căznesc să aşeze bine cîrma comandantului, unii aşează puntea şi pînzele pe cînd alţii se preocupă de vopsitul şi de înfrumuseţarea exteriorului. Alţii, la rîndul lor, ung cu smoală exteriorul vasului şi cala în care se încarcă mărfurile. În orice caz, nu toţi şi nu peste tot lucrează aceiaşi oameni, ci unii lucrează acum, alţii vin după ei, unii îşi termină mai curînd partea lor de lucrare, alţii numai spre sfîrşit. Te întreb: în care din timpul cît durează o astfel de construcţie vor localiza atotştiutorii voştri cheia destinului? Poate cînd se procură lemnul, cînd se taie ori cînd se asamblează? Dintre atîtea lucrări diferite prin care se construieşte un vapor şi dintre atît de multe măsuri de timp cît durează construirea lui, unde vei situa clipa care să dicteze destinul, potrivit căreia să trebuiască neapărat să se scufunde şi să ducă totodată la pierzanie pe toţi cei aflaţi pe el? [27]

Şi ce vei spune despre oraşe? cînd crezi că a ajuns destinul să fie stăpîn pe ele? oare atunci cînd se constituie sfatul locuitorilor lor sau poate atunci cînd s-a ales teren mai favorabil şi cînd s-a întocmit planul de construcţie sau cînd s-a început deja săparea fundaţiilor şi s-a început zidirea în toată regula? Care-i clipa de cînd încep să existe oraşele? Sau ce vei zice despre popoare care de care mai sleite de pe urma încăierărilor războinice? De unde şi cînd s-a ivit în viaţa lor soarta nemiloasă, care pe unii din locuitorii lor i-a ucis iar pe alţii i-a dus în robie? Ce destin a lucrat cu atîta necesitate ca din popoare deopotrivă de vrednice Hanibal sau Cezar sau Alexandru Macedonul să facă una cu pămîntul pe toţi cei cu care s-au războit şi pe care i-au jefuit ca pe nişte duşmani? În orice caz nu-i de crezut că aceleaşi destine ale oraşelor şi aceleaşi poziţii ale aştrilor vor fi contribuit să le ducă la ruină zdrobindu-le prin cutremure de pămînt, încît de aici să poată înţelege oricine c-aici s-a petrecut ceva ieşit din comun. Căci cine nu ştie că astfel de fapte se petrec nu numai în ţinuturi locuite, ci întîlnim şi în regiuni nelocuite? Dacă cineva a cunoscut personal muntele Sangan care se afla la graniţele Bitiniei ori i-a fost descris de cei ce l-au văzut, acela ştie că spun un adevăr cînd afirm că întreg lanţul acestor munţi stă parcă să se răstoarne peste tine încît produce o privelişte impresionantă asupra celor ce trec pe acel drum. Acelaşi lucru se poate spune şi despre suferinţele îndurate de cei din ţinutul Paflagoniei, ai cărei locuitori au fost adeseori îngropaţi de vii, încît de cîte ori apar cutremure de pămînt, de atîtea ori ţinutul se goleşte de locuitori. Şi de ce să mai înşirăm cazurile ciprioţilor, a celor din Pisidia şi al celor din Ahaia Tesaliei, unde avem tot atîtea mărturii despre astfel de lucruri.[28] Or, tocmai de aceea le-am pomenit ca să afirmăm că toate aceste cutremure sînt şi ele nişte suferinţe pentru pămînteni: dacă se întîmplă ca şi locuinţa acestor oameni să trebuiască să fie tot în acelaşi loc, atunci ar urma neapărat ca şi nenorocirile lor să se petreacă tot în acelaşi loc. Or, dacă aceste localităţi rămîn fără locuitori, atunci aceste cataclisme locale nu pot fi şi ele un semn că ele s-au năpustit peste oameni în mod obligator. Căci cum poate fi în fond această fatalitate inevitabilă dacă atît ţinuturile locuite, cît şi cele nelocuite sînt expuse deopotrivă unor astfel de nenorociri? Căci dacă s-ar putea dovedi că crearea lumii s-a făcut pentru unele locuri mai devreme iar nu toate deodată, atunci poate că ar avea vreun temei să se creadă şi astfel de cuvinte deşarte anume că o anumită porţiune din creaţia lumii ar fi supusă influenţei unor aştri şi că un fapt sau altul ar trebui să se petreacă în mod obligator.[29] Întrucît, însă, toate stau într-o strînsă interdependenţă: cer, pămînt şi mare şi întrucît — vorba lui Moise însuşi — pămîntul e amintit la creaţie înaintea aştrilor şi mişcării lor, atunci cum ar putea fi cauzate unele evenimente locale de pe pămînt tocmai de mişcarea aştrilor. Aşadar dacă pămîntul e de aceeaşi vechime cu astrele. În cazul acesta

27 Într-o lungă tiradă retorică Sf. Grigorie arată absurditatea „momentului fatal" al construirii unui vapor, unui oraş, a unui popor biruit de Hanibal, Cezar sau Alexandru Macedon, toţi mor într-o clipă.

28 E vorba de o ţară bîntuită de cutremure endemice; o.c., p. 165—167.

29 Pînă şi în ţări nelocuite avea putere destinul! Ce credinţă absurdă! (pag. 169 a.).

nu se deduce de aici nici un temei pentru nimicirea lor sau pentru prelungirea duratei unuia mai mult decît a celuilalt și de aceea chiar dacă în unele ținuturi se petrec astfel de cataclisme, în nici un caz ele nu sînt produse de necesitatea inexorabilă a fatalității, ci cauza specifică a acestor întîmplări rezidă în conformația firească a terenurilor respective. Cînd s-ar întîmpla, așadar, să „pătimească" pămîntul astfel de cataclisme și să producă astfel de nenorociri încît deodată cu el s-ar prăpădi și locuitorii lui, atunci ce vor spune închinătorii fatalității, și cine ar mai crede că și astfel de evenimente sînt determinate de mișcarea aștrilor? Cine este cel care omoară atunci de-a valma pe copii, pe prunci, pe adolescenți, pe bărbați, pe tată, pe bătrîn, pe cel de neam ales, pe nobil, pe mercenar sau pe cel învins? Nici anul nașterii și nici diferența de poziție socială nu se pot opune ca nenorocirile să se abată în chip egal peste toți. Ce-i mai mult: cine nu știe că cea mai grea dintre nelegiuiri este incestul dintre un părinte și fiică, violarea unei surori sau chiar a mamei? Dacă și astfel de fapte ar proveni dintr-un destin implacabil oricît de rare ar fi astfel de cazuri la noi — căci numai la perși [30] și la cei influențați de ei se trec cu vederea astfel de fărădelegi — e limpede din cele de mai sus că soarta și destinul nu sînt dictate de voința noastră. —

În afară de aceasta, pentru ca nimeni să nu poată spune că în anumite locuri întîlnim unele înclinări izolate, potrivit cărora se admit oarecari mișcări ale aștrilor, de aceea unii trăiesc în concubinaj cu mama lor, alții își ucid oaspeții, alții consumă carne de om pentru motivul, cred ei, că o anumită poziție a aștrilor așa ar fi decis-o! Totuși, în toate aceste cazuri noi avem de a face cu oameni nepricepuți și care nu judecă rațional lucrurile, ci presupun că în unele colțuri ale lumii s-a fixat de sus printr-un fel de tragere la sorți linia vieții, închipuindu-și cumva că cele pămîntești sînt superioare celor cerești dacă peste tot s-ar putea crede așa ceva.

Și să mai adăugăm încă un fapt spre combaterea acestei rătăcite presupuneri a lor: poporul evreesc a fost împrăștiat în aproape toate ținuturile pămîntului, așa că azi avem evrei răsăriteni, sudici, mediteranieni, apuseni, nordici, încît locuințele aproape a tuturor neamurilor sînt amestecate cu cele ale iudeilor. Ei bine, care e cauza că nu s-a exercitat nici o constrîngere a aștrilor asupra nici unora din ei [31] încît să fie și pe această cale atît de vitregiți de soartă, cum sînt și în fața celorlalte popoare, ci, deși conjuncțiile aștrilor au fost nenumărate, să rămînă mai departe parcă cu nenorocul lor de la naștere și după trecerea rînduită a zilelor să îndure durerea ce le-a fost impusă?

— E drept, a răspuns filozoful nostru, că încă n-au fost examinate la noi temeiurile pe care spre deosebire de alte popoare, evreii n-au vrut să știe de nici o constrîngere a aștrilor, totuși precizarea evenimentelor ce aveau să se întîmple a fost o puternică dovadă că destinul fiecăruia este sortit în chip inevitabil. Căci cum nu s-ar prezice numărul anilor cît ar urma să trăiască cutare om și prin cîte întîmplări ar avea să treacă dacă nu ar fi fost hotărîte cumva dinainte toate aceste lucruri în chip inexorabil și care nu s-ar putea evita, făcîndu-le cunoscute încă dinainte prin observarea atentă a calculelor? Eu însă aș prefera să spun că decît să mă fac de rîs înaintea celor mai puțin cunoscători decît mine în cunoașterea dogmelor creștine aș fi spus că nu mă pricep la astfel de lucruri.[32]

Dar chiar dacă nu m-ar îngrijora faptul că m-aș face de rîs pentru cele expuse aici, în cîteva cuvinte, oricare ar fi ele, totuși aș fi făcut o descriere asupra cauzelor care au dus la nașterea credinței în destin. Căci se simte parcă pe față între oameni, o oarecare lucrare vrăjmașă binelui firesc, provenind de

30 Afirmație luată probabil de la Origen „Contra lui Celsus" VII, 27, trad., rom. P.S.B. 9, pag. 337.

31 Contrar influxului planetar, evreii își păstrează puritatea credințelor (o.c., 169 — d.).

32 Și ca o influență caldeană (?), pînă la urmă se dovedește că din pricina răutății, diavolul este cel care a căutat de la început să bage în cap omului înșelăciunea, ca o piedică împotriva mîntuirii, socotind și „astrologia" ca pe o fărădelege vecină cu influxul planetar (Ibid.).

la cel rău. În acest scop se pot aduce nenumărate mărturii evidente, dar în momentul de față nu socot necesar să înșirăm temeiurile unor astfel de convingeri. Dacă contemplăm firea dumnezeiască ca pe o realitate care cuprinde tot ce se poate cugeta și exprima ca bunătatea desăvîrșită, care e întruparea a tot ce e viață, lumină, adevăr, înțelepciune, dreptate, nestricăciune și tot ceea ce mai concepem bun, atunci puterea vrăjmașă care se manifestă ca potrivnică se dovedește a fi vrăjmașul tuturor bunătăților, adică diavolul. Și astfel pe capul semenilor în loc de viață ne trezim cu moarte, în loc de adevăr cu înșelăciune, în loc de orice bine apare răutatea, întrucît numai prin ea se poate înțelege cum se ajunge la pierzanie în inima oamenilor. Căci după cum celor ce vreau să otrăvească pe cineva le place să îndulcească cu miere preparatul otrăvitor, nu atît ca să facă plăcut la gustare preparatul dorit, cît mai ales ca el să nu simtă primejdia otrăvii, tot așa și firea aceasta stricăcioasă a cărei intenție este doar să depărteze pe om cît se poate de izvorul binelui, se prezintă cu înfățișări plăcute adică prin preziceri și prin doftorii care să ascundă temeiul tainic al înșelăciunii ca și cum sărmanii muritori înșelîndu-se cu privire la ceea ce-i primejdios să-și închipuie că le face bine, desigur ca nu cumva să se dorească spre ceea ce este cu adevărat bine. După cum se întîmplă ca cineva să mărturisească printr-o înșelăciune oarecare că va face o prezicere despre viitor, îndată vin demonii înșelători, unul analizînd măruntaiele animalelor, altul observînd zborul păsărilor, altădată iarăși făcînd aluzie la anumite presimțiri, alteori chemînd chiar spiritele părinților, alteori consultînd horoscopul, căutînd pe una din aceste căi să afle indicii pentru ceea ce-l așteaptă.

După cum nimeni nu poate să distingă viitorul prin scrutarea măruntaielor animalelor și nici să arate cum va fi acest viitor prin simple presimțiri și după cum nici prin observarea zborului păsărilor nu se poate pretinde că desfășurarea acestui viitor se face sub comanda strictă a destinului, tot așa și izvorul unor astfel de ghiciri este numai unul și același, anume înșelăciune sau lucrare diavolească și aceasta pentru că chiar dacă ceva din cele prevestite se nimerește uneori să fie în parte adevărate — și e întrebare dacă sînt — în schimb nu totdeauna puterea destinului își atinge ținta din care să se vadă puterea lui, căci în cazul acesta orice soi de prevestire ar avea la bază într-adevăr puterea destinului.[33]

O situație unică e și atunci cînd sîntem robii unui destin neiertător. Dar cu totul altfel e cînd ne urmărim într-un anumit fel palpitațiile inimii și iarăși într-altfel cînd observăm zborul păsărilor și iarăși altfel din alte anumite presimțiri sau din alte astfel de semne. Or dacă din toate aceste cazuri nimic nu ne împiedică să spunem că în fond, nici într-un caz și nici într-altul aici n-avem nici preziceri și nici fatalitate, atunci nici din calculele horoscopului nu se pot trage concluzii pentru proorociri, e destul să crezi că lucruri de felul acesta nu se întîmplă chiar așa de ușor. Căci cu toate că nu sînt nici sigure și nici neîndoielnice prezicerile din partea celor care se îndeletnicesc cu astfel de preocupări, totuși se fac, dar judecînd după rezultate, ele totuși se împuținează, dacă însă pot fi combătute, oamenii ar putea fi îndrumați spre scopuri sănătoase.

Ca să nu se atribuie nenorocirea unui calcul greșit al tălmăcitorului, că doar s-a făcut o eroare prin aceea că nu s-a reținut momentul cel semnificativ, se acceptă că în general răspunsul destinului e de regulă echivoc, se acceptă că în general răspunsul destinului e de regulă echivoc, proorocirile înclinînd spre ambele părți, încît oricum s-ar lua lucrurile, să se creadă că așa s-au făcut prezicerile. Căci de multe ori s-au făcut preziceri și pentru unele personalități din cele mai înalte, atunci cînd aceștia luau de bază mai mult decît orice, ceasul nașterii lor. Dar de la un timp și anume cînd a fost vorba de suferințe și de calamități ieșite din comun, s-a afirmat cu glas tare că ghicitorul n-a greșit deloc în precizarea sa. Și ceea ce i-a impresionat pe cei mai mulți a fost mai ales faptul că la astfel de nenorociri au participat mulți, fapte pe care le poate confirma și istoria noastră contemporană. Căci pe vremea cînd la conducerea treburilor obștești se

---

33 Și ca o continuare a credinței în fatalitate, orice formă de preziceri, de superstiții, de vrăjitorie, toate sînt numai lucrări vrăjitorești, așa cum ne-a arătat-o Sf. Grigorie în tratatul „Despre pitoniță".

afla Valens, împăratul romanilor[34] s-a pus la cale tocmai o astfel de fraudă şi de răzvrătire împotriva statului. Pe de o parte el s-a avîntat cu toată puterea într-un război declarînd deschis că zodia în care s-a născut îi va sta într-ajutor, dar pe de altă parte rezultatul acestor încercări a fost de aşa natură încît tocmai el care deţinea cea mai înaltă slujbă de conducere a ajuns să fie cel mai copleşit de calamităţi, căci aşa s-au convins cei mai mulţi că din tragere la horoscop lucruri care erau mai înainte în bună stare au ajuns acum să se răzbune pe el devenindu-i duşmane. Propriu-zis eu nu fac mare caz în primul rînd de faptul că în astfel de cazuri se fac unele preziceri greşite, despre care se spune că sînt dovezi ale învăţăturii despre puterea destinului, ci mai ales pentru că prin aceste diferite manevre se promovează puterea diavolului de a ne duce în rătăcire prin prevestiri mincinoase. Căci pînă şi gustarea din acea apă manticală a ghicitului e destul să ducă la rătăcirea şi smintirea cugetului încît un anumit duh rău să pătrundă înlăuntru ca printr-o spărtură oarecare şi odată primit în pîntece femeiesc ar provoca la urmă ieşire din fire şi nebunie deplină. În ochii celor înşelaţi toate acestea apar ca tot atîtea lucruri sfinte şi prevestiri de înşelăciune. Mai mult, nici unul din cei care prezic viitorul prin examinarea măruntaielor, din felul cum se înalţă uneori flacăra focului sau din felul cum zboară păsările nu atribuie aceste lucruri pe seama unei forţe a destinului, ci unei puteri diavoleşti.

De aceea eu sînt de părere că ori nu există în general preziceri din pricină că cele mai multe din aceste aşa-zisele preziceri sînt pline de contradicţie, de aceea trebuie să le combatem ori că, chiar dacă ne arată cinva că se prevestesc unele evenimente care pot avea loc în viitor şi că, dintre multe altele, tocmai acelea ştim că au avut loc, totuşi sîntem convinşi că nici acest soi de povestiri nu trebuie să fie socotite preziceri ca atare. Aşa se întîmplă şi în cele mai multe cazuri: dacă adeseori prezicătorii au greşit, cel puţin să arate că au ales la ghicirea viitorului evenimente mai sigure. Fireşte că în acelaşi fel ei se dau bătuţi şi în faţa înşelăciunii diavolului şi prin acesta şi tuturor uneltirilor lor. Căci tocmai îndepărtarea omului de a nu-L mai căuta pe Dumnezeu şi oprirea de a-l face părtaş bunurilor Lui constituie strădania diavolilor înainte de toate. Să fie convinşi aşadar cei uşor de înşelat să nu părăsească voia lui Dumnezeu îndreptîndu-se doar spre cele ale vieţii pămînteşti, care se pleacă în faţa întîlnirii fireşti a stelelor şi a puterii ce ar decurge din ea, care constituie scopul cel mai important al răutăţii diavolului. Dacă aşadar plăcerea demonilor este să îndepărteze sufletele oamenilor de comuniunea cu Dumnezeu, la care contribuie şi înşelăciunile de felul acestor prevestiri, atunci e limpede că acestea sînt o lucrare diavolească iscodită anume spre amăgirea celor care cred că toată acea putere se cuprinde în astfel de lucruri şi care nu-şi îndreaptă privirea spre puterea Dumnezeului Celui atotputernic.

Traducere şi prezentare
Pr. Prof. Dr. *Teodor Bodogae*

---

34 Împăratul Valens moare în dezastruoasa luptă cu goţii de la Adrianopol din 9 august 378. Din pricină că el se arătase fervent sprijinitor al ereziei ariene, dar şi din pricina politicii de mare asuprire socială el ajunsese atît de urgisit de supuşii săi încît pînă şi istoricul contemporan Ammianus Marcellinus (+400) a înregistrat strigătele locuitorilor din Antiohia „să ardă de viu Valens", iar în legătură cu felul în care a murit în lupta respectivă martorul vorbeşte de „preziceri şi minuni" care au cutremurat imperiul întreg. (Fontes historiae daco-romanae II, Bucureşti 1973, p. 126—129). Cu atît mai mult creşte şi simţul de obiectivitate istorică „a Sf. Grigorie de Nyssa, cînd vorbeşte de „mulţi martori".

UN FILOSOF AL LIBERTĂŢII — N. A. BERDIAEV

În mai mult decît într-o singură privinţă, destinul exemplar şi gîndirea genială ale filosofului religios ortodox rus Nikolai Alexandrovici Berdiaev (1874—1948) au o profundă actualitate, alta desigur decît cea a cotidianului imediat, o actualitate profetică, pentru momentul istoric decisiv, de cumpănă şi de răscruce în care ne găsim acum.

Ne aflăm la Berdiaev în faţa unui destin şi a unei gîndiri dostoievskiene în a căror centru se află misterul şi drama libertăţii.

Născut la 19 martie 1874 la Kiev dintr-o familie aparţinînd aristrocraţiei militare, tînărul Berdiaev devine unul din principalii animatori şi leaderi ai cercurilor studenţeşti marxiste de pe lîngă Universitatea din Kiev, participînd activ la Congresul de întemeiere a partidului muncitoresc social-democrat (viitorul partid comunist) din martie 1898. Ca urmare a activităţilor sale marxiste este arestat, condamnat şi trimis pentru 3 ani, între 1900—1903, în exil intern în nordul ţării (la Vologda) împreună cu poetul A. Remisov şi camaradul său A. Lunacearski, viitorul comisar al poporului pentru cultură şi educaţie din guvernul lui Lenin.

Sub influenţa lui Kant şi Nietzsche se desparte de marxism şi, ca urmare a aprofundării operei lui Soloviov şi mai ales a lui Dostoievski, revine, trecînd printr-o fază intermediară idealistă — alături de o ilustră pleiadă a „inteligheņţiei" ruse de la începutul secolului (S. Bulgakov, P. Struve, S. Frank, P. Florenski, ş.a.) şi cu toate protestele lui Lenin — la Ortodoxie. Fapt care nu l-a împiedicat să critice în termeni energici şi duri trădarea spiritului creştinismului, absenţa socială şi obedienţa totală faţă de autocraţia ţaristă a ierarhiei ortodoxe ruse (riscînd pentru aceasta în 1913 chiar condamnarea la „strămutare veşnică" în Siberia de care l-a salvat numai începutul războiului mondial şi revoluţia). Între 1904—1907 la Petersburg şi între 1908—1922 la Moscova, devine unul dintre principalii reprezentanţi ai „noii conştiinţe" intelectuale şi, alături de S. Bulgakov şi P. Florensky, unul din cele mai marcante figuri ale renaşterii religioase ruse de la sf. sec. XIX şi înc. sec. XX.

Trăieşte revoluţia din octombrie 1917 ca pe „triumful marelui Inchizitor", ca unul ce prevăzuse într-un articol încă din 1907 victoria bolşevicilor făcută cu putinţă de trădarea creştinismului, ateismul, nihilismul şi utopismul revoluţionar al intelectualităţii de stînga, care va fi prima victimă a revoluţiei, ca şi de dezerţiunea socială a Bisericii. În anii 1917—1922 devine una din figurile centrale ale vieţii intelectuale moscovite, înfiinţează o „Academie liberă pentru cultură spirituală" (între 1919—1920), devine pe scurt profesor de filosofie la Universitate, opunîndu-se activ prin conferinţe şi scris, dar numai spiritual nu politic, regimului comunist. Scrie acum trei cărţi fundamentale: *Filozofia inegalităţii*, *Sensul istoriei* şi *Viziunea lumii a lui Dostoievski*, publicate abia ulterior în Occident (Berlin) în 1923. Arestat de două ori de Ceka, viitoarea N.K.V.D., respectiv K.G.B., şi interogat la celebra închisoare Liubianka de către F. Drzejinski însuşi — creatorul poliţiei de stat sovietice — este expulzat în 1922 din U.R.S.S., alături de alţi 70 de intelectuali de frunte, la ordinul personal al lui Lenin (unul din ultimele ordine ale dictatorului înainte de boală şi moarte) scăpînd astfel de un sfîrşit inevitabil în gulagurile staliniste.

După o şedere de doi ani la Berlin unde publică profeticele şi incandescentele „consideraţii asupra Rusiei şi Europei" grupate sub genericul *Noul Ev Mediu* (1924) — traducere românească de prof. Maria Vartic, Sibiu, „Seria teologică" 6, Sibiu, 1936 — şi care i-au adus brusc celebritatea mondială, se stabileşte în 1924 definitiv la Paris unde trăieşte pînă la moarte. Aici scrie majoritatea operei sale, participă activ la viaţa intelectuală şi ecumenică europeană, influenţează decisiv constituirea personalismului catolic francez. Denunţă în termeni necruţători atît mentalitatea reacţionar-restaurativă a emigraţiei ruse cît şi ascensiunea nestăvilită a totalitarismelor şi dictaturilor fascistă, nazistă şi stalinistă şi inevitabilitatea apocalipsului celei de-a doua conflagraţii mondiale. După două descinderi ale Gestapo-ului în locuinţa sa din Paris, scapă ca prin

urechile acului de lagărul de concentrare datorită unui ofiţer superior german admirator al operei sale. „Doctor honoris causa" al Universităţii din Cambridge în 1947, moare la 20 martie 1948 în plină recunoaştere internaţională (nu şi înţelegere interioară, reală) a activităţii şi operei sale traduse în toate limbile de circulaţie mondială. Potrivit voinţei sale testamentare, după moartea sa, în locuinţa sa din suburbia pariziană Clamart (rue St. Cloud 14) a fost amenajată o capelă ortodoxă închinată Duhului Sfînt existentă şi astăzi.

Constituită „in nuce" încă în prima sa mare operă de sinteză personală redactată între 1911—1914 şi publicată în 1916 la Moscova: *Sensul creaţiei. Incercare de justificare a omului,* gîndirea berdiaeviană s-a explicitat din ce în ce mai amplu, în cercuri concentrice din ce în ce mai vaste într-o serie de lucrări fundamentale din care amintim doar pe cele esenţiale: *Filosofia spiritului liber. Problematica şi apologia creştinismului (Esprit et liberté)* (1927—1928), *Despre menirea omului. Incercare de etică paradoxală* (1931), *Eul şi lumea obiectelor. Încercare a unei filosofii a solitudinii şi comunităţii* (1934), *Spirit şi realitate. Fundamentele spiritualităţii divino-umane* (1937), *Despre sclavia şi libertatea omului. Încercare a unei filosofii personaliste* (1939), *Creaţie şi obiectivare. Încercare de metafizică eshatologică* (1947) şi postum: *Dialectica esenţială a divinului şi umanului* (1952), *Impărăţia Spiritului şi Împărăţia Cezarului* (1951), *Adevăr şi Revelaţie* (1954).

„Fiu al libertăţii", cum se numea el însuşi, gîndirea lui Berdiaev este prin excelenţă o filosofie a libertăţii. Mai radical ca oricare gînditor înaintea lui, el pune la baza filosofiei nu fiinţa, ci libertatea ca esenţă a spiritului şi indisociabilă de persoană. De aceea, el acordă primatul ontologic libertăţii asupra fiinţei şi necesităţii, spiritului asupra naturii, subiectului asupra obiectului, persoanei asupra naturii individuale, creaţiei asupra evoluţiei, iubirii asupra legii, etc.

Mai precis, în miezul gîndirii berdiaeviene se află intuiţia dostoievskiană a libertăţii din Legenda Marelui Inchizitor inclusă în romanul „Fraţii Karamazov" (1882). Pentru Berdiaev, Dostoievski, care „a ştiut tot ceea ce va şti Nietzsche şi încă ceva pe deasupra", este „nu numai un mare artist şi un mare vizionar, ci şi şi un dialectician de geniu şi cel mai mare metafizician al Rusiei".

Inaccesibil unei abordări metafizice statice şi objectivante tradiţionale, misterul libertăţii, al spiritului şi al persoanei se revelează numai ca dramă şi într-o dramă sau tragedie a libertăţii, într-un „mister" (în sensul medieval al spectacolelor liturgice de pe treptele catedralelor) ale cărui personaje sînt Dumnezeu şi omul şi scenă natura cosmică. Ca atare libertatea şi persoana au o natură şi structură divino-umană sau theanthropică, cheia lor oferind-o dogma şi misterul Persoanei şi Acţiunii lui Iisus Hristos, Fiul întrupat al lui Dumnezeu, Unul din Sfînta Treime. Aflată la antipodul necesităţii şi constrîngerii, persoana — pentru Berdiaev categorie spirituală şi morală distinctă de individ ca şi categorie biologic-psihologică naturală — nu se actualizează pe deplin decît în şi prin libertate, în şi prin realizarea divino-umanităţii. Dumnezeu Însuşi, cum arată refuzul miracolului în Crucea lui Hristos, nu se impune omului cu forţa exterioară a constrîngerii de orice fel, ci prin convingerea interioară liberă a iubirii şi harului. Prin aceasta, creştinismul a adus în lume revelaţia definitivă a libertăţii ca iubire şi iubirii ca libertate. Ca atare el se opune principial binelui constrîns neliber promovat atît de pervertirea lui în religia marelui Inchizitor cît şi în negarea lui explicită de către utopia totalitară secularizată a comunismului între care, aşa cum arată Dostoievski, există o profundă şi structurală afinitate.

Posibilitate şi tentaţie metafizică mereu prezentă a răului şi nefiinţei, libertatea îşi are sensul ultim şi pozitiv în creativitate. Creaţia umană liberă este, pentru Berdiaev ,un răspuns al omului la Revelarea liberă a lui Dumnezeu omului. Este vorba de un proces divino-uman în doi timpi: revelarea lui Dumnezeu omului încheiată în Hristos ca naştere istorică a lui Dumnezeu în om şi a cărei esenţă e mîntuirea, urmată de răspunsul liber al revelării omului lui Dumnezeu ca naştere eshatologică a omului în Dumnezeu a cărei esenţă e creaţia spirituală a omului (mistică, morală, artistică, filosofică, socială, etc.). Ideea creaţiei libere se află în centrul eticii berdiaeviene dar ea comandă şi înţelegerea eshatologiei lui.

Creaţia pentru Berdiaev reprezintă în esenţă un protest şi o negare asupra lumii căzute în obiectivare, triumful punctual al persoanei şi spiritului şi liber-

tății asupra materialității și spațio-temporalității. Ca atare creația relevă criza eshatologică a lumii și anticipează sfîrșitul istoriei, care nu este în esență altceva decît sfîrșitul exteriorizării și obiectivării, trecerea ei în planul supraistoric al libertății și subiectivării totale a existenței în Împărăția eshatologică a lui Dumnezeu. Trecere pe care omul nu trebuie să o aștepte pasiv ci să o anticipeze activ și profetic prin creație spirituală și socială liberă conlucrînd sinergetic cu Dumnezeu la transformarea spirituală treptată a indivizilor în persoane și a societăților obiectivate în comuniuni existențiale personalizate. În filosofia sa socială întemeiată pe o metafizică eshatologică, Berdiaev este adeptul socialismului personalist, în esență o proiecție socială a persoanei, și care afirmă primatul persoanei asupra societății, invers socialismului real bazat pe primatul societății asupra individului.

Comprehensiunea „dramatică" și divino-umană a libertății și persoanei se află și la baza viziunii apocaliptice a lui Berdiaev asupra istoriei. Ea revelează dialectica autodistructivă a umanismului european postrenascentist. Desprinzîndu-se din ce în ce mai mult de Dumnezeu, autoafirmarea autonomă umanistă a omului a dus în secolul XX (în marxism, nietzscheanism, freudism, etc.) la negarea ideologică și istorică antiumanistă a omului, la disoluția persoanei umane ca entitate spirituală ireductibilă și la aservirea totală a umanității forțelor impersonale ale istoriei, socialului, naturii și, mai ales, tehnicii. Acest fenomen s-a manifestat deosebit de pregnant în comunism, a cărui dialectică negativă a fost remarcabil surprinsă de Berdiaev într-un eseu publicat în 1932 în revista „Esprit": *Adevărul și minciuna comunismului* (completat de ampla monografie din 1937: *Sensul și destinul comunismului rus):* „Minciuna spirituală a comunismului e mai mare decît adevărul lui social; ea constă din ateismul lui. Aici e izvorul întregii nenorociri. Ateismul se răzbună inevitabil în toate domeniile vieții. El generează inumanitatea comunismului. Negarea lui Dumnezeu se transformă în negarea omului".

Pe de altă parte, atît comunismul cît și umanitatea occidentală substituie eshatologiei și creației spirituale promovate de creștinism eshatologia secularizată a tehnicii însoțită de o exaltare exacerbată a valorilor naturalului și biologicului. Omenirea se află actualmente în fața următoarei dileme: fie îndepărtarea de Dumnezeu și de spirit însoțită de aservirea sa depersonalizantă tehnicii, socialului și naturalului, fie întoarcerea la Dumnezeu și la spirit, într-un „*nou* Ev mediu", eon al unei creativități spirituale reînnoite de o renaștere religioasă și a unei reafirmări divino-umane a umanului în fața tehnicii, istoriei și naturalului. Sarcina actuală a creștinismului constă tocmai în salvarea persoanei umane a spiritului și a libertății ei creatoare de la aservirea forțelor impersonale ale istoriei și tehnicii. El este chemat să aducă biruința spirituală asupra acestor forțe, să restaureze ierarhia adevărată a valorilor în individ și societate și să contribuie la depășirea interioară a haosului care amenință umanitatea.

Existînd însă într-o lume și în istorie, creștinismul și Biserica n-a putut și nu poate evita în dimensiunea lui umană, socială și instituțională, consecințele nefaste ale obiectivării spiritului și a deformării și adaptării lui sociologice lumii istorice „căzute" în care el subzistă. Berdiaev a denunțat fără menajamente, asemenea profeților din Vechiul Testament, „stingerea" și „eclipsa Duhului" în instituția istorică a Bisericii Ortodoxe și a evidențiat multe din păcatele ei istorice: clericalismul, ritualismul, autosuficiența, triumfalismul, absența unui simț mai acut al responsabilității istorice, compromisul cu utopiile teocratice imperiale totalitariste etc.

Dar în același timp a evidențiat și caracterul absolut indispensabil al prezenței spirituale creștine ortodoxe, printr-un creștinism înnoit și o Biserică purificată, în regenerarea morală a omului și depășirea autentic umană a impasurilor și crizei istorice ale umanității contemporane. Astfel în eseul din 1931 *„Despre demnitatea creștinismului și modernitatea creștinilor"*, Berdiaev oferă anticipat unicul răspuns autentic la multe din obiecțiile și întrebările iscate în conștiința contemporanilor de către ambiguitatea și natura contradictorie a prezenței creștine în Biserici, în istorie și societate. Spre deosebire de Inchiziția catolică și comunism, creștinismul și Biserica nu poate schimba pe oameni nici chiar pe proprii ei membri sau leaderi în mod automat sau prin constrîngere fără a-și trăda

esenţa spirituală care e libertatea ca iubire şi iubirea ca libertate. Regenerarea spirituală a omului şi umanităţii e un act divino-uman liber care implică conlucrarea activă a omului şi nu numai acţiunea divină. Aşa-zisul eşec istoric şi denaturările creştinismului în istorie sînt, astfel, în primul rînd un faliment şi un eşec uman şi divin. El e imputabil creştinilor, nelucrării şi nedesăvîrşirii şi scăderilor lor nu creştinismului însuşi. Ipocriziei şi pseudo-creştinismului multor creştini i se opune, de regulă, o altă ipocrizie anticreştină la fel de falsă. Scandalul ipocriziei creştine şi eşecul istoric al creştinismului pun în acelaşi timp, în lumină necesitatea actuală a abandonării de către creştini a vechii raportări exterioare, retorice şi simulate faţă de creştinism şi a asumării unei atitudini realiste, vitale şi concrete, singura capabilă să regenereze spiritual atît Biserica cît şi umanitatea din criza în care se zbat actualmente.

Speranţa lui Berdiaev e într-o renaştere religioasă liberă, creatoare şi profetică generată de un creştinism aflat hotărît sub semnul Duhului Sfînt. Numai acesta poate să depăşească opoziţia religie-societate, creştinism-cultură, Biserică-viaţă şi să salveze autentic umanul printr-o reînviere a divino-umanităţii într-un eon nou în care *toate* formele existenţei sociale, inclusiv economia, să crească din spirit şi să devină mereu mai transparente misterul persoanei restrîngînd aria obiectivării şi alienării. Dat fiind că aceasta trebuie să fie un proces liber, Berdiaev nu exclude deloc şi posibilitatea eşecului şi al intrării iminente a umanităţii în derivă într-o apocalipsă intraistorică premergătoare sfîrşitului istoriei.

Pentru cei ce mizează pe spirit, libertate, divin şi persoană ca forţe ireductibile la natura cosmică, tehnică şi social, gîndirea lui Berdiaev poate şi trebuie să devină unul din reperele intelectuale şi spirituale obligatorii ale reflexiei noastre, a celor angajaţi în dificila traversare a epocii post-comuniste după o dură şi istovitoare experienţă a totalitarismului şi post-totalitarismului (în accepţiunea lui Vaclav Havel). Nu în ultimul rînd pentru că el a reuşit şi performanţa de a fi opus profetic şi creator totalitarismului comunist sovietic, experiat nemijlocit şi demistificat spiritual radical de către el într-un moment de triumf al lui în care nici nu se întrezărea prăbuşirea lui, o viziune spirituală alternativă coerentă inspirată din fondul tradiţional al creştinismului ortodox. Viziune de largă anvergură şi generoasă inspiraţie capabilă să poată funcţiona ca reper singur al unei societăţi post-comuniste şi post-moderne.

Diacon Asist. *Ioan I. Ică*

ISTORIE SFÎNTĂ ŞI TEOLOGIE ÎN LUCA 1—2*

Preliminarii

„Preistoriei" activităţii publice a Mîntuitorului, Sf. Luca îi dă o amploare care depăşeşte substanţial cele spuse în textul paralel al primelor două capitole din Evanghelia după Matei.

Binevestirea naşterii Sf. Ioan Botezătorul şi a Mîntuitorului, naşterea şi tăierea împrejur a Înaintemergătorului, tăierea împrejur şi prezentarea Pruncului Iisus la templu, episodul cu dreptul Simeon şi proorociţa Ana, ca şi istorisirea călătoriei pe care Mîntuitorul a făcut-o la Ierusalim, la vîrsta de 12 ani, sînt proprii acestei Evanghelii.

Sf. Luca are o viziune proprie şi un scop propriu în sensul că nu numai că a introdus secţiuni noi, dar chiar şi acolo unde urmează planul primar al Evangheliei şi, în special pe Sf. Marcu, el adaptează acest plan perspectivei sale teologice şi scopului Evangheliei sale: dovedirea mesianităţii Mîntuitorului.

---

* Lucrare de seminar alcătuită şi susţinută în cadrul cursurilor de doctorat în teologie, la studiul Noului Testament, sub îndrumarea Pr. Prof. Dr. Vasile Mihoc, care a dat şi avizul de publicare.

Sf. Luca are o manieră pozitivă şi profund nouă de a examina şi relata faptele pe care le expune în Evanghelia sa. Se îmbină în persoana lui marele teolog al Bisericii cu marele istoric, care relatează cu discernămînt şi competenţă istoria mîntuirii realizată şi împlinită în Iisus Hristos.[1]

În Evanghelia „copilăriei" de la Sf. Luca se urmăreşte un scop fundamental: manifestarea mesianităţii lui Iisus Hristos în naşterea şi copilăria Sa.[2]

Studiul comparat al celor două relatări al naşterii şi copilăriei Mîntuitorului de la Sf. Matei şi de la Sf. Luca permite mai bine sesizarea procedeului de lucru al unuia şi al altuia, orientarea teologică a fiecăruia, prezentarea într-un mod original a datelor de care dispun, precum şi folosirea, adesea aluzivă a unor texte din Vechiul Testament, care lasă o amprentă vizibilă asupra istorisirii evenimentelor.

Relatarea lucanică implică o bogăţie inepuizabilă: istorie şi teologie.[3]

I. Istorie Sfîntă în Luca 1—2

Evanghelia a treia începe cu un scurt prolog (1, 1—4), care are o însemnătate deosebită din punct de vedere isagogic. Autorul îşi motivează gîndul de a scrie o Evanghelie, deoarece „mulţi" au încercat să scrie o istorisire despre viaţa şi activitatea Fiului lui Dumnezeu întrupat. Aceşti „mulţi" trebuie să fi fost cel puţin doi, adică Sf. Matei şi Sf. Marcu,[4] ceea ce ne obligă să situăm scrierea Sf. Luca după redactarea primelor două Evanghelii.

Dar Sf. Luca nu scrie istorie în sensul de astăzi al cuvîntului. El este un evanghelist, un propovăduitor al învăţăturii despre Hristos şi al mîntuirii adusă de El lumii. Evanghelia sa răspunde unor preocupări teologice. În centrul relatării se află totdeauna persoana lui Iisus Hristos.[5]

Punctul de plecare al acestei expuneri este „preistoria" activităţii mesianice a Mîntuitorului (1, 5—2, 52). La începutul „preistoriei" mesianice, Sf. Luca aşează vestirea naşterii Sf. Ioan Botezătorul (1, 5—25). Nu se mulţumeşte numai să o istorisească, ci o încadrează riguros în timp şi spaţiu.

În Ierusalim, în timpul domniei lui Irod cel Mare (37—4 î.d.H.), arhanghelul Gavril binevesteşte preotului Zaharia,[6] că soţia sa Elisabeta îi va naşte un fiu. Cînd Zaharia intră în templu pentru tămîiere — fiind ales prin sorţi la acest act ritual de însemnătate deosebită, unic în viaţa unui preot evreu — îngerul i se arată şi-i face această împătrită comunicare: a) rugăciunea lui şi a soţiei sale Elisabeta a fost ascultată de Dumnezeu; b) vor avea un fiu; c) pruncul va purta

1 v. H. Flender, *Heil und Geschichte in der Theologie des Lukas*, Kaiser Vg., Munich 1967; (v. şi o notă bibliografică a acestei lucrări de P. Bonnard în „Cahiers bibliques" 12/1973 pp. 90—92).

2 R. Laurentin, *Les évangiles de l'enfance*, în „Lumiere et vie", tome XXIII 1974, p. 84.

3 R. Laurentin, *Structure et théologie de Luc 1—2* (collection „Etudes bibliques"), Paris, Gabalda, 1957, 232 p; Idem, *Jésus au temple. Mystère de Paques et foi de Marie en Luc 2, 48—50*, Paris, Gabalda, 1966, 280 p., Pentru Sf. Evanghelie de la Matei v. şi, A. Paul, *L'Evangile de l'enfance*, Paris, Cerf., 1968.

4 v. Pr. Prof. Dr. Grigorie Marcu, *Părţi proprii Sf. Luca în textul introductiv al Evangheliei a treia*, în M.A. XII (1967) nr. 1—3, p. 12.

5 Evanghelia a treia nu e o biografie a Mîntuitorului. Sf. Luca urmăreşte o teologie pe care o pune în legătură cu datele cronologice ale vieţii Mîntuitorului (v. M—J. Lagrange, *Evangile selon saint Luc*, Paris 1921, p. CXXXVII.

6 Preoţii de la Ierusalim erau împărţiţi în 24 de cete; fiecare ceată slujea la templu cîte două săptămîni pe an. Nu toţi preoţii locuiau la Ierusalim; unii locuiau în altă parte, în aşa numitele cetăţi preoţeşti. Preotul venea la Ierusalim, slujea la templu două săptămîni, după aceea se întorcea în cetatea sa de obîrşie. Preotul Zaharia, care făcea parte din ceata a opta, a lui Abia, locuia într-o zonă muntoasă — după tradiţie — în localitatea Ain Karin, situată nu departe de Ierusalim. (Pr. Prof. Dr. G. Marcu, *Părţi proprii Sf. Luca...*, p. 14 u).

numele Ioan; d) el va fi înzestrat cu daruri deosebite, din partea lui Dumnezeu, încă din pîntecele maicii sale.

Din portretul pe care îngerul Domnului îl face, cu anticipaţie, pruncului ce se va naşte, rezultă că el va fi o personalitate. Misiunea lui va fi de a propovădui pocăinţa, pregătind calea lui Mesia, Mîntuitorul lumii.[7]

Surprins de toate acestea Zaharia cere un „semn", care-i va fi acordat sub forma unei pedepse; preotul va rămîne lipsit de grai pînă la naşterea pruncului. Iudeii, adunaţi la rugăciunea de obşte la templu, dădeau semne de nelinişte şi de mirare, deoarece Zaharia întîrzia în templu mai mult decît trebuia. Cînd a apărut, din înfăţişarea şi din gesturile lui, şi-au dat seama că el a fost martorul unei minuni.

Împlinindu-se zilele de slujbă la templu, Zaharia s-a întors în cetatea sa de obîrşie. Elisabeta a tăinuit minunea ce s-a întîmplat cu ea cinci luni. Cea dintîi fiinţă care va avea să cunoască taina ei va fi Sf. Fecioară Maria.

Şase luni după acest eveniment îngerul Gavril coboară în cetatea galileeană Nazaret şi binevesteşte fecioarei de neam davidic, Maria, că Dumnezeu a ales-o să fie mamă a Mîntuitorului lumii (1, 26—38). Neîndoindu-se de exactitatea şi realitatea binevestirii ce i se făcuse, Fecioara Maria doreşte să ştie cum va fi aceasta de vreme ce ea nu ştia de bărbat. Această taină a zămislirii Fiului lui Dumnezeu se va face prin umbrirea Duhului Sfînt.

Curînd după Bunavestire, Fecioara Maria pleacă la rudenia sa Elisabeta (1, 39—56). Întîlnirea dintre ele este cu adevărat înălţătoare. La salutarea Mariei, Elisabeta a simţit săltînd pruncul de bucurie în pîntecele ei şi a rostit cuvinte de întîmpinare şi de bineţe către Fecioara Maria, cuvinte ce nu sînt rodul minţii ei, ci sînt inspirate de Duhul Sfînt. Răspunsul Mariei este un imn de preamărire a lui Dumnezeu, adus de o inimă curată şi evlavioasă. El reprezintă „o perlă din punct de vedere poetic şi literar".[8] Acest „Magnificat" este o cîntare inspirată din Vechiul Testament, mai ales din psalmi. Din acesta observăm că Sf. Fecioară Maria este conştientă de unicitatea ei, căci prin ea se împlinesc făgăduinţele făcute poporului ales; Cel ce se va naşte din ea va împlini tot ce au prezis proorocii.

Imnul arată că Sf. Fecioară posedă o profundă înţelegere a planului lui Dumnezeu de mîntuire a lumii.[9]

După ce a stat la Elisabeta trei luni, Fecioara Maria s-a înapoiat la Nazaret.

Elisabeta a dat naştere pruncului hărăzit de Dumnezeu (1, 57—80). A opta zi pruncul a fost circumcis şi i s-a dat numele vestit de îngerul Gavriil: Ioan. Umplîndu-se de Duh Sfînt preotul Zaharia înalţă un imn de preamărire lui Dumnezeu pentru binefacerile de care s-a făcut părtaş. Acest imn reprezintă o combinaţie ritmică de texte din psalmi şi prooroci.[10] Ultimul verset al acestei pericope (v. 80) arată viaţa austeră şi de trăire duhovnicească pe care o ducea Sf. Ioan pînă la *vremea ieşirii* lui la propovăduire.

Apoi Sf. Ev. Luca istoriseşte naşterea şi tăierea împrejur a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos (2, 1—21).

---

7 v. *The Gospel According to St. Luke*, in "The Interpreter's Bible", vol. VIII, Nashville, 1980, p. 34.

8 Pr. Prof. G. Marcu, *art. cit.*, p. 17.

9 În legătură cu cîntarea Sf. Fecioare (Magnificat), vezi: R. Laurentin, *Les Evangiles de l'enfance. Vérité de Marie au-dela des mythes*, Paris, Desclée, 1982; R. Guardini, *La Mére du Seigneur*, Paris 1961, Salvador Muñoz Iglesias, *Los canticos del evangelio de la infancia según S. Lucas*, Madrid, Instituto F. Suarez, C.S.I.C., 1983; Idem, *Los Evangelios de la Infancia*, II *Los Anuncios angelicos previos en el Evangelio lucano de la Infancia*, (Biblioteca de Autores Cristianos, 479) Madrid: Editorial Catolica, 1986; Isidro Goma Civit, *El Magnificat, Cantico de la salvacion*. Madrid, BAC, 1982; Alberto Valentini, *Il Magnificat. Ricerche contemporanee. Struttura. Esegesi*, 2 vol., Rome, 1982 etc.

10 v. Pr. Prof. G. Marcu, *op. cit.*, p. 18 u; M.J. Lagrange, *op. cit.*, p. 58 u; *The Gospel According to St. Luke*, în "The Interpreter's Bible" vol. VIII, p. 46 u etc.

Timpul nașterii Mîntuitorului este indicat cu ajutorul a două date istorice și cronologice: recensămîntul populației palestiniene — poruncit de împăratul Octavianus Augustus — și guvernarea lui Quirinius în Siria.[11] Din Nazaret, Iosif și Fecioara Maria vin la Betleem și aici, împlinindu-se zilele ca ea să nască, și nemaigăsind loc în vreo casă, au fost nevoiți să-și caute sălaș în staulul vitelor. Aici Fecioara Maria naște pe „Fiul Său Cel Unul-Născut". Îngerul Domnului face cunoscută vestea aceasta mare unor păstori din apropiere care, lăsîndu-și turmele, vin să se încredințeze de ceea ce li se binevestise. Preamărind pe Dumnezeu, se întorc apoi la turmele lor.

La opt zile pruncul Iisus a fost circumcis potrivit prescripțiilor Legii mozaice.

După ce au trecut cele 40 de zile, prescrise pentru „curățirea" femeii care a născut, Iosif și Maria l-au dus pe prunc la Ierusalim ca să-L înfățișeze Domnului (2, 22—40). Aici, doi bătrîni fără prihană în viețuirea lor îndelungată, dreptul Simeon și proorocița Ana, L-au întîmpinat și salutat pe Iisus ca pe mult așteptatul Uns al lui Dumnezeu. Dreptul Simeon dă mulțumire lui Dumnezeu pentru cinstea de care l-a învrednicit, de a vedea pe Mesia. De asemenea el rostește o dublă profeție: a) pruncul Iisus este pus spre căderea și ridicarea multora din Israel; b) prin sufletul Sf. Fecioare va trece sabia durerilor pe care i le vor pricinui patimile Fiului lui Dumnezeu.

De asemenea proorocița Ana nu contenea să vorbească despre Pruncul dumnezeiesc tuturor celor ce așteptau mîntuirea lui Israel.

Apoi Iosif, Maria și pruncul Iisus s-au întors în Galileea în cetatea lor Nazaret.

Episodul care urmează (2, 41—52) Îl înfățișează pe Iisus Hristos, copil în vîrstă de 12 ani, vizitînd Ierusalimul împreună cu dreptul Iosif și Fecioara Maria și, întreținîndu-se la un nivel înalt, în templul irodian cu o seamă de învățați ai vremii.

Evanghelia copilăriei se încheie aici, nu înainte de a ni se spune că Iisus „sporea cu înțelepciunea și cu vîrsta și cu harul, la Dumnezeu și la oameni" (Luca 2, 52).[12]

II. Teologia Evangheliei lucanice „a copilăriei".

1. *Limba și stilul (textului din Lc. 1—2). Izvoare.*

Privind și analizînd cu atenție aceste prime două capitole ale Evangheliei de la Sf. Luca observăm amploarea și fundamentarea istorică a relatării. De asemenea trebuie notat faptul că Sf. Luca se distinge printr-o remarcabilă cunoaștere a limbii grecești. El folosește modul de exprimare al Septuagintei.[13] Sf. Luca elimină unele forme semitizante de stil, dar în același timp apar aramaisme și exprimări de tip semitic.[14] Aramaismele sînt mai puține dar ele există, ceea ce dovedește că substratul Evangheliei sale este unul semitic. Sensuri semitizante ca εγενετυ και = s-a întîmplat că; ιδον = iată; ενσπου = în față, înainte, întîlnim adeseori în Evanghelia a treia.

---

11 v. în legătură cu recensămîntul și guvernarea lui Quirinius; Pr. Prof. G. Marcu, *op. cit.*, p. 20 u.

12 v. *Ibidem* p. 27 u; 37 u.

13 Că autorul nostru cunoștea admirabil LXX și îi plăcea s-o imite este un fapt binecunoscut, care nu mai are nevoie să fie dovedit; v. în această privință: E. Delebeaque, *Etudes grecques sur l'evangile de Luc*, Paris 1976; Kl. Beyer, *Semitische Syntax in Neue Testament*, Göttingen, 1962.

14 v. în acest sens Paul Winter, *Some Observations on the Language in the Birth and Infancy Stories of the Third Gospel*, în „New Testament Studies", I, 1954, pp. 111—121.

Cît priveşte modul prezentării evenimentelor, autorul nu începe un alt subiect înainte de al termina pe cel anterior. Astfel, în Lc. 1, 56 ni se spune că Fecioara Maria a rămas la Elisabeta trei luni, după care s-a întors la casa sa. Imediat ni se relatează naşterea Sf. Ioan Botezătorul. Aceasta nu înseamnă că Fecioara Maria n-a fost de faţă la naşterea Sf. Ioan, ci dimpotrivă.[15]

Sf. Luca anunţă dinainte anumite subiecte de care va fi vorba mai tîrziu şi aceasta dă relatării sale un caracter de mare naturaleţe. Astfel în Lc. 1, 80 ni se spune că Sf. Ioan a fost în pustiu pînă în ziua arătării sale către Israel. Această informaţie ne pregăteşte să înţelegem că acolo în pustiu îi va fi făcută lui Ioan chemarea la propovăduire.

Şi prin acest mod de prezentare a evenimentelor se arată unitatea dintre primele două capitole şi restul Evangheliei a treia.[16]

Sf. Luca respectînd caracterul semitic al tradiţiei pe care o transmite imprimă relatării stilul său propriu, făcînd o „adaptare discretă, elegantă şi fidelă a tradiţiei folosite".[17]

În redactarea primelor două capitole ale Evangheliei sale Sf. Luca a avut ca izvoare atît comunitatea iudeo-creştină din Ierusalim, cît şi probabil pe Sf. Fecioară Maria, despre care ni se spune că „păstra toate aceste cuvinte, punîndu-le în inima sa" (Lc. 2, 19),[18] avînd posibilitatea să consulte aceste surse mai probabil între anii 58—60, cînd Sf. Apostol Pavel se găsea închis la Cazareea Palestinei. În această perioadă Sf. Luca a putut veni în contact cu comunitatea iudeo-creştină din Palestina, putînd astfel să culeagă informaţii de real folos în redactarea Evangheliei copilăriei.

Sf. Luca nu este un istoric în înţeles modern; el a strîns toate aceste istorisiri, cu caracter simplu, direct popular şi le-a aşezat într-o anumită ordine. El adaptează în limba greacă această sursă semitică veche respectînd conţinutul.[19] De aici rezultă că textul trebuie privit ca istoric. Dar Sf. Luca a şi gîndit această lucrare, i-a şi dat o anumită interpretare şi a transmis-o într-o formă care exprimă mai multă substanţă teologică. Fără îndoială el a compus un tablou de ansamblu în care fiecare secţiune să fie adevărată din punct de vedere unde ea este plasată şi aceasta pentru a indica sensul evenimentelor pe care le evocă, dar şi pentru raportul fiecărei secţiuni cu întregul plan de mîntuire care se desfăşoară în ansamblul celor două capitole.

2. *Substratul biblic vechitestamentar.*

Începînd cu episoadele referitoare la Sf. Ioan Botezătorul putem spune că ele sînt o redactare originală a Sf. Luca, chiar dacă el s-a folosit de anumite izvoare de origine semitică,[20] sau a preluat unele modele vechitestamentare.

Este important să remarcăm că vestirea făcută de înger lui Zaharia este episodul central, dacă nu unic al acestei părţi privitoare la Sf. Ioan (Lc. 1, 11—20).

---

15 J. G. Machen, *The Origin of the First Two Chapters of Luke*, în „Princeton Theology Review", X (1912), pp. 212—279; J. Turner, *The Relation of Luke I and II to Hebraic Sources and to the Rest of Luke — Acts*, în "New Testament Studies", II, 1955—1956, pp. 95—115.

16 Aceasta cu atît mai mult cu cît unii văd în Sf. Luca nu autorul primelor două capitole ale Evangheliei sale, ci pe traducătorul lor. (v.S.M. Iglesias, *Los Evangelios de la Infancia...*, p. 247; C. Tresmontant, *Le Christ hebreu*, Paris 1987, p. 117).

17 R. Laurentin, *Les Evangiles de L'enfance...*, p. 544.

18 *Ibidem*.

19 Primele două capitole depind vizibil de tradiţia aramaică. Retroversiunea în ebraică luminează semnificaţiile, momentele şi ciudăţeniile aparente ale textului lucanic (v. R. Laurentin, *Traces d'allusion etymologiques en Luc 1—2*, în „Biblica" 37 (1956), pp. 435—456, „Biblica" 38 (1957) p. 1—23.

20 Pierre Benoit, *L'enface de Jean Baptiste selon Luc 1*, în „Exégese et théologie" vol. III, Paris 1968, p. 165, 168 u.

Ceea ce ni se va spune în Lc. 1, 57—66 (nașterea, tăierea împrejur, și punerea numelui) nu este decît concluzia la ceea ce vestise îngerul lui Zaharia. Tot interesul se concentrează asupra punerii numelui.[21] Pentru că acest nume este poruncit de solul ceresc el este acceptat și de cei doi părinți. Modelul acestei vestiri este cel al nașterii lui Isaac din Avraam și Sarra.[22]

Alte relatări biblice, de nașteri fericite, anunțate din cer, ca cea a lui Samson și Samuel, constituie bune paralele, care au putut exercita influențe, fie chiar secundare asupra relatării lucanice. Dar Sf. Luca n-a copiat un episod asemănător cu cel descris de el din Vechiul Testament, pentru a crea din toate elementele avute o imitație fără realitate obiectivă. El a plecat, din contră, de la niște date reale și a ales, parcurgînd Vechiul Testament, episoadele și formulele pe care le-a combinat în mod original, pentru a ieși de sub mîna lui o relatare originală, unde coloratura biblică se pune în slujba unui scop teologic. Situat pe linia copiilor deosebiți apăruți în istoria biblică anunțați de un sol ceresc, Sf. Ioan apare ca un nou profet ridicat de Dumnezeu în mod minunat și încărcat cu o misiune mîntuitoare. Chiar dacă Sf. Ioan nu este numit „profet", el are totuși atributele clasice ale acestuia: ascet, ales de Dumnezeu încă de la naștere, plin de Duhul Sfînt.[23] Ca toți profeții misiunea sa este de a întoarce la Dumnezeu inimile copiilor lui Israel. Sf. Ioan apare în istoria biblică ca un nou Ilie, pregătind venirea Domnului, prin chemarea la pocăință a poporului irsaelit.[24]

Rolul Sf. Ioan Botezătorul este descris în termeni care sînt o aluzie directă la textul profetului Meleahi 3, 23—24 (Lc. 1, 17). Îngerul nu spune dacă această profeție vizează întoarcerea lui Ilie în persoană, sau e vorba de venirea unui alt Ilie. El se mulțumește să compare activitatea viitoare a Sf. Ioan cu aceea care este prezisă lui Ilie de profetul Maleahi și anume de a săvîrși o lucrare de restaurare moral-religioasă. Ceea ce și face Sf. Ioan Botezătorul. Mîntuitorul Iisus Hristos va spune că: „el este Ilie, cel care va să vină" (Matei 11, 14), iar după moartea martirică a Sf. Ioan va zice: „Eu însă vă spun vouă că Ilie a și venit, dar ei nu l-au cunoscut, ci au făcut cu el cîte au voit" (Mt. 17, 12). Înaintemergătorul Domnului va pregăti sufletele pentru primirea lui Mesia.[25]

Cîntarea lui Zaharia (Lc. 1, 68—79)[26] cuprinde o bogăție de idei. Ideea vizitei mesianice anunțată la începutul cîntării este reluată în final, făcîndu-se precizarea că Mesia — desemnat prin cuvintele „Răsăritul cel de sus" — ieșit din casa lui David,[27] aduce eliberarea de vrăjmași (v. 71), va săvîrși o lucrare de slujire în sfințenie și dreptate a lui Dumnezeu (v. 75), fiind lumină și cunoaștere, așa cum s-a promis despre El de către profeți (v. 79).[28] Aici, venirea lui Mesia este cîntată ca și cînd ea ar fi fost înfăptuită.[29]

Cît privește Bunavestire (Lc. 1, 26—38), Sf. Luca ne dă în descrierea ei o învățătură teologică înaltă. Forma literară a acestei relatări este foarte bine adap-

---

21 v. M. Dibelins, *Jungfrauensohn und Krippenkind*, 1932, p. 10.

22 Că Sf. Luca s-a inspirat din relatarea genezică se vede mai ales din formulele literare împrumutate, care jalonează relatarea lucanică (cf. Lc. 1, 7, 18; Fac. 18, 11; Lc. 1, 13 — Fac. 17, 19; Lc. 1, 18 — Fac. 15, 18 etc., cf. P. Benoit, *op. cit.*, p. 175.

23 *Ibidem*, p. 178 u.

24 *Ibidem*, p. 180 u.

25 v. Louis Soubigou, *Sous le charme de l'évangile selon Saint Luc*, Paris, 1933, p. 43.

26 Unii critici disting în această cîntare a lui Zaharia (Lc. 1, 68—79) două părți de origine diferită: I) de la v. 68—75 avem un psalm de origine iudaică sau iudeo-creștină (v. P. Winter, *Magnificat and Benedictus — Maccabaen Psalms?*, în „Bulletin John Rylands Library", XXXVIII, 1954 pp. 328—347); II) de la versetele 76—79 avem un adaos provenit dintr-o tradiție creștină sau ioanită (M. Goguel, *Jean Baptiste*, Paris, 1928, p. 74; v. și P. Benoit, *op. cit.*, nota 8 și 9 p. 184).

27 P. Benoit, *op. cit.*, p. 185.

28 A. Loisy, *L'Evangile selon Luc*, Paris, 1924, p. 105.

29 P. Benoit, *op. cit.*, p. 188.

tată la fondul doctrinar.[30] După un scurt prolog (Lc. 1, 24—27) urmează dialogul propriu-zis dintre Fecioara Maria şi mesagerul ceresc, dialog împărţit în două (v. 28—33 şi 35—37) de întrebarea centrală din v. 34. Un scurt epilog încheie scena (v. 38).

Primele două versete ale descrierii Buneivestiri ne oferă cîteva date demne de remarcat. În primul rînd Sf. Luca leagă acest început al copilăriei lui Iisus de cel al copilăriei lui Ioan Botezătorul.

Apoi sînt prezentate personajele: Maria, a cărei condiţie de fecioară este subliniată în două rînduri (Lc. 1, 21), Iosif, logodnicul ei, care este din casa lui David. Textul nu ne spune că Fecioara Maria aparţine ea însăşi la linia davidică, dar nu este exclus să fie şi aşa, o serioasă tradiţie patristică o susţine.[31] Chiar dacă ascendenţa davidică a Mariei nu apare clar afirmată nicăieri în Noul Testament, totuşi paternitatea legală a lui Iosif este suficientă pentru a valida că Iisus este cu adevărat „fiul lui David".

Dialogul dintre înger şi Fecioara Maria începe prin salutul-mesaj, care este în acelaşi timp şi o veste deosebită, adresat Sf. Fecioare de către înger: Χαιρε = bucură-te.[32] Ea este chemată şi i se cere să se bucure pentru că Domnul este cu ea şi prin aceasta este cu poporul Său. Sf. Fecioară primeşte vizita mesianică pentru întreg Israelul, fiind obiectul unui favor special: este plină de har.[33]

---

30 R. Laurentin, *(Structure et theologie...)* a pus în valoare foarte bine această „teologie aluzivă" hrănită cu referinţe din Vechiul Testament, prin care Sf. Luca arată sensul profund al evenimentelor, situîndu-le, prin relatarea literară şi prin stilul său, în ansamblul planului divin, pe care-l urmăreşte şi-l realizează în Evanghelia sa.

31 Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către Efeseni* 18; Iustin Martirul şi Filozoful, *Dialog cu iudeul Trifon*, 100, P.G. 6, col. 709; Sf. Ioan Damaschinul, *De fide ortodoxa*, 4, 14; P. Benoit, *L'Annonciation*, în "Exegese et theologie", vol. III, Paris, 1968, p. 199.

32 Acest cuvînt reprezintă formula obişnuită de salutare grecească, cea evreiască fiind: „pace" (Lc. 10, 5; 24, 36). Şi prin aceasta se observă influenţa Septuagintei în redactarea primelor două capitole ale Evangheliei a treia. In Septuaginta acest cuvînt („bucură-te") se întîlneşte la chemarea la bucuria mesianică (Sofonie 3, 14; Ioil 2, 21; Zaharia 9, 9). (cf. St. Lyonnet, Χαιρε κεχαριτωμενη, în „Biblica" XX (1939) pp. 131—141.

33 Mai mulţi teologi protestanţi înţeleg acest κεχαριτωμινη în sensul unei simple alegeri sau predestinări a Mariei din partea lui Dumnezeu. Întrebarea este dacă acest Χαρις al Buneivestiri (Lc. 1,30) trebuie privit în legătură cu sursa sa (Dumnezeu) sau cu efectul său (Sf. Fecioară). Protestanţii, în general, optează pentru prima soluţie, pe cînd exegeza catolică tradiţională pentru a doua (Ignace de la Potterie, κεχαριτωμινη *en Lc. 1, 28. Etude philologique*, în „Biblica" col. 68 (1987) fasc. 3, Roma, pp. 359—361). Această exegeză se distinge de cea protestantă prin faptul că ea este de părere că: a) Harul este considerat nu în legătură cu sursa sa (Dumnezeu) ci din punct de vedere al efectului său (Maria); b) Acest har pe care ea l-a avut nu este acela al maternităţii, ci este anterior acestuia; c) El este totuşi acordat în vederea acestei maternităţi divine a Mariei (cf. L. Soubigou, *op. cit.*, p. 50; C. Fillion, *Evangile selon S. Luc*, Paris 1882, p. 42; S. Zedda, *Vangelo secondo Luca*, în „La Bibbia parola di Dio", III, Marietti, 1980, p. 231, etc.). Totuşi unii exegeţi catolici mai noi se orientează în sensul unei interpretări protestante (J. Schmid, *Das Evangelium noch Lukas*, Regensburg 1960, p. 4041). R. E. Brown *(The Birth of the Messiah*, în „A Commentary on the Infancy Narratives in Matthew and Luke", London, 1977, p. 325—327) zice că κεχαριτωμενη este graţia pe care o va primi Maria de a concepe pe Fiul Celui Preaînalt. O poziţie asemănătoare cu a lui R. Brown are şi J. Fitzmeyer *(The Gospel according to Luke*, I—IX, New York, 1981, p. 345—346). Exegetul Ortensio da Spinetoli prezintă clar interpretarea catolică *(Maria nella Bibbia*, Genova, 1964, p. 72—74; *Maria nella Tradizione biblica*, Bologna 1967, p. 80—82), dar în *„Luca. Il vangelo dei poveri"*, Assisi, 1982, p. 70, probabil sub influenţa lui Brown şi Fitzmeyer, exprima opinia că Χαρς, de care vorbeşte Îngerul, este numai o calitate interioară a Mariei.

Precum carecînd Noe a fost ales să salveze spița neamului omenesc de la distrugere,[34] așa Fecioara Maria va deveni, prin Cel ce se va naște din ea, salvatoarea întregului neam omenesc. Ea va fi începutul timpului mesianic.[35]

Scenariul din Facere se repetă în Evanghelia de la Luca: a) Prin faptele sale de virtute Noe a fost ales de Dumnezeu să primească favoarea divină (Fac. 1, 9); b) Pentru aceasta el găsește har înaintea lui Dumnezeu (Fac. 1, 8); c) Dumnezeu îl alege pe Noe să fie salvat de catastrofa potopului și prin aceasta să fie perpetuată spița neamului omenesc (Fac. 1, 18). Aceleași secvențe se derulează și la Bunavestire: a) îngerul vestește Mariei că ea este deja plină de har (Lc. 1, 28); b) ea a găsit har înaintea lui Dumnezeu (Lc. 1, 30);[36] c) îngerul poate să o anunțe că va deveni mamă a lui Iisus (Lc. 1, 31), Cel care va fi mîntuitorul lumii. Acesta este momentul istoric concret spre care sînt orientate cele două momente precedente. Acum a început realizarea concretă a fazei ultime a planului de mîntuire a lui Dumnezeu în istorie.

Cîntarea lui Simeon (Lc. 2, 29—32)[37] este inserată în Evanghelia copilăriei cu ajutorul a două versete de racord (v. 28 și 33) fiind compusă de Sf. Luca[38] pentru a introduce în relatarea copilăriei lui Iisus o piatră fundamentală a credinței și speranței care anunță de departe o temă fundamentală: cunoștința ca instrument de mîntuire, lumină spre descoperirea neamului.[39]

Aceste remarci sînt făcute pentru a înțelege mai bine planul teologic al Sf. Luca.[40]

Pentru înțelegerea mai bună a intenției Sf. Luca, în redactarea Evangheliei copilăriei, nu trebuie să rămînem numai la această reconstituire istorică a copilăriei lui Iisus și la căutarea substratului biblic al relatării, ci trebuie să intrăm în comprehensiunea teologică a textului evanghelic.

3. *De unde vine Iisus Hristos? Nașterea lui Mesia, Fiul lui David.*

Evanghelia copilăriei răspunde unei întrebări normale, legitime și inevitabile, pe care și-au pus-o creștinii de foarte devreme: de unde vine acest Iisus care apare la un moment dat și-și începe misiunea după botezul lui Ioan? Răspunsul dat de Sf. Ev. Ioan este: *El S-a coborît din cer* (cf. In. 3, 13). Dar. Sf. Evanghelist Ioan nu elimină din Evanghelia sa datele istorice pentru care el insistă încă de la început: umila origine nazarineană a lui Iisus (In. 1, 46; 6, 42; 7, 3—16), aluzia la nașterea din Fecioară (In. 1, 13) precum și calomniile care circulau despre acest subiect în iudaism (In. 8, 41; cf. Mc. 6, 3).[41]

Ca o concluzie la toate acestea se impune părerea că Sf. Luca descrie aici alegerea Mariei din partea lui Dumnezeu și deci o acțiune divină care urmează să se realizeze. Perfectul pasiv κεχαριτωμένη indică faptul că încă înaintea Intrupării, Fecioara Maria este deja plină de har (v. Ignace de la Potterie, *art. cit.*, p. 365). Nimeni nu ne obligă să acceptăm toate aceste păreri, dar e normal să ținem seama de ele.

34 Prin aceeași expresie ca și Fecioara Maria: „ai aflat har" (Fac. 6, 8; Lc. 1, 30) (v. M. J. Lagrange, *op. cit.*, p. 30).

35 S. Lyonnet, *Le récit de l'Annonciation et la Maternité divine de la sainte Vierge*, Rome, 1954, p. 9—10.

36 Ignace de la Potterie, *κεχαριτωμένη en Lc. 1, 28. Etude éxégetique et theologique*, în „Biblica" 68 (1987) fasc. 4, p. 495.

37 P. Grelot, *Le Cantique de Simeon (Luc. 2, 29—32)*, în Revue Biblique, 4 (1986), p. 483 u.

38 E. Delebecque (*Etudes grecques*... p. 69) zice că Evanghelia Sf. Luca, în forma sa inițială, a început direct cu capitolul 3.

39 Avem aici sensul misiunii Sf. Pavel; sensul lui εκκλησια care dă o extensiune universală „ecclesiei" de pe Sinai, după F.A. 7, 38. (P. Grelot, *art. cit.*, p. 509).

40 *Ibidem*, pg. 509.

41 R. Laurentin, *L'évangile de l'enfance*, în „Lumiere et vie"..., p. 86.

Evangheliştii sinoptici sînt şi ei fideli realităţii umilei naşteri a lui Iisus, o realitate şocantă — scandal pentru iudei, nebunie pentru păgîni — pentru că antecedentele dulgherului din Nazaret nu răspundeau viselor aşteptării mesianice a iudeilor. Evangheliştii şi-au asumat scandalul. Ei s-au legat să citească originea divină a lui Iisus în smerenia şi umilinţa însăşi, înţelegînd că ele mărturisesc în favoarea mesianităţii şi nu împotriva ei.

Evenimentul istoric al naşterii lui Iisus ridică două probleme:

1. Mai întîi această obiecţie raportată de Evanghelia după Ioan: „Din Nazaret poate ieşi ceva bun?" (In. 1, 46). Atît Sf. Matei cît şi Sf. Luca n-au ocolit şi n-au ignorat acest fapt. Ei au preluat datele copilăriei lui Iisus, găsindu-le un sens profund. Sf. Luca merge pînă la fondul problemei: coborîrea Fiului lui Dumnezeu la starea de umilinţă, de smerenie, pe care Însuşi Dumnezeu o laudă la cei ce o urmează (Lc. 1, 48, 51—54). La Sf. Matei, care are o mai marcată preocupare apologetică, problema este mai delicată. El arată că acest fapt deosebit era necesar pentru înţelegerea Scripturii. Şi, la Matei, fiecare episod al copilăriei Mîntuitorului se încheie cu o formulă mai mult sau mai puţin stereotipă: „Acestea toate s-au făcut ca să se împlinească ceea ce s-a zis de Domnul..." (Mt. 1, 22; 2, 5, 15, 17). Mai mult, în dorinţa de a găsi un text profetic care să situeze originea lui Mesia în Nazaret, Matei adoptează unul, pe care însă exegeţii n-au putut niciodată să-l identifice (Mt. 2, 23; „Nazarinean se va chema").[42]

2. O altă dificultate este aceea a conceperii şi naşterii feciorelnice. Intr-adevăr semnul mesianic arătat în naşterea lui Iisus era calitatea Lui de „fiu al lui David" proclamat aşa şi de mulţime în mai multe rînduri (cf. Mt. 9, 27; 12, 23; 15, 22; 20, 30—31; 21, 9—15; 22, 42—45). Acest lucru invită la punerea în relief a lui Iosif descendent din David, ceea ce şi face ca genealogiile din Matei şi Luca, atît de diferite, să fie legate între ele prin acest nume al lui David.

Numele lui David revine de şase ori în Lc. 1—2 (1, 27, 32, 69; 2, 4 de două ori; 2, 11) şi de şase ori în primul capitol de la Matei mereu cu referire la Iosif, „fiul lui David". Şi ştim că Mesia trebuie să fie coborîtor din David.

Dar Matei şi Luca ţin să evidenţieze naşterea din Fecioară şi pentru că ea este profeţită de Isaia 7, 14. Cu toate că tradiţia iudaică tîrzie nu interpretează această profeţie în sensul unei conceperi feciorelnice, totuşi Matei adaptează textul profetic la faptul concret, real al naşterii lui Mesia din Fecioara, bine ştiind că Septuaginta susţine şi ea această traducere.[43]

Uneori s-a încercat o depreciere a istoricităţii celor două Evanghelii „ale copilăriei" prin sublinierea diferenţelor destul de mari dintre Matei 1—2 şi Luca 1—2. De fapt toate episoadele descrise de cei doi evanghelişti sînt diferite — excepţie făcînd doar naşterea lui Iisus —: a) vestirea lui Iosif, vizita magilor, fuga în Egipt, uciderea pruncilor de Irod şi întoarcerea din Egipt, după Matei 1—2; b) Bunavestire a Mariei de către înger, vizita păstorilor, aducerea la templu, episodul de la templu la vîrsta de 12 ani a lui Iisus, după Luca 1—2.

Aceste diferenţe însă nu contrazic istoricitatea celor două relatări, ci dimpotrivă, pledează în favoarea istoricităţii. Ele atestă independenţa lor. Ceea ce le dă valoare sînt punctele unde ele concordă, deoarece precizează date istorice esenţiale, şi anume: numele celor trei personaje principale: Iisus, Maria şi Iosif; conceperea feciorelnică; Betleemul ca loc al naşterii şi Nazaretul ca loc al copilăriei; care au mare greutate în verificarea celor două tradiţii independente.[44]

Datele istorice culese de cei doi evanghelişti nu erau nişte simple formulări, ci ele erau gîndite şi interpretate, ceea ce a contribuit la diferenţierea teologică, divers orientată, a lui Matei şi Luca. Dar scopul fundamental este acelaşi, atît la unul cît şi la celălalt: de a dovedi: *manifestarea mesianităţii lui Iisus în naşterea şi copilăria Sa.*[45]

---

42 *Ibidem*, p. 87.

43 *Ibidem*, p. 88.

44 Paul Winter, *On Luke and Lucan Sources*, în „Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft", 47 (1956) p. 217—242.

45 R. Laurentin, *art. cit.*, în „Lumiere et vie", p. 89.

Numele „Iisus" e dat de înger; este un nume care vine „de sus", e de origine cerească și deci are o putere supranaturală; Iisus înseamnă „Iahve Mîntuitorul".[46] Acest nume definește identitatea profundă a nou-născutului și este o profeție a activității Sale mîntuitoare viitoare, fiind și punctul central al hristologiei din Luca 1—2.[47] Există o adevărată teologie lucanică a numelui lui Iisus.[48]

Numele de Iisus, Care este numit de înger Fiul lui Dumnezeu (Lc. 1, 35) are o deosebită importanță pentru Luca, slujind intenției sale teologice: Cel ce se va naște din Fecioara Maria va fi „Fiul lui Dumnezeu" și acesta este un titlu deosebit și unic.[49]

Toată Evanghelia copilăriei este orientată spre acest cuvînt: „*împlinire*" (expresie frecventă în Luca 1—2). Sf. Luca face ca toate evenimentele relatate de el să convergă spre templul din Ierusalim. Cu asta de fapt începe și se sfîrșește Evanghelia sa, în opoziție cu arătările din Galileea ale Mîntuitorului după învierea Sa din morți, relatate de Sf. Matei. Ultimul verset al Evangheliei a treia este în acest sens foarte semnificativ: „Iar ei s-au întors la Ierusalim cu bucurie mare și erau toată vremea în templu, lăudînd și binecuvîntînd pe Dumnezeu" (Lc. 24, 52—53).

Evanghelia copilăriei este concepută ca o Evanghelie în miniatură (o micro-Evanghelie); ea începe cu binevestirea lui Zaharia de la templu și se termină, de asemenea, la templul din Ierusalim, unde sînt situate și ultimele două evenimente: întîmpinarea Domnului și scena cu Iisus, la 12 ani, din templu (Lc. 2, 22—52).

Prin aducerea la templu a lui Iisus, El se supune legii, iar Iosif și Maria aduc ofranda săracilor, cum era obiceiul în asemenea situații (Lc. 2, 24). Dar dreptul Simeon recunoaște în acest prunc „lumina spre descoperirea neamurilor" și „slava poporului Israel".[50] Slava Domnului se manifestă acum în templu după cum au și prezis profeții.

Episodul de la vîrsta de 12 ani a lui Iisus — pierdut și regăsit — prefigurează Misterul pascal. Iisus dispare trei zile — așa cum se va întîmpla mai tîrziu cînd este pus în mormînt, unde stă trei zile. Fecioara Maria Îl caută și-L găsește, așa precum și sfintele femei Îl caută și și-L găsesc în ziua Învierii.

Există o asemănare între aceste două episoade: structurală și formală:

„De ce mă căutați?", zice Iisus Mariei (Luca 2, 49).

---

46 L. Legrand, *On l'appela du nom de Jésus (Lc. 2, 21)*, în Revue Biblique nr. 4/1982, p. 485.

47 R. Laurentin *(Traces d'allusions*... p. 444—447) zice că în ebraică sensul etimologic al numelui este clar pus în valoare *(Ibidem*, în Biblica 38 (1957), p. 1—23).

48 Sf. Luca se interesează mult de „nume". Cuvîntul ὄνομα se găsește de 34 de ori în Evanghelia sa și de 60 de ori în Faptele Apostolilor, ceea ce reprezintă în total 41,23% din folosirea cuvîntului în Noul Testament (unde apare de 228 de ori). De asemenea verbul οΎομαζειν apare de două ori în Luca și o dată în Faptele Apostolilor, pentru a nu-l mai întîlni în Noul Testament, decît la Sf. Pavel (de 6 ori). Cartea Faptele Apostolilor arată că Luca dă o valoare specială temei „numelui". Poporul lui Dumnezeu este „un popor al numelui Său" (F.A. 15, 14), un popor „care poartă numele" Domnului (15, 17); el poartă numele Domnului Iisus (9, 14, 21) pentru că el a fost botezat în numele Domnului Iisus (2, 38; 8, 16; 10, 48; 19, 5); este mîntuit prin invocarea acestui nume (2, 21) și primește iertarea păcatelor în numele Acestuia (10, 43; 22, 16). El vorbește de acest nume (5, 28, 40), poartă acest nume înaintea neamurilor (9, 15), anunță vestea cea bună a numelui (8, 12), găsește curaj în acest nume (9, 27—28) și la nevoie suferă pentru acest nume (6, 41; 9, 16; 15, 26; 21, 13). Și cine se opune acestui „nume" se opune lui Iisus (26, 9). (cf. A. M. Besnard, *Le Mystère du Nom*, Paris, 1962; H. Kosmala, *In My Name*, în „Studies, Essays and Reviews", vol. II, *The New Testament*, Leiden, 1978, p. 25—47; L. Legrand, *art. cit.*, pp. 486—489).

49 P. Benoit, *L'Annunciation* ..., p. 288.

50 P. Grelot, *art. cit.*, pp. 498—507.

„De ce căutaţi pe Cel viu între cei morţi?" întreabă îngerul pe femei în dimineaţa Învierii (Luca 24, 5).[51]

Templul este locuinţa lui Iisus: „Oare nu ştiaţi că în cele ale Tatălui Meu mi se cade să fiu?" (Lc. 2, 49).[52] Acest episod, ca şi cel al Schimbării la faţă şi cel al nunţii din Cana, nu este decît un semn prevestitor a cărei realitate se împlineşte într-o tainică supunere: de la copilăria Sa din Nazaret, unde El era „supus" (Lc. 2, 51), pînă la Patimi şi moartea pe Cruce, anunţată în Luca 2, 35. In Evanghelia a treia, ultimele cuvinte ale Mîntuitorului anunţă întoarcerea la Tatăl: „Părinte, în mîinile Tale încredinţez Duhul Meu" (Lc. 23, 46).

În prezenţa lui Iisus la templul din Ierusalim Sf. Luca vede realizarea profeţiei lui Maleahi: „Iată Eu trimit pe îngerul Meu şi va găti calea înaintea feţei Mele şi va veni îndată în templul Său Domnul pe care Îl căutaţi" (Maleahi 3, 1).

Vestirea lui Zaharia (Lc. 1, 13—17) preia termenii din Maleahi: „mesagerul" care merge „înaintea feţei Domnului" este Ioan Botezătorul, Înaintemergătorul (Maleahi 3, 1 reluat în Lc. 1, 14, 76).

Cît despre venirea Domnului (Iahve) în templul Său, aceasta va fi cea a Mîntuitorului Iisus (Lc. 2, 20—50), Hristos Domnul, Fiul lui Dumnezeu.

Această arătare teofanică şi purificatoare (Maleahi 3, 3) şi în acelaşi timp aducătoare de lumină cerească (Lc. 2, 32) explică formula oarecum străină şi derutantă din Luca 2, 22; „şi cînd s-au împlinit zilele curăţirii lor...".

Inspirat din viziunea lui Maleahi, 3, Sf. Luca foloseşte pluralul („lor") acolo unde se aştepta folosirea singularului („curăţirea sa", adică a Mariei). Se pare că aici se vrea a fi vorba de purificarea preoţilor şi a templului, intrarea în el a Domnului (cf. Maleahi 3, 3).[53] De altfel profeţia din Maleahi jalonează o mare parte a Evangheliei copilăriei.[54]

Încetul cu încetul, Sf. Luca vrea să stabilească o legătură între viaţa lui Hristos şi profeţiile Scripturii.[55] Sf. Scriptură luminează evenimentele ce se împlinesc acum, iar evenimentele luminează Scriptura care le prezice.[56] Acest procedeu iese la iveală mai ales cu aplicare la Mesia, Fiul lui Dumnezeu, care este împlinirea tuturor Scripturilor. Iisus este identificat, prin această modalitate a aluziei biblice, nu numai cu Mesia, fiul lui David (Lc. 1, 32—33; II Regi 7, 16), ci chiar cu Iahve, Împăratul teocratic, care vine să domnească peste poporul Său. Ceea ce şi sugerează, între altele, o serie de aluzii la profeţia lui Sofonie care apar la începutul relatării despre Bunavestire (cf. Sofonie 3, 14—17; Lc. 1, 28—33).[57]

---

51 R. Laurentin, *Jésus au temple*..., p. 108.

52 S-au propus mai multe traduceri ale expresiei: εντοις τον πατρος μον δει ειναι με (Lc. 2, 49 b): 1) în casa Tatălui Meu (R. Laurentin, *Jésus au temple*... pp. 56—68; E. Burrons, *The Gospel of the Infancy*, London 1940, pp. 47—49; R. Thibaut, *Le sens de paroles du Christ*, Paris 1940, p. 17—18; Dennis D. Sylva, *The Cryptic en tois ton patros mou dei einai me in Lk 2, 49 b*, în „Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft" 78/1987) nr. 1—2 p. 133), 2) în cele (problemele, afacerile) ale Tatălui Meu (v. D.D. Sylva, *op. cit.*, p. 134); 3) în bunurile Tatălui Meu (D. D. Sylva, *op. cit.*, p. 134). D. D. Sylva (op. cit., p. 134) propune următoarea traducere: „Nu ştiaţi că Eu trebuie să mă ocup de cuvintele Tatălui Meu în templu?" şi aceasta — zice D.D. Sylva — se referă la necesitatea învăţării slujirii în templu a lui Iisus.

53 R. Laurentin, *Structure*..., p. 56—60.

54 Iată cîteva analogii: curăţirea după Maleahi 3, 3 şi Lc. 2, 22; jertfa, după Maleahi 3, 3 şi Lc. 2, 24—25; cf. Maleahi 3, 4 şi Lc. 2, 22; judecata, după Maleahi 3, 5 şi Lc. 2, 34—35; lumina, după Maleahi 3, 19 şi Lc. 2, 32 şi 1, 76; Legea lui Moise, după Maleahi 3, 22 şi Lc. 2, 22 *(Ibidem)*.

55 A se vedea o analiză detailată a substratului biblic a Evangheliei copilăriei la R. Laurentin, *Structure*..., pp. 45—92.

56 R. Laurentin, *art. cit.*, în *Lumière et vie*, p. 100.

57 *Ibidem*, p. 101.

Reluarea termenilor profetici şi aplicarea lor la vestirea naşterii lui Iisus vor să arate că această naştere este împlinirea profeţiilor: venirea lui Dumnezeu-Mîntuitorul se realizează prin Fecioara Maria, personificată în Fiica Sionului care acceptă venirea Domnului. Ea este noua corabie a mîntuirii în care vine să sălăşluiască „slava" dumnezeiască (Lc. 2, 32). Şi această locuire a lui Dumnezeu ia forma neaşteptată a unei naşteri, naşterea lui Mesia, Fiul lui Dumnezeu Insuşi.

Două învăţături ale Vechiului Testament îşi găsesc aici punctul lor de convergenţă: pe de o parte, manifestarea Domnului (Iahve) Împăratul teocratic în mijlocul poporului său, iar pe de altă parte aşteptarea venirii lui Mesia din seminţia lui David.

Venirea eshatologică a lui Iahve ia forma Întrupării. Fiul lui Dumnezeu se face Om din seminţia lui David.

4. *Fecioara Maria, prezenţă activă în împlinirea planului dumnezeiesc de mîntuire.*

Sf. Luca merge mai departe decît Sf. Matei în stabilirea identităţii lui Iisus, El este „Hristos Domnul"[58] (Lc. 2, 11) şi „Fiul lui Dumnezeu" (Lc. 1, 35; 1, 32; 2, 49), termen pe care nu îl întîlnim în Matei 1—2.

Evanghelia lucanică a „copilăriei" copleşeşte prin bogăţia ei, fiind o culme a Noului Testament nu numai din punct de vedere literar, ci şi teologic.[59]

O simplă analiză gramaticală a substantivelor şi verbelor folosite de Matei şi Luca în relatarea evenimentelor scot în relief accente deosebite şi deosebitoare dintre cei doi.

La Matei, personajul activ este dreptul Iosif; verbele active se referă la el, în timp ce, despre Sf. Maria se vorbeşte cu verbe la forma pasivă, ea apărînd ca obiect şi nu ca subiect al relatării.[60] Frapează folosirea frecventă a verbului „a lua", care este de opt ori folosit în Matei 1—2 (1, 20, 24; 2, 12, 13, 14, 20, 21, 22): din care de şase ori în acelaşi sens: Iosif este cel care ia, şi Maria este cea luată. Ea nu apare în relief la Matei decît în două momente cheie: la zămislirea pruncului dumnezeiesc (Mt. 1, 16, 18, 20) şi atunci cînd magii de la Răsărit vin să se închine aducînd daruri pruncului pe care Maria li-L prezintă (Mt. 2, 11); apoi trece aparent pe planul al doilea. În aceste două cazuri ea apare pe primul plan ca semn şi împlinire a tainei ce se descoperă: aceea a naşterii lui Mesia.[61]

În Luca 1—2 personajul activ este Fecioara Maria. Ea ia cuvîntul, în Luca 1, 34, şi această iniţiativă capătă un răspuns favorabil şi glorios din partea lui Dumnezeu, în opoziţie cu cel primit de Zaharia, care este pedepsit prin muţenie deoarece pune la îndoială mesajul divin pe care îl primeşte. Fecioara Maria se angajează cu elan în împlinirea planului dumnezeiesc (Lc. 1, 38). Porneşte în grabă spre ţinutul muntos (Lc. 1, 39), intră în casa lui Zaharia, salută pe Elisabeta (1, 40), ia cuvîntul pentru a mări pe Domnul (1, 46) şi se umple de bucurie (1, 47). Ea naşte pe Iisus, Il înfăşoară în scutece (2, 7), Il culcă în iesle, păstrează toate acestea în inima sa (Lc. 2, 19, 51). La Luca, Iosif este cel care apare în plan secundar, fiind un simplu semn al legării lui Iisus de casa lui David.[62]

Dacă Luca 1—2 referă la Fecioara Maria cîteva verbe la diateza pasivă, el face aceasta numai atunci cînd pe primul plan apare Dumnezeu, care are iniţiativa. Fecioara Maria este uluită, îi e teamă, e plină de respect înaintea lui Dumnezeu (Lc. 1, 28), se tulbură (1, 29) precum Moise şi profeţii atunci cînd primesc mesajul ceresc.[63]

---

58 Acest termen nu apare nicăieri în Noul Testament; îl găsim numai în apocrifa „Psalmii lui Solomon" 17, 36; 18, 6, 8 *(Ibidem,* p. 102).

59 *Ibidem,* p. 194.

60 R. Laurentin, *Bulletin sur la vierge Marie,* în „Revue des sciences philosophiques et theologiques", tome 69 (1985) nr. 4, p. 612.

61 *Ibidem.*

62 R. Laurentin, *art. cit., „Lumiere et vie",* p. 94.

63 K. Sock, *Die Berufung Marias (Lk 1, 26—38),* în „Biblica" 61 (1980) pp. 457—491 şi în traducere în italiană în „Marianum" 45 (1983), pp. 94—124.

Substantivele care o reprezintă pe Fecioara Maria, epitetele ce o califică pun în relief vrednicia și alegerea ei unică, ea este „plină de har", este „binecuvîntată între femei" (1, 42), „fericită că a crezut" (1, 45)[64] și „Maica Domnului" (1, 43). De aceea toate neamurile o vor ferici (1, 48).

Această evidențiere a rolului Fecioarei s-ar părea că pune în umbră hristocentrismul Evangheliei copilăriei. Privind cu atenție frazele următoare am fi tentați să credem așa:

Luca 1, 35: „Duhul Sfînt se va pogorî peste *tine* și puterea Celui Preaînalt *te* va umbri" (Duhul Sfînt nu vine asupra Fiului lui Dumnezeu, mai mult decît asupra Fecioarei Maria?).

Luca 1, 42: „Binecuvîntată ești *tu* între femei și binecuvîntat este rodul pîntecelui *tău*" (Binecuvîntarea Fiului nu trebuie s-o preceadă pe cea a Maicii?).

Luca 1, 43: „Și de unde mie (cinstea) aceasta, ca să vină la mine *Maica Domnului* meu?" (Cinstea nu trebuie să vină de la vizita Domnului mai mult decît de la a Maicii Sale?).

Luca 1, 44: „Că iată, cum a ajuns la urechile mele glasul *salutării tale*, pruncul a săltat cu bucurie în pîntecele meu". (Nu se pare mai convenabilă raportarea săltării pruncului în pîntecele Elisabetei la prezența lui Iisus mai mult decît la salutarea Maicii Sale?).

Cu toate acestea Fecioara Maria are rolul ei determinant în împlinirea planului divin de mîntuire a lumii. Și Sf. Luca aceasta vrea să sublinieze.

Un detaliu deosebit care ne reține atenția este acela din Luca 2, 16, unde Fecioara Maria apare pe primul loc, înaintea lui Iosif și a pruncului Iisus.

De asemenea nici unei femei din istoria biblică nu i s-a mai dat o caracterizare ca cea din Luca 1, 28: „Domnul este cu tine".[65]

Fecioara Maria deși nu este desemnată în Evanghelie ca fiică a lui David,[66] pentru Sf. Luca ea este fiica Sionului eshatologic[67] (cf. Sofonie 3, 14—17; reluat în Lc. 1, 28—35) și tipologic noul chivot al legămîntului (Ieșire 40, 35 reluat în Lc. 1, 35; II Regi 6, 4, 11 reluat în Lc. 1, 39, 56).

Luca 1 se prezintă ca un început al unei noi creații. Duhul Legămîntului celui nou (cf. Lc. 1, 72), promis profeților (Iezechiel 11, 19, 20; 36, 27—28), este primit de Fecioara Maria (Lc. 1, 25), care naște pe Mesia, Fiul lui Dumnezeu.

5. *Sensul hristologic al Evangheliei copilăriei.*

Cu toate cele spuse mai sus, trebuie să arătăm însă că Mîntuitorul Iisus Hristos este absolut în centru și ocupă locul principal în relatarea din Luca 1—2.[68] Dacă Maica Sa ocupă un loc așa de important în relatarea lucanică aceasta se datorează faptului că ea este cea care primește pe Duhul Sfînt, ea este cea prin care are loc manifestarea Fiului lui Dumnezeu în lume.[69]

---

64 Pr. Prof. D. Stăniloae, *Maica Domnului în prologul Evangheliei de la Luca*, O. XXXII (1980) nr. 3, p .445 u.

65 *Ibidem*, p. 446.

66 Fecioara Maria este singura femeie căreia Lc. 1—2 nu-i precizează originea, spre deosebire de Elisabeta (1, 5) și Ana (2, 36). Sf. Luca evită s-o numească fiică a lui David. Esențialul, atît pentru Sf. Matei cît și pentru Sf. Luca, este că Iisus e Mesia, mai puțin ca fiu (adoptiv) al lui Iosif (1, 27; 2, 2—4; 3, 23), cît mai ales ca Fiul lui Dumnezeu (1, 32, 35). (R. Laurentin, *Les Evangiles de l'enfance*..., p. 403—404).

67 Nunzio Lemmo, *Maria figlia Sion e Lc. 1, 26—28. Bilancio esegetico* in „Marianum" 45 (1983), p. 175—258.

68 R. Laurentin, *Les Evangiles de l'enfance*..., p. 199—216.

69 Idem, *art. cit.*, în *„Lumiere et vie"*, p. 96.

Este important de menționat că Fecioara Maria accede la condiția de regină — mamă,[70] de Maică a Împăratului Mesia prin slujire. Singurul titlu pe care ea însăși și-l dă este acela de roabă: „Iată roaba Domnului" (Lc. 1, 38) și: „Că a căutat spre smerenia roabei Sale" (41, 48).

Deși Luca 1, 28—45[71] scoate în relief rolul Fecioarei Maria — ceea ce pare să umbrească hristocentrismul Evangheliei copilăriei — totuși în Luca 2 — ea ocupă un loc secundar în cadrul relatării. Astfel în 2, 8—18 cei care sînt „subiecții" relatării sînt păstorii, apoi dreptul Simeon la întîmpinarea Domnului (Lc. 2, 25—35). Fecioara Maria este obiectul pasiv al profeției lui Simeon: „Și prin însuși sufletul tău va trece sabie" (Lc. 2, 35). Meditația Mariei la toate acestea (Lc. 2, 19, 51) este străbătută de o anumită neînțelegere a tainei (Lc. 2, 50) pe care textul (Lc. 2, 48—50) o subliniază: Fecioara Maria zice: „Iată, tatăl Tău *(Iosif)* și eu Te căutăm îngrijorați" (2, 48). În răspunsul lui Iisus, vedem că El îl recunoaște de Tată pe *Dumnezeu* (2, 49). Mîntuitorul Hristos zice că El *trebuie* să fie în cele ale Tatălui Său, deși Îl vedem după aceea coborîndu-se la Nazaret (2, 51), unde va fi supus lui Iosif și Mariei. Acel *„trebuie"* (pe care Sf. Luca îl referă în mod constant la patimi) indică sensul ascuns pe care Maria „nu-l înțelegea" încă (Lc. 2, 50) dar de care Iisus era conștient și anume întoarcerea la Tatăl prin patimi și moarte.

Primul cuvînt pe care-l avem de la Iisus Hristos, păstrat în Evanghelii este acesta: „Trebuie să fiu în cele ale Tatălui Meu" (Lc. 2, 49). Acesta are același sens ca și ultimul cuvînt rostit de Iisus înainte de proslăvirea Sa: „In mîinile Tale, Părinte, încredințez Duhul Meu" (Lc. 23, 46).[72]

Deci, în momentul cînd intră Iisus în scenă, Sf. Luca vrea să sublinieze că istoria pe care el o va relata, atît cea a lui Iisus cît și a cuvîntului mîntuirii adus de El este de origine divină.

Planul dumnezeiesc de mîntuire a lumii începe să se realizeze în mod concret.

Încheiere

În Luca 1—2 nu ne sînt prezentate numai niște evenimente istorice reale, ci ne este prezentată și o bogată teologie. Realizarea mîntuirii trebuie să fie citită în evenimentele înseși ale copilăriei lui Iisus.

Întruparea Mîntuitorului este fără îndoială un fapt istoric, dar Sf. Luca vrea să arate prin ea și semnificația ei profundă. El pune în valoare o deosebită „teologie aluzivă", hrănită din referințele la Vechiul Testament, prin care Sf. Luca vrea și reușește să arate că prin întruparea Fiului lui Dumnezeu planul divin de mîntuire a lumii își începe realizarea sa concretă.

Examenul loial al textului și contextului ne convinge de intenția teologică a Sf. Luca. El face operă de istoric, dar în același timp el este conștient și de bogăția teologică pe care ne-o transmite.

---

70 v. H. Cazelles, *La Mère du roi-Messie dans l'Ancien Testament*, în „Maria et Ecclesia" (5), 1959, p. 39—56.

71 Genul literar al Bunei vestiri este combinarea unei relatări a nașterii cu o relatare a vocației (v. F. O. Fearghain, *The Literary Forms of Lk. 1, 5—25 and 1, 26—38*, în „Marianum" 43 (1981), p. 321—344). Acest text prezintă caracteristici apocaliptice, eshatologice și teofanice. (v. J. Petrin, *Le sens de l'oeuvre de saint Luc et le mystère marial*, Ottawa, *1978, 112 p.)*. Ea este întîlnirea a două serii de profeții aparent contrare sau divergente; aceea care anunță domnia lui Mesia (II Regi 7, 14; Is. 7, 14; Daniel 7, 9 reluat în Lc. 1, 31—38) și cea care anunță venirea lui Dumnezeu Însuși (Sofonie 3, 14—17; Maleahi 3, 1—5) (v. Nunzio Lemmo, *Maria figlia Sion e Lc. 1, 26—38. Bilancio esegetico*, în „Marianum", 45 (1983), p. 175—258).

72 v. A. Gueuret, *L'engendrement d'une recit. L' Evangile de l'enfance selon Luc*, Paris, 1983, 324 p.

Zămislirea, naşterea şi copilăria lui Iisus au toate un sens hristologic.

Apare limpede la Sf. Luca ecoul primei teologii mariologice a Bisericii creştine, o mariologie cu referire directă la Hristos Însuşi.

Intenţia lui Luca este clară: planul de mîntuire şi-a început derularea sa istorică prin evenimentele pe care el ni le relatează în Evanghelia „copilăriei".

Pr. drd. Remus Onişor

PREOŢIMEA ORTODOXĂ DIN TRANSILVANIA ÎN PERIOADA ABSOLUTISMULUI (1851—1860)

1. *Introducere*

Infrîngerea revoluţiei din anii 1848—1849 a avut drept urmare pentru transilvăneni — ca de altfel pentru toate popoarele ce vieţuiau în provinciile încorporate în marele imperiu al Austriei — întronarea unei lungi perioade de reacţiune, „menită să consolideze — după grelele lovituri primite — domnia Habsburgilor şi unitatea imperiului".[1] Pe toate căile şi prin cele mai samavolnice mijloace Habsburgii şi uneltele lor au reprimat cu asprime năzuinţele naţionale, văzînd în ele „primejdii centrifugale, de desprindere din imperiu".[2]

„Egala îndreptăţire a tuturor popoarelor — pusă la temelia Constituţiei din 4 martie 1949, n.n. — după potolirea revoluţiei devine în curînd o egală lipsă de drepturi pentru cei ce au luptat contra împăratului, ca şi pentru cei ce s-au jertfit pentru el".[3] Pentru a se atinge „obiectivele principale ale Curţii şi ale oficialităţilor austriece în general" — obiective ce constau în „restabilirea ordinii interne cît mai curînd posibil şi crearea unei baze solide, pe care să se sprijine unitatea monarhiei în viitor", — s-a trecut la organizarea acesteia „în conformitate cu principiile absolutismului, centralizării şi germanizării".[4] În acest scop Habsburgii au abrogat în întregime Constituţia imperială din 4 martie 1949, înlocuind-o la 31 decembrie 1851 cu cîteva principii „în general cunoscute ca propunerile *Kübeck*, care recunoşteau în împărat autoritatea supremă executivă şi legislativă şi au instituit un Consiliu imperial (Reichsrat), compus din oameni de stat mai vîrstnici, pentru a-l sfătui".[5] Acesta este momentul în care, în întreg imperiul austriac, se reintroduce „absolutismul reacţionar".[6]

În acest context „se întăreşte aparatul de constrîngere, se măreşte contingentul poliţiei şi jandarmeriei, se instalează guvernatori militari, se decretează

---

* Lucrare de seminar alcătuită şi susţinută în cadrul cursurilor pentru pregătirea doctoratului în Teologie, la Catedra de Istoria Bisericii Ortodoxe Române, sub îndrumarea P. C. Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, care a dat şi avizul de publicare.

1 C. Bodea, B. Surdu, *Absolutismul şi „regimul liberal" (1849—1867)*, în vol. *Din istoria Transilvaniei*, II, Bucureşti 1961, p. 133.

2 *Ibidem*,

3 Dr. Ioan Lupaş, *Viaţa şi faptele mitropolitului Andreiu Şaguna* în vol. *Mitropolitul Andreiu baron de Şaguna*, Scriere comemorativă la serbarea centenară a naşterii lui, Sibiu, 1909, p. 98; Idem, *Mitropolitul Andreiu Şaguna*, Monografie istorică, Sibiu, 1911, p. 87.

4 Keith Hitchins, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Cluj, 1970, p. 15—16; Idem, *Conştiinţă naţională şi acţiune politică la românii din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1987, p. 158—159.

5 *Ibidem*, p. 16; *Ibidem*, p. 159.

6 Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertate naţională (1849—1881)*, Bucureşti, 1974, p. 57.

starea de asediu, se reintroduce cenzura, în administraţie, în justiţie şi în învăţămînt se impune ca limbă oficială germana".[7]

Noul regim, intrat în istorie sub denumirea de „sistemul Bach",[8], a fost aplicat cu deosebită rigurozitate şi în Transilvania. Ea a fost împărţită în 10 districte, care erau subdivizate în 79 de cercuri („Kreisse") şi şase departamente urbane. Era condusă de către un guvernator ce deţinea puterea legislativă şi executivă, avînd puteri aproape nelimitate în îndeplinirea instrucţiunilor. El „nu convoca dieta şi se sprijinea în probleme administrative pe Gubernium, un fel de Consiliu de miniştri în care predominau austriecii — un Glanz la finanţe, un Weiss la justiţie, un Haufter la educaţie".[9] De altfel, în întreg aparatul politicoadministrativ majoritatea funcţiilor erau deţinute de austrieci sau funcţionari aduşi din Boemia, Moravia, Bucovina sau Galiţia,[10] deşi „în multe locuri ei nu cunoşteau deloc limba şi obiceiurile poporului pe care fuseseră trimişi să-l guverneze".[11]

În ciuda faptului că oficialităţile austriece au proclamat şi s-au angajat să garanteze egalitatea tuturor naţionalităţilor din imperiu (făcînd referiri speciale în acest sens pentru Transilvania şi Ungaria), datorită prelungirii stării de asediu pînă la sfîrşitul anului 1854, poliţia şi armata, care deţineau în Transilvania o mai mare putere decît în celelalte părţi ale monarhiei, au răspîndit şi menţinut o cruntă teroare în rîndul românilor, socotiţi şi trataţi ca nişte rebeli. De aceea „În Transilvania, antagonismele sociale, alimentate de guvernul vienez, îmbracă adesea forme de luptă naţională, deoarece imensa majoritate a masei apăsate era românească, în timp ce aristocraţia era mai ales maghiară. Marea masă a populaţiei româneşti era supusă unei duble opresiuni — social-economică şi politică — exercitată pe de o parte de clasele dominante maghiare, pe de altă parte de cercurile austriece, pe lîngă care se mai adaugă şi oprimarea exercitată de burghezia săsească".[12]

Referitor la presă, s-a instaurat o cenzură severă, datorită căreia cele două periodice româneşti — *Gazeta Transilvaniei*, redactată la Braşov de către G. Bariţiu şi *Gazeta bucovineană* redactată de Hurmuzaki — au fost suspendate pe şase luni. Doar intervenţia energică a episcopului Andrei Şaguna, — căruia „tocmai în deceniul absolutismului i-a revenit misiunea de a organiza viaţa culturală şi spirituală a românilor".[13] — pe lîngă guvernul austriac, a dus la reapariţia acestor publicaţii.[14]

„În cei zece ani ai absolutismului, cu excepţia „Telegrafului român", considerat ca organ al episcopiei de la Sibiu, n-a apărut nici un nou ziar politic românesc, situaţia fiind astfel chiar mai rea ca înainte de anul 1848 cînd, alături de foile de la Braşov, apărea la Blaj şi „Organul luminării" al lui Timotei Cipariu, transformat în timpul revoluţiei în „Organul naţional" precum şi „Invăţătorul poporului".[15]

Libertatea cuvîntului şi dreptul la întruniri au fost suprimate, încît în perioada 1850—1860 a fost convocat doar Sinodul episcopiei Sibiului, în martie

---

7 C. Bodea, B. Surdu, *op. cit.*, p. 133.

8 După numele ministrului de Interne Alexander Bach.

9 Keith Hitchins, *Studii*..., p. 16; *Conştiinţă*..., p. 159.

10 Ion cavaler de Puşcariu, *Notiţe despre întîmplările contemporane*, Sibiu, 1913, p. 42.

11 Albert Berzeviczy, *Az absolutismus kora Magyarországon, 1849—1865*, vol. I, Budapest, p. 218—219, apud Keith Hitchins, *Studii*..., p. 17; *Conştiinţă*... p. 159.

12 C. Bodea, B. Surdu, *op. cit.*, p. 134.

13 Anastasie Iordache, *Unitatea poporului român în perspectiva înfăptuirii statului său naţional*, în vol. *Unitatea naţională a românilor în epoca modernă, 1821—1918*, Bucureşti, 1985, p. 83.

14 Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andrei Şaguna, *Memorii din anii 1846—1871*, Sibiu, 1923, p. 48.

15 Vasile Netea, *op. cit.*, p. 84.

1850. „Tot în această perioadă, atît în administrația de stat cît și în cea districtuală, se folosea exclusiv limba germană, limba română fiind întrebuințată doar în Biserică și în școlile confesionale".[16]

În asemenea condiții dramatice, înfruntînd nenumărate vicisitudini la care era supusă din partea asupritorilor, Biserica Ortodoxă, clerul și credincioșii români transilvăneni vor lupta pentru împlinirea idealurilor naționale, avînd în frunte pe vrednicul episcop Andrei Șaguna care de-a lungul întregii vieți își va făuri „cu perseverență și tenacitate opera inițiată cu atîta dăruire și dragoste de neam".[17]

2. *Situația social-politică*

După instaurarea regimului absolutist, monarhia austriacă a promovat „cele mai variate forme de centralizare administrativă și *cel mai sever control al vieții politice interne*" (s.n.).[18] Acestuia îi sînt supuse și acțiunile revendicative ale patrioților transilvăneni, în rîndul cărora, la loc de frunte, se situează episcopul Andrei Șaguna, care va milita neobosit pentru obținerea de drepturi pe seama românilor. În acest scop va conduce delegații la Curtea din Viena, va adresa numeroase Memorandumuri și va interveni personal, ori de cîte ori va avea prilejul, la monarhul austriac sau pe lîngă miniștrii acestuia, prezentînd nemulțumirile românilor și făcîndu-se ecoul năzuințelor de dreptate social-politică a națiunii române. Însă majoritatea acestor demersuri se vor solda fără rezultate concrete, rămînînd în faza promisiunilor. Ba, mai mult, o serie de fruntași politici români — mai ales la începutul perioadei absolutiste — vor avea de suferit pentru că au îndrăznit să-și ridice glasul și să ceară, pe seama populației românești majoritare, drepturi egale cu cei ce-o asupreau de veacuri și-o socoteau străină în propria țară. Din teama de a nu slăbi unitatea Imperiului, guvernanții vienezi vor duce o politică de oprimare a oricăror năzuințe de emancipare a popoarelor pe care le-au subjugat. Din această intransigență înverșunată vor izvorî uneltele oarbe ale opresiunii, concretizate în detașamente de „dragoni districtuali" și în tribunalele militare, cărora le vor cădea victimă, în primul rînd, cei care participaseră la revoluție. În urma instaurării acestei crunte terori mulți dintre foștii prefecți și tribuni, sau dintre preoți au fost aruncați în închisori sub diferite pretexte.

Împotriva acestor stări de lucruri, Andrei Șaguna a luat atitudine chiar în Sinodul din 14 martie 1850, consemnînd în paragraful 10 al acestuia, că: „... din rapoartele orale ale protopopilor cu durere au înțeles Soborul acesta, cum că *unii dregători civili subalterni la orice pîră arestează preoți de ai noștri și arestîndu-i îi tractează într-un mod cu totul degrădătoriu, prin care foarte tare pătimește baza Preoțimei și a Bisericei...*"[19] Fiindcă, după cum arată istoricul Ioan Lupaș, „Îndeosebi față de românii din Ardeal guvernatorul Wohlgemuth a manifestat chiar de la început o pornire dușmănoasă, aproape neexplicabilă, arestînd preoți și protopopi, dînd ordin contra prefecților români și învinuind preoțimea că ațîță poporul".[20] Iar un alt document de epocă,[21] făcînd un aspru rechizitoriu, vorbește în următorii termeni despre această perioadă: „Cît de nedrept, strașnic și asupritor, mai ales la început, a fost acel regim absolutistic față cu noi românii, se poate vedea și din conflictele lui Șaguna cu Wohlgemuth[22] ... precum și din persecu-

16 *Ibidem*, p. 58—59.

17 Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 84.

18 C. Bodea, B. Surdu, *op. cit.*, p. 160.

19 *Actele Soboarelor Bisericii greco-răsăritene din Ardeal din anii 1850 și 1860*, Sibiu, 1860, p. 37.

20 Ioan Lupaș, *Vieața...*, p. 99; *Mitropolitul...* p. 88; Anastasie Iordache, *op. cit.*, p. 87.

21 *Periodul cel de 10 ani al regimului absolutistic* în Arhiva Bibliotecii Mitropoliei, Sibiu, Fondul Șaguna, (cităm A.B.M.S.), nr. 200, p. 1—2.

22 Ludwig Wohlgemuth, general, guvernator civil și militar al Transilvaniei.

tarea şi maltratarea celorlalţi bărbaţi naţionali şi conducători ai poporului, cari în timpul cel furtunos se sacrificară pentru apărarea tronului, a naţiunii şi a libertăţii noastre naţionale. Nenumărate sînt cazurile concrete, care ne pot dovedi acest adevăr şi că subalternii acelui regim, ca nişte satrapi fără milă, în modul cel mai brutal, batjocoreau şi torturau poporul, încît numai în urma energicei intervenţii a lui Şaguna (ceilalţi bărbaţi naţionali nici că erau în poziţie de a păşi la mijloc, din cauza măsurilor poliţiene), se mai domoliră înverşunările... Însuşi Iancu, Axente şi alţi conducători de ai poporului fură traşi la dare de seamă pentru faptele lor din timpul războiului civil. Tot acestui tractament maştër faţă de bărbaţii noştri cei mai meritaţi şi mai populari din revoluţiune, precum şi neîncuviinţării petiţiunilor naţionale, vine de a se scrie şi întunecarea minţii lui Iancu, îndepărtarea din ţară a lui Bărnuţi, Papiu şi a altora".

Tot în acest context se înscrie şi cutremurătoarea mărturie a protopopului Petru Pop care, într-un raport din 10 ianuarie 1850 adresat episcopului Andrei Şaguna, face următoarea afirmaţie: „... noi acum înzecit sîntem mai împilaţi ca mai înainte (nu) numai eu (ci) şi toţi Preoţi, Dascăli, Cîrsnici... n-avem pe nimeni, ne cer îndoit, ne ia cine ce vrea, ni-au jefuit de toate, sîntem împilaţi în toate, n-avem nici un drept..."[23]

Dar sînt nenumărate documentele din care răzbate lungul şir al suferinţelor la care — alături de păstoriţii lor — au fost supuşi preoţii români transilvăneni. Aceste documente provin din toate colţurile Transilvaniei şi glasul lor va răsuna acuzator, peste veacuri, împotriva celor care ne-au împilat şi ne-au oprimat neamul, stigmatizîndu-i de-a pururea în nepieritoarea carte a istoriei. Numărul preoţilor ortodocşi români din Transilvania care au fost condamnaţi pe nedrept este deosebit de mare. În cele ce urmează, vom arăta cîteva din cazurile care i-au fost aduse la cunoştinţă episcopului Andrei Şaguna, care a făcut cuvenitele demersuri pentru a-i elibera pe cei osîndiţi, demonstrînd autorităţilor vremii că atît denunţurile făcute împotriva preoţimii cît şi cele împotriva sa „se prăbuşesc ca neîntemeiate".[24]

La 13 iulie 1850, Mihail Crişan, preot şi protopop al Reghinului îi scria, plin de indignare, lui Şaguna despre faptul că „venerandul batrînu Protopop Zacharie Mathe din Olah Nados (Nadiş, jud. Sălaj) de legea reseriteane chare pentru che în urma mult înduratei Orenduieli a Marii de a se strînge Conspecturile cununaţilor împreune cu taxa lhiturgica şi alte consignaţiuni, strîngîndu Preoţi au ţinut una formalitate (de) Synod, s-au prins şi cu asistentia militare s-au excortat la Dees (Dej, n.n.) unde acu se află robu. Acela Protopopu batrînu care de unguri se afla de totu şi jefuit, şi de frica lor au pribegitu prin paduri vreo 6 luni, acuma după falsa Delaţie a unui Comissariu e robu". Delatorul se numea Dombay. Arătînd, în continuare, alte nedreptăţi săvîrşite de numitul comisar de subcerc, protopopul Mihail Crişan solicită intervenţia episcopului Andrei Şaguna pe lîngă „D-nul Guverneur" ca să-l elibereze pe protopopul amintit, menţionînd „che prin unele cha acestea de D-ni Comisari în Preoţi săvîrşite dureri se batjocureşte Legea, se michsoriază Statul Preoţescu şi inimile Preoţilor şi prin urmare şi poporul se înstreineze de ochîrmuire, che dacha Pagubile nu ni se întorch şi starea nu ni se îmbuneteseste, bater sa nu ne batjocoriasche".[25]

La 9 septembrie 1850 preotul Oprea Verzea din Cernat (jud. Covasna) îi comunică episcopului Andrei Şaguna că „a fost arestat fără motiv, pe nedrept".[26] Acest fapt îi era adus la cunoştinţă ierarhului, de către Guvernul transilvan, abia la 19 februarie 1851.[27]

În urma scrisorii pe care Consistoriul sibian i-o adresa la 24 decembrie 1850 episcopului Andrei Şaguna (care participa la Conferinţa episcopilor ortodocşi, în-

---

23 Arhiva Mitropoliei Ardealului, Sibiu (cităm A.M.A.S.), *Doc. nr. 372/1850.*

24 Andrei Şaguna, *Memorii*... p. 38; Nicolae Popea, *Memorialul Arhiepiscopului şi Mitropolitului Andreiu baron de Şaguna, 1846—1873,* tomul I, Sibiu, 1889, p. 366.

25 A.B.M.S. — Ş., nr. 305.

26 A.B.M.S. — Ş. nr. 485.

27 A.B.M.S. — Ş., nr. 484.

trunită la Viena între 15 octombrie 1850 — februarie 1851),[28] aducîndu-i-se la cunoştinţă arestarea preotului Ioan Lucaci din Zlatna, ierarhul transilvănean cere Consistoriului să facă „o representaţiune cătră respectiva judecătorie de resbel în care cu provocare... la cererea comunităţii noastre din Zlatna, să i se facă cunoscut că de este cu putinţă a se slobozi pomenitul preot pe chizăşie, 2000 de suflete voiescu a sta bune pentru dînsul". Totodată dispune ca protopopul Iosif Ighian „să poarte grijă pentru ca numita obşte să nu pătimească din causa arestării preotului său vreo scădere sufletească, spre care sfîrşitu — puindu-se mai întîi în conţelegere cu despomenitul popor — să rînduiască alt preot în locul celui arestat, căruia, pînă la eliberarea sa, să i se dea jumătate din veniturile parohiei sale".[29]

Plină de tragism este scrisoarea pe care, la 5 august 1851, Maria Rotariu, soţia preotului Vasile Rotariu din Sîngiorgiu de Pădure (jud. Mureş), o adresează „cu fierbinţi lacrămi" episcopului Andrei Şaguna. În ea îl roagă să intervină la Guvernul Transilvaniei pentru eliberarea preotului arestat pe nedrept, în urma uneltirilor comisarului Simon, care „în cancellarie şi înaintea domnului adjunct Mărginean mai de multe ori s-au expectorat che de ar sta lucru în puteria dînsului pe toţi Preoţi Români i-ar spînzura". Toţi cei care — „spre scandalu Poporului, bucuria maghiarilor şi dehonostaria Clerului Român" — au complotat împreună cu Simon împotriva preotului Rotariu, poartă nume străine. Aceştia au fost: „un magyar anume Veress, care au fost incusat pentru irumperia Bisericii noastre Române", „biroul (primarul n.n.) Muika", „comissariu de ciercu Lisovsky, care nici una vorbă Română nu intielege", „un honved anume Szalantri", „domnul Maior Fakler, cu Protocolistul Ivanovics". În urma acuzaţiilor false pe care acestia i le-au adus, preotului i s-a luat averea, a fost pus în cătuşe şi plimbat prin sat, fiind batjocorit de către locuitorii unguri, după care a fost trimis la Tîrgu Mureş unde „în temnitie pe nedrept pătimeşte".

Cu amărăciune Maria Rotariu conchide că „pînă o fi Lisovsky cu Simon la Comissariat, Grois la District şi Galitianu Schubert la Strasgericht, Români se nu aştepte dreptate checi asupriria Românilor in ne numărate cause e dovedită".[30]

Aşadar, în această perioadă mulţi dintre preoţii români transilvăneni „au fost duşi la judecată în faţa unor tribunale militare unde, pentru a-şi demonstra nevinovăţia, trebuiau să prezinte un „certificat", eliberat de protopop, funcţionarul civil sau primarul satului, atestînd loialitatea lor faţă de monarhie. Unii dintre ei au făcut un an de închisoare înainte ca să-şi poată demonstra nevinovăţia".[31]

Aceste persecuţii îşi vor pierde din intensitate după suprimarea stării de asediu, în anul 1854, dar preoţii transilvăneni se vor situa şi pe mai departe în fruntea luptei pentru dreptate şi egalitate, pentru progresul spiritual şi material al naţiunii române. Hotărîrile Sinodului eparhial din 12 martie 1850 rămîn, pe toată perioada deceniului absolutist, platforma program pentru înfăptuirea căreia preoţimea ortodoxă îşi va canaliza toate energiile, în direcţia obţinerii egalei îndreptăţiri a Bisericii strămoşeşti ortodoxe (greco-răsăritene), a naţionalităţii române şi a limbii bisericeşti a credinciosului nostru popor, cu celelalte religii şi naţiuni recepte din Transilvania.[32]

28 Andrei Şaguna, *Memorii*... p. 50—51; Dr. Ilarion Puşcariu, *Documente pentru limbă şi istorie*, tomul I, p. 269—313 (cuprinde, în limba germană, jurnalul episcopului Andrei Şaguna privitor la această Conferinţă); Idem, *Metropolia românilor ortodocşi din Ungaria şi Transilvania*, Sibiu, 1900, p. 116—121; Keith Hitchins, *Orthodoxy and Nationality. Andrei Şaguna and the Rumanians of Transilvania, 1846—1873*, Cambridge, London, 1977, p. 91.

29 *Doc. nr. 54/1851* în A.B.M.S. — Ş., nr. 436.

30 A.B.M.S. — Ş., nr. 516.

31 Keith Hitchins, *Studii*..., p. 26; *Conştiinţă*..., p. 166.

32 *Actele Soboarelor*..., p. 33—50; Andrei Şaguna, *Memorii*..., p. 42—43; Ioan Lupaş, *Vieaţa*... p. 107—116; *Mitropolitul*... 94—101.

3. *Situaţia materială*

Revoluţia din anii 1848—1849, pe lîngă importantele pierderi în vieţi omeneşti, a adus şi însemnate pagube materiale. Din conspectele făcute de către protopopi la îndemnul episcopului Andrei Şaguna reiese că daunele provocate Bisericii Ortodoxe din Transilvania erau imense. Ele constau dintr-o biserică dărîmată pînă la temelii, 40 de biserici arse, 319 biserici jefuite (între care şi capela episcopală din Sibiu), pagubele cifrîndu-se la suma de aproximativ 125 248 fl. Iar daunele suferite de credincioşii eparhiei depăşeau suma de 2 059 597 fl.[33]

Într-o asemenea stare materială deplorabilă, Biserica şi clerul ortodox transilvănean intrau în deceniul absolutist cu hotărîrea nestrămutată de a continua strădaniile înaintaşilor în vederea îmbunătăţirii situaţiei preoţimii.[34]

Din mărturiile documentare ale secolului trecut reiese că „deseori preotul şi enoriaşii împărtăşeau aceleaşi greutăţi economice".[35] Episcopul Andrei Şaguna a recunoscut mereu că situaţia materială a preoţilor era necorespunzătoare, împiedicîndu-i în buna desfăşurare a activităţii lor pastoral-misionare. Astfel la 23 martie 1850, în circulara nr. 193, Şaguna îndemna preoţii — conform hotărîrii luate de „Soborul eparhial în încheerea sa a 16-a" — ca să catehizeze pe toţi credincioşii, tineri şi vîrstnici, în zilele de duminici şi sărbători, pentru ca „să se întărească moralitatea". Cu acest prilej el le scria următoarele: „ştiu eu prea bine, că voi toată săptămîna lucraţi cu mîinile voastre ca să aveţi pînea de toate zilele; ştiu eu şi aceea prea bine, că şase zile usturîndu-vă căldura văzduhului, abia aşteptaţi a şaptea zi ca să vă odihniţi şi în care să vă cîştigaţi noue puteri pentru lucrurile săptămînii viitoare". Şi, continuă mai departe ierarhul, „tocma pentru... ca să se mire tot insul de bunătatea Românului şi a Preoţimei româneşti, vă rog ca să împliniţi sarcina aceasta pentru Prea Mărirea Tatălui Ceresc... pentru binele poporenilor noştri şi pentru a voastră mîngăere şi cinste".[36]

Dar episcopul Andrei Şaguna nu s-a rezumat numai la constatarea acestei stări triste şi umilitoare ci, pentru a îmbunătăţi situaţia materială a clerului ortodox transilvănean, a întreprins o serie de demersuri concrete pe lîngă Curtea din Viena. Prima încercare, neizbutită de altfel, a făcut-o în anul 1848, pe lîngă ministrul Eötvös. A doua, cu acelaşi rezultat, a făcut-o în toamna anului 1849 cînd „a propus ca Ministerul Cultelor să contribuie cu 200 000 de florini pe un an, timp de zece ani, creîndu-se astfel un fond de înzestrare a Bisericii Ortodoxe veniturile căruia urmînd să fie folosite pentru a asigura existenţa clerului. Cererea era motivată prin faptul că preotul ortodox suporta o parte proporţională din greutăţile societăţii şi astfel trebuia să aibă şi o parte din beneficiile acesteia".[37] Apoi la 1 ianuarie 1850 a înaintat ministerului din Viena un nou memoriu „pentru dotaţia clerului şi a dascălilor".[38] Acestuia i-a urmat memoriul pe care Şaguna l-a adresat în 12 ianuarie 1850, în care arată că „preoţimea nu are nici o dotaţie", ci doar veniturile stolare, nu are porţie canonică şi nici sesie. Şi dacă — conchide el — cei de alte religii „făcură lucruri mai mari şi mai bune, unele ca acelea nu se făcură fără de nedreptăţirea Bisericei şi a naţiei noastre, căci

33 Nicolae Popea, *Arhiepiscopul şi Mitropolitul Andreiu, baron de Şaguna*, Sibiu, 1879, p. 83—84; Ilarion Puşcariu, *Metropolia*... (cap. Colecţiunea actelor), p. 51; Teodor V. Păcăţian, *Cartea de aur sau luptele politico-naţionale ale românilor de sub coroana ungară*, vol. I, ed. a II-a, Sibiu, 1904, p. 663—664.

34 Referitor la demersurile făcute în sec. XVII—XVIII pentru îmbunătăţirea situaţiei materiale a clerului transilvănean, vezi: Ladislau Gyemant, *Mişcarea naţională a românilor din Transilvania, 1790—1848*, Bucureşti, 1986, p. 311—335.

35 Keith Hitchins, *Conştiinţă*..., p. 178—179.

36 A.B.M.S. — Ş., nr. 3132/13; Gh. Tulbure, *Mitropolitul Şaguna. Opera literară, Scrisori pastorale, Circulări şcolare, Diverse*, Sibiu, 1938, p. 245—246.

37 *Despre un memorial din 1840 al episcopului Andreiu Şaguna* în rev. „Transilvania", anul 1885, nr. 21—22, p. 170—174; Keith Hitchins, *Studii*..., p. 44; *Conştiinţă*..., p. 179.

38 Ioan Lupaş, *Vieaţa*... p. 125; *Mitropolitul*..., p. 109.

fiii ei au fost siliți să dea zeciuială roadelor ostenelelor sale (sic!) la preoți străini și să facă robote la alte nații și așa dacă sunt preoții aceștia cultivați așa, cum aduce cu sine mărimea treptei preoțești, nu e de mirare pentru că ei ca mireni au avut școli de religia și nația lor, unde s-au putut cultiva și bucuros s-au dus la învățături, pentru că știau că osteneala și cheltuiala lor în școli se va răsplăti cu vreme; așa tocmai nu e de mirare dacă nu sînt toți preoții mei așa de cultivați cum cere de la ei starea lor, căci una, ca mireni nu învățau în școli naționale române, care pentru constituția veche nu le puteau ave, ci invețau în scolele altor nații, unde cu greu se primeau și li se făcea multe feliuri de împedecări; alta era, nu-i îmbărbăta nădejdea, că ostenelele lor în scole făcute se vor răsplăti, sciind că dacă și se vor face preoți — la altă dregătoriă nici că puteau gîndi — nu vor ave multă vreme pentru deprinderea în învețături, pentru că *vor fi siliți pânea de toate zilele cu sudoarea feței lor a o agonisi și de aceea a da zeciuială ca preoți la străini* (s.n.) și așa cei ce simțeau în sine chemarea către treapta preoției, numai cu nădejdea aceea se făceau preoți, că doră se va milostivi D(umne)zeu și împăratul ca să le îmbunătățească soarta lor".[39]

Într-un alt memoriu înaintat guvernului vienez tot în anul 1850 „pentru ca servitorii lui Dumnezeu să se poată dedica cu zel mai mare înaltei lor misiuni, care e răspîndirea și promovarea culturii religioase-morale în popor", Șaguna cerea să se instituie „o dotațiune potrivită pe seama clerului" și să se acorde totodată din vistieria statului mijloacele necesare pe seama diecezei mele cari să o poată pune în poziția de a-și ridica un seminar în care să facă educația clerului tînăr, amăsurat spiritului timpului de astăzi".[40]

Și Sinodul ținut la Arad în 23 iulie 1850 su președinția episcopului Gherasim Raț constata „mișielătatea clerului și miserabila stare a scolelor poporului român de relegiunea răsăriteană", arătînd că „clerul de la sine începînd, pînă la cel din urmă de cele mai trebuincioase se află lipsit". Fiindcă îi lipsesc „mijloacele traiului, este silit în locul crucii a prinde coarnele plugului și așa ași părăsi turma, carea după aceea nesciind cît mai puțin de dulceața învețeturilor, cresce și pere în întunerecul nesciinței". Sinodul cerea „ca și clerul Bisericii răsăritene ... să fie dotat asemenea clerului altor confesiuni", și ruga „cu fiiască plecăciune pre ... Maiestatea Sa, Preaînaltul împărat ... să se îndure clerului Bisericii reseritene cuviincioasa dotație a orendui, prin un fond în bani gata sau prin bunuri mișcătoare a o asigura ..."[41]

Tot în anul 1850, la sfîrșitul lunii decembrie, episcopul Andrei Șaguna are o întrevedere particulară cu ministrul de externe Alexander Bach, (1852—1859), căruia i-a expus „... causa mult necăjitei noastre preoțimi", „arătîndu-i starea cea ticăloasă în care se află Preoțimea noastră în privința materială precum și lipsa nencungiurabilă de a o prevedea cu o dotație"[42]. După numai cîteva zile de la această întrevedere Șaguna îi adresează ministrului Bach, la 9 ianuarie 1851,[43] un nou memoriu în care îi expune „situația tragică a clerului diecezan", care „afară de puținele venituri stolare nu beneficiază de alte posibilități materiale".

La 6 februarie 1851, Șaguna comunica, din Viena, Consistoriului sibian că i s-a cerut să țină o conferință despre starea eparhiei sale. El mărturisește că a acceptat această invitație „cu o mulțumire atît mai mare cu cît mai sigur puteam nădăjdui din așa o conferință un rezultat mîngîietoriu pentru toată eparhia noastră, dar mai ales pentru îmbunătățirea sorții clerului nostru, care mai presus de tote mi zace la inimă".[44]

Șaguna a intervenit în favoarea dotării clerului și ca urmare a plîngerilor ce i-au fost adresate de către preoții eparhiei sale. Unele din acestea se refereau

---

39 Nicolae Popea, *Arhiepiscopul* ..., p. 167—168.

40 Ilarion Pușcariu, *Metropolia* ..., (cap. Colecționarea actelor) p. 53; Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, p. 666.

41 *Periodul cel de 10 ani* ..., p. 32 și 39—40; Pr. Gheorghe Lițiu, *Românii arădani în frămîntările anilor 1849—1850*, Arad, 1947, p. 60.

42 Doc. Pros. nr. 47 din 30 dec. 1850 în A.B.M.S. — Ș., nr. 396.

43 A.B.M.S. — Ș., nr. 436.

44 Doc. Pros. nr. 77/1851 în A.B.M.S. — Ș., nr. 457.

la „publicarea" nr. 2168 din 20 noiembrie 1849 prin care se anulau „scutințele de sarcinile publice și comunale", urmînd ca „preoții, cantorii și slujitorii bisericești, apoi învățătorii de școale parohiale și sătești, carii sau nicidecum, sau prea puțini sînt înzestrați" să se supună din nou „la acele sarcini — spre scăderea deregătoriei lor".[45] Totuși, chiar dacă în anul 1850, la 15 iunie, guvernatorul Wohlgemuth dădea „ordinațiunile" nr. 9099 și 10340 prin care se anunțau din nou anumite scutiri pe seama clerului, în practică acestea nu s-au aplicat. Din contră, Guvernul militar și civil al Transilvaniei a dat, la 1 februarie 1851, decretul nr. 2673 prin care „preoții și toți slujitorii bisericești erau obligați să plătească darea capului pe anul 1850".[46] Pentru a-i scuti pe preoți de noi suferințe, Consistoriul sibian îndrumă protopopii ca să comunice slujitorilor bisericești să plătească aceastá dare.[47]

Și, în tot acest interval de timp, la Consistoriul sibian continuau să sosească plîngerile preoților asupriți. Astfel, la 10 ianuarie 1850, protopopul Petru Pop din Bretcu îi scria lui Șaguna că „... noi acum înzecit sîntem mai împilați ca mai înainte (nu) numai eu (ci) și toți Preoți, Dascăli, Cîrsnici... n-avem pe nimeni, ne cer îndoit, ne ia cine ce vrea, ni-au jefuit de toate, sîntem împilați la toate, n-avem nici un drept..."[48] Tot în anul 1850 preotul Petru Teodor din Turdaș răspunde „ordinăciunii" din 14/26 august, prin care Șaguna îi cerea referințe despre „starea presentă a moșiilor bisericești de acolo". Preotul îi scria că „moșiile acestea au fost luate cu forța de către uniți care au pusu picioru pre ele, le-au tărnuit cu nedreptate și le țînu și acum toate cu puterea numai, întru atîta cît noao nice de o brazdă nu ni-au lăsatu".[49]

La 10 octombrie 1850 Șaguna adresa, din Viena, o scrisoare prin care cerea Consistoriului sibian situația privitoare la pămîntul pentru biserica și școala din Deva și la evoluția conflictului cu uniții care, prin forță, l-au acaparat.[50]

În anul 1851, la 16 noiembrie, preotul Vartolomeiu Mețianu din Zărnești cerea oblăduirea părintească a episcopului Andrei Șaguna, fiincă era acuzat pe nedrept de „prevaricațiune" de lemne din pădurea Zărneștilor. În scrisoarea pe care i-o adresează ierarhului, mărturisește că „după ce m-am hirotonit, ca unul care nu am nici un venit hotărît, nici de la stat, nici de la comună, am fost silit a mă însărcina cu o liferație de lemne pentru Magazinul militariu din Brașov".[51]

Cea mai însemnată plîngere îi este adresată, însă, episcopului Andrei de către protopopul Iosif Ighian, la 12 decembrie 1851. Acesta „fiind poftit de către „subordinați" săi preoți, înaintează ierarhului sibian un adevărat memoriu în care arată situația apăsătoare a clerului din protopopiatul său. Din el aflăm că „din pricina aceea că sînt în părțile Munților, nu au preoți simbrie obicinuită ca la țară unde să fac bucate și vin din destul — nici îi de lucru — nici eclejie, care de-au și fost pe alocuri cîte un pămînt de grîu sau fînațu cu titulă de eclejie bisericească l-au confiscat fiscușu zicînd că neuniții, după legile de dinainte, nu li se îngăduie a avea Eclejie — și tocma de au și putut scăpa vreo bucată de pămînt, ace o a întrebuințat pe reperația bisericilor dară nu pentru traiul și sîmbria preoților — din adusăle înainte ocaziuni să înțăleage de sine că fieștecare Preot pe altă cărare trebuie să-și căștige cu sudoarea sa pînea cea de toate zilele".

În continuare protopopul Ighian, „cu toată cinstea și supunerea" descoperea că: „a) venitul altariului din pricina sărăcii poporului prin nerodirea bucatelor de pe o parte, de altă parte din rezbelul trecut mai mult cu jumătate au scăzut, precum și altele tote căte să țin de Epitrafir. b) vedem bine în locurile nostre preoți

45 Circulara nr. 540/1850 în A.B.M.S. — Ș., nr. 3232/17; Gh. Tulbure, *op. cit.*, p. 248—249.
46 A.B.M.S. — Ș., nr. 440.
47 A.B.M.S. — Ș., nr. 441.
48 A.M.A.S., doc. nr. 372/1850.
49 A.B.M.S. — S., nr. 317.
50 A.B.M.S. — S., nr. 370.
51 A.B.M.S. — S., nr. 600.

de alte religiuni precum romano-catolici şi uniţi asemenea (că) au plăţile sale (sic!) şi acum ca şi înainte din care cei din Arania (?) (indescifrabil) asemenea au, au cu noi venitul altariului şi ştola dară cei dintîi au îndoită plată şi ştolă — decît uniţii. c) Cu adevărat după ocroita Constituţie din 4 martie 1849 ni s-au făgăduit drepturi egale — întru toate deopotrivă şi religi(ei) nostre, prin care noi ace(asta) o înţelegeam că precum în slujbe şi povară, aşa şi în plată şi ştolă să fim deopotrivă dotaţi şi egali.

d) Pe vremea de acum Preoţii noştri afară de slujbele preoţeşti sînt îndatoraţi a sluji şi statului cu o acurateţe mare şi cu înmulţirea a mai multor slujbe ca pînă aci către stat — a plăti contribuţie şi alte cheltuieli ca ori şi care ţăran de rînd".

În finalul memoriului, episcopul Andrei Şaguna era rugat „cu toată cinstea şi supunerea" să se milostivească „a lua sub părinteasca judecată şi în cele ce va fi cu putinţă a mijloci la Preanalte locuri ca luîndu-ne în conziderăciune greutăţile noastre... precum sîntem şi noi ca şi alţi preoţi de alte religii la tote slujbele statului supuşi să fim deodată şi noi cu plată dotaţi, pentru că de altmintrilea nu vor fi în stare preoţi noştri de a împlini tote acelea cîte să poftesc de la dînşi.[52]

Consternat din cauza stiuaţiei umilitoare a clerului — Andrei Şaguna îi răspunde protopopului Ighian în 22 decembrie 1851, mărturisindu-i că „mare întristare mi-au adus mie arătarea Prea Cinstiei Tale din 12-lea ale acesteia, unde îmi descrii năpăstuirile care le sufere Preoţii noştri. În care obiect momentos mult m'am nevoit eu, însă cu durere mărturisesc că pîn'acu nici un rezultat mîngăitoriu n'am căpătat...". Nădăjduia însă „că prin mijlocirea Înălţiei Sale D-lui nostru Guvernator ni se va arăta şi noao luceafărul unei viitorimi mai fericite".[53]

Toate acestea s-au dovedit a fi, însă, speranţe zadarnice, fiindcă şi în anul următor, 1852, Şaguna este asaltat cu memorii din partea preoţilor transilvăneni. La 31 martie 1852, preotul Daniil Kiraly din Frata (jud. Cluj) — hirotonit de către Andrei Şaguna la 26 septembrie 1851 — îi scrie ierarhului său despre greutăţile pe care le întîmpină în parohie care este „foarte seracă şi mică". Biserica parohială „este numai ca o siură" (şură n.n.) ba âncă nici case preoţiască nu-i, numai asea cât nici de vânt, nici de ploaie nu se poate Omul scuti întrinsa, din care pricine, fiind că n-am nici Case, nici Clesie ca se-m pociu câştiga traiul vieţii sânt silit a nedui (năzui) la alte Meserii cari cu totul sânt ăn contra sarte (soartei) nostre Preotiest".[54] La rugămintea preotului Daniil de a-l ajuta, episcopul Andrei Şaguna îi trimite „30 fl.(orini) arg. (int.) din banii clerului", cerîndu-i să-i trimită „cvietantie" după un formular pe care il alătură de model şi sfătuindu-l să-şi poarte dregătoria" cu evlavie şi cu rîvnă", să aibe „dragoste către sfînta Maica noastră Biserică şi către poporenii" care i s-au încredinţat.[55]

La 6 iulie 1852, bătrînul preot Iacob Tecşa din Nazna (jud. Mureş) prezintă, într-o scrisoare adresată episcopului Andrei Şaguna, stiuaţia grea în care se găseşte. Avînd o familie numeroasă — compusă din „nişte fete", cărora le lipseşte ajutorul meu" şi soţia care zace de peste 18 ani „fără a fi în stare aşi chivernisi casa" — îi scrie lui Şaguna că, în urma uciderii fiului său, Basiliu Pop în anul 1848, „care abia împlinisă 21 de ani a vîrstei sale şi săvîrşisă şcoalele filosofice şi cursul clerical", „amu fostu şi sînt sărac" şi „nici atîta venitu n'am cît celelalte lipse ce să poftescu spre chivernisirea casei nu le pociu împlini".[56]

Tot în anul 1852 un grup de 15 preoţi — Zaharia Boiu (Sighişoara), Ioan Dobre (Brădeni, jud. Sibiu), Dimitrie Paluşan (Sighişoara, jud. Mureş), Gheorghe Băşa (Archita, jud. Mureş), Nicolae Vătăşan (Bungard, jud. Sibiu), Ilie Brînduşe

52 A.B.M.S. — S., nr. 2726.

53 Doc. nr. 952/1851 în A.B.M.S. — S., nr. 2727.

54 A.B.M.S. — S. nr. 724.

55 A.B.M.S. — S. nr. 725.

56. A.B.M.S. — S., nr. 796.

(Jacu, jud. Mureş), Zaharie Tătaru (Daneş, jud. Mureş), Sofronie Brînduşe (Trapold, azi Apold, jud. Mureş), Zaharia Boiu (Laslea, jud. Sibiu), Gheorghe Soneriu (Saschiz, jud. Mureş), Ioan Ticuşan (Daia, jud. Mureş), Nicolae Moldovănuţ Ticuş, jud. Braşov), Vasile Şandru (Deleni, jud. Mureş), Athanasie Oniţul (Porumbenii Mari, jud. Harghita), Ioan Ganea (Bodogaia, jud. Harghita) — îi adresează lui Şaguna un memoriu în care arată că sînt siliţi a-şi „Căuta venituri în lucru mîinilor cu meserii ,a plugări în pămînturi streine".[57]

Solidari cu ierarhul lor, care le susţinea cauza în faţa autorităţilor de stat, preoţii ortodocşi transilvăneni au profitat de vizita pe care, în anul 1852, o efectuează în Transilvania împăratul Austriei Francisc Iosif I (1848—1916), căruia i-au adresat numeroase memorii în care — conform dispoziţiei date de către Şaguna — i-au cerut „dotaţia clerului şi şcolilor".[58] Un asemenea memoriu a fost adresat — alături de sutele de preoţi transilvăneni — şi de către protopopul Adam Stoica şi preoţii Mihail Popovici din protopopiatul Deva. Nădăjduind în milostivirea împăratului, aceştia i-au cerut „dotarea clerului nostru, ridicarea şi prevederea scoleloru de o potriva cu ale quelloralalte Confessiuni".[59]

Singurul rezultat concret obţinut în urma acestui memoriu, a fost chemarea la ordine a petiţionarilor de către comisarul cercului Deva în mîinile căruia a ajuns petiţia celor trei preoţi „spre rezolvare".[60] Şi asupra acestor trei preoţi s-au făcut presiuni din partea autorităţilor care au dat dovadă de prea mult zel în îndeplinirea ordinelor „înaltei stăpîniri". Pentru a întîmpina noi dispute care ar fi adus pe cei trei preoţi într-o situaţie neplăcută, episcopul Andrei Şaguna i-a scris protopopului Stoica la 14 decembrie 1852, sfătuindu-l cum să se apere în faţa comisarului respectiv, căruia să-i răspundă că „treaba dotaţiei... momentos s-au pertractat în Soborul diecezan la anul 1850 şi de acolo toate cu amăruntu s-au aşternut la locurile mai înnalte".[61]

Acestor acţiuni li se adaugă altele, tot din acest an, consemnate mai tîrziu în documentele vremii. Asfel, 11 preoţi — Ioan Jinar (Răşinari), Aron Cristorian (Fofeldea), Aron Zaharia (Fofeldea), Iosif Jinar (Ilimbav), Ioan Popovici (Săsăuş), Ioan Ciocan (Săcădate), Nicolae Roşca (Nucet), Ioan Pampu (Săsăuş), Iosif Gravia (Beneşti), Grigorie Maier (Nocrich) şi Iacov Gavria (Marpod), toţi din localităţi aparţinătoare actualului judeţ Sibiu — îngrijoraţi pentru că nu aveau „leac de hiafă de simbrie" îi adresau, la Viena, un memoriu împăratului în care îi expuneau situaţia materială grea, comparativ cu „vecinii noştri confraţi saşi (care) au Parochii lor, schoalele lor cu de toate cinstite şi bine înzestrate, iar noi ca fiul cel curvariu (fiul risipitor n.n.) trupeşte şi sufleteşte vom peri de foame".[62]

În anul 1854 Andrei Şaguna i-a comunicat guvernatorului Transilvaniei, Carol Schwarzenberg, că adună material pe care doreşte să-l înainteze împăratului Franz Joseph I în privinţa despăgubirii preoţilor ortodocşi care au fost impuşi la zeciuială de către clerul evanghelic după 1848.[63] Acest memoriu a fost înaintat de către Şaguna în aprilie 1854, după căsătoria împăratului, rugîndu-l „pentru scutinţa preoţimii şi a poporului nostru pentru contribuirea la despăgubirea zeciuielii (dată) preoţilor săseşti". Dar şi această petiţie „ca şi alte multe, o a îngropat" ministru Bach.[64]

Şaguna îşi va continua şi în anii următori demersurile în problema dotaţiei clerului. Lui i se vor alătura şi patrioţii români aparţinînd celor două Biserici româneşti din Transilvania care, îngrijoraţi de situaţia clerului lor, vor adresa, în 1857, împăratului Franz Joseph I o petiţie prin care cereau scutirea preoţilor

---

57 A.M.A.S., doc. nr. 388/1852.
58 A.M.A.S., circulara nr. 724/1852.
59 A.B.M.S. — S., nr. 829.
60 A.B.M.S. — S. nr. 830.
61 Doc. nr. 348/1852 în A.B.M.S. — S. nr. 830.
62 Memoriul din 31 dec. 1852 în A.M.A.S. nr. 118/1854.
63 Doc. nr. 162/1854 în A.B.M.S. — S., nr. 1013.
64 Andrei Şaguna, *Memorii...*, p. 73.

de dări, aşa cum se făcuse şi pentru celelalte Biserici, ca aceştia să-şi poată folosi resursele limitate pentru nevoile poporului.[65]

Aflîndu-se în anul 1857 la Viena, Şaguna a cerut Consistoriului sibian, la 8 septembrie, să întocmească o „conscriere a parohiilor" în care să se indice numărul preoţilor şi al credincioşilor" ca apoi să poată face cele de lipsă spre treaba dotaţiei clerului".[66] O asemenea conscripţie a fost alcătuită în anul 1858 şi din ea reiese că în cadrul Episcopiei ortodoxe transilvane erau un număr de 43 protopopiate, 1003 preoţi şi un total de 629 772 credincioşi.[67]

Din documentele păstrate în arhivele noastre rezultă că episcopul Andrei Şaguna s-a adresat şi fraţilor români de peste munţi ca să-şi ofere obolul jertfelniciei pentru îmbunătăţirea situaţiei clerului său şi a Episcopiei ortodoxe transilvănene. Astfel, la 1 iulie 1855, l-a rugat pe colonelul Solomon ca să intervină pe lîngă cei cu stare materială mai bună, din Principate, ca să ajute Episcopia transilvăneană", „cea săracă, care are trebuinţe nenumărate şi e lipsită de tot felul de venite sigure".[68] Iar în 23 februarie 1856, nădăjduind că va obţine vreun ajutor material, îi scria mitropolitului Nifon al Ungrovlahiei că „episcopia noastră este săracă — se ţine numai din mila creştinilor şi aceste sînt nişte mijloace cu totu precare; cea mai mare dovadă de lipsa noastră este că Episcopia noastră n'are nici măcar Biserică şi nici n'are de unde şi cu ce o face".[69]

Din cele de mai sus reiese că, în perioada absolutismului, clerul ortodox transilvănean vieţuia în condiţii umilitoare. Odată ajuns în parohia sa, preotul trebuia să se întreţină pe sine şi familia sa din banii primiţi la nunţi şi înmormîntări — venituri ce rareori depăşeau suma de 1 florin pentru o duminică [70] sau din ce putea să cîştige din munci ocazionale sau manuale pe moşia proprietarului.[71] Şi adeseori, pentru ca să îşi sporească veniturile, unii preoţi mergeau în Ţara Românească [72] sau în Moldova.[73]

Pentru îmbunătăţirea acestei stări a preoţimei ortodoxe, episcopul Andrei Şaguna, împreună cu diferiţi fruntaşi politici ai vremii, a militat atît în scris — prin memoriile adresate — cît şi verbal. Dar, cu toate acestea, situaţia clerului nu se va îmbunătăţi, rămînînd şi în deceniul următor o problemă ce va confrunta Biserica Ortodoxă din Transilvania şi pe vrednicul său ocîrmuitor, ierarhul de vrednică pomenire Andrei Şaguna.

4. *Situaţia culturală*

Conştient de starea culturală modestă a preoţimii ortodoxe transilvănene, încă de la venirea sa în Ardeal episcopul Andrei Şaguna a luat măsuri energice pentru a îndrepta această stiuaţie. Prima acţiune intreprinsă în acest sens a avut loc în anul 1846, imediat după numirea sa ca vicar general al diecezei ortodoxe române din Transilvania, cînd a ridicat durata cursului clerical de la 6 luni la

---

65 Mihail Popescu, *Documente inedite privitoare la istoria Transilvaniei între 1848—1859*, Bucureşti, 1929, p. 233—235; Keith Hitchins, *Studii...*, p. 45; *Conştiinţă...*, p. 180.

66 A.B.M.S. — S., nr. 1257.

67 *Ms. nr. 177* din A.B.M.S.

68 A.B.M.S. — S., nr. 1058.

69 A.B.M.S. — S., nr. 1120.

70 *Socotelile bisericii din Gura Rîului (1850—1870)* în A.B.M.S., ms. nr. 251.

71 Keith Hitchins, *Studii...*, p. 43; *Conştiinţă...*, p. 179.

72 A.B.M.S. — S., nr. 853.

73 În anul 1858 preotul din Chinchiş scria că nici „sare pentru hrana vieţii" nu poate agonisi şi că trăia doar pentru că într-un an trecea „de mai multe ori în Eparhia Moldavă şi a Valahiei de făcea speculaţiuni şi neguţătorea", Doc. nr. 331/1858 în A.M.A.S.

1 an.[74] Apoi, Sinodul din 12 martie 1850 a hotărît ca „şcoala clericală sibiană" să se prefacă într-un institut teologico-pedagogic".[75]

Conform hotărîrii luate în acest sinod, prin ordinul numărul 309 din 1 octombrie 1852 cursul clerical a fost ridicat la durata de 2 ani,[76] predîndu-se atît materii teologice cît şi pedagogice pentru ca, după absolvire, clericii să poată funcţiona şi ca învăţători. În anul şcolar 1853/1854 s-au introdus cîteva materii noi, iar la 1 octombrie 1854, secţia teologică a Institutului a fost separată de cea pedagogică.[77] De asemenea au fost numiţi profesori noi, cu o pregătire teologică superioară. Între aceştia amintim pe Ioan Hannia (absolvent al cursurilor de teologie la Institutul „Sancta Barbara" din Viena), Sava Popovici Barcianu din Răşinari (numit provizoriu pentru anul 1854/1855, „unul din cei mai culţi preoţi ai vremii, autor a numeroase manuale" [78] şi Nicolae Popea (cu studii de Drept la Cluj şi de teologie la Universitatea din Viena, vicar al lui Şaguna, apoi episcop al Caransebeşului, autor de lucrări istorice, pentru care a fost ales membru corespondent — 1877, apoi activ — 1899 al Academiei Române).[79] Mai tîrziu Şaguna va trimite la studii o serie de absolvenţi ai Institutului pentru a continua munca acestora.

Tot pentru ridicarea nivelului cultural al clerului şi pentru luminarea neamului românesc din Transilvania, Andrei Şaguna intreprinde noi demersuri soldate cu aprobarea guvernului nr. 19 572 din 31 august 1850 pentru înfiinţarea — pe cheltuiala ierarhului — a unei tipografii diecezane. Această mare izbîndă o anunţa, clerului şi credincioşilor prin circulara nr. 775/1850 27 august.[80]

În prefaţa Octoihului tipărit la Sibiu (1861) episcopul Andrei Şaguna scria că-n tipografia diecezană, „în răstimp de 11 ani, afară de mai multe cărţi şcolare şi mireneşti" s-au tipărit „toate cărţile bisericeşti", 35 la număr, „din cele mai însemnate şi mai neapărat de lipsă, între cari cele 12 Mineie (1853—1856) şi întreagă Biblia (1856—1858)".[81] Şi din 1853, tot datorită marelui ierarh, va ieşi de sub teascurile tipografiei diecezane, să împărtăşească lumină şi nădejdi spre un viitor mai bun, în toate colţurile Transilvaniei, ziarul Telegraful Român, „foaia cea mai modernă de peste Carpaţi", cum îl va caracteriza Eminescu.[82] Un alt periodic care va contribui la propăşirea românilor transilvăneni este şi Calendarul Arhiepiscopiei Sibiului (azi Îndrumătorul bisericesc), care apare din anul 1852.

Din „prenumeraţiile" ce se făceau la diferite cărţi care se editau — atît laice cît şi teologice — cunoaştem numele multor preoţi interesaţi să-şi sporească nivelul cultural. Vom aminti doar pe cîţiva dintre aceştia. Astfel, la cartea „Icoana creşterii rele" de Andrei Mureşanu au „prenumerat" în anul 1850 preoţii: Petru Roşca (Sîmpetru Almaşului), Ioan Damşa (Racos), Dimitrie Jorza şi Simion Jorzavici (Bălan), Ioan Gag (Gălpia), Ioan Gag (Romita), Vasilie Popovici (Jac) George Olariu (Stana), Vasile Hodiş (Bozna), Ştefan Bican (Botgia, sic!), Vasile Mureşan (Sîntă Maria) şi Ioan Domşa (Miluani),[83] toţi din protopopiatul Unguraşului, jud. Sălaj. De asemenea, preoţii: Spiridon Jurcovan (Drăguş, jud. Braşov), George Zaharie (Ludişor, jud. Braşov), Moise Stelea (Voivodenii Mici, azi Voivodeni, jud. Braşov), Vasile Dobrilă (Arpaşu de Sus, jud. Sibiu), Ioan Mar-

74 Andrei Şaguna, *Memorii*..., p. 12.

75 *Actele Soboarelor*..., p. 45.

76 Ioan Hannia, *Seminarul teologic şi pedagogic „Andreian"*..., în *Programa I a Institutului pedagogic-teologic al Arhidiecezei... pentru anul scolastic 1884/1885*, Sibiu, 1885, p. 25; Dr. Eusebiu R. Roşca, *Monografia Institutului seminarial „Andreian" al Arhidiecezei gr. or. române din Transilvania, Sibiu, 1911, p. 27;* Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Două sute de ani de învăţămînt teologic la Sibiu, 1786—1986*, Sibiu, 1987, p. 63.

77 Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *op. cit.*, p. 63.

78. *Ibidem*, p. 65 şi 273—275.

79 *Ibidem*, p. 66 şi 275—276.

80 A.B.M.S. — S., nr. 3132/18; Gh. Tulbure, *op. cit.*, p. 249—250.

81 Ioan Lupaş, *Vieaţa*..., p. 181; *Mitropolitul*..., p. 154—155.

82 Mihai Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, Bucureşti, 1905, p. 158.

83 A.B.M.S. — S., nr. 193.

celor ce-l calomniau şi aducîndu-i preţuite cuvinte de laudă. De aceea pilduitoare este atitudinea pe care a avut-o în anul 1857, în faţa ministrului de culte Thun, căruia i-a replicat că „lucru bun şi folositor este pentru creştini şi în deobşte pentru stat, dacă vreo preoţime este cultă, dar trebuie să zic şi aceea că lucru şi mai bun şi mai folositor este aceea dacă preoţimea este morală, cu frica lui Dumnezeu şi cu evlavie. În clasa aceasta a doua pun eu preoţimea mea eparhială".[102] Era supremul omagiu pe care ilustrul ierarh îl aducea clerului său, apreciindu-i una din trăsăturile definitorii: moralitatea.

La 20 octombrie 1860, Curtea vieneză anunţa solemn, printr-o diplomă imperială, încetarea absolutismului şi decretarea „regimului liberal" sau „constituţionalist", „amestec hibrid de principii învechite feudale şi reforme moderne burgheze", care deschidea calea „compromisului austro-ungar din 1867".[103] Dar suferinţele şi lupta preoţimii ortodoxe transilvănene nu vor înceta pînă cînd nu se va împlini visul de veacuri al tuturor românilor: Marea Unire şi făurirea statului român unitar, în urma măreţului act istoric de la 1 Decembrie 1918.

*
* *

În deceniul absolutismului, Biserica-Ortodoxă şi clerul român transilvănean a trecut adeseori prin situaţii dificile care i-au ameninţat însăşi existenţa.

1. Din punct de vedere social-politic — pentru că au participat alături de păstoriţii lor la revoluţia din 1848—1849 — în primii ani ai perioadei absolutiste sute de preoţi au fost întemniţaţi pe nedrept, jefuiţi sau maltrataţi cu deosebită cruzime.

2. În ceea ce priveşte starea materială a preoţilor transilvăneni, aceştia împărtăşiau adesea soarta credincioşilor lor, fiind supuşi la aceeaşi cruntă exploatare, atît din partea stăpînirii străine cît şi, uneori, din partea clerului celorlalte confesiuni, căruia erau obligaţi să-i plătească anumite dări.

3. Din punct de vedere cultural, clerul ortodox transilvănean se străduia să corespundă cerinţelor vremii, pentru a fi vrednici slujitori ai Bisericii şi luminători ai neamului românesc. Alături de vrednicul lor întîistătător, episcopul Andrei Şaguna, mulţi dintre preoţi au desfăşurat o susţinută activitate culturală, dînd la lumină numeroase cărţi şi îndemnînd şi sprijinind material pe enoriaşii lor în construirea de şcoli naţionale.

4. Pe plan naţional şi bisericesc această perioadă este dominată de puternica personalitate a marelui ierarh Andrei Şaguna, care şi-a făurit un crez de viaţă din slujirea Bisericii strămoşeşti şi a neamului românesc.

Diacon drd. *Pavel Cherescu*

---

102 Dr. Ilarion Puşcariu, *Documente...*, p. 316; Andrei Şaguna, *Memorii...*, p. 107.

103 C. Bodea, B. Surdu, *op. cit.*, p. 135; Ivanciu Nicolae-Văleanu, Toader Ionescu, Iulian Pinczes, *Gîndirea economică din Transilvania (1784—1918)*, Bucureşti, 1981, p. 98.

SF. SIMEON NOUL TEOLOG
DESPRE NECESITATEA PĂZIRII TUTUROR PORUNCILOR ŞI RĂBDAREA ÎNCERCĂRILOR
CATEHEZA 27*

Despre faptul de a nu fi cu nepurtare de grijă faţă de lucrarea poruncilor lui Dumnezeu, nici a dispreţui chiar şi numai una singură dintre ele, ci de lupta spre a le păzi toate împreună, ca să nu fim încuiaţi afară din cămara de nuntă (Mt. 22, 13; 25, 10) ca nişte dispreţuitori (ale lor). Şi despre faptul de a răbda cu vitejie încercările.

Fraţilor şi părinţilor, nu auziţi pe Domnul şi Apostolii Lui care strigă: „Dacă cineva va păzi toată legea dar o calcă într-o singură poruncă, s-a făcut vinovat faţă de toate poruncile" (Iac. 2, 10); şi iarăşi: „cel ce se luptă se înfrînează de la toate" (I Cor. 9, 25). Şi, ca să facă mai limpede ceea ce spune, adaugă zicînd: „căci în ceea ce este cineva biruit în aceasta a fost făcut şi rob" (II. Pt. 2, 19). Încît, fraţilor, cel ce este robit chiar şi numai de o singură patimă, oricare ar fi ea, acela este şi stăpînit de ea şi nu poate să asculte de poruncile Domnului; şi cum ar mai putea-o avînd drept domn un stăpîn străin (cf. Mt. 6, 24; Lc. 16, 13). Dar pentru ce să nu privim noi şi pornind de la noi înşine sensul adevărat al cuvintelor Stăpînului şi Apostolilor, cugetînd el frumos pornind de la cele văzute?

Căci vedem că din cei ce plutesc pe mare se zice că s-au salvat (din primejdii) nu dacă au plutit atîtea sau atîtea stadii iar apoi, ajungînd undeva aproape de liman, au căzut în primejdie şi au pierit, ci cei ce au ajuns la liman şi au fost redaţi uscatului. Aşa şi din cei ce umblă pe drumuri şi se grăbesc să ajungă la o cetate, se zice că s-au salvat (de primejdii) şi au ajuns în cetatea spre care mergeau nu dacă au trecut cutare rîu sau au străbătut cutare munte şi au scăpat fugind de nişte tîlhari dar după acestea, întîlnindu-se cu un alt ucigaş sau cu o fiară sălbatică au fost mîncaţi de ea sau căzînd într-o groapă s-au asfixiat, ci cei care cu ajutorul lui Dumnezeu au scăpat de orice încercare şi de toată uneltirea aducătoare de moarte. Şi nici măcar aceştia! Căci de multe ori după ce au scăpat de toate cele potrivnice, se arată nepurtători de grijă şi leneşi şi îi prinde noaptea iar porţile cetăţii se închid şi se găsesc în afara ei neştiind ce le va aduce ziua următoare.

Gîndeşte-te că „cetatea" aceasta e Împărăţia cerurilor, „noaptea" (In. 9, 4; 11, 10; 12, 35) e moartea fiecăruia dintre noi, iar „ziua următoare" e Venirea (Parusia) Domnului şi Dumnezeului nostru, adică ziua Judecăţii. Prin urmare, cel ce nu se grăbeşte să ajungă să fie în Împărăţia cerurilor pînă ce este încă în ziua vieţii acesteia, ci se va afla în afara ei la ieşirea sufletului lui, vine peste el noaptea morţii şi nu ştie prin urmare ce se va întîmpla cu el în ziua următoare a Judecăţii şi dacă i se va îngădui să intre în ea sau nu.

---

* Traducere după: Symeon le Nouveau Theologien, *Catéchèses (23—34)*, introduction, texte critique et notes par Mgr. Basile Krivochénie („Sources chrétiennes" nr. 113) Cerf, Paris, 1965, p. 98—126.

Sau încă şi despre antilopa sau cerbul sau alta din aceste vieţuitoare se zice că a alergat şi s-a salvat nu atunci cînd scapă de cutare sau cutare vînător şi de cîinele lui sau cînd a sărit mai sus decît cutare sau cutare laţ dar prinzîndu-se în altul a căzut în mîinile lor, ci numai cînd nu a fost deloc capturată nici prinsă într-o capcană.

Gîndeşte-te iarăşi că „vînătorii" sînt demonii cei răi iar „cîini" sînt oamenii amăgitori şi învăţătorii mincinoşi care, fiind ei înşişi rătăciţi şi răi, nu încearcă să se îndrepte pe ei înşişi, ci, întreprind să înveţe pe alţii; şi care trebuie să fie socotiţi cîini lătrători şi de care trebuie să fugim ca de unii ce muşcă şi sfîşie prin cuvintele lor oile lui Hristos şi le dau în mîinile vînătorilor.

Iar „tîlhari" socoteşte că sînt gîndurile rele şi ruşinoase care cad pe neaşteptate asupra celui ce se luptă şi-l fac să fugă sau să se rupă de tovarăşii lui de drum, crezînd că astfel se salvează pe el însuşi; sau care, silindu-l la însoţirea şi consimţirea acelui gînd, îl leagă zdravăn şi sugrumîndu-l îl lovesc cu gîdiliturile şi mişcările trupului şi, atrăgîndu-l cu putere prin pofta cea iraţională, îl aruncă în adîncul păcatului şi prăpastia făptuirii (lui).

Trebuie, deci, să ne abţinem cu toată puterea de la faptele rele şi să ne ataşăm în acelaşi timp de toate lucrurile bune iar poruncile lui Dumnezeu să le facem cu dor şi rîvnă aprinsă nedispreţuind nici una din ele, oricare ar fi ea, ca foarte mică (Mt. 5, 19). Căci cel ce zice: „Să dea Dumnezeu ca eu să nu fi făcut cutare rău, să nu fi făptuit cutare păcat, pentru că acestea nu sînt nimic", răstoarnă în mod vădit toate poruncile lui Dumnezeu şi se împotriveşte lor.

Închipuieşte-ţi, omule, un vas preţios făcut din toate poruncile lui Dumnezeu: din credinţă, din frica de Dumnezeu, din smerenie, din tăcerea faţă de tot cuvîntul deşert, din ascultarea pînă la moarte, din tăierea voii şi mişcării celei lăuntrice a inimii, din pocăinţa şi zdrobirea neîncetată (a inimii), din rugăciunea neîncetată, din paza ochilor, din lipsa de ataşament pătimaş faţă de aproapele şi din iubirea deopotrivă faţă de toţi, din lipsa iubirii de arginţi şi cumінţenie (castitate), din nădejdea şi iubirea desăvîrşirii faţă de Dumnezeu, şi din toate celelalte virtuţi care urmează acestora. Căci fiecare din acestea fiind în sine ca o foaie, una de aur, alta de argint, alta de bronz, alta din piatră preţioasă, şi aşa mai departe şi celelalte făcute din alte diferite materii, unite fiind toate prin Duhul, sudate şi asamblate armonios într-una, fac din om, precum am zis, un vas mult folositor în care se toarnă, ca un vin nou (Mt. 9, 17; Mc. 2, 22; Lc. 5, 37—38), harul lui Dumnezeu. Spune-mi deci: dacă va lipsi una din toate virtuţile zise mai sus şi din care şi prin care este alcătuit şi asamblat vasul, oare va mai suferi Dumnezeu să toarne în el măcar vreuna din darurile (harismele) Duhului Lui chiar dacă gaura foii care lipseşte, adică a locului virtuţii, pare foarte mică? Nicidecum! Căci, negreşit, curgînd pe neştiute, puţin cîte puţin, prin acea mică fisură, lichidul (harul) turnat în el se va vărsa.

Cum, deci, mai putem crede noi că sîntem ca nişte vase desăvîrşite şi întregi şi că purtăm înăuntrul nostru ca pe o comoară pe Duhul Sfînt şi fără aceste multe virtuţi a căror bogăţie nestricăcioasă şi nedeşertată n-am dobîndit-o prin lucrarea poruncilor, prin puţinele noastre izbînzi, şi ele separate între ele de păcate? Cu adevărat „ne-am făcut deşerţi în gîndurile noastre şi s-a întunecat inima noastră cea neînţelegătoare şi, zicînd că sîntem înţelepţi, ne-am făcut nebuni" (Rom. 1, 21—22). Căci strigă şi dumnezeiescul Pavel: „Dumnezeu, Care a zis să strălucească lumina în întuneric, a strălucit şi în inimile noastre şi avem comoara aceasta în vase de lut" (II. Cor. 4, 6—7). Dar numind trupurile noastre „vase", precum zice şi altundeva: „Nu ştiţi că trupurile voastre sînt temple ale Duhului Sfînt Care locuieşte întru voi şi că nu sînteţi ai voştri?" (I Cor. 6, 19; Rom. 8, 11), le numeşte şi „de lut" făcînd aluzie la slăbiciunea firii noastre. Aşadar, astfel de trupuri (de lut) sînt indestructibile şi incasabile pentru puterea nebiruită a comorii din ele. De aceea continuînd zice: „ca puterea covîrşitoare să nu fie de la noi ci de la Dumnezeu" (II. Cor. 4, 7). Şi ca să vă fac şi mai limpede aceasta, cam aceasta este ceea ce spune aici (Apostolul): „Nu socoti că de către tine însuţi se conţine şi păzeşte comoara din tine, ci mai degrabă că tu însuţi ai fost păzit de comoara din tine şi că ai fost făcut de harul care este întru tine un vas de bun folos lui Dumnezeu (II. Tim. 2, 21). Iar ceea ce e minunat e că,

chiar dacă vasul e zdrobit nu de noi ci de alți vrăjmași, comoara rămîne nedeșertată, iar vasul se face mai tare și mai sigur sub lucrarea comorii, căci Dumnezeu este („comoara"). „De aceea zice despre aceasta același Apostol: „Toate le pot în Hristos Care mă întărește" (Fil. 4, 13). Dar vezi-mi acum cum zice prin asemenea cuvinte că Treimea rămîne peste tot nedespărțită întru noi. Căci zice: „Dumnezeu, Care a zis să strălucească din întuneric lumina, El a strălucit" — adică pe Duhul Sfînt — „în inimile noastre" (II Cor. 4, 6) — iar așa a spus și Domnul: „Iar Eu vă voi trimite vouă alt Mîngîietor, Duhul adevărului" (In. 14, 16—17; 15, 26; 16, 7) —, „și avem comoara aceasta în vase de lut" (II. Cor. 4, 7) adică în inimi de carne (cf. II. Cor. 3, 3). Vrînd însă să-ți arate că, comoara nu este altceva decît Însuși Cel ce a strălucit, ci este de-o-cinstire și de-o-ființă cu El, a adăugat zicînd: „ca covîrșirea puterii să nu fie de la noi, ci de la Dumnezeu" (II. Cor. 4, 7), adică a Duhului Celui ce s-a sălășluit întru noi prin luminare. Căci aceasta este comoara: Sfînta Treime, care e conținută de către noi, cum s-a zis, prin păzirea exactă a tuturor poruncilor, dar Care ne conține pe noi toți prin iubirea de oameni, puterea și harul Ei, păstrîndu-ne și păzindu-ne de peste tot neatinși, neclintiți și neabătuți; iar pe cei ce sînt neputincioși și alunecă ușor, fie lipsindu-le ceva fie greșind puțin, îndată însăși comoara îi strînge, îi unește cu ea însăși, îi lipește de ea și plinește toate lipsurile noastre, și ne întărește făcîndu-ne mai tari.

Pentru aceasta vă rog pe voi, fraților în Hristos, să vă înfățișați pe voi înșivă Domnului fără de prihană de orice păcat, aducînd împreună cu voi paza tuturor poruncilor Lui mîntuitoare. Căci astfel, luîndu-le pe ele meșteșugarul, Dumnezeu Cuvîntul, ca pe o materie primă compusă din aur, argint și pietre prețioase, le va uni (asambla) El Însuși pe toate și prin acestea, ne va face vase folositoare. Dar să nu-I aducem numai pe unele, iar pe altele să le lăsăm, nici, atunci cînd I le-am adus pe toate, să ne arătăm Stăpînului Hristos Dumnezeu nepăsători și disprețuitori într-una singură, ca nu cumva mîniindu-Se să ni le arunce în față și pe acelea și să poruncească să fim scoși afară din cămara de nuntă (Mt. 22, 13; 25, 10); căci dacă pățim aceasta nu ne va mai folosi cu nimic dacă vom bate de multe ori la ușă zicînd: „Doamne, Doamne! deschide-ne nouă!" (Mt. 25, 11). Căci va spune: „Duceți-vă de la Mine! Căci nu vă știu pe voi ca niște credincioși, nici ca unii care au ascultat pînă la moarte (Fil. 2, 8) și au plinit porunca Mea. De aceea, duceți-vă de la Mine!" (Mt. 7, 23; 25, 12; Lc. 13, 27).

Acestea, deci, o știu, le voi auzi cel dintîi eu însumi, smeritul și ticălosul, ca unul ce nu am plinit nici o singură poruncă a lui Dumnezeu. Apoi, și cîți care, ca și mine, nesupuși și neascultători ai poruncilor lui Dumnezeu fiind, zic cu socotință lipsită de minte: „Bine că n-am făcut desfrînare! Căci faptul de a te jura nu e nimic. Bine că n-am făcut adulter! Căci ce păcat e faptul de a fi furat un bănuț sau o fărîmitură de pîine?" Sau iarăși: „Fericit aș fi, zice, dacă n-aș fi străbătut de viciile rușinoase și necurate ale stricăciunii de bărbați (sodomiei) (I. Tim. 1, 9—10); căci ce fel de păcat este faptul de a cleveti sau pizmui, de a te amuza și de a rîde?" socotindu-se astfel pe ei înșiși ca niște îngeri ai lui Dumnezeu pentru faptul că sînt curați dinspre făpturile trupești ale păcatului și cugetînd fără de minte, lucruri mari despre ei înșiși, fără a face caz cu nimic despre virtuțile și patimile sufletești, ba chiar și disprețuind toate celelalte porunci ale Domnului și nesilindu-se pe ei înșiși cu nimic spre împlinirea lor, încă și refuzînd orice făptuire ostenitoare și pătimitoare de lucruri rele pentru porunca lui Dumnezeu și petrecînd ca atare fără de grijă.

Căci ce folos este, fraților, a te reține pe de o parte de la desfrînare și toată necurăția trupească, iar pe de alta a pretinde slavă și a pofti bani? Căci unele strică trupul, iar celelalte sufletul. Dar nu numai acesta, ci slava oamenilor și căutarea acesteia ne face, potrivit glăsuirii Domnului, necredincioși, căci zice: „Cum puteți primi slavă de la oameni și slava care vine numai de la Dumnezeu nu o căutați" (In. 5, 44). Ce înseamnă a fi curat de sodomie, dar a fi posedat de pizmă, ură și gelozie împotriva aproapelui? Căci ura împotriva aproapelui îl face ucigaș pe cel posedat de ea: „căci cel ce urăște pe fratele lui", zice Apostolul, „ucigător de oameni este" (I. In. 3, 15). Ori sodomitul și ucigașul sînt supuși după

sfintele canoane uneia şi aceleiaşi epitimii şi, dacă rămîn nepocăiţi, se fac vinovaţi osîndei veşnice. Sau ce dacă cineva nu se îmbată de vin, dar bîrfeşte pe fratele lui? Căci amîndoi vor fi scoşi afară, după dumnezeiescul Apostol, din Împărăţia cerurilor; căci zice: „nu vă amăgiţi: nici desfrînaţii, nici sodomiţii", şi adaugă „nici beţivii, nici bîrfitorii, nici răpitorii nu vor moşteni Împărăţia lui Dumnezeu" (I. Cor. 6, 9—10). Dar care e folosul postului, spune-mi, dacă nu i se adaugă blîndeţea? Sau care e folosul blîndeţii dacă este spre pierzania sufletului şi călcarea chiar şi a unei singure porunci a lui Dumnezeu? Căci, aşa cum cel ce răspunde şi loveşte şi el pe cel ce l-a lovit, necinsteşte pe Însuşi Dumnezeu Care a zis: „Celui ce te loveşte peste obrazul tău, întoarce-i-l şi pe celălalt" (Mt. 5, 39; Lc. 6, 39), aşa şi cel care rabdă cu îndelungă-răbdare pe cel ce blasfemiază pe Dumnezeu păcătuieşte împotriva Celui blasfemiat de acesta ca unul care prin aşa-zisa îndelungă-răbdare îşi găseşte o plăcere şi cade de acord împreună cu cel ce blasfemiază. De ce eşti îndrăzneţ pentru ascultarea ta, frate, dacă eşti rob lăcomiei pîntecului? „Căci nimeni, zice, nu poate fi rob la doi domni" (Mt. 6, 24) şi e cu neputinţă ca un rob al pîntecului să se facă rob al lui Dumnezeu. Ce te lauzi pentru multa meditaţie a Psalmilor, dacă mintea ta se umflă (îngîmfă) şi nu cunoaşte sensul celor citite? Iar dacă pentru aceasta neglijezi slujirile cele rînduite ţie şi serviciile mînăstirii orînduite ţie de către întîistătătorul (tău), eu tac, tu ştii însă, pentru că ai auzit dumnezeiasca Scriptură care zice: „Blestemat tot cel ce face lucrurile Domnului fără de grijă" (Ier. 31, 10). Ce te sprijini pe osteneala din faptele trupeşti, dacă nu porţi de grijă de lucrarea lăuntrică? Nu auzi pe Pavel care zice: „căci exerciţiul trupesc la puţin foloseşte, dar evlavia este peste tot folositoare" (I. Tim. 4, 8). Ce (folos) chiar dacă cineva izbîndeşte în amîndouă (acestea) dar judecă pe cei ce sînt împreună cu el sau chiar şi pe fraţii care sînt în lume? căci zice: „cu judecata cu care judecaţi veţi fi judecaţi, şi cu măsura cu care măsuraţi vi se va măsura" (Mt. 7, 2; Lc. 6, 38). Dar chiar şi cel ce a realizat toate cele spuse şi nici nu a făcut ceva din cele oprite, nici nu osîndeşte pe fraţii nepăsători, dacă, în vreme de încercare, atunci cînd primeşte scuipările, palmele şi ocările, nu le suportă pe acestea fără tulburare sau, tulburat fiind în inima sa, cel puţin nu proferează un cuvînt necuviincios, ci-şi arată în întregime prin chipul său, chipul său din afară, pornirea sufletului lui mişcîndu-se spre mînie şi rosteşte un cuvînt de ocară sau face orice altceva drept răzbunare, cum va mai cuteza unul ca acesta să zică cumva că el este rob şi imitator al Stăpînului lui şi nu mai degrabă, dimpotrivă, vrăjmaş al Lui?

Prin urmare, prietenii lui Dumnezeu şi cei ce-L iubesc pe El, care Il au în ei înşişi ca pe o comoară neatinsă a tuturor bunurilor, primesc cu bucurie şi plăcere astfel de ocări şi înjosiri, iubind încă mai mult cu o dispoziţie (interioară) sinceră ca pe nişte binefăcători pe cei ce se arată astfel şi făptuiesc acestea faţă de ei. Căci cei ce zic: „Ca nişte oameni ce sîntem, sîntem şi noi mişcaţi spre mînie şi iuţime în vremea certei şi luptei şi uneori ne şi răzbunăm în cuvinte şi chiar fapte pe fraţi, dar după aceasta nu mai avem în suflet duşmănie împotriva lor ci iertăm toate, mai cu seamă dacă ne dăm şi iertare unii altora", aceştia se aseamănă pentru mine unei tăbliţe nescrise în care, atunci cînd găseşte prilej, vrăjmaşul şi duşmanul sufletelor noastre scrie prin însăşi acele suflete învăţăturile lui rele şi întinate şi pleacă; iar ei, iarăşi, ştergînd cele ce le-au scris mişcaţi fiind de cel rău, nu se hotărăsc să înscrie în locul lor cele ale lui Hristos pentru ca, venind iarăşi potrivnicul, să găsească scrise tablele inimilor lor (II. Cor. 3, 3) şi să se întoarcă învins şi ruşinat, ci, prin trîndăvie şi uşurătate, fiecare din ei le lasă nescrise şi, atunci cînd Domnul îi trimite să scrie într-una din acestea învăţăturile Lui, aceia scriu cu rîvnă cele ale vrăjmaşilor, şi se alipesc de cele amare şi purtătoare-de-moarte, iar pe cele făcătoare-de-viaţă şi mai dulci decît mierea (Ps. 18, 11; 118, 103) le depărtează de la ei.

Deci Domnul Iisus şi Dumnezeul nostru, Care n-a căzut în nimic (în păcat), a fost lovit nu numai pentru ca păcătoşii care-L imită pe El să primească iertarea păcatelor, ci şi ca să se facă pentru ascultatea lor împreună-părtaşi ai Dumnezeirii Lui; dar de cel ce nu a primit aceasta întru smerenia inimii, ca unul ce se ruşinează să imite Patimile Stăpînului, se va ruşina şi Hristos Însuşi înaintea îngerilor şi a Tatălui Lui Cel din ceruri (Mt. 10, 33). Ce vreau să spun este

aceasta: Dumnezeu fiind, Acela (Hristos), S-a făcut pentru noi om. A fost pălmuit, a fost scuipat, și a fost răstignit ca și Cum Cel ce este nepătimitor după Dumnezeire ne-ar învăța și spune fiecăruia dintre noi prin cele pe care le-a pătimit: „Dacă vrei, omule, să te faci dumnezeu și să dobîndești viața veșnică și să fii împreună cu Mine — lucru pe care poftindu-l oarecînd în mod rău protopărintele tău (Adam) nu l-a dobîndit — așa să te smerești cum M-am smerit Eu pentru tine, și, depărtînd mîndria și trufia cugetului demonic, primește palmele, primește scuipările, rabdă-le pe acestea pînă la moarte și nu te rușina. Dacă, însă, tu te rușinezi să pătimești pentru poruncile Mele așa cum am pătimit Eu, Dumnezeu, pentru tine, și Eu Voi socoti o rușine ca tu să fii împreună cu Mine la venirea Mea întru slavă și voi spune îngerilor Mei: Acesta întru smerenia Mea s-a rușinat de Mine și nu a primit să lase slava lumii și să se asemene Mie, iar acum, cînd el a fost dezbrăcat de slava lui stricăcioasă iar Eu am fost preamărit în slava nemuritoare a Tatălui Meu, mă rușinez și numai de faptul de a-l vedea! Să fie așadar azvîrlit afară, să fie luat ca cei necredincioși ca să nu vadă slava Domnului!" Acestea deci le vor auzi cei care în aparență păzesc toate poruncile, dar din pricina rușinii și rușinării oamenilor nu primesc ocările, necinstirile și batjocurile care le vin de la ei, și nu suportă nici pălmuirile, nici bătăile care le vin de la ei.

Înfricoșați-vă, oamenilor, și tremurați, răbdați și voi cu bucurie ocările pe care le-a îndurat Dumnezeu pentru mîntuirea voastră! Dumnezeu este pălmuit de un rob nerușinat (In. 18, 22) dîndu-ți pildă de biruință și tu nu primești să pătimești aceasta de la omul care e supus acelorași patimi cu tine? Te rușinezi să te faci imitator al lui Dumnezeu (Ef. 5, 1) și cum vei împărăți împreună cu El (II. Tim. 2, 12) și vei fi împreună-preamărit cu El (Rom. 8, 17) în Împărăția cerurilor, dacă nu rabzi așteptîndu-L? Căci, dacă și Acela s-ar fi rușinat, în ce te privește să se facă om pentru tine și te-ar fi lăsat pînă în clipa de față zăcînd în căderea venită din călcarea poruncii, n-ai fi rămas, nenorocitule, împreună cu necredincioșii și neevlavioșii în adîncurile iadului? Crezi că Hristos este Dumnezeu? „Da", zice el. Deci, dacă crezi că Dumnezeu Cel ce a făcut cerul și pămîntul (F.A. 4, 24) S-a deșertat (Fil. 2, 7) în chip nedeșertat din sînurile Tatălui, s-a pogorît pe pămînt din înălțimea nemărginită a Dumnezeirii și a slavei Lui celei negrăite și s-a făcut om simplu și sărac pentru tine, tu, care ești lut, cenușă și țărînă, nu vei primi să te cobori din păruta înălțime a tronului tău și să te smerești înaintea fratelui rău care după ceea ce se vede pare că stă mai prejos decît tine, dar care prin virtuțile lui se află, poate, mai presus decît tine? Nu-ți vei arunca haina care pare numai (la vedere) strălucitoare, rușinîndu-te de veșmîntul țesut din fir de păr și de smerenia Aceluia? Nu vei disprețui toate cele ce sînt în realitate un simplu joc și mai degrabă o mască a necuviinței decît o slavă a strălucirii? Nu te vei face întru toate asemenea Făcătorului și Dumnezeului tău, smerindu-te împreună cu frații tăi? Deci, dacă nu suferi să te asemeni Lui, atunci te faci pe tine însuți — fără să știi! — mai mare și mai slăvit decît Acela, arătîndu-te nouă ca un alt Ana sau Caiafa sau Pilat și ca un tiran, vrînd adică ca Făcătorul a toate să stea nu pe scaun împreună cu tine, ci să se înfățișeze înaintea ta ca un osîndit.

Acestea, deci, pentru cei bogați și nobili (arhonții) care șed deasupra altora și-și încruntă sprîncenele cu cuget disprețuitor. Ce, însă, (vom spune) pentru cei ce au lăsat, așa-zicînd, toate și au sărăcit pentru Împărăția cerurilor? Ce le vom zice, deci?: Iată, ai sărăcit, frate, și ai imitat pe Stăpînul tău, Hristos-Dumnezeu (II. Cor. 8, 9). Privește-L deci, de acum pe Acesta Care este mai presus de toate cerurile (Ef. 4, 10) viețuind și petrecînd (Bar. 3, 38) împreună cu tine. Iată, voi doi mergeți împreună pe același drum, cineva v-a întîlnit pe calea vieții, i-a dat Stăpînului tău o palmă, ți-a dat de asemenea și ție una. Stăpînul nu răspunde și tu te împotrivești? Da, zice el, căci și El a zis celui ce L-a pălmuit: „Dacă am vorbit rău, dovedește că este rău, iar dacă am vorbit bine, pentru ce mă bați?" (In. 18, 23). Dar El a spus aceasta nu răspunzîndu-i (în contradictoriu), după cum presupui tu, ci fiindcă Acela păcat nu a făcut, nici viclenie nu s-a găsit în gura Lui (II. Pt. 2, 22), iar, pe de altă parte, ca să nu se socotească că după dreptate l-a lovit pe El, ca pe unul care ar fi făcut un păcat, cel ce i-a zis: „Așa răspunzi tu arhiereului?" (In. 18, 22), din această pricină a grăit El aceasta arătîndu-se

pe Sine Însuşi ca nevinovat. Dar, negreşit, noi nu sîntem aşa, noi cei vinovaţi de multe păcate. Căci după aceea, suportînd lucruri cu mult mai rele decît acesta, El nu se mai găseşte grăind nimic, ci mai mult, se arată rugîndu-se pentru cei ce L-au răstignit pe El (Lc. 23, 34). Acela fiind luat în batjocură nu S-a mîniat, şi tu te enervezi? Acela rabdă scuipări, palme şi pumni (Mt. 26, 67), şi tu nu suferi să primeşti nici măcar un cuvînt aspru? Acela primeşte cruce şi moarte de necinste şi suferinţele piroanelor şi tu nu primeşti să faci slujirile cele mai de necinste? Dar cum te vei face împreună-părtaş slavei Lui (I. Pt. 5, 1), neprimind să te faci împreună-părtaş al morţii lui de necinste? Cu adevărat, zadarnic ai lăsat bogăţia, dacă nu vrei să-ţi iei şi crucea, cum a poruncit Acela împreună cu cuvîntul adevărului. „Vindeţi averile tale şi dă-le săracilor!" (Mt. 19, 21) a poruncit Hristos tînărului şi nouă împreună cu el „şi ia-ţi crucea ta şi vino şi urmează Mie!" (Mt. 16, 24; 19, 21). Tu, însă, bogăţia ai împărţit-o, dar să-ţi iei crucea n-ai primit, precum s-a zis, ceea ce înseamnă suportarea cu bucurie a asaltului tuturor încercărilor; te-ai lăsat de calea vieţii şi te-ai despărţit, spre nefericirea ta, de preadulcele tău Stăpîn şi Dumnezeu!

Ci vă rog, părinţilor şi fraţilor, să păzim toate poruncile lui Hristos, să răbdăm pînă la moarte încercările care vin asupra noastră, pentru dorul Împărăţiei cerurilor, ca să ne facem părtaşi şi ai slavei lui Iisus (I. Pt. 5, 1), ai vieţii veşnice şi moştenitori ai bunătăţilor celor negrăite, în Hristos Iisus, Domnul nostru, Căruia fie slava în veci. Amin.

Traducere de
Diac. asist. *Ioan I. Ică*

CUVIOSUL SILUAN ATONITUL
(1866—1938)

ÎNSEMNĂRI DUHOVNICEŞTI

I. *DESPRE DORUL DUPĂ DUMNEZEU**

Inima mea tînjeşte după Domnul şi-L caut cu lacrimi.

Cum aş putea să nu Te caut? Tu m-ai găsit, Tu, mai întîi. Tu mi-ai dat să trăiesc dulceaţa Sfîntului Tău Duh şi sufletul meu Te-a iubit.

Tu vezi, Doamne, chinul şi lacrimile mele... Dacă nu m-ai fi atras prin iubirea Ta, nu Te-aş căuta aşa cum Te caut. Dar Duhul Tău mi-a dat să Te cunosc şi sufletul meu se bucură că Tu, Tu eşti Dumnezeul şi Domnul meu şi tînjesc după Tine pînă la lacrimi.

*

Sufletul meu tînjeşte după Dumnezeu şi-L caută cu lacrimi.

Milostive Doamne, vezi căderea şi durerea mea. Dar cu smerenie rog îndurarea Ta: revarsă asupra păcătosului ce sînt, harul Sfîntului Tău Duh. Amintirea Lui îndeamnă duhul meu să afle din nou milostivirea Ta.

Doamne, dă-mi mie, smeritului Tău, Duh ca să nu pierd din nou harul Tău, şi să nu mă tîngui ca Adam care plîngea după Dumnezeu şi Raiul cel pierdut.

*

În primul an al vieţii mele în mănăstire, sufletul meu a cunoscut pe Domnul, prin Sfîntul Duh.

Mare este iubirea cu care ne iubeşte pe noi Domnul. Am învăţat de la Duhul Sfînt că Domnul mi-a dat-o numai prin milostivirea Sa.

Sînt bătrîn şi mă pregătesc să mor, şi scriu adevărul din dragoste de oameni.

Duhul lui Hristos, pe Care mi l-a dat Domnul, vrea mîntuirea tuturor, doreşte ca toţi să cunoască pe Dumnezeu.

Domnul a dat tîlharului Raiul; la fel îl va da oricărui păcătos. Pentru păcatele mele sînt mai rău decît un cîine rîios; dar m-am pus să rog pe Dumnezeu să mi le ierte şi El mi-a dat *nu numai iertarea dar încă şi Duhul Lui*. Şi în Duhul Sfînt am cunoscut pe Dumnezeu.

Vezi iubirea lui Dumnezeu faţă de noi? Şi cine ar putea zugrăvi milostivirea Sa?

O, fraţii mei, cad în genunchi şi vă cer: credeţi în Dumnezeu, credeţi că Duhul Sfînt e Cel ce dă mărturie despre El în toate bisericile şi în sufletul meu.

Duhul Sfînt e iubire; această Iubire s-a revărsat în sufletele tuturor Sfinţilor care sînt în Cer, şi acelaşi Duh Sfînt este viu pe pămînt în sufletele celor ce iubesc pe Dumnezeu.

---

* Traducere după: Arhim. Sophrony, *Starets Silouane. Moine du Mont Athos. Vie — Doctrine — Ecrits*, Paris, 1973, p. 254—273. Pentru o prezentare rezumativă a vieţii şi a extraordinarei semnificaţii teologice şi duhovniceşti a uimitoarelor însemnări ale Cuv. Siluan Antonov, trimitem la medalionul comemorativ, cu ocazia canonizării sale în mai 1988, din „Mitropolia Ardealului" nr. 5/1988, p. 47—52.

în Duhul Sfînt, toate Cerurile văd pămîntul, aud rugăciunile noastre şi le duc la Dumnezeu.

Domnul este milostiv; sufletul meu ştie aceasta, dar nu o poate descrie. El este nesfîrşit de blînd şi smerit, şi atunci cînd sufletul Îl vede, se preface în întregime în iubire de Dumnezeu şi aproapele, devine el însuşi blînd şi smerit. Dar dacă omul pierde harul, atunci va plînge ca Adam cînd a fost izgonit din rai. El hohotea şi întreaga pustie auzea gemetele lui; lacrimile lui erau pline de întristare şi a plîns mulţi ani.

La fel, sufletul care a cunoscut harul dumnezeiesc şi l-a pierdut, înseteazǎ după Dumnezeu şi spune: „Sufletul meu tînjeşte după Dumnezeu şi Il caut cu lacrimi".

*

Sînt un păcătos înrăit şi, totuşi, am văzut marea iubire şi, şi milostivire a Domnului faţă de mine.

Încă din anii tinereţii mă rugam pentru cei ce mă ocărau. Spuneam: „Doamne, nu le socoti lor păcatele lor împotriva mea". Dar, cu toată iubirea mea de rugăciune, n-am scăpat de păcat. Domnul, însă, nu şi-a adus aminte de păcatele mele şi mi-a dat să iubesc oamenii. Sufletul meu doreşte ca oamenii din lumea întreagă să se mîntuiască, să trăiască în Împărăţia cerurilor, să vadă Slava Domnului şi să se desfete de iubirea dumnezeiască.

Judec după mine însumi: dacă Domnul m-a iubit atît, e semn că iubeşte cu aceeaşi iubire pe toţi păcătoşii.

O, iubirea Domnului! Îmi lipsesc puterile pentru a o zugrăvi, căci e de o adîncime nesfîrşită şi minunată.

*

Harul lui Dumnezeu dă putere de a iubi pe Cel iubit; sufletul e neîncetat atras spre rugăciune şi nu poate uita pe Domnul, nici măcar o clipă.

Doamne, iubitorule de oameni, cum n-ai uitat pe sluga ta în păcatul ei? Ci din înaltul Slavei Tale, Ţi-ai aruncat în milostivirea Ta privirea Ta asupra mea şi — ceea ce întrece înţelegerea mea — mi Te-ai arătat. Te-am rănit şi Te-am întristat neîncetat, dar Tu, Doamne, îndată ce Te-am chemat, mi-ai dat să cunosc marea Ta milostivire şi uriaşa Ta dragoste.

Privirea Ta paşnică şi blîndă a atras sufletul meu.

Ce să-i dau în schimb, Doamne, sau ce laudă să-Ţi cînt?

Tu dai harul Tău ca sufletul să se aprindă neîncetat de iubire şi să nu cunoască odihnă, nici zi nici noapte, în iubirea lui pentru Dumnezeu.

Amintirea Ta reîncălzeşte sufletul meu; nicăieri pe pămînt el nu-şi găseşte odihna afară de Tine. De aceea Te caut cu lacrimi şi iarăşi Te pierd; şi iarăşi mintea mea vrea să se bucure de Tine, dar Tu, Tu nu-ţi descoperi faţa Ta pe care sufletul meu o doreşte zi şi noapte.

•

Sufletului meu îi este urît (se plictiseşte) pe pămînt şi năzuieşte la viaţa Cerului. Domnul a venit pe pămînt ca să ne ridice acolo unde este El şi Prea curata Lui Maică, care L-a slujit pe pămînt spre mîntuirea noastră, şi unde se găsesc şi ucenicii Lui şi cei ce I-au urmat. Acolo ne cheamă Domnul, cu toate păcatele noastre.

Acolo vom vedea pe Sfinţii Apostoli ce se află întru Slavă pentru a fi vestit Evanghelia. Acolo vom vedea pe Sfinţii Proorooi, pe sfinţii Ierarhi şi Dascăli ai Bisericii. Acolo vom vedea pe cinstiţii Monahi care au luptat întru posturi ca să afle smerenia. Acolo sînt preamăriţi Nebunii întru Hristos căci ei au biruit lumea.

Acolo vor fi preamăriţi toţi cei ce s-au biruit pe ei înşişi, care s-au rugat pentru întreaga lume şi care au purtat suferinţa lumii, căci au fost plini de iubirea lui Hristos, iar iubirea nu suferă pierderea nici măcar a unui singur suflet.

Acolo vrea să rămînă sufletul meu. Dar nimic necurat nu pătrunde aici decît prin mari suferinţi, cu duh înfrînt şi cu multe lacrimi. Numai copiii care

au păzit harul Sfîntului Botez ajung aici fără durere; iar acolo, prin Sfîntul Duh, cunosc pe Domnul.

*

Sufletul meu tînjește după Dumnezeu și se roagă zi și noapte, căci Numele Domnului e dulce, El face desfătarea celui ce se roagă și aprinde inima lui de iubire pentru Dumnezeu.

Multă vreme am trăit pe pămînt și am văzut și am auzit multe. Am auzit multă muzică și ea a fermecat sufletul meu. Și m-am gîndit; dacă această muzică e atît de dulce, ce farmec trebuie să aibă pentru suflet cîntul Cerului, unde prin Duhul Sfînt, Domnul este preamărit pentru pătimirile Lui.

Sufletul trăiește multă vreme pe pămînt și iubește frumusețea pămîntului. Iubește cerul și soarele, iubește grădinile frumoase, marea și rîurile, pădurile și cîmpiile. Sufletul iubește și muzica și tot ceea ce e pe pămînt îl încîntă. Dar, odată ce a cunoscut pe Domnul nostru Iisus Hristos, nu mai dorește să vadă ceea ce e pămîntesc.

Am văzut împărați ai pămîntului în slava lor, și am prețuit cu adevărat acest lucru. Dar cînd sufletul a cunoscut pe Domnul, socotește puțin lucru toată slava împăraților. Atunci sufletul dorește neîncetat pe Domnul și nesăturat, zi și noapte, năzuiește să vadă pe cel nevăzut, să cuprindă pe Cel necuprins.

Duhul Sfînt îți va da, dacă sufletul tău Îl cunoaște, să înțelegi cum învață El sufletul să cunoască pe Domnul și ce dulceață are această cunoștință.

O, milostive Doamne, luminează popoarele pămîntului ca să Te cunoască și să știe cum ne iubești.

*

Minunate sînt lucrurile Domnului: a făcut din pămînt pe om și Se face cunoscut țărînii prin Duhul Sfînt, și atunci omul zice: „Domnul meu și Dumnezeul meu". Și zice aceasta plin de credință și iubire.

Ar putea căuta sufletul pe pămînt ceva mai măreț?

E o mare minune: *dintr-odată* sufletul cunoaște pe Ziditorul Lui și iubirea Lui.

Cînd sufletul vede pe Domnul, vede cît este de blînd și smerit, și atunci se smerește *pînă la capăt* și, mai mult decît toate, dorește smerenia lui Hristos. Cît timp va mai trăi pe pămînt, sufletul nu va înceta să caute această nepătrunsă smerenie ce nu poate fi uitată.

Doamne, cît de mare e iubirea Ta pentru om!

*

Milostive Doamne, dă harul Tău tuturor popoarelor pămîntului ca ele să Te cunoască, căci, lipsit de Duhul Sfînt, sufletul nu te poate cunoaște nici înțelege iubirea Ta.

Doamne, trimite asupra noastră pe Duhul Tău Cel Sfînt căci Tu și tot ceea ce are legătură cu Tine, nu pot fi cunoscute decît prin Sfîntul Duh pe care l-ai dat la început lui Adam, apoi sfinților Prooroci, și apoi creștinilor.

Doamne, fă cunoscute tuturor popoarelor iubirea Ta și dulceața Duhului Sfînt ca oamenii să uite durerea pămîntului, să părăsească tot răul, să se alipească de Tine cu iubire și să poată trăi în pace, împlinind spre Slava Ta sfînta Ta voie.

O, Doamne, binevoiește să ne dai darurile Sfîntului Duh, ca să cunoaștem Slava Ta și să trăim pe pămînt în pace și iubire, ca să nu mai fie nici ură, nici război, nici dușmani, ci să domnească numai iubirea. Astfel nu va mai fi nevoie nici de armate, nici de închisori și va fi pentru toți ușor de trăit pe pămînt.

Milostive Doamne, ascultă rugăciunea mea și fă ca toate popoarele pămîntului să Te cunoască prin Duhul Sfînt.

Cum mi-ai dat mie, păcătosului, să Te cunosc prin Duhul Sfînt, așa să Te cunoască și toate popoarele pămîntului și să Te laude zi și noapte.

Știu, Doamne, că Tu iubești pe oameni, dar oamenii nu înțeleg iubirea Ta. Toate popoarele se agită pe pămînt și gîndurile lor sînt ca norii mînați de vînt în toate direcțiile.

Oamenii Te-au uitat pe Tine, Ziditorul lor, şi caută propria libertate fără a înţelege că Tu eşti milostiv, că Tu iubeşti păcătoşii care se pocăiesc şi le dai harul Sfîntului Tău Duh.

Doamne, Doamne, dă puterea harului Tău tuturor popoarelor, ca ele să Te cunoască prin Sfîntul Duh şi să Te laude cu bucurie, pentru că chiar şi mie, necuratului şi nenorocitului, mi-ai dat bucuria de a Te dori. Sufletul meu e atras spre iubirea Ta, zi şi noapte, fără de saţiu.

*

O, cît de mare e milostivirea lui Dumnezeu pentru noi!

Mulţi oameni bogaţi şi puternici ar da mult ca să vadă pe Domnul sau pe Prea Curata Lui Maică, totuşi nu bogăţiei i se arată Dumnezeu ci sufletului smerit.

Şi pentru ce banii? Sfîntul Spiridon a prefăcut un şarpe în aur. Noi nu avem nevoie de nimic afară de Domnul: în El e plinătatea vieţii.

Dacă Domnul nu ne-a dat să cunoaştem secretul multor lucruri ale acestei lumi, e pentru că nu avem nevoie de ele. Noi nu putem cunoaşte prin singură mintea noastră întreaga creaţie.

Dar Ziditorul Cerului şi al pămîntului şi a tot ceea ce există, ne-a dat să-L cunoaştem prin Duhul Sfînt. În Acelaşi Duh Sfînt cunoaştem pe Maica Lui Dumnezeu, Îngerii şi Sfinţii, şi sufletul nostru arde de iubirea pentru ei.

Dar cel ce nu iubeşte pe vrăjmaşii lui, nu poate cunoaşte pe Domnul nici dulceaţa Sfîntului Duh.

Duhul Sfînt învaţă să iubim într-atît pe vrăjmaşii noştri încît să-i compătimim ca pe proprii noştri copii.

Există oameni care doresc osînda şi chinurile în focul iadului vrăjmaşilor lor sau duşmanilor Bisericii. Ei gîndesc aşa pentru că n-au învăţat de la Duhul Sfînt să iubească pe Dumnezeu. Cel ce a învăţat aceasta varsă lacrimi pentru întreaga lume.

Tu zici: „E un criminal, să meargă să ardă, deci, în focul iadului".

Dar te întreb: „Dacă Dumnezeu ţi-ar da un loc bun în Rai şi de acolo ai vedea în foc pe cel căruia i-ai dorit chinurile, nu-ţi va fi milă de el, oricine ar fi, chiar dacă e un duşman al Bisericii?"

Sau vei avea o inimă de fier? Dar în Rai nu e nevoie de fier. Acolo e nevoie de smerenie şi iubirea lui Hristos, care are milă de toţi.

Cel ce nu iubeşte pe vrăjmaşii lui nu are harul lui Dumnezeu.

Doamne învaţă-ne prin Duhul Tău Cel sfînt să iubim pe vrăjmaşii noştri şi să ne rugăm pentru ei cu lacrimi.

Doamne, revarsă Duhul Sfînt pe pămînt ca toate popoarele să Te cunoască şi să înveţe Iubirea Ta.

*

Doamne, aşa cum Te-ai rugat pentru vrăjmaşii Tăi, aşa învaţă-ne şi pe noi, prin Duhul Sfînt, să iubim pe vrăjmaşii noştri.

Doamne, toate popoarele sînt lucrul mîinilor Tale. Întoarce-le de la ură şi rău spre pocăinţă ca să cunoască toate iubirea Ta.

Doamne, Tu ai dat porunca de a iubi pe vrăjmaşi, dar aceasta ne este cu anevoie, nouă păcătoşilor, dacă nu e cu noi harul Tău.

Doamne, revarsă harul Tău pe pămînt. Dă tuturor popoarelor pămîntului să cunoască iubirea Ta, să cunoască că Tu ne iubeşti ca o mamă şi mai mult ca o mamă: o mamă poate uita copilul ei dar Tu, Tu nu uiţi niciodată căci Tu iubeşti zidirea Ta fără măsură, şi iubirea nu poate uita.

Milostive Doamne, întru bogăţia bunătăţii Tale, mîntuieşte toate popoarele.

*

Duhul Sfînt a făcut cunoscut Bisericii noastre tainele lui Dumnezeu şi ea este tare prin cugetarea ei cea sfîntă şi răbdarea ei.

Sufletul ortodox e învățat de harul care-l învață să se alipească cu tărie de Domnul și Prea Curata Lui Maică, și duhul nostru se bucură contemplînd pe Dumnezeu pe Care-L cunoaște.

Dar Dumnezeu nu poate fi cunoscut cu adevărat decît prin Duhul Sfînt, și cel ce în mîndria sa ar pretinde că cunoaște pe Dumnezeu prin mintea sa, acela e orb și nebun.

Cu mintea noastră n-ajungem să cunoaștem nici măcar cum a fost zidit soarele. Iar cînd cerem lui Dumnezeu să ne spună cum a fost făcut soarele, primim cu limpezime în sufletul nostru acest răspuns: „Smerește-te și vei cunoaște nu numai soarele, ci încă și pe Ziditorul lui".

Dar cînd sufletul cunoaște pe Domnul lui, uită soarele și întreaga zidire și părăsește preocupările lui de cunoaștere pămîntească.

*

Dumnezeu își descopere tainele Lui sufletului smerit.

În timpul întregii lor vieți, Sfinții s-au smerit și au luptat împotriva mîndriei. Și eu mă smeresc zi și noapte și, totuși, n-am ajuns încă atît de smerit cît trebuie. Dar Duhul Sfînt a făcut cunoscută sufletului meu smerenia lui Hristos, această smerenie pe care ne-a poruncit să o învățăm de la El și sufletul meu e fără încetare atras spre El.

O, smerenie a lui Hristos! Ea dă sufletului o bucurie în Dumnezeu cu neputință de descris. Și iubirea lui Dumnezeu face ca sufletul să uite și pămîntul și cerul; cu toată dorința lui se avîntă spre Dumnezeu.

O, smerenie a lui Hristos! Cît de dulce și plăcută este ea. Ea nu se află decît la Îngeri și în sufletele sfinte. Cît despre noi, trebuie să ne socotim ca mai răi decît toți, și atunci Domnul ne va da și nouă să cunoaștem smerenia lui Hristos prin Sfîntul Duh.

Domnul, Slava Lui și tot ceea ce e în Cer nu pot fi cunoscute decît în Duhul Sfînt.

*

Domnul ne-a dat Duhul Sfînt. Noi am învățat cîntarea Domnului și dulceața iubirii lui Dumnezeu ne-a făcut să uităm pămîntul.

Iubirea lui Dumnezeu e arzătoare și nu îngăduie să-ți aduci aminte de pămînt. Cine L-a văzut, Îl caută fără să se oprească zi și noapte. Îl pierdem prin mîndria noastră, prin respingerea și judecarea fratelui nostru, prin pizma noastră. Ne părăsește din pricina unui gînd necurat și alipirii noastre de cele pămîntești și atunci, pustiit și abătut, sufletul dorește pe Dumnezeu cum tînjea după El cînd a fost izgonit din Rai.

Plîngînd, Adam striga către Dumnezeu așa:

„Sufletul meu tînjește după Tine, Doamne, și Te caută cu lacrimi. Vezi întristarea mea și luminează întunericul meu ca sufletul meu să-și regăsească bucuria.

„Nu Te pot uita. Cum Te-aș uita? Privirea Ta pașnică și blîndă a înrobit sufletul meu. Duhul meu era plin de bucurie în Rai unde vedea Fața Ta. Cum aș putea uita Raiul în care mă bucura iubirea Tatălui?

*

Dacă lumea ar înțelege întreaga putere a cuvintelor lui Hristos: „Învățați de la Mine smerenia și blîndețea", atunci lumea întreagă ar părăsi toate celelalte științe pentru a nu mai căuta decît această Știință dumnezeiască.

Oamenii nu cunosc puterea smereniei lui Hristos și, astfel, se întorc spre cele pămîntești. Dar omul nu poate cunoaște puterea acestor cuvinte ale lui Hristos fără Duhul Sfînt. Cel ce a cunoscut-o n-ar mai părăsi această știință, chiar dacă i s-ar da toate împărățiile pămîntului.

Doamne, dă-mi smerenia Ta, ca iubirea Ta să se sălășluiască întru mine și să fie vie întru mine sfîntă frica Ta.

Este greu să trăiești fără iubirea pentru Dumnezeu. Sufletul este atunci cufundat în beznă și urît. Dar cînd iubirea cuprinde sufletul, bucuria lui e cu neputință de descris.

Sufletul meu însetează să ajungă la smerenia lui Hristos, năzuiește spre ea zi și noapte, și uneori Te chem strigînd:

„Sufeltul meu tînjeşte după Tine şi Te caută cu lacrimi!"

*

O, Doamne, cum iubeşti Tu zidirea Ta! În chip nevăzut sufletul vede harul Tău şi Îţi mulţumeşte cu frică şi iubire.

Fraţii mei, cu lacrimi scriu aceste rînduri. Cînd sufletul cunoaşte pe Domnul prin Duhul Sfînt, în fiecare clipă, neîncetat, el este cuprins de uimire înaintea milostivirii lui Dumnezeu, a măreţiei şi atotputerniciei Sale. Cu toate acestea, dacă n-a cîştigat încă smerenia ci tinde numai spre ea, sufletul va mai cunoaşte multe schimbări: cînd este în luptă cu gîndurile şi nu găseşte odihnă, cînd este izbăvită de aceste gînduri şi poate vedea pe Domnul şi simţi iubirea Lui.

De aceea zice Domnul: „Învăţaţi de la Mine că sînt blînd şi smerit cu inima şi veţi afla odihnă sufletelor voastre".

Dacă cineva nu învaţă smerenia, iubirea şi blîndeţea, Domnul nu-i va da să-L cunoască. Dar sufletul care a cunoscut pe Domnul prin Duhul Sfînt e rănit de dragostea Lui şi nu-l poate uita. Ca un bolnav care-şi aduce aminte neîncetat de boala lui, aşa şi sufletul care iubeşte pe Domnul îşi aduce aminte întotdeauna de El şi de iubirea Lui pentru omenire.

*

Ce să-Ţi dau în schimb, Doamne?

Tu, Milostive, ai înviat sufletul meu din păcatele mele şi mi-ai dat să cunosc îndurarea Ta. Tu ai răpit inima mea şi fără încetare ea se avîntă spre Tine, Lumina mea.

Ce să-Ţi dau în schimb, Doamne?

Tu ai înviat sufletul meu din păcatele mele şi mi-ai dat să cunosc îndurarea Ta. Tu ai răpit inima mea şi fără încetare ea se avîntă spre Tine, Lumina mea.

Ce să-Ţi dau în schimb, Doamne?

Tu ai înviat sufletul meu ca să Te iubesc pe Tine ca şi pe aproapele meu şi mi-ai dat lacrimi ca să mă rog pentru lumea întreagă.

Fericit sufletul care a cunoscut pe Ziditorul lui şi care L-a iubit pe El căci a aflat în El odihna cea desăvîrşită.

Mila Domnului e nesfîrşită.

Sufletul meu cunoaşte milostivirea Lui faţă de mine şi eu scriu despre ea în nădejdea că un suflet, cel puţin, va iubi pe Domnul şi se va aprinde pentru El cu focul pocăinţei.

Dacă Domnul nu mi-ar fi dat prin Duhul Sfînt să cunosc milostivirea Sa, aş fi deznădăjduit din pricina marelui număr al păcatelor mele. Dar acum El a fermecat sufletul meu, el L-a iubit şi a uitat tot ceea ce e pe pămînt.

O, Doamne, fă-mi inima mea smerită ca să-Ţi fie mereu plăcută.

*

Înţelegeţi, deci, voi, toate popoarele pămîntului cît de mult vă iubeşte Domnul şi cu cîtă bunătate vă cheamă.

„Veniţi la Mine şi vă voi odihni pe voi. Vă voi odihni pe voi şi, pe pămînt şi în Cer, veţi vedea Slava Mea.

„Acum nu puteţi înţelege, dar Duhul Sfînt că va face cunoscută iubirea Mea pentru voi.

„Nu zăboviţi, veniţi la Mine. Cu mare dor vă aştept pe voi ca pe copiii mei preaiubiţi. Vă voi da Pacea Mea şi vă veţi bucura şi bucuria voastră va fi veşnică".

Fraţii mei, cu lacrimi scriu aceste rînduri.

Cînd sufletul cunoaşte prin Duhul Sfînt pe Domnul, neîncetat, în fiecare clipă, se minunează înaintea milei, măreţiei şi puterii lui Dumnezeu. Prin harul Său şi cu dragoste, ca o mamă care învaţă pe copilul ei preaiubit, aşa învaţă Domnul sufletul prin gînduri bune şi smerite şi-i descopere prezenţa Sa. Şi sufletul vede cu smerenie pe Domnul fără nici un gînd (al minţii).

Domnul îl iubeşte pe om şi harul Lui va rămîne în Biserică pînă în vremea Judecăţii de apoi aşa cum a rămas în ea în veacurile care au trecut.

Domnul îl iubeşte pe om, şi, deşi l-a zidit din ţărînă, l-a îmbrăcat cu frumuseţe prin Duhul Sfînt.

Prin Duhul Sfînt este cunoscut Domnul și în Duhul Sfînt îl iubești pe Domnul. Fără Duhul Sfînt, omul nu e decît pămînt și păcat.

Domnul îi crește pe copiii Săi prin Duhul Sfînt, prin Prea Curatul Lui Sînge și prin Trupul Lui Prea Curat, și toți cei ce urmează Domnului sînt asemenea Domnului, Tatăl lor.

Harul dumnezeiesc ne face rude apropiate ale Domnului. Să știi că, dacă simți în tine o pace dumnezeiască și o iubire pentru toți oamenii, sufletul tău e asemenea Domnului.

Harul dumnezeiesc ne-a învățat aceasta. Sufletul știe cînd este îmbogățit de har. El știe de asemenea cînd pierde harul și simte apropierea Vrăjmașului. Acum, prin experiență, îl văd limpede, dar altădată nu-l știam.

Pentru aceasta, fraților, păstrați din toate puterile voastre pacea dumnezeiască care ne este dată în dar. Dacă cineva ne jignește, să-l iubim chiar dacă aceasta nu este ușor și Domnul, văzînd strădaniile noastre, ne va ajuta cu harul Lui.

*

Harul Sfîntului Duh face încă de pe pămînt pe orice om asemenea Domnului Iisus Hristos. Dar cel ce nu se pocăiește și nu crede, se aseamănă Vrăjmașului.

Domnul ne-a socotit vrednici să fim asemenea Lui. Și cît este El de blînd și smerit! Dacă L-ai vedea, bucuria ta ar fi atît de mare că ai vrea să-i spui: „Doamne, mă topesc înaintea harului Tău!" Dar în acea clipă nu vei fi în stare să scoți un singur cuvînt, căci sufletul tău e schimbat prin revărsarea Sfîntului Duh. Așa și Sfîntul Serafim de Sarov, cînd L-a văzut pe Domnul, n-a putut spune nimic.

*

Domnul ne poruncește să-L iubim din toată inima și din tot sufletul nostru — dar cum Îl putem iubi pe Cel ce nu L-am văzut niciodată și cum putem învăța această iubire? Domnul e cunoscut prin lucrarea Lui în suflet. Cînd Domnul cercetează un suflet, el știe că Oaspetele preaiubit a venit și știe că a plecat. Și atunci sufletul Îl dorește și Îl caută plîngînd: „Unde ești Tu lumina mea? Unde ești Tu bucuria mea? Trecerea Ta a lăsat o mireasmă în sufletul meu, dar Tu, Tu nu ești aici. Sufletul meu tînjește după Tine și inima mea e abătută și suferă. Nimic nu mă mai poate bucura, pentru că am jignit pe Domnul și El S-a ascuns de la mine".

Dacă am fi simpli ca și copiii, Domnul ne-ar arăta Raiul și noi L-am vedea în slava Heruvimilor, a tuturor Puterilor cerești și a Sfinților. Dar noi nu sîntem smeriți și de aceea ne tulburăm pe noi înșine, și pe cei ce trăiesc împreună cu noi.

*

Ce bucurie pentru noi: Domnul nu numai că ne iartă păcatele noastre, dar încă se și face cunoscut pe Sine sufletului îndată ce el se smerește. Fiecare din noi, chiar și cel mai sărac, se poate smeri și cunoaște pe Domnul prin Duhul Sfînt. Pentru a cunoaște pe Domnul nu e nevoie nici de bani, nici de averi, ci numai de smerenie. Domnul se dă pe Sine Însuși în dar, din pură bunătate. Odinioară nu-L știam, dar acum în fiecare zi, în fiecare ceas și în fiecare clipă văd limpede milostivirea lui Dumnezeu. Domnul dă pacea Sa chiar și în somn, dar fără Domnul, sufletul nu-și va găsi pacea niciodată.

Din pricina mîndriei minții lor, Domnul nu Se face cunoscut multor oameni și, cu toate acestea, ei cred că știu multe lucruri. Dar ce valorează știința lor dacă nu cunosc pe Domnul, dacă nu cunosc harul Sfîntului Duh, dacă nu știu cum vine și cum se pierde (acest har)?

Însă noi, fraților, să ne smerim și Domnul ne va descoperi totul, așa cum un tată iubitor arată totul copiilor lui.

*

Ia seama prin duhul tău ce se petrece în sufletul tău. Dacă se află în el puțin har, cunoști atunci pacea și simți iubire față de toți. Dacă se află mai mult (har), atunci în suflet e o lumină și o mare bucurie. Iar dacă se află și mai mult, atunci chiar și trupul simte harul Sfîntului Duh.

*

Nu este nefericire mai mare ca pierderea harului. Atunci sufletul dorește pe Dumnezeu. Și cu ce ai putea asemăna această dorință? O asemăn plînsului unei mame care și-a pierdut fiul ei unic și preaiubit și care strigă: „Unde ești, copilul meu, unde ești bucuria mea?" Așa, și mai mult încă, tînjește după Domnul cînd pierde harul și dulceața iubirii dumnezeiești.

„Unde ești Tu, milostivul meu Dumnezeu? Unde ești Tu, Lumină neînserată? Pentru ce te ascunzi de mine și nu mai văd Fața Ta blîndă și luminoasă? Rare sînt sufletele Care Te cunosc. Rari sînt oamenii cu care poți vorbi despre Tine. Cei mai mulți oameni se vor mîntui prin credință. Așa cum Tu Insuți ai spus Apostolului Toma: „Tu M-ai văzut și M-ai pipăit. Fericiți cei ce n-au văzut și au crezut".

Astfel nu toți oamenii simt prezența Duhului Sfînt. Dar toți cei care se tem de Domnul și păzesc poruncile Lui se vor mîntui căci iubirea lui Dumnezeu pentru noi e fără margini. Nici eu n-aș fi putut cunoaște această iubire, dacă nu m-ar fi învățat Duhul Sfînt Cel ce învață tot ce-i bun.

*

Inima mea Te-a iubit, Doamne, și de aceea tînjesc după Tine și Te caut cu lacrimi.

Tu ai împodobit cerul cu stele, văzduhul cu nori, pămîntul cu mări, rîuri și grădini înverzite în care cîntă păsări, dar sufletul Meu Te-a iubit și nu mai poate privi această lume, cu toată strălucirea ei.

Pe Tine singur Te dorește sufletul meu, Doamne. Nu pot uita privirea Ta blîndă și liniștită și Te rog cu lacrimi: „Vino și te sălășluiește întru mine și curățește-mă de toată întinăciunea. Vezi din înălțimea Sfintei Tale Slave cum Te dorește sufletul meu. Nu mă părăsi pe mine, sluga Ta. Auzi-mă cînd strig Ție ca și David: „Miluiește-mă, Dumnezeule, după mare mila Ta".

Sfinților Apostoli, voi ați vestit pe pămînt: „Cunoașteți iubirea lui Dumnezeu!" Sufletul meu păcătos a cunoscut această iubire prin Duhul Sfînt. Dar am pierdut acest Duh și-L doresc iarăși. Vă rog, rugați pe Domnul să-mi dea darul Sfîntului Duh pe care sufletul meu îl cunoaște și mă voi ruga pentru lumea întreagă ca pacea să vină pe pămînt.

Toți Sfinții rugați pe Domnul Dumnezeu pentru mine. Voi vedeți Slava Domnului în Cer, căci pe pămînt voi ați iubit pe Dumnezeu din tot sufletul și din cugetul vostru. Voi ați biruit lumea prin puterea harului pe care vi l-a dat Dumnezeu pentru smerenia voastră. Voi ați îndurat toate suferințele din iubire pentru Dumnezeu. Duhul meu e nerăbdător să vă vadă, să vadă cum contemplați Slava Domnului. Zi și noapte tînguiește sufletul meu după Domnul și dorește să guste dulceața iubirii Lui.

*

Adevărații Stareți sînt smeriți, asemenea lui Hristos. Ei dau un exemplu viu prin viața lor. Ei au aflat pacea și ca și pomul vieții din Rai, au săturat mulți oameni cu roadele lor, roade ale acestei păci.

Pomul Vieții din mijlocul Raiului e Hristos. Acum el este accesibil tuturor. Lumea întreagă poate fi hrănită de el și umplută de Duhul Sfînt.

În lipsa adevăraților povățuitori duhovnicești trebuie să ne lăsăm în voia lui Dumnezeu întru smerenie. Atunci Domnul ne va lumina prin harul Său. E cu neputință de spus în cuvinte cum ne iubește Domnul și mintea nu-l poate cuprinde. Singur Duhul Sfînt și credința ne fac cunoscută iubirea dumnezeiască, și nu mintea.

*

Unii discută în contradictoriu despre credință și discuțiile lor sînt fără de sfîrșit. Nu trebuie însă discutat ci numai rugat Dumnezeu și Maica Domnului și atunci Domnul ne va lumina și îndată ne va lumina.

Mulți oameni au studiat toate religiile dar nu au cunoscut pe calea aceasta adevărata credință ce trebuie avută. Dar celui ce va ruga pe Dumnezeu cu smerenie ca Domnul să-l lumineze, Domnul îi va face cunoscut cu ce mare iubire iubește El oamenii.

Oamenii mîndri cred că înțeleg totul cu mintea lor, dar Dumnezeu nu le dă (înțelegerea).

Dar noi cunoaştem pe Domnul. El ni s-a arătat prin Duhul Sfînt şi sufletul îl cunoaşte; el e fericit, bucuros şi liniştit — şi aceasta e viaţa noastră sfîntă.

*

Domnul a zis: „Acolo unde sînt Eu, acolo va fi şi slujitorul Meu şi va vedea Slava Mea" (In. 12, 26). Dar oamenii nu înţeleg Scriptura, de parcă ar fi pecetluită. Dar, cînd Duhul Sfînt ne învaţă, totul devine înţeles şi sufletul se simte ca în Cer, căci Acelaşi Duh Sfînt este în cer, pe pămînt, în Sfînta Scriptură şi în sufletele celor ce iubesc pe Dumnezeu. Fără Duhul Sfînt oamenii se pierd pe ei înşişi şi, deşi studiază fără încetare, nu pot să-L cunoască pe Dumnezeu nici să-şi găsească odihna în El.

Cel ce a cunoscut iubirea lui Dumnezeu iubeşte lumea întreagă şi niciodată nu murmură pentru soarta lui, căci ştie că o durere trecătoare îndurată pentru iubirea lui Dumnezeu duce la bucuria veşnică.

Sufletul care nu e smerit, care nu se lasă în voia lui Dumnezeu nu poate cunoaşte nimic. El trece de la un gînd la altul şi, astfel, nu se roagă niciodată cu *minte curată* şi nu slăveşte măreţia dumnezeiască.

Sufletul care s-a lăsat cu smerenie în voia lui Dumnezeu, îl vede nevăzut în fiecare clipă. Toate acestea sînt cu neputinţă de rostit în cuvînt pentru sufletul însuşi căci el nu poate vorbi despre ele. Ci prin experienţă cunoaşte el îndurarea lui Dumnezeu şi ştie cînd Domnul este cu el. Sufletul ce se predă Lui e ca un copil mic care primeşte zilnic hrana lui fără a şti de unde vine această hrană. La fel şi sufletul se simte bine cu Dumnezeu dar nu poate explica cu ce face aceasta.

*

Doamne, luminează poporul Tău prin Duhul Tău Cel Sfînt, ca toţi oamenii să cunoască iubirea Ta.

Domnul ne însuflă să ne rugăm pentru oameni, ne dă El Însuşi puterea pentru această rugăciune şi răsplăteşte sufletului. Aşa este mila Domnului faţă de noi.

Din copilăria mea am iubit şi lumea şi frumuseţea ei. Iubeam pomii şi grădinile înverzite, iubeam cîmpiile şi toată frumuseţea zidirii lui Dumnezeu. Imi plăcea să privesc strălucirea norilor, să-i văd trecînd în înălţimile albastre. Dar de cînd am cunoscut pe Domnul meu şi El a robit sufletul meu, totul s-a schimbat în mine. Nu mai vreau să privesc această lume, căci sufletul meu este neîncetat atras spre lumea în care trăieşte Domnul. Sufletul meu suferă pe pămînt ca o pasăre în colivie. Aşa cum pasărea doreşte să zboare din colivia lui cea strîmtă spre tufişurile dese, aşa arde şi sufletul meu de dorinţa de a vedea din nou pe Domnul. Tînjeşte după El şi strigă: „Unde locuieşti Tu, Lumina mea? Vezi că te caut cu lacrimi. Dacă nu mi te-ai fi arătat n-aş fi putut să Te caut astfel. Dar Tu m-ai găsit pe mine păcătosul şi m-ai făcut să cunosc iubirea Ta. Tu mi-ai dat să văd că iubirea Ta pentru noi Te-a dus pe Cruce şi că ai murit pentru noi în chinuri. Tu mi-ai dat să cunosc că, din iubire, Te-ai pogorît din Ceruri pe pămînt, şi încă pînă la iad, ca noi să vedem Slava Ta.

Tu ai avut milă de mine şi mi-ai arătat Faţa Ta şi acum sufletul meu însetează după Tine, Doamne. În nimic nu-şi găseşte odihnă, nici ziua nici noaptea. Şi plînge ca un copil mic ce şi-a pierdut mama lui.

Dar copilul îşi va uita mama lui, iar mama îşi va uita copilul cînd Te vor vedea. Sufletul văzîndu-Te uită lumea întreagă. La fel este atras sufletul meu spre Tine; el năzuieşte spre Tine şi nu mai vrea să vadă frumuseţea acestei lumi.

Cînd omul cunoaşte în Duhul Sfînt pe Maica Domnului, cînd în Duhul Sfînt el se face rudă cu Apostolii, Proorocii, Sfinţii Ierarhi, Cuvioşi, Monahi şi toţi Sfinţii şi Drepţii atunci el este atras irezistibil spre această altă lume şi nu se poate opri. Se plictiseşte în această lume, plînge şi nu se poate smulge din rugăciune; şi, cu toată istovirea trupului său şi dorinţa lui de a se odihni pe un pat, chiar atunci cînd este lungit pe el, sufletul lui se avîntă spre Domnul şi spre Împărăţia Sfinţilor.

Bătrîneţea a venit, trupul meu a slăbit şi vrea să se întindă, dar mintea mea nu se odihneşte. Ea se avîntă spre Dumnezeu, Tatăl lui ceresc. Ne-am făcut

rude apropiate ale Lui prin Prea Curatul Lui Trup şi Sînge şi prin Duhul Sfînt. Ne-a dat să cunoaştem ce e Viaţa veşnică. În parte am cunoscut: Duhul Sfînt e Viaţă veşnică. Sufletul trăieşte în iubirea lui Dumnezeu, în smerenia şi blîndeţea Duhului Sfînt. Dar trebuie făcut un loc şi mai mare Duhului Sfînt în sufletul nostru ca El să poată trăi în el şi sufletul să simtă cu adevărat prezenţa Lui.

*

Cel ce e pe pămînt rămîne în iubirea lui Dumnezeu prin Duhul Sfînt va fi şi aici jos cu Domnul, căci iubirea nu poate să dispară. Dar ca să nu ne facem idei false, să ne smerim după cuvîntul Domnului: „Fiţi ca şi copiii, căci a lor este Împărăţia lui Dumnezeu" (Mt. 18, 3).

Nenorocire mie căci, după ce am cunoscut pe Domnul prin Duhul Sfînt, Îl pierd şi nu ajung să-L regăsesc pe deplin, şi totuşi văd milostivirea lui Dumnezeu faţă de Mine.

Domnul ne iubeşte mai mult decît ne putem iubi pe noi înşine. Dar cînd sufletul e strîmtorat, el crede că Dumnezeu l-a uitat şi că nu mai vrea măcar să-l privească, şi atunci suferă şi se mistuie de durere.

Dar nu este aşa, fraţilor. Domnul ne iubeşte fără margini, ne face dar harul Duhului Sfînt şi ne mîngîie, Domnul nu vrea ca sufletul să fie abătut şi în nesiguranţă în ce priveşte mîntuirea lui. Crede cu tărie că noi suferim cîtă vreme nu am ajuns încă smeriţi. Dar, îndată ce ne smerim, suferinţele noastre iau sfîrşit. Căci, pentru smerenia lui, Duhul dumnezeiesc dă mărturie sufletului că el este mîntuit.

Slavă Domnului pentru marea lui iubire. Iar această iubire este cunoscută în Duhul Sfînt.

*

Sufletul meu tînjeşte după Domnul şi Îl caut cu lacrimi.

Cum aş putea să nu-L caut? El mi s-a descoperit prin Duhul Sfînt şi inima mea L-a iubit. El a atras sufletul meu şi el însetează după El.

Sufletul e asemenea unei logodnice, iar Domnul asemenea unui logodnic. Ei se iubesc mult unul pe altul şi suspină unul după altul. În iubirea Lui Domnul tînjeşte după suflet şi se mîhneşte dacă el n-are în el loc pentru Duhul Sfînt. Iar sufletul care a cunoscut pe Domnul Îl doreşte, căci în El e viaţa şi bucuria lui.

*

O viaţă de păcat e moartea pentru suflet. Dar iubirea de Dumnezeu e Raiul desfătărilor în care trăia părintele nostru Adam înainte de cădere.

Adame, părintele nostru, spune-ne cum iubea sufletul tău pe Dumnezeu în Rai!

Acest lucru nu poate fi înţeles. Singur sufletul care a gustat iubirea lui Dumnezeu îl poate presimţi.

Şi Maica Domnului, cum iubea ea pe Domnul Fiul ei? Nimeni nu o poate şti decît numai ea. Dar Duhul cel dumnezeiesc ne învaţă iubirea ei. În ea trăia şi trăieşte acelaşi Duh dumnezeiesc care este Iubire; de aceea, cel ce cunoaşte pe Duhul Sfînt poate înţelege şi iubirea Lui, deşi încă în chip nedesăvîrşit.

Ce fericire pentru noi creştinii de a avea un *astfel* de Dumnezeu!

Vrednici de plîns sînt oamenii care nu cunosc pe Dumnezeu! Ei nu văd Lumina veşnică şi, după moarte, ei merg în întunericul cel veşnic. Noi ştim aceasta căci în Biserică Duhul Sfînt descoperă Sfinţilor ce este în Cer şi ce este în iad.

O, popor nefericit şi rătăcit! Ei nu pot şti care e adevărata bucurie. Se bucură şi uneori rîd, dar rîsul şi veselia lor se prefac în plîns şi suferinţă.

Dar bucuria noastră e Hristos. Prin Patimile Lui, el ne-a înscris în Cartea Vieţii şi în Împărăţia Cerurilor vom fi veşnic cu Dumnezeu şi vom vedea Slava Lui.

Bucuria noastră e Duhul Sfînt. Cît de dulce şi blînd este El! El dă mărturie sufletului de mîntuirea lui.

O, fraţilor, vă cer şi vă rog în numele milostivirii lui Dumnezeu, aveţi credinţă în Evanghelie şi în mărturia Sfintei Biserici. Veţi gusta încă de pe acest pămînt fericirea Raiului căci Împărăţia lui Dumnezeu este înăuntrul nostru. Iubirea dumnezeiască dă sufletului Raiul. Mulţi împăraţi şi domni şi-au părăsit

scaunele lor după ce au cunoscut iubirea lui Dumnezeu. Şi lucrul e de înţeles căci iubirea lui Dumnezeu e foc mistuitor, prin harul Sfîntului Duh, ea bucură sufletul pînă la lacrimi şi nimic pămîntesc nu se poate compara cu ea.

*

Ceea ce e pămîntesc poate fi cunoscut prin mintea omenească. Dar Domnul — şi tot ce e ceresc — e cunoscut numai prin Duhul Sfînt şi nu poate fi cunoscut numai prin minte.

Cel ce a cunoscut pe Dumnezeu prin Duhul Sfînt, acela uită pămîntul ca şi cum n-ar exista. Dar, după rugăciune, îşi ridică ochii şi, iată, că îl vede din nou.

Fraţilor, în Împărăţia cerurilor, Sfinţii văd Slava lui Dumnezeu. Dar noi să ne smerim şi Domnul ne va iubi şi ne va da pe pămînt tot ceea ce e de folos pentru suflet şi trup şi ne va descoperi toate tainele.

Oamenii sînt alipiţi din tot sufletul lor de dobîndirea bunurilor pămînteşti şi au pierdut iubirea dumnezeiască, de aceea nu este pace pe pămînt. Mulţi oameni îşi petrec viaţa cercetînd, de pildă, cum s-a format soarele, fără a se îngriji însă să cunoască pe Dumnezeu. Totuşi, Fiul lui Dumnezeu nu ne-a vorbit despre soare, ci ne-a descoperit pe Tatăl şi Împărăţia Cerurilor. El a spus că în Împărăţia Tatălui Său, Drepţii vor străluci ca soarele (Mt. 13, 43). Iar după Scriptură, Domnul va fi Lumina Raiului (Apoc. 21, 22, 5) şi această Lumină a Domnului va fi în sufletul, în mintea şi în trupul Sfinţilor.

*

Noi trăim pe pămînt şi nu vedem pe Dumnezeu şi nu-L putem vedea. Dar dacă Duhul Sfînt vine în sufletul nostru, Îl vom vedea pe Dumnezeu aşa cum L-a văzut Ştefan, întîiul diacon. Sub lucrarea Duhului Sfînt, sufletul şi mintea recunosc îndată pe Domnul. Aşa a recunoscut Bătrînul Simeon pe Domnul în micul prunc (adus la Templu); tot aşa a recunoscut prin Duhul Sfînt pe Domnul şi Sfîntul Ioan Botezătorul şi a atras asupra Lui luarea aminte a poporului. Dar fără Duhul Sfînt, nimeni nu poate cunoaşte pe Dumnezeu, nici şti cum El ne iubeşte. Şi, deşi citim că El ne-a iubit şi a pătimit din iubire pentru noi, noi nu ne gîndim la aceste lucruri decît cu mintea noastră fără a simţi cu sufletul nostru şi aşa cum ar trebui această iubire a lui Hristos. Totuşi, atunci cînd Duhul Sfînt ne învaţă, înţelegem limpede şi simţim această iubire şi devenim asemenea Domnului.

*

Milostive Doamne, învaţă-ne pe toţi prin Duhul Tău Cel Sfînt să trăim după voia Ta, ca toţi să te cunoaştem în Lumina Ta pe Tine, adevăratul Dumnezeul nostru. Lipsiţi de Lumina Ta, nu putem înţelege plinătatea iubirii Tale. Luminează-ne prin harul Tău şi el va aprinde sufletele noastre de iubire pentru Tine.

Traducere de Pr. Prof. *Ioan I. Ică*

ÎNGĂDUINŢĂ ŞI IERTARE

— PREDICĂ LA DUMINICA A 11-A DUPĂ RUSALII —

„De veţi ierta oamenilor greşelile lor, ierta-va şi vouă Tatăl vostru Cel ceresc" (Matei, 6, 14).

Între însuşirile lui Dumnezeu se numără şi bunătatea Sa cea nemărginită, bunătate care se revarsă peste neamul omenesc prin iertarea păcatelor. Fără hotar, fără măsură, această iertare vine la noi cînd e cerută prin rugăciune şi ne dă seninătatea conştiinţei, mai ales în urma spovedaniei păcatelor.

În timp ce bunătatea lui Dumnezeu e fără margini, bunătatea omului — ca fiinţă neputincioasă — e determinată de multe ocazii bune sau rele, în care omul vrea sau nu vrea, să ierte pe cei din jurul său. De multe ori, cel ce greşeşte vine cu apărarea de sine, arată pricini părtinitoare, îşi atrage nevinovăţia de partea sa şi — chiar vinovat fiind — nu vrea să ierte.

Dumnezeu voieşte ca tot omul să cunoască adevărul, să trăiască în legea Sa, lege care-l ajută la mîntuirea sufletească şi prin desăvîrşirea morală să se facă asemenea cu Dumnezeu prin iertare. Aceste realizări sînt îndrumate în satisfacerea lor de Sfînta Evanghelie, vestea cea bună în care se află cunoaşterea lui Dumnezeu şi hrana sufletelor noastre. Această hrană, împărţită duminical, se referă astăzi la iertarea celor ce ne greşesc nouă în diferite ocazii ale vieţii. Îngăduinţa şi iertarea noastră este o însuşire destul de trebuincioasă. Importanţa ei e foarte mare pentru o bună convieţuire în societate.

Să căutăm cu rîvnă duhovnicească tot adevărul despre însuşirea iertării din pilda cu iertarea datornicului spusă de Mîntuitorul, apoi, să ne convingem la practicarea îngăduinţei şi iertării.

Vrînd să arate lui Petru ce nemărginită trebuie să fie iertarea, Domnul nostru Iisus Hristos a spus pilda pe care am auzit-o din citirea Sfintei Evanghelii. Iată repetarea conţinutului:

Împărăţia cerurilor se poate asemăna cu un împărat, care a vrut să facă socoteală cu slugile sale. Atunci i-a adus un datornic, care trebuia să-i plătească zece mii de talanţi. Neavînd cu ce plăti, a poruncit împăratul să-l vîndă pe el, pe femeia şi pe copiii lui, ca din preţul lor, să fie plătită datoria. Înspăimîntat de acest mare necaz, datornicul a căzut în genunchi şi s-a rugat de îngăduinţă şi de iertare. La rugămintea lui, împăratul s-a milostivit, a iertat datoria şi l-a slobozit.

După iertare, mergînd acest datornic, a găsit pe un prieten al său, care îi datora o sută de dinari. Fără a mai sta pe gînduri l-a prins, l-a gîtuit şi i-a cerut datoria. Neavînd din ce să plătească, iertatul devenit neiertător, l-a băgat în temniţă, ca să rămînă acolo, pînă cînd va putea plăti.

Ce milostivire la împăratul iertător! Ce răutate la cel iertat! Pe cît de bună a fost îngăduinţa unuia, pe atît de rea a fost răzbunarea celuilalt! Unul a avut suflet mare; altul suflet mic! La unul a fost milă, la celălalt răzbunare!

Felul de a fi rău al datornicului iertat a mîniat pe prietenii săi. Aceştia au mers şi au spus împăratului despre cele întîmplate. Atunci împăratul l-a chemat şi i-a zis: *„Slugă vicleană, toată datoria aceea ţi-am iertat-o, fiindcă m-ai rugat. Nu se cădea, oare, ca şi tu să ai milă de cel împreună slugă cu tine?"* (Matei, 18,

32—33). Acestea zicînd, împăratul l-a dat chinuitorilor pînă la plătirea datoriei. Aşa se cădea să fie: Neiertare a semănat, neiertare a cules!

Domnul nostru Iisus Hristos pune pecetea adevărului cu care încheie această pildă şi zice: *„Tot aşa şi Tatăl Meu cel ceresc va face vouă, dacă nu va ierta fiecare fratelui său — din inimile voastre" (Matei, 18, 35).*

După istorisirea acestei pilde, revenim la viaţa noastră.

Fiecare dintre noi putem greşi celor din jurul nostru, fie într-un fel, fie în altul. Unul greşeşte cu gîndul, altul cu vorba, celălalt cu fapta. Nimeni nu poate zice despre sine că trăieşte fără a greşi. În această neputinţă morală se cere recunoaşterea greşelilor şi iertarea lor.

Iertînd celor din jur greşelile lor, cîştigăm o sfîntă pace. Aceasta e pacea inimii împăcate cu Dumnezeu şi cu aproapele. Cel ce nu ştie ierta se găseşte mereu întinat, se vede ca o apă în care se scurg murdăriile oraşelor. Acesta e înveninat de păcatul urii şi e veşnic mînios pe cărarea vieţii sale; are inimă de piatră, inimă tare de nesimţire şi grea de osîndă. Aşa este inima celui de la care se cere iertare şi nu vrea să ierte.

Condiţia iertării este impusă de un citat biblic: *„De nu veţi ierta oamenilor greşelile lor, nici Tatăl vostru nu va ierta greşelile voastre"* (Matei, 6, 15), spune Mîntuitorul nostru. În alt loc se spune: *„Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri" (Matei, 6, 12).* Cu alte cuvinte am putea spune: Iertarea lui Dumnezeu faţă de noi e condiţionată de iertarea noastră faţă de cei ce ne-au greşit.

Ca întindere, iertarea, prin repetarea ei, n-are margini. Cînd ucenicul Petru a întrebat, Învăţătorul său i-a zis: *„Nu-ţi zic ţie pînă de şapte ori, ci pînă de şaptezeci de ori cîte şapte" (Matei, 18, 22).*

Pe baza acestui text se vede nelimitarea iertării. Domnul Iisus Hristos nu s-a legat de număr, ci prin înmulţirea de numere a voit să înmulţească repetarea iertării, trecînd cu limita ei peste hotarele unei norme, unei stabiliri de realitate măsurată sau socotită în cifre.

Realitatea iertării se impune pentru noi prin două pilde de istorie biblică:

Cu mîinile şi picioarele spintecate de cuie, cu fruntea împunsă de coroana de spini, înainte de a-şi da duhul pe crucea de pe Golgota, Domnul Iisus Hristos în situaţia Lui de răstignit, S-a rugat către Tatăl ceresc pentru răstignitorii Săi, zicînd: *„Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac" (Luca, 23, 34).*

În ploaia de pietre ucigătoare, pietre aruncate cu răutate, pietre care dădeau ruperi de oase şi dureri de moarte, Sfîntul Arhidiacon Ştefan s-a rugat: *„Doamne, nu le socoti lor păcatul acesta!" (Fapte, 7, 60).*

Iată icoane scumpe ale marilor iertători! Iată aureole strălucitoare prin sfinţenia iertării! Privind la ele le vedem binecuvîntate exemple, cu strălucire de soare pe înălţimea cerească. În acelaşi timp, alţii dintre sfinţi strălucesc la fel, cînd fără iertare nu poate fi urcare spre Dumnezeu şi şedere pe scaunul sfinţeniei personale.

După ce am văzut condiţia iertării, repetarea şi pildele de iertători, ne hotărîm să păşim spre această bună îndeletnicire. Cădem în genunchi şi ne rugăm Împăratului Ceresc să ne ierte păcatele noastre. El — cu nemărginita bunătate — ne dă iertarea. Împăcaţi cu Dumnezeu, cu bucuria inimii pline de pace, ne hotărîm să realizăm pacea în jurul nostru. Dacă am greşit cu ceva faţă de cineva, nu vom aştepta ca acela să-şi ceară iertare de la noi. Vom merge, vom recunoaşte greşeala, vom cere iertare.

Vom căuta, ca prin iertare, să găsim seninătatea noastră sufletească, să vedem strălucirea razelor de pace în căldura dragostei, în creşterea florilor de mulţumiri de conştiinţă.

Doamne Iisus Hristoase, Cel ce Te-ai rugat pentru cei ce Te-au răstignit pe Tine, ajută-ne să păstrăm în minte învăţătura despre iertare, dă-ne inimă bună *„Şi ne iartă nouă greşelile noastre,* precum şi noi iertăm greşiţilor noştri" (Matei, 6, 12). Amin.

Pr. *I. Buta*

„FIE ȚIE DUPĂ CUM AI CREZUT"

DUMINICA A IV-A DUPĂ RUSALII

Sf. Evanghelie ne istorisește că într-o zi un sutaș s-a apropiat de Iisus și L-a rugat să vindece un slujitor al său, care se chinuia cumplit. Văzînd credința sutașului, Mîntuitorul i-a spus: „Fie ție după cum ai crezut. Și s-a însănătoșit sluga lui în ceasul acela" (Matei 8, 13).

Ne impresionează puterea dumnezeiască cu care Iisus Hristos săvîrșește minunea. N-a intrat în casa unde zăcea bolnavul, căci sutașul, în smerenia și credința sa, I-a spus că nu este vrednic de atîta cinste ca Domnul să intre în casa lui, ci un singur cuvînt va fi de-ajuns să vindece pe acel suferind.

Iisus simte și înțelege puterea credinței celui care Îl roagă. Se minunează mai ales pentru faptul că sutașul nu este de neam iudeu, ci un militar roman. De aceea zice către cei de față: „Adevărat grăiesc vouă: la nimeni, în Israel, n-am găsit atîta credință". Iudeii se mîndreau cu credința lor, dar din cuvintele Mîntuitorului rezultă că fiecare om poate fi capabil de credință, indiferent din ce neam face parte. Iisus deschide ușile Împărăției cerurilor tuturor credincioșilor, care se aseamănă cu sutașul milostiv și credincios: „Și zic vouă că mulți de la răsărit și de la apus vor veni și vor sta la masă... în împărăția cerurilor" (v. 11).

Dacă Mîntuitorul s-a exprimat atît de frumos despre sutaș, înseamnă că ni se cuvine și nouă să privim cu mai multă atenție la persoana acestuia. Ce fel de om este? Ce caracter are?

În primul rînd vedem la el bunătatea. El se roagă pentru vindecarea unui slujitor. Nu intervine pentru sine, sau pentru cineva din familia sa, nici pentru cineva de neam mare. Se roagă pentru un nenorocit, care se chinuie greu. Cîtă omenie, cît bun simț, cîtă grijă pentru viața aproapelui avea acest sutaș! El nu cunoștea învățătura Evangheliei, nu era nici israelitean, auzise doar despre Iisus și ținea cu orice preț să-L roage pentru bietul bolnav. Credea cu tărie în puterea și sfințenia lui Iisus, care vindecase atîția neputincioși, ba înviase chiar și morții. Numai Dumnezeu are această putere.

Sutașul a preferat să se adreseze Celui care avea putere dumnezeiască. El a căutat pe Iisus cu credință. Sublinind această trăsătură de caracter a sa, ne gîndim la acei creștini, care îi urmează exemplu: adică nu ocolesc pe Dumnezeu, nu-L îndepărtează pe Dumnezeu, din preocupările lor, din viața lor cu toate problemele ei. Asemenea credincioși, în bucurii și în necazuri, apelează în primul rînd la ajutorul, la iubirea și la purtarea de grijă a Celui de sus. Ei se încred în lumina înțelepciunii Sale și cu ajutorul acestei lumini pot găsi soluții adevărate în toate împrejurările vieții. În bucurii — mulțumesc lui Dumnezeu. În suferințe primul ajutor îl caută în spovedanie, în împărtășirea cu Sf. Taine și rugăciunea stăruitoare.

Spre deosebire de această cale către Iisus Hristos, unii oameni merg pe alte drumuri. Ei vor să rezolve totul numai cu puterile lor și mai ales după interesele lor proprii, fără a ține seama de drepturile și interesele altora. Ei nu se sfiesc să folosească, în urmărirea scopului lor, nedreptatea, prefăcătoria, lăcomia, răzbunarea, intrigile, minciuna și alte mijloace poate și mai lipsite de omenie. Pentru ei credința e un cuvînt gol pe care-l folosesc fără a se mai gîndi la urmările păcatelor. Pe ei nu-i preocupă drumul spre Iisus, ci drumul spre satisfacerea poftelor egoiste. Cu facultățile lor sufletești deteriorate ei trăiesc departe de caracterul sutașului din Evanghelie.

Și totuși Dumnezeu, fiind îndelung răbdător și milostiv, e mereu gata să primească întoarcerea celor rătăciți sau înșelați în valurile vieții. Prin glasul Bisericii El cheamă mereu pe fiecare și bate la ușa conștiinței tuturor.

Cei ce nu aveți credința sutașului ascultați această chemare și veți afla odihnă și lumină în sufletele voastre.

Nu uitați că sutașul avea multă iubire față de oameni. Omenia lui trăiește și astăzi în viața credincioșilor.

Priviţi la aceia care poartă în inimă grija pentru bolnavi. Ei îi caută în spitale sau în case, ca să le aducă o rază de mîngîiere, să-i întărească în încercările prin care trec, să le dea şi un ajutor material în nevoile vieţii de suferinţă.

Priviţi la cei care nu întorc spatele orfanilor sau copiilor părăsiţi, ci le dăruiesc căldura dragostei părinteşti şi nu-i lasă să guste din amarul sărăciei şi nici să plece în viaţă pe drumuri greşite.

Priviţi la cei care se preocupă şi de sufletele celor mici şi celor tineri, vorbindu-le despre Hristos, despre cinste şi muncă, despre virtuţile vieţii creştineşti şi orientîndu-i în alegerea viitorului.

Luaţi seama la cei care dăruiesc respectul lor celor vîrstnici şi le oferă sprijin atunci cînd povara anilor le micşorează puterile vieţii.

Şi tabloul cu aceste exemple de înaltă ţinută morală se poate mări şi cu alte mărturii ale generozităţii. Luaţi aminte la aceste mărturii şi trăiţi* după învăţătura Sf. Biserici.

Dar, vai, alături de acest tablou luminos, în care stăpîneşte iubirea şi credinţa, vedem un tablou întunecat de negura păcatului. În el privim la oameni, care nu cunosc drumul bisericii, care nu simt milă faţă de bolnavi, n-au dragoste faţă de copiii lor, faţă de părinţii lor, nici faţă de cei mai apropiaţi din familie. După cuvîntul Sf. Apostol Pavel „pîntecele este dumnezeul lor" (Filip. 3, 19). Nu le pasă de învăţătura Sf. Evanghelii, de exemple minunate din vieţile sfinţilor, de idealurile care cuceresc atîtea suflete creştine.

Din inima lor a pierit mila şi dreptatea. Uneori vedem întîmplări care ne cutremură: părinţii bătrîni sau bolnavi sînt alungaţi din case proprii; fraţii se duşmănesc şi se judecă; soţii se despart pentru că unul din ei s-a îmbolnăvit şi cel sănătos nu-l mai poate suferi pe cel bolnav şi altele, şi altele. Mai bine să nu mărim acest tablou, care dezgustă şi ne alarmează conştiinţele. În ce prăpastie morală pot cădea oamenii, care au pierdut omenia, dragostea şi credinţa!

Ce ar zice sutaşul din Evanghelie, dacă ar privi în conştiinţa acestor oameni?

Şi totuşi nu putem şi nu trebuie să rămînem nepăsători în faţa păcatului, ca păcatul să nu se înmulţească. De aceea e necesar ca fiecare credincios şi toată Biserica să se roage pentru îndreptarea şi ridicarea celor căzuţi. La rugăciune trebuie să adăugăm cuvîntul nostru de chemare către cei care rătăcesc în fapte rele. Stăruitor şi energic să-i chemăm la îndreptare, la omenie, la Hristos. Să le deschidem ochii că Dumnezeu va judeca toate faptele omeneşti şi va pedepsi cu munci veşnice nelegiuirile, iar faptele bune cu fericirea veşnică.

Să pornim cu încredere la această muncă grea şi să nu ne descurajăm în faţa rezistenţei din partea răului. Ceaţa păcatului poate fi risipită. Dumnezeu va fi mereu cu noi în această lucrare sfîntă.

Cu puterea exemplului, cu bunătatea şi faptele vieţii noastre bunul Dumnezeu ne va ajuta ca măcar pe unii să-i aducem la calea mîntuirii.

Să ne amintim de cuvintele Sf. Ap. Petru: „Dar mai presus de toate, ţineţi din răsputeri la dragostea dintre voi, pentru că dragostea acoperă mulţime de păcate" (I Petru 4, 8).

Pr. *Mihail Colotelo*

ADORMIREA MAICII DOMNULUI

Tradiţia noastră bisericească este ca în momentul în care cineva pleacă dintre noi spre cele veşnice, noi să rostim la înmormîntare cîteva cuvinte de învăţătură legate de persoana şi viaţa celui adormit.

Biserica noastră prăznuieşte Adormirea Maicii Domnului, adică mutarea ei de la cele vremelnice, la cele veşnice.

Nu este limbă şi minte omenească să poată cuprinde în cuvinte omeneşti buchetul de flori frumoase şi preţioase al virtuţilor ce au împodobit viaţa Maicii Domnului.

Sfîntul Grigore Teologul numeşte rugăciunea „hrana îngerilor". Pentru Maica Domnului rugăciunea a fost seva vieţii ei, hrana ei cea trupească şi sufletească.

Cea mai prețioasă și mai frumoasă floare din cununa virtuților este cea a curăției desăvîrșite. În acest sens Sfîntul Serafim de Sarov zice: „patria curăției este cerul", deoarece pe pămînt ea este străină, neprețuită la justa ei valoare.

Maica Domnului deși a fost dintre noi, cu aceeași fire pămîntească născîndu-se pe calea firească asemenea nouă, Ea s-a născut din darul lui Dumnezeu, ca răspuns la noianul de rugăciuni împodobite cu lacrimi și cu jertfe a Sfinților ei părinți Ioachim și Ana, primind totodată la naștere o lucrare a voinței lui Dumnezeu și puterea de-a dărui lumii pe Mesia cel promis.

Deci, Maica Domnului putem zice că e rodul rugăciunilor de-o viață întreagă a Sfinților Ioachim și Ana.

Odată cu Buna-Vestire, prin pogorîrea Duhului Sfînt asupra ei s-a șters definitiv păcatul strămoșesc precum și urmările lui negative, fapt ce i-a dat posibilitatea să se ridice la cea mai înaltă culme a sfințeniei.

Dacă prima Evă s-a îndoit de cuvintele lui Dumnezeu și a călcat porunca ascultării (Facere, 3, 6), aducînd moartea cu întregul ei lanț de suferințe pentru tot neamul omenesc; a doua EVĂ, Maica Domnului, ne-a adus viața cea nepieritoare. Scara cerească pe care a văzut-o patriarhul Iacob între cer și pămînt (Facere 28, 12) simbolizează pe Maica Domnului, care prin întruparea lui Iisus Hristos a unit cerul cu pămîntul, legîndu-ne nădejdile de Cel Nemuritor.

Ea este mijlocitoarea neadormită către Fiul său și Dumnezeul nostru, zicîndu-ne și azi: „Faceți ceea ce vă va spune" (Ioan, 2, 5). El e dragostea revărsată peste neamul creștinesc care cunoaște bucuriile și durerile vieții. Cine vreodată s-a bucurat precum Maica Domnului căreia i-au cîntat îngerii lîngă leagănul Fiului Său? Timp de trei ani s-a bucurat văzînd lungul lanț al facerilor de bine celor aflați în grele suferințe.

Ce mamă de pe pămînt a suferit cu inima zdrobită de durere văzîndu-și Fiul pătimind pe calea crucii și murind răstignit pe cruce în cele mai groaznice suferințe? Copleșitoare sînt cuvintele cu care Biserica cîntă durerile Maicii Domnului: „Primăvară dulce, Fiul meu prea dulce frumusețea unde Ți-a apus"? Plînge nemîngîiată Maica Preacurată „Cînd ai murit Cuvinte..." (Prohodul Domnului st. 13—14).

Cum să putem pătrunde pe cît mintea noastră poate în tainele Sfintei Fecioare Maria?

Dumnezeiescul Fiu, prin nașterea din Fecioara Maria a devenit ceea ce n-a fost, adică OM — dar a rămas ceea ce a fost — Dumnezeu, deci a fost Dumnezeu adevărat și Om adevărat. Cu Fecioara Maria s-a întîmplat la fel: prin naștere a devenit mamă adevărată, dar a rămas ceea ce a fost — Fecioară adevărată. Deci a fost Fecioară și Mamă adevărată, aceasta este o minune unică în lume, este intervenția lui Dumnezeu în ordinea firească instaurată în cadrul naturii umane.

În cîntările noastre bisericești o numim pe Maica Domnului sub multe forme, dar parcă cel mai dulce inimii noastre este: „Apărătoare Doamnă, pentru biruință mulțumire aducem ție..." Toată suflarea îi cîntă, toți o laudă, cu toții o rugăm, dar în mod deosebit facem toate acestea pentru mijlocirea iertării noastre, rugînd-o să se roage pentru noi în tot timpul, dar mai ales în ceasul greu al morții noastre, precum și-n ceasul judecății noastre. Sfîntul Maxim Mărturisitorul o numește „Apărătoarea" — avocata noastră în momentul judecății noastre de către Fiul ei. Ne gîndim ce posibilitate, ce cinste îi este oferită unui creștin să o poată angaja ca apărătoare la înfricoșata judecată, unde pe bună dreptate ne aflăm vinovați și vrednici de pedeapsă.

După cum o rugăm și-n Acatistul Sfîntului Acoperămînt „Te-a ales pe tine pentru a-I fi Lui Maică și te-a făcut pe tine creștinilor apărătoare nebiruită. Căci după judecata lui Dumnezeu, chiar de ar fi cineva vrednic de osîndă, totuși prin Acoperămîntul tău cel puternic capătă vreme de pocăință" (Icosul 7).

E ziua adormirii celei mai sfinte și mai bune mame care a călcat vreodată acest pămînt. Ea a devenit împărăteasa Cerului și Maica pămîntenilor, a tuturor celor necăjiți.

Precum Iisus și-a ales-o pe cea mai vrednică mamă, tot așa în ultimele clipe ale vieții Sale pămîntești, fiind pe cruce ne încredințează purtării ei de grijă

prin cuvintele redate de Sfîntul Evanghelist Ioan: „Femeie, iată fiul tău... Iată, mama ta" (Ioan 19, 26—27).

De adormirea Maicii Domnului sînt legate cîteva minuni importante:

— Venirea Sfinţilor Apostoli pe nori la înmormîntarea ei, fiind împrăştiaţi în toate părţile lumii pentru vestirea Sfintei Evanghelii.

— Întîrzierea venirii Sfîntului Apostol Toma care ne-a descoperit Inălţarea ei cu trupul, la Cer.

— Întîmplarea cu evreul Afamie care cu gînd viclean s-a apropiat de corpul Maicii Domnului spre a-l profana, iar îngerul Gavriil îi taie mîinile. La întrebarea Apostolului Petru dacă crede acum în puterea Maicii Domnului — a mărturisit că crede. L-a mai întrebat dacă crede că Maica Domnului îl poate vindeca — a răspuns că da, şi s-a vindecat.

Trebuie să mai ştim că Maica Domnului n-a murit nici de bătrîneţe, nici din cauza unei boli, ci a murit de dorul Fiului ei.

Încheiem cu cuvintele din troparul praznicului de azi „întru adormirea ta lumea nu ai părăsit" rugînd-o pe Maica Domnului să nu ne părăsească, să nu ne lase orfani ci să ne ajute ca o Maică Cerească şi mamă sufletească.

Arhimandrit *Serafim Man*
Sfînta Mănăstire Rohia

DESPRE PUTEREA HARULUI SF. PREOŢII

— CINSTIREA PREOTULUI —

„Ceea ce fac preoţii pe pămînt, aprobă Dumnezeu în ceruri".

În cartea Înţelepciunii lui Isus, fiul lui Sirah, citim acest sfat: „Teme-te de Domnul din toată inima ta şi cinsteşte foarte pe preoţii săi" (7, 29). La fel porunca a treia bisericească zice: „Să cinstim feţele bisericeşti" — adică pe preoţi. Pentru ce? Pentru că ei sînt slujitorii lui Dumnezeu pe pămînt, chemaţi să descopere oamenilor voia Sa, să facă rugăciuni, să aducă jertfe pentru iertarea păcatelor şi să mijlocească har şi ajutor de sus pentru mîntuirea sufletelor celor credincioşi.

Din vremuri îndepărtate, tagma preoţească a fost deosebită de poporul credincios, nu s-a confundat cu el. Sf. Scriptură arată că această tagmă este alcătuită din trei trepte: arhiereu, preot şi diaconi (Leviţi: T. V.). În Legea Veche preoţia era rezervată exclusiv seminţiei lui Aaron, iar dacă vreun străin de ea ar fi îndrăznit să facă slujba de preot „era dat morţii" (Rom. 3, 10).

În Testamentul Nou, Domnul Iisus îşi alege 12 Apostoli din rîndul poporului izraelit pe care-i investeşte cu putere de sus de-a *propovădui* Evanghelia, *a săvîrşi cele sfinte şi a conduce* (Mt. 10, 1—4; 28, 19; Lc. 10, 16; Ioan 20, 23). Apoi din dragoste se identifică cu ei, iar cinstea care se dă Lui de credincioşi o trece asupra lor, zicînd: „Cel ce ascultă de voi ascultă de Mine, şi cel ce se leapădă de voi se leapădă de Mine şi de cel ce m-a trimis de Mine" (Lc. 10, 16). Iar în rugăciunea către Părintele Său, „ca toţi una să fie", Domnul Hristos dă Apostolilor toată slava Sa eternă (In. 17, 21—22). Rugăciunea aceasta are darul să arate etern sublimitatea Preoţiei creştine şi demnitatea preoţilor care, prin harul Sf. Duh, devin hristofori, îndumnezeiţi, dumnezei.

Pe temeiul acestor texte, asceţii şi Părinţii Bisericii creştine au dat preoţilor o cinste mai mare decît împăraţilor şi chiar Îngerilor. Vorbind despre Sf. Antonie cel Mare, Sf. Atanasie cel Mare zice că marele ascet îngenunchia în faţa oricărui preot pe care-l întîlnea, îi săruta mîna şi cerea să-l binecuvînteze. Şi cine era Sf. Antonie? Era călugărul care îmblînzea fiarele, alunga demonii şi i se plecau în faţă împăraţii. La fel aghiografiile consemnează faptul că un cuvios părinte a spus obştei că dacă s-ar întîlni deodată cu un preot şi un înger s-ar

inchina mai întîi preotului. Căci chiar îngerii recunosc întîietatea preoţilor. Astfel se istoriseşte de un ascet că a fost învrednicit de Dumnezeu să-şi vadă pe îngerul său păzitor. Şi mai înainte de a fi hirotonit preot — zice el — îngerul intra pe uşă înaintea sa, dar după sfinţire venea în urma sa. Din acest motiv Sf. Grigorie Teologul zice: „Preoţia o cinstesc şi îngerii din ceriu!" Iar Sf. *Hrisostom grăieşte:* „Cît de mare este cinstea preoţilor!" Ei îngrijesc de bogăţiile cerului prin puterea pe care n-a încredinţat-o (Dumnezeu) nici Îngerilor, nici Arhanghelilor. Ei leagă sufletele şi pătrund în ceriu. *Ceea ce fac preoţii pe pămînt, aprobă Dumnezeu în ceriu* (Mt. 18, 18). Ei iartă păcatele şi reunesc sufletele în viaţa nouă, cerească. De aceea, ei trebuie cinstiţi mai mult decît părinţii trupeşti, care ne nasc la o viaţă trecătoare, iar aceştia pentru o viaţă veşnică (Despre Preoţie, trad. de Gr. Geamănu, Craiova, pag. 54).

În plus este necesar să subliniem că cinstirea preoţilor a arătat-o concret însuşi Hristos Mîntuitorul la Cina cea de Taină, cînd a spălat picioarele Apostolilor Săi şi a cerut să facem la fel (In. 13, 5).

Preoţii trebuie cinstiţi pentru puterea divină pe care le-o dă harul Sf. Duh în clipa în care se hirotonesc. Harul divin, pe care-l primesc în Taina Preoţiei, pune pe sufletul lor o *pecete veşnică,* indelebilă, neştearsă. Acest har îi deosebesc de ceilalţi credincioşi ai Bisericii. În timp ce oamenii îşi pierd rangurile pe pămînt sau la moarte, preotul rămîne tot preot (Ps. 109, 4), chiar cînd este caterisit pentru abateri grave. Astfel harul preoţiei trece şi dincolo de mormînt şi — dacă este vrednic — *preotul slujeşte în ceriu* împreună cu Domnul — cu Ingerii, cu Patriarhii, Proorocii, Apostolii şi cu toţi Sfinţii — Liturghia arhierească.

Pe pămînt, harul Sf. Preoţii dă preotului puterea de a *conduce* Biserica, care este Trupul tainic al Domnului Hristos (Ef. 1, 23; Col. 1, 24) şi de a *săvîrşi* Sf. Liturghie în care însuşi Domnul îşi aduce ca jertfă Trupul şi Sîngele Său şi se împărtăşeşte credincioşilor, spre iertarea păcatelor şi viaţa de veci.

Minunată este puterea harului divin pe care îl au *preoţii!* Pentru ilustrarea acestui adevăr, iată două exemple. Să zicem că un om oarecare se întîlneşte pe drum cu o mulţime de robi negri, răniţi de moarte şi le-ar spune hotărît: Voi sînteţi liberi, fiţi albi, sănătoşi şi bucuraţi-vă de viaţă. Şi totul se face aşa cum zice el. N-ar spune oricine că acest taumaturg este un om al lui Dumnezeu? Că lucrează în numele Lui şi cu puterea Sa? Ei bine, omul acesta, pe pămînt, între noi, este preotul. El eliberează sufletul de păcate, îl face alb şi frumos, îi vindecă ranele şi-l umple de bucuria de a trăi, prin Taina Sf. Pocăinţe.

Iată un alt exemplu. Să ne închipuim un om păcătos, rănit de moarte, noaptea într-un cîmp deschis. El strigă după ajutor, dar nimeni nu vine. Conştiinţa îl mustră adînc şi îi spune că este pedepsit de Dumnezeu pentru păcatele sale. El se zbate în dureri groaznice şi se înfioară de chinurile iadului care-l aşteaptă. Nimeni nu-l poate ajuta, nu-i poate dezlega sufletul de lanţul păcatelor, chiar dacă ar trece pe acolo toţi puternicii pămîntului şi aleşii ceriului: Patriarhii, Proorocii, Mucenicii şi toţi Sfinţii. Nu-l pot scăpa de suferinţe nici chiar Ingerii, nu-l poate slobozi nici chiar Sfînta Maica Domnului Iisus, decît să se roage Fiului Său pentru iertarea fărădelegilor sale. Dar dacă ar trece pe lîngă acest păcătos nenorocit un preot, l-ar putea salva, căci acesta are putere de la Hristos Dumnezeu să-i dezlege sufletul de păcate şi să-l ierte, să-l cheme la căinţă şi să-l vindece de răni, să-l scoată din chinurile *conştiinţei* şi din iad, şi, astfel, să-l facă fericit (Mt. 18, 18; In. 20, 23).

Aceasta este puterea harului divin primit de preot la hirotonie, prin care dezleagă sufletul omenesc de orice păcat şi spală orice fărădelege, îl sfinţeşte şi îndumnezeieşte. Prin acest har, dreptatea lui Dumnezeu care pedepseşte pe cel vinovat devine iubire care iartă pe fiul pierdut (Lc. 15, 24) şi bunătatea Lui revarsă toate darurile cereşti (Lc. 15, 10). Harul preoţiei renaşte sufletul din moarte şi înnoieşte viaţa.

Mai mult, harul preoţiei dă preoţilor puterea cerească să prefacă, la Sf. Liturghie, pîinea şi vinul în Trupul şi Sîngele Domnului Hristos — după cum a rînduit El la Cina de Taină (Lc. 22, 19) şi să-L împărtăşească celor ce voiesc să se mîntuiască şi să fie fericiţi în veci (Ioan 5, 54). Ce taină mare este aceasta şi ce putere minunată au preoţii! Sf. Scriptură istoriseşte că odinioară Ioana Navi

a oprit soarele în loc. Dar fapta sa ar fi fost mai mare, dacă l-ar fi coborît pe pămînt. Ori, preoţii prin rugăciune coboară pe Hristos Dumnezeu din cer după voia lor şi astfel, ei repetă minunea întrupării Domnului de la Bunavestire şi Betleem. Preoţii săvîrşesc pe pămînt, cu puterea Harului divin, ceea ce face numai Dumnezeu în ceriu. Extaziaţi de această putere, Sf. Grigorie Teologul exclamă: „O, cît este de cinstită vrednicia" preoţilor prin care Fiul lui Dumnezeu se întrupează ca în Sf. Fecioară: „Cu adevărat, zice Fericitul Augustin, de puterea aceasta se minunează ceriul, se înspăimîntă iadul şi se cutremură diavolul". Aşa a rînduit Dumnezeu, ca harul preoţilor să întreacă înţelegerea minţii noastre, iar noi să-i cinstim ca pe mijlocitorii mîntuirii noastre care aduc jertfa cea fără de sînge a Domnului Hristos; se roagă pentru iertarea păcatelor şi a greşelilor noastre şi ne readuc în paradisul pierdut, în comunitatea de viaţă fericită cu Dumnezeu. De aceea Sf. Scriptură zice în porunca a III-a — „să cinstim feţele bisericeşti" — pe preoţi.

Din păcate, unii credincioşi nu respectă această poruncă, pe motiv că unii preoţi nu sînt la înălţimea chemării lor. Aceştia ar trebui să ştie că cei ce necinstesc şi batjocoresc pe preoţi, păcătuiesc chiar faţă de Dumnezeu care i-a aşezat şi i-a ales ca să-i slujească Lui, iar pentru abaterile de care se fac vinovaţi, religios-moral şi social, ei răspund în faţa lui Dumnezeu şi a autorităţii bisericeşti. Oare, dacă se dărîmă o biserică, locul pe care a fost zidită nu mai este sfinţit? Dacă un judecător lumesc este viclean, hotărîrile sale, sentinţele pe care le pronunţă, n-au putere de lege? Desigur că da. La fel este şi cazul preotului nevrednic în misiunea sa. El trebuie cinstit pînă la sfîrşitul vieţii şi dincolo de moarte, pentru că are Preoţia eternă de la Hristos Dumnezeu, are harul divin care nu se şterge, nu se pierde, ci rămîne ca o *pecete sfîntă* pe un act oficial.

De aceea adevăratul creştin ascultă şi urmează întru totul cuvîntul Sf. Scripturi care zice prin graiul luminat al proorocului: „Buzele preotului sînt praznicele ştiinţei şi din gura lui aşteptăm învăţătura, căci el este *solul* Domnului Savaot" (Mal. 2, 7). Iar Înţeleptul Isus, fiul lui Sirah, ne porunceşte clar şi categoric: „Teme-te de Dumnezeu şi cinsteşte pe preoţii Săi" (7, 26).

Prof. Prot. stavr. Dr. *Simion Radu*

BISERICA ŞI ÎNSUŞIRILE EI

(CUVÎNT CATEHETIC)

I. *Pregătirea aperceptivă*

Care sînt principalele învăţături de credinţă pe care le cunoaştem şi le mărturisim în Simbolul de credinţă.? (Cele referitoare la Dumnezeu, Unul în fiinţă şi întreit în Persoane). În cîte articole este cuprinsă această învăţătură?. (In primele 8 articole). Ce ne spune în continuare articolul 9 din Simbolul de credinţă? (Ne spune: „într-una Sfîntă, Sobornicească şi Apostolicească Biserică...").

II. *Anunţarea temei.*

Vom vedea în continuare învăţătura despre Biserică şi însuşirile ei.

III. *Tratarea.*

Faptul că Simbolul de credinţă vorbind despre Dumnezeu, Unul în fiinţă şi întreit în Persoane, ne aminteşte şi de Biserică, nu este întîmplător. Aceasta înseamnă că Biserica este opera sau lucrarea Sfintei Treimi. Apoi, mărturisirea unui botez spre iertarea păcatelor în Biserică, înseamnă că Biserica face vie lucrarea harului divin necreat al Sfintei Treimi, care se împărtăşeşte credincioşilor prin Sfintele Taine. Menţionarea Sfintei Treimi şi a botezului subliniază că toţi cei botezaţi în numele Sfintei Treimi devin membri ai Bisericii.

Se pune întrebarea: cînd a fost întemeiată Biserica? Sfîntul Pavel se referă la „Biserica lui Dumnezeu" pe care Mîntuitorul a cîştigat-o „cu sîngele Său" (Faptele Apostolilor 20, 28).

Odată cu răscumpărarea şi înfierea am primit şi harul prin umanitatea lui Hristos înviat şi înălţat la cer. Dacă Biserica a „cîştigat-o" Domnul prin jertfa Sa, şi dacă harul Sfintei Treimi îl primim tot în urma jertfei Sale, înseamnă că Biserica este continuarea operei de transmitere a harului pentru sfinţirea acelora care cred şi aderă la jertfa Domnului. Pe de altă parte, Biserica înseamnă o comunitate, deoarece credinciosul este asemenea unei mlădiţe care se leagă de viţă (In. 15, 1—9). Aceeaşi sevă, acelaşi har care izvorăşte din Sfînta Treime îi leagă pe cei care primesc răscumpărarea, înfierea şi iertarea mîntuitoare a jertfei Domnului, iar credincioşii asemeni mlădiţelor aduc roadă în aceeaşi comuniune. Această „apropiere într-un Duh" s-a pecetluit în ziua Cincizecimii, odată cu pogorîrea Duhului Sfînt. Atunci s-a întemeiat prima comunitate a celor ce s-au împărtăşit cu botezul Sfintei Treimi, cu harul divin necreat, în comuniune de iubire şi primire a aceloraşi Sfinte Taine (Faptele Apostolilor 2, 1—43).

Membrii Bisericii devin toţi cei care au primit harul Duhului Sfînt prin botez, şi îl primesc necontenit prin celelalte Sfinte Taine. Prin lucrarea Duhului Sfînt, Biserica împlineşte activitatea mîntuitoare a Domnului, fiind Trupul Său tainic. Mîntuitorul rămîne Capul ei, iar credincioşii membrele acestui Trup. „El este Capul Trupului, care este Biserica" (Coloseni 1, 18—24; Efeseni 1, 22; I Corinteni 10, 17) arătată Sfîntului Apostol Pavel. Hristos lucrează prin harul sfinţitor al Sfîntului Duh, unitatea de iubire a membrelor, iar Duhul prin darurile Sale zideşte necontenit Trupul lui Hristos (Efeseni 4, 12), „căci după cum trupul este unul şi are mădulare multe şi toate mădularele unui trup, deşi sînt multe, sînt un trup, aşa şi Hristos. Pentru că într-un Duh ne-am botezat noi toţi..." (I Corinteni 12, 12—13). Continuînd peste veacuri opera întrupării Domnului prin Sfintele Taine, Biserica împlineşte activitatea Sa profetică, adică de învăţătoare a membrilor ei „să păzească toate cîte El le-a învăţat" (Matei 28, 20), precum şi activitatea conducătoare, sau „împărătească" a Domnului, ca şi cea sfinţitoare.

Această triplă activitate, Biserica o săvîrşea la început prin Sfinţii Apostoli ca „iconomi ai tainelor lui Dumnezeu" (I Corinteni 4, 1), apoi prin ierarhia bisericească, adică prin episcopi şi preoţi, rînduiţi de Apostoli să le fie urmaşi. Sfîntul Apostol Pavel face o distincţie clară între membrii şi conducătorii Bisericii: „voi sînteţi Trupul lui Hristos şi mădulare în parte. Şi pe unii i-a pus Domnul în Biserică: întîi apostoli, al doilea prooroci, al treilea învăţători... au doară toţi sînt apostoli? Au doară toţi sînt prooroci, au doară toţi învăţători?" (I Corinteni 12, 27—29). Sfinţii Apostoli au rînduit ca episcopii la rîndul lor să le fie continuatori în Biserică (I Timotei 4, 14; Tit. 1, 5).

Biserica are o parte văzută şi alta nevăzută. Partea nevăzută este însuşi Capul ei, care o sfinţeşte necontenit prin harul Sfîntului Duh şi prin multiplele Sale daruri împărtăşite credincioşilor. Tot nevăzuţi, dar prezenţi sînt şi îngerii (I Corinteni, 11, 10). Partea văzută o constituie membrii Bisericii aflaţi în „lupta cea bună" (II Timotei 4, 6), pentru a primi cununa biruinţei veşnice. Biserica îi cuprinde deopotrivă şi pe cei trecuţi la cele veşnice, pe cei adormiţi întru nădejdea învierii, menţinîndu-se astfel o continuă unitate de iubire între cei aflaţi în drum spre mîntuire şi cei trecuţi la cele veşnice. Pe de altă parte, prin Sfinţii ei, Biserica mijloceşte către Dumnezeu pentru nevoile şi biruinţa duhovnicească a celor aflaţi în viaţă.

Din Simbolul credinţei am văzut că însuşirile Bisericii sînt următoarele: „una, sfîntă, sobornicească şi apostolească". Biserica este una, fiindcă Unul este Capul ei şi un singur har necreat al Sfintei Treimi sfinţeşte pe credincioşi. Este „un Domn, o credinţă, un Botez" (Efeseni 4, 5). Biserica este sfîntă, deoarece „Hristos a iubit Biserica Sa, şi s-a dat pe sine pentru ea, ca să o sfinţească, curăţind-o cu baia apei prin cuvînt, ca să şi-o înfăţişeze mărită, neavînd nici o zbîrcitură, sau altceva de acest fel, ci ca să fie fără prihană" (Efeseni, 5, 25—27). Este sobornicească, sau universală, fiindcă orice om poate deveni membru al Bisericii fără nici o deosebire de neam, limbă, rasă, stare socială, etc. „Nu mai este elin, nici iudeu, nici tăiere împrejur, nici netăiere împrejur, barbar, scit, rob sau slobod, ci toate întru toţi Hristos" (Galateni 3, 28—29; Coloseni 3, 11). Biserica cuprinde toate neamurile, fapt ce rezultă din porunca dată de Mîn-

tuitorul Sfinţilor Apostoli: „Mergeţi în toată lumea şi propovăduiţi Evanghelia la toată făptura" (Marcu 16, 15). Biserica este apostolică pentru că învăţătura o are de la Sfinţii Apostoli, care sînt martorii Cuvîntului (Faptele Apostolilor 1, 8). Ea este zidită pe temelia Apostolilor, „piatra cea din capul unghiului fiind însuşi Iisus Hristos" (Efeseni 2, 20). Apostolicitatea Bisericii se transmite prin succesiunea ierarhiei bisericeşti adică prin: episcopi, preoţi, diaconi.

IV. *Recapitulare. Apreciere*

Cînd a luat fiinţă Biserica? (Odată cu jertfa Mîntuitorului). Cînd a fost constituită ca şi comunitate a credincioşilor? (la Cincizecime, odată cu pogorîrea Sfîntului Duh, cînd s-a săvîrşit primul botez creştin). Care este raportul Mîntuitorului faţă de Biserică, ca trup al Său? (Prin umanitatea lui Hristos Biserica primeşte harul necreat al Sfintei Treimi, ca lucrare a Duhului Sfînt, în scopul sfinţirii credincioşilor prin Sfintele Taine). Pe lîngă activitatea sfinţitoare, ce alte activităţi îndeplineşte ierarhia bisericească în calitate de continuatoare a activităţii Sfinţilor Apostoli în lume? (Activitatea profetică a Domnului, de propovăduire a cuvîntului lui Dumnezeu, precum şi activitatea „împărătească", de conducere a credincioşilor pe drumul mîntuirii). Care sînt însuşirile Bisericii? (Biserica este una, sfîntă, sobornicească şi apostolească). Dacă Biserica este una, cum se poate explica faptul că astăzi auzim de existenţa mai multor Biserici? (Creştinii s-au împărţit, s-au divizat, dar „Hristos nu s-a împărţit" (I Corinteni 1, 13). Biserica este Trupul tainic al Domnului şi ea nu poate fi decît una, „Stîlpul şi temelia adevărului" (I Timotei 3, 15). Privitor la membrii Bisericii unii creştini susţin că Biserica este o comuniune a sfinţilor pe care numai Dumnezeu îi ştie, sau pe care El i-a ales şi predestinat să fie părtaşi harului divin, iar cei păcătoşi nu pot să facă parte din ea. Aceasta nu înseamnă însă că păcătoşii trebuie excluşi din calitatea lor de membrii ai Bisericii. Într-o măsură mai mică sau mai mare, toţi sînt păcătoşi: „Nu este om care să fie viu şi să nu greşească...", iar „în cer va fi mai mare bucurie de un păcătos ce se întoarce, decît de 99 de drepţi..." (Luca 15, 7).

V. *Asocierea.*

În Vechiul Testament Biserica a fost asemănată cu corabia lui Noe care salvează de la moarte. Mirele şi mireasa din Cîntarea Cîntărilor reprezintă tocmai legătura dintre Hristos şi Biserică. Profeţii Vechiului Testament vorbesc de Biserică „mireasa lui Hristos" sub forma unui „cer nou şi pămînt nou" (Isaia 45, 17) sau ca un legămînt nou şi o comuniune universală şi veşnică (Isaia 2, 2; Ieremia 31, 31—34). Biserica îndeplineşte lucrarea de mîntuire prin slujirea lumii, aşa după cum „Hristos nu a venit să I se slujească, ci ca să slujească El" (Marcu 10, 45). În felul acesta ea este şi „slujitoare", activînd adică pentru promovarea a „toate cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt curate, cîte sînt vrednice de iubit, cîte sînt cu nume bun, orice virtute şi orice laudă" (Filipeni 4, 8).

VI. *Generalizarea.*

Din cele mai sus tratate vedem că Biserica este comunitatea credincioşilor care alcătuiesc Trupul tainic al Domnului, dobîndind mîntuirea prin harul Sfîntului Duh primit prin Sfintele Taine, şi stînd sub cîrmuirea văzută a ierarhiei bisericeşti.

VII. *Aplicarea.*

Datoriile creştinului faţă de Biserică sînt cuprinse în cele nouă porunci bisericeşti. În esenţă ele cuprind datoria de a participa la viaţa Bisericii, prin împărtăşirea cu Sfintele Taine mai ales în cele patru mari posturi, sau cel puţin în Postul Sfintelor Paşti; frecventarea serviciilor religioase, în special a Sfintei Liturghii, cinstirea ierarhiei bisericeşti, păstrarea cu evlavie a învăţăturii Bisericii; cultivarea duhului de pace şi bună înţelegere cu toţi creştinii şi cu toţi oamenii, pentru împlinirea testamentului de unitate lăsat de Domnul Iisus Hristos, Capul Bisericii.

Preot profesor *Sorin Cosma*

CUVÎNT LA CUNUNIE

(la un viitor preot)

CE AȘTEAPTĂ CREDINCIOȘII DE LA PREOT ȘI SOȚIA SA

Iubirea adevărată nu este un simțămînt banal spre care poți să privești cu superficialitate. Ea este o trăire adîncă, puternică, pornită spre un neîntrerupt progres, privind ca finalitate deplina unire, deplina identificare a cugetelor, a voințelor și a idealurilor.

Voi, în mod special, aveți un avantaj nespus de prețios, care vă ajută să realizați aceasta: frumoasele daruri cu care v-a înzestrat Dumnezeu, prin părinții care v-au născut. Frumusețea lor constă, mai ales, în faptul că zestrea voastră nu este omogenă. Dumnezeu v-a repartizat darurile nu în mod egal; unuia i-a dăruit spiritul obiectivității și al realismului, prin prisma căruia el privește lumea și viața stimulîndu-și simțul datoriei și al responsabilității; celuilalt, spiritul slujirii cu profundă abnegație, cu largă înțelegere și cu simțul viu al atașamentului, care îmbrăcate în haina duioșiei și a blîndeței, lucrează mortarul spiritual al armoniei și al solidarității, dar nici unul din acestea nefiind inferior față de celălalt, ci dinamizate de credința în Dumnezeu și de conștiința acestei credințe, garantează perseverența și indisolubilitatea familiei voastre.

În climatul rezultat de aici are loc un proces de mare amploare: explorarea unuia în altul a inepuizabilului tezaur al bogățiilor morale, care, toate la un loc nu sînt decît variate forme concrete ale prezenței lui Dumnezeu în voi, Cel ce S-a făcut om pentru noi și se face simțit de noi și conviețuitor cu noi și în noi. În felul acesta înțelegem un cuvînt al unui mare și prețuit părinte teolog al zilelor noastre, cînd zice: „Cei doi privesc pe Hristos privindu-se unul pe altul". (D. Stăniloae).

Posibilitatea aceasta de a vedea pe Dumnezeu privindu-ne pe noi realizează o iubire nesfîrșită a unuia față de celălalt și acest celălalt ni se arată vrednic de o iubire care nu se epuizează niciodată. (Idem).

Aceasta este platforma pe care se zidește familia creștină.

Dar doresc să vă deschid privirile ochilor sufletești spre niște orizonturi care dau un caracter cu totul excepțional iubirii voastre, cununiei voastre, pentru care a sfințit această iubire, precum și întregii voastre vieți familiale.

Privind pe Hristos, privindu-ne unul pe altul, ceea ce devine izvorul iubirii nesfîrșite, necondiționate și curate a aproapelui, ne este dată a ne învăța măiestria iubirii celor peste care noi, preoții, împărtășindu-ne de cutremurătoarea taină a Preoției, vom fi păstori sufletești.

Prin punerea mîinilor arhiereului, tu, mire, vei fi încadrat în misiunea de-a chivernisi ca un duhovnicesc gospodar, tainele lui Dumnezeu, pentru mîntuirea credincioșilor (I Cor. 4, 1). Aceasta este lucrarea preoției. Ea se desfășoară pe trei mari orizonturi: a învăța pe oameni adevărul curat, autentic, despre Dumnezeu, despre om, despre lume, a conduce cu înțelepciune pe calea acestei învățături și a-i sfinți. Din acestea se evidențiază o ramură a preoției, prezentarea și aplicarea prin propria viață a preotului și familiei sale, a întregului tezaur de învățături creștine.

Credincioșii doresc să se înscrie cu viața lor în legea lui Dumnezeu. Practic ei doresc să știe modul în care, tu, preot, traduci în cele mai reale consecințe, cele trei orizonturi ale preoției, aplicate la viața ta de familie.

De pildă, bărbații au nevoie, pe lîngă povețele și predicile rostite să le pui la îndemînă imaginea soțului ideal, adică a soțului corect, înțelept, îndelung răbdător, a soțului cuminte și cumpătat, doritor și binevoitor a colabora cu dragoste în exigențele vieții cu soția sa. Ei vor să vadă cum întîmpini, sau cum salvezi viața familiei de crizele morale inerente în frontul de luptă a vieții, ei vor să vadă turnată în realitate concepția pe care preotul o are față de om, în mod special, față de femeie și cum apreciază rolul ei și misiunea ei, vor să se convingă de faptul că viața conjugală este o rînduială a lui Dumnezeu, că e

posibil a fi aplicată chiar după voia lui Dumnezeu şi că numai în acest cadru bărbatul e învrednicit a fi soţ şi părinte în familia creştină.

Astfel, preoţia şi familia se pot realiza atingînd cele mai înalte culmi ale sfinţeniei, fără a fi împiedicate de conjuncturile negative ale vieţii.

Şi tu, mireasă, prin Harul dumnezeieştii Preoţii revărsat peste soţul tău, precum şi prin dragostea curată şi sinceră prin care te-ai dăruit lui, te vei învrednici de un dar deosebit, numit harismă, în virtutea căruia, vei putea fructifica şi valorifica modestele tale puteri spirituale, oferindu-le realizării idealului său.

Această harismă te va ajuta ca prin înţelepciune să instaurezi în familie climatul liniştit şi fericit, din căldura căruia soţul tău să se îndrepte spre sfîntul altar, cu suflet înviorat şi înaripat spre rugăciune. Vei înţelege deci, că temperînd în inima ta orice tulburare provocată în mod firesc de micile sau marile surprize aduse în cale de viaţă, te angajezi la neîntreruptă trezvie spre a sprijini elanul său spre realizarea Sfintei Preoţii şi paralel, a multiplica devotamentul tău de soţie şi mamă.

Femeile din parohie doresc să înveţe de la tine iscusinţa de a fi soţie. Astfel, le vei pune la îndemînă imaginea soţiei şi a mamei adevărate, a soţiei şi a mamei bune, harnice, curate la suflet şi la trup, larg înţelegătoare, blîndă şi răbdătoare. Le vei arăta că chiar prin sbuciumul acestei vieţi pămînteşti, este posibil oricărei femei, în ciuda tuturor opintirilor şi încovoielilor în faţa nenumăratelor ispite şi contradicţii fizice şi morale, să practice virtuţile fără abatere.

Preotul, cu puterea Harului, preoteasa, sub adumbrirea harismelor, vor putea prezenta un luminos ghid, prin labirintul întortochiat al vieţii, la razele căruia credincioşii, fiecare în orbita sa de vieţuire, pot să-şi lucreze mîntuirea lor şi a familiei lor.

Pentru toate acestea şi pentru multe altele pe care le veţi cunoaşte pe traseul vieţii, iubirea voastră, cununia voastră, familia şi întreaga voastră viaţă, trebuie să fie excepţionale.

Veţi avea ca prim ajutor pe Hristos, pe care Îl veţi vedea şi necontenit Îl veţi privi, după cum v-am spus, privindu-vă cu drag unul pe altul.

Meşteşugul acesta să vi-l însuşiţi şi să vi-l promovaţi, să-l cultivaţi spre fericirea voastră, ca să-l puteţi preda credincioşilor Bisericii lui Hristos.

Vă urez un bogat rod. La mulţi ani!

Pr. *Cornel Dascăl*

IMPLICAŢII ÎN ACTUALITATE

(însemnări, note, comentarii)

În articolul *„Sfîntul Sinod a optat pentru unitate"*, publicat în „Vestitorul Ortodoxiei româneşti" nr. 9—10/1990, p. 8, P. S. Episcop-vicar Daniel Lugojanul explică pe larg „motivele care au determinat Sfîntul Sinod să recheme pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist".

Aşa după cum s-a anunţat deja în comunicatele de presă din 18 ianuarie şi 4 aprilie 1990, Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist s-a retras din motive de sănătate şi vîrstă în data de 18 ianuarie a.c. într-o atmosferă foarte agitată ce a urmat revoluţiei. Sfîntul Sinod s-a opus retragerii Prea Fericirii Sale, pentru că potrivit sfintelor canoane ale Bisericii Ortodoxe Universale, un păstor ales pe viaţă nu trebuie să părăsească din proprie iniţiativă turma duhovnicească încredinţată lui, nici măcar în timp de prigoană. Cu alte cuvinte, un patriarh poate să se retragă doar atunci cînd i se cere acest lucru de către Sfîntul Sinod, adică atunci cînd sinodul constată că îndeplinirea misiunii sale devine imposibilă. Totuşi, Sfîntul Sinod a înţeles oarecum că Prea Fericirea Sa are nevoie de tratament. Îndată după retragerea Prea Fericitului Patriarh s-a constituit o locotenenţă colectivă formată din cinci membri ai Sfîntului Sinod.

Locotenenţa aceasta a fost confruntată cu o serie de probleme legate de nevoile urgente ale Bisericii: înfiinţări de eparhii noi, de institute de teologie noi, alegeri de noi episcopi şi arhierei vicari. Imediat după revoluţie, procesul de înnoire a fost iniţiat de P.F. Patriarh Teoctist, dar el trebuia acum continuat de această locotenenţă. În mare parte, ea a reuşit să rezolve problemele majore imediate. Inconvenientul principal însă a fost conducerea prin rotaţie, adică în fiecare săptămînă locul patriarhului era ţinut de alt membru al locotenenţei, ceea ce a produs un efect de fragmentare şi discontinuitate în rezolvarea problemelor curente ale Patriarhiei. Desigur, atîta timp cît starea sănătăţii Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist era încă neclară, şi deci Prea Fericirea Sa încă nedecis dacă mai poate sau nu reveni, s-a vorbit cum era şi firesc, de necesitatea alegerii unui nou patriarh. Aşa se explică, de pildă faptul că în presa laică unii teologi, oameni de remarcă ai Bisericii noastre, ca Părintele Profesor Dumitru Stăniloae şi Părintele Arhimandrit Valeriu Anania au scris despre Părintele Arhimandrit Cleopa Ilie ca posibil candidat la demnitatea de patriarh.

Pe de altă parte, însă, majoritatea Bisericilor Ortodoxe surori din lume au privit cu oarecare rezervă retragerea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist. Deşi ele au fost informate oficial despre existenţa unei locotenenţe patriarhale colective, s-a constatat că ceilalţi patriarhi ortodocşi au continuat să pomenească la liturghie pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, ceea ce putea fi interpretat ca o dovadă că ei nu recunoşteau canonicitatea (legalitatea) retragerii sale.

Totuşi, ceea ce a constituit ponderea cea mai mare în hotărîrea Sfîntului Sinod de a rechema pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist a fost refacerea sănătăţii Prea Fericirii Sale şi, legată de aceasta, dorinţa de a răspunde pozitiv numeroaselor cereri şi memorii înregistrate la cancelaria Sfîntului Sinod, prin care mii de persoane: preoţi, călugări şi credincioşi, din diferite părţi ale ţării, cereau revenirea Prea Fericirii Sale pe scaunul de patriarh. Desigur, aşa cum s-a arătat şi în comunicatul Sfîntului Sinod din 4 aprilie, au fost şi unele sesi-

zări, foarte puţine însă, prin care se considera inoportună revenirea Prea Fericirii Sale. O astfel de opinie, de pildă, au exprimat-o majoritatea studenţilor de la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti şi o parte din profesorii aceluiaşi institut.

În condiţiile date, Sfîntul Sinod, după o intensă dezbatere, a considerat că este mai înţelept şi mai folositor pentru Biserică să se evite o eventuală polarizare sau dezbinare a clericilor şi a credincioşilor în jurul a doi patriarhi: unul retras, dar sănătos şi cerut de multă lume ca să revină; şi altul ales de către o altă grupare a Bisericii, şi probabil care ar fi putut întîmpina greutăţi de recunoaştere a canonicităţii sale, atît în ţară cît şi peste hotare. Astfel, Sfîntul Sinod a optat pentru unitate şi canonicitate. Rechemînd pe Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist, Sfîntul Sinod nu a rechemat un patriarh depus din treaptă, ci un patriarh căruia nu i-a acceptat de fapt în mod canonic retragerea.

Toţi membrii Sfîntului Sinod, inclusiv cei mai fervenţi susţinători ai procesului de înnoire din viaţa Bisericii în contextul social şi misionar nou din ţara noastră, au ajuns la un consens, deoarece au înţeles că înnoirea trebuie să se facă în unitate, căci Biserica nu se guvernează prin partide de opoziţie care se succed la putere, ci prin efortul anevoios şi necesar al înţelegerii că binele comun al Bisericii trebuie căutat în comun şi că unitatea sau frăţietatea cea mai profundă în Biserică nu este doar de ordin administrativ, ci de ordin spiritual. De aceea, un mare duhovnic ca Părintele Cleopa Ilie de la Mănăstirea Sihăstria a cerut mai multor mănăstiri să facă rugăciuni speciale pentru revenirea Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist".

Pentru o educaţie creştină în şcoală pledează şi doamna Ana-Maria Barbu în articolul *„Despre şi pentru elevii mei"*, publicat în „Vestitorul Ortodoxiei româneşti", nr. 9—10/1990, p. 3 şi 7. Pornind de la cuvintele Mîntuitorului: „Fiţi, dar, voi desăvîrşiţi, precum Tatăl vostru Cel ceresc desăvîrşit este", mărturiseşte că „asupra noastră: părinţi, preoţi, educatori, apasă o grea şi sfîntă datorie: să deştelenim sufletele copiilor noştri, apoi să semănăm Cuvîntul lui Dumnezeu în ogor bine pregătit. Nu putem face la întîmplare acest lucru. Trebuie să cunoaştem bine scopul acţiunilor noastre şi tot atît de bine „materialul" care ne este dat spre modelare. Trebuie să cunoaştem nivelul pregătirii elevilor, nivelul de cultură generală, aspiraţiile lor, mediul în care s-au născut şi s-au format". Doamna Barbu îşi exprimă bucuria „la gîndul că se va preda din nou religia în şcoală", că „după aproape o jumătate de veac de răzvrătire împotriva lui Dumnezeu, de negare a Lui, şcolile îşi vor deschide uşile la care Stăpînul a bătut blînd şi neîncetat". Apoi, cu luciditate, conştientă că vechea stare de lucruri se va perpetua în învăţămîntul românesc, îşi afirmă teama pentru elevii săi şi „pentru toţi copiii, dintre care foarte mulţi vor porni pe drumul vieţii bine pregătiţi profesional, dar fără ancora credinţei în suflet". În aceste condiţii, „dacă şcoala va continua să-şi ţină uşile închise, să nu-L primească pe Hristos în mijlocul elevilor, singura noastră salvare rămîne Biserica, cea care de aproape două milenii îşi adapă credincioşii cu apa vieţii".

Pr. Dr. Ioan Chioaru, în articolul *„Educaţie — fără principiile moralei creştine?"*, publicat în ziarul „Dimineaţa" nr. 41, din 20 febr. 1990, scrie că „pentru formarea caracterului moral al fiinţei umane, specialiştii în materie au „socotit" factorii cei mai însemnaţi: şcoala, biserica şi familia (afară de cei cu convingeri materialiste). „Luînd poziţie împotriva celor afirmate în articolul „Feriţi-vă de idoli", publicat în „Tribuna" din 6 febr. a.c., autorul conchide că o adevărată educaţie se poate face numai „prin conjugarea tuturor factorilor componenţi ai societăţii, familiei, care pun bazele (şcoala care clădeşte, Biserica ce netezeşte şi înnobilează sufletul, presa ce îndrumă spre bine), numai prin aceşti factori de temelie se poate construi o făptură nouă, un om ales, cinstit, drept, iubitor de semenul său, conştiincios în muncă, se poate crea o Românie ideală, în care să domnească pacea şi frăţietatea între oameni şi popoare".

Intr-un excelent articol, publicat în „Vestitorul Ortodoxiei româneşti", nr. 9—10/1990, p. 14, Pr. Gabriel Cocora arată că *„Religia în şcoală este o tradiţie ancestrală la români"*.

Este îndeobşte cunoscut că în ţara noastră cultura a fost iniţiată şi dezvoltată în mănăstiri, deci într-un mediu religios, datorită cerinţelor cultice. De aceea, aici s-au înfiinţat şcoli, cea mai veche atestare din Ţara Românească, cunoscută pînă acum, este cea din 25 iunie 1625, care menţionează o şcoală la mănăstirea Menedic azi Vintilă Vodă din judeţul Buzău.

Această realitate n-a putut fi tăgăduită nici în vechiul regim, pentru că în Istoria învăţămîntului din România, 1983, vol. I, p. 76 citim: „Sprijinitoare a statului feudal, biserica a jucat un rol important în dezvoltarea învăţămîntului şi educaţiei. Este explicabil faptul că cele dintîi şcoli se organizează pe lîngă mănăstiri, episcopii şi mitropolii. Incepînd cu secolul al XIV-lea, acestea vor deveni dealtfel şi cele mai însemnate centre de activitate cărturărească, mediile cele mai propice pentru dezvoltarea culturii vremii".

Cu timpul s-au organizat şi pe lîngă bisericile de sat sau oraş, avînd ca manuale: psaltirea şi ceaslovul. Episcopul Mitrofan al Buzăului, tipărind Psaltirea în 1701, motiva apariţia ei ca lipsind de pe la biserici „şi pre la şcoale pentru învăţătura copiilor", învăţători fiind dascălii de biserică, cum mai tîrziu menţionează şi Ion Creangă în Amintirile sale.

Laicizarea învăţămîntului public s-a prevăzut prin Regulamentul Organic la 1 iulie 1830, dar organizarea acestor şcoli, zise naţionale, în opoziţie cu cele greceşti de pînă acum, nu s-a putut face decît peste doi ani.

Acum, deşi era învăţămînt public de stat, între materiile de învăţămînt, în clasele primare, figura şi religia, în acest scop tipărindu-se manuale şcolare, din care menţionăm: Bucoavnă pentru învăţarea copiilor de a se deprinde la cunoaşterea slovelor, la slovenire şi la cetanie, cît şi la rînduiala Vecerniei, Utrenii şi a Sf(i)ntei Liturghii. S-au tipărit în Sfînta Episcopie Buzăul, 1832, 76 p.

In 1831, tot în aceeaşi tipografie, apare Abeţedar românesc. Spre întrebuinţarea tinerilor începători, de ierodiaconul D. Romano, care cuprinde, printre altele: datoria rugăciunii, rugăciunile dimineţii, rugăciunea şcolarilor, simbolul, cele zece porunci, rugăciunea mesii, rugăciunea de seară, rugăciunea de cină, rugăciunea spovedaniei, rugăciunea cuminecării şi altele.

„Program de învăţăturile ce se propun în cele patru clase elementare din prinţipatul Moldovei", trimisă de „Popa Duliu", învăţător şi al lui Ion Creangă, la Ministerul Cultelor în 1853, era foarte încărcată faţă de vîrsta şi nivelul aperceptiv al copiilor proveniţi dintr-un mediu de neştiutori de carte.

Astfel, în clasa a II-a se preda: Catehismul cel mic şi Evanghelia de la Matei; în clasa a III-a: Catehismul cel mare şi Evanghelia de la Marcu şi de la Luca. In clasa a IV-a Datoriile creştinului, Evanghelia de la Ioan, „Faptele din epistole" şi Istoria biblică.

Invăţămîntul religios a continuat din clasele primare la cele gimnaziale şi liceale. Astfel, cine cercetează Colecţiunea de Legi, Regulamente... de Chiru C. Costescu, din 1916, găseşte programa analitică a predării religiei în clasele primare, gimnaziale, profesionale, şcoli normale, şcoli de meserii etc. Parcurgînd acestea ajungem şi la Legea pentru organizarea Bisericii ortodoxe române, publicată în Monitorul oficial nr. 97 din 6 mai 1925 care, prin articolul 82, prevede: *„Invăţămîntul religios pentru elevele şi elevii de religie ortodoxă în şcolile primare, secundare şi profesionale publice şi particulare, este obligatoriu şi se va preda sub controlul Bisericii şi al Ministerului Instrucţiunii, potrivit legilor"* (s.n.).

Această realitate a fost înlăturată prin legea învăţămîntului din 1948, făcîndu-se de atunci prin orice mijloace şi împrejurări, educaţie ateistă. Este, deci, necesară acum o primenire a conştiinţei lor, a ideilor morale, religia fiind o frînă morală în calea instinctelor şi a ignoranţei religioase.

Pentru ce se întîmplă acum împrejurul nostru, din punct de vedere moral, datorită tocmai lipsei unei conştiinţe morale şi religioase, şi unul din multele antidoturi a acestor stări de lucruri este predarea religiei de la grădiniţă pînă la facultate, argument pentru aceasta avînd sutele de ani în care s-a predat

religia în şcoala românească, ca religie dominantă, nu şcoli confesionale pentru că nu sîntem minoritate".

Conferinţa Naţională a Preoţilor. *Comunicat.*

În zilele de 15—16 mai 1990 s-au desfăşurat la Institutul Teologic Universitar din Bucureşti lucrările celei de-a doua Conferinţe Naţionale a Preoţilor din Biserica Ortodoxă Română. Au luat parte aproximattiv 500 preoţi, delegaţi ai protoieriilor din toată ţara.

Din partea Sfîntului Sinod au participat Prea Fericitul Părinte Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, şi alţi ierarhi, precum şi domnul Prof. Nicolae Stoicescu, ministrul Cultelor.

Temele tratate au fost:

1. Dezbaterea şi definitivarea proiectului de statut.
2. Problema bisericilor revendicate de greco-catolici.
3. Alte probleme ridicate de participanţi.

În legătură cu prima problemă au fost votate următoarele principii care stau la baza proiectului de statut care va fi avansat spre studiere şi amendare Sfîntului Sinod şi protoieriilor:

1. Conferinţa Naţională a Preoţilor din Biserica Ortodoxă Română este unicul forum reprezentativ, în interiorul Bisericii Ortodoxe Române, al clerului de mir, al clerului monahal şi al clerului din învăţămîntul teologic.

2. Conferinţa Naţională este forma statutar organizată de consfătuire a preoţimii din Biserica Ortodoxă cu Sfîntul Sinod în scopul identificării şi al soluţionării calificate a problemelor bisericeşti.

3. Obiectul consfătuirii între reprezentanţii preoţimii reuniţi în Conferinţa Naţională şi Sfîntul Sinod îl formează toate problemele, de orice natură, care confruntă Biserica în general şi clerul în special.

4. Consfătuirea va fi permanentă. Ea se va realiza atît la chemarea Sfîntului Sinod, cît şi la solicitarea Conferinţei.

5. În contextul necesităţii consfătuirii permanente cu reprezentanţii preoţimii reuniţi în Conferinţa Naţională, Sfîntul Sinod este organul dicizional suprem în Biserică.

Competenţele Conferinţei Naţionale sînt în consecinţă următoarele:

a. Pe linie deliberativă Conferinţa nu emite legi, ci deziderate, pe care le susţine apoi pe lîngă Sfîntul Sinod spre a hotărî.

b. Pe linie executivă, Conferinţa apreciază, în consfătuire cu Sfîntul Sinod, modalităţile de aplicare a deciziilor — cu acrivie sau iconomie — în funcţie de situaţii.

c. Pe linie judecătorească, Conferinţa nu pronunţă sentinţe, ci caută să epuizeze toate modalităţile recuperatoare specifice (cf. Matei 18, 15—17).

În problema bisericilor revendicate de greco-catolici au fost votate următoarele principii şi direcţii de acţiune:

1. Ca locaş de cult biserica este proprietatea parohiei. În consecinţă, în caz de litigiu, problemele vor fi rezolvate numai de pe poziţia parohiei, în calitatea sa de persoană juridică.

2. Rezolvarea fiecărui caz va ţine seama de voinţa membrilor parohiei, în baza principiului proporţionalităţii.

3. Conferinţa consideră oportună alcătuirea unei comisii centrale, formate din ierarhii şi cîte un preot de fiecare eparhie, care, în colaborare cu o comisie de specialişti în dreptul civil şi canonic, să stabilească principiile generale în baza cărora se vor rezolva problemele.

4. Conferinţa consideră de asemenea ca oportună înfiinţarea unor comisii eparhiale formate din ierarhul locului şi cîte un preot din fiecare protoierie (...) preoţilor protoieriei, care să supravegheze aplicarea riguroasă a principiilor în cazurile în speţă.

5. Din comisia eparhială va face parte de drept preotul paroh şi membrii consiliului parohial ai parohiei în cauză.

La punctul al treilea s-a dezbătut o diversitate de probleme legate de sfera vieţii bisericeşti şi sociale, în contextul datoriei preoţimii de a contribui mai concret şi eficient la procesul de îmbunătăţire a vieţii bisericeşti, pe de o parte, şi de a se implica mai profund în realitatea socială.

S-a hotărît în final ca toate propunerile exprimate în Conferință și consemnate de secretariat să fie înaintate și susținute pe lîngă Sfîntul Sinod. (După „Vestitorul Ortodoxiei românești", nr. 9—10/1990, p. 9).

În articolul *„Considerații privind cea de-a doua Conferință Națională a Preoților din B.O.R."* (Vestitorul Ortodoxiei românești, nr. 9—10/1990, p. 9), Pr. Adrian Niculcea face unele precizări că „acest forum își propune să aibă un rol cunsultativ pentru Sfîntul Sinod, acesta din urmă fiind organul decizional suprem în Biserică" și „că intenția organizatorilor nu a fost să creeze un sindicat preoțesc, ori o asociație a clerului ca aceea din perioada interbelică". Prin urmare, „Conferința Națională a Preoților din B.O.R. nu este altceva decît forma organizată a unei consfătuiri permanente cu Sfîntul Sinod în orice problemă interesînd Biserica în general și clerul în special".

„Vestitorul Ortodoxiei românești", nr. 9—10/1990, p. 7, ne anunță înființarea *„Asociației studenților creștini ortodocși"*, din care fac parte studenți de la aproape toate facultățile din București și „care își propune promovarea spiritualității și trăirii autentice ortodoxe în mediul universitar".

În aritcolul *„Pentru o teologie critică și creatoare, pentru o Biserică vie și intens lucrătoare"*, publicat în „Vestitorul Ortodoxiei românești", nr. 9—10/1990, Pr. Prof. Dr. Ion Bria este de părere că „Teologia ortodoxă română actuală are pe agenda ei probleme urgente de importanță supremă. Dintre acestea să menționăm aici doar trei:

Înainte de orice, teologia trebuie să evalueze legămîntul Bisericii cu poporul său, pentru ca astfel să aprecieze în mod realist relațiile pe care le va avea în viitor cu autoritatea civilă și politică a Statului. În numele simfoniei tradiționale, Biserica Ortodoxă Română s-a angajat de-a lungul istoriei ei să coopereze cu diverse forme de Stat și regimuri politice. Care au fost criteriile acestei simfonii? Prin cine și unde s-au decis și se decid termenii simfoniei naționale dintre Biserică și popor, dintre Biserică și Stat?

În 1985, cînd s-a sărbătorit centenarul Patriarhiei Române s-a observat că „simfoniile Bisericii cu Statul n-au fost totdeauna în favoarea Bisericii, căreia i s-au impus de-a lungul vremii în mod unilateral servituți greu de suportat.

Pe de o parte, s-a văzut că deși Biserica era socotită a fi o instituție națională de prim ordin, ea devenise victimă a sistemului și ținta atacurilor regimurilor politice. O „simfonie dezechilibrată de la bun început, care nu mai era simfonie!"

Pe de altă parte, Biserica n-a cunoscut suficient caracterul corupt al sistemului totalitar. În fond, s-a cedat uneori prea mult spațiu răului, s-a absolutizat „Cezarul", chiar dincolo de așteptările lui, lăsînd să descrească mulțimea ca să crească despotul. „Cezarul" a ocupat tot teritoriul vital, impunînd un sistem ideologic fără variații și fără emoție. Dominația „cezarului" a fost deghizată sub vălul românismului pe care Biserica, intimidată, a fost nevoită să-l accepte. Dar cînd Dumnezeu nu mai rabdă idolatria puterii, El acționează energic, deșiră cerurile, irumpe în istorie, coboară pînă la iad ca să sugrume puterile răului. Poate că cea mai mare experiență a zilelor noastre este aceea că Dumnezeu, cînd intră în istorie, face pași uriași, răstoarnă lumea pe partea cealaltă, „Iordanul se întoarce înapoi", cu alte cuvinte istoria seculară este dublată de istoria sfîntă.

A doua problemă este legată de viața internă a Bisericii, calea ei proprie, conștiința că urmează sau nu lui Hristos. Ce s-a petrecut în „sînul Bisericii" timp de 40 de ani cît a durat robia aceasta babilonică a ei? În ce măsură starea actuală a Bisericii este determinată mai degrabă de factori interni decît de factori externi?

Teologia n-a putut fi, n-a fost lăsată de puterile răului instituționalizate să observe critic ceea ce se întîmpla în Biserică. Deci, teologia s-a dovedit deficientă, deoarece a fost permanent obligată să lase să planeze o confuzie de valori, de realități și de interpretări. De pildă, în sînul Bisericii au fost vehiculate sim-

boluri și insigne echivoce, care nu corespundeau cu realitatea și care adesea au dus la alienarea pastorală a credincioșilor. S-a spus că Biserica este un mister tocmai acolo unde trebuia să se arate că ea este o comunitate sociologică vulnerabilă din toate părțile. Istoria bisericească este plină de contradicții, de inegalități, niciodată scrisă definitiv! De altfel ca și istoria omenirii, pentru că și Biserica este alcătuită din oameni.

Ceea ce e mai dificil de acceptat, din punct de vedere spiritual, este că în Biserică nu s-a apelat, totdeauna în acest timp de încercări, la Sfinții ei; n-a recurs la acea rămășiță sfîntă, vistierie ascunsă pe care numai Dumnezeu o știe. În orice popor, Dumnezeu a strîns un pumn de sfinți, tare ca diamantul, pe care i-a pus deoparte. Datorită sfințeniei lor, Dumnezeu poate răscumpăra mulțimea coruptă. Unde se află această rezervă de sfinți, cine o știe, cum se sădește și cum se fructifică? Biserica este datoare să-i caute și să-i cheme să lucreze pentru înnoirea ei. Se grăbește, oare, Biserica să cumpere țarina în care e ascunsă comoara?

Nici teologia biblică, nici cea pastorală n-au mers pînă la capătul vocației lor. Cea biblică ne-a saturat cu parafraze ale textului Sfintei Scripturi, trecînd cu vederea esențialul Revelației divine. S-a scris atît de mult despre ierarhia bisericească de parcă toată Biblia s-ar reduce la această temă. Teologia pastorală n-a cunoscut direcțiile ei de bază. Toate calitățile vieții liturgice pentru spiritualitate au fost trecute cu vederea și s-a accentuat mai ales ritualismul formal și sterp. În Liturghie, celebrarea fastuoasă a sufocat drama crucii; comunitatea de credință, de nădejde și de iubire, parohia a devenit adunarea celor cu posibilități. Ce să aducă săracul la altar cînd e lipsit de pîine? Cum să vină la biserică cel ce nu e liber, cînd e robit? Iar dacă cei înfometați vin la biserică, ce se întîmplă cu ei? Pleacă încă mai înfometați, din rațiuni așa-zicînd „canonice" artificiale. Cuminecătura e rezervată adesea numai preoților.

A treia problemă urgentă ar fi configurația Bisericii în cadrul noii orînduiri care se instalează în țară. Mulți speră că noua conducere va convinge pe cetățenii patriei de sinceritatea convingerilor lor democratice și de capacitatea lor de a defini și de a conduce o politică nouă. O țară care nu are încredere în instituțiile ei, nu este guvernabilă.

Țara are nevoie acum, mai mult ca oricînd, de perspectivele și participarea Bisericii la înnoirea vieții. În acest scop, Biserica trebuie să ia aminte și să facă în așa fel încît să nu fie, nici să devină parte din problematica pe care țara o are de rezolvat azi. Adică, să analizeze bine și fără întîrziere în ce fel ea mai poate fi implicată în menținerea unei situații sociale și culturale pe care poporul a respins-o și o respinge sau în ce măsură ea poate face parte din societatea care se propune a se edifica. Potențialul uman și spiritual al Bisericii este imens; de aceea ea trebuie să mobilizeze fără întîrziere, prin toate mijloacele și energic pe toți credincioșii ei în realizarea unei ordini juste și demne, bazată pe sinceritate, adevăr deplin și toleranță reciprocă.

Știm că Biserica Ortodoxă Română a avut și trebuie să aibă o percepție profundă și o voință fermă de implicare a misiunii sale în istoria poporului. De aceea, în contribuția sa la „salvarea națională", ea trebuie să identifice bine ceea ce face Dumnezeu pentru poporul credincios, ceea ce face Biserica-instituție pentru acesta și ceea ce poate face fiecare credincios în parte. E timpul să se pornească acțiuni de edificare virtuală a neamului nostru cu elan și forță de convingere pe o nouă bază comună pentru toți, pentru ca astfel să se ajungă la o identitate morală și spirituală nouă, îmbogățită, înnobilată. Această bază nouă este însăși experiența recentă. Istoria nouă începe cu sacrificiul tinerilor, studenților, ostașilor, care au murit pentru libertate. Sacrificiul lor face acum parte din identitatea noastră nouă; noi sîntem obligați să ne compunem identitatea cu aceste elemente care au lăsat amprente pe spiritul nostru.

Simbolul cel mai mișcător al identității noi românești îl reprezintă micile altare care s-au ridicat pe străzile Capitalei și ale altor orașe, acolo unde trupul s-a făcut una cu pămîntul, acolo unde martirii ascultă pașii mari ai lui Dumnezeu. În drum spre împărăția Sa cerească, Dumnezeu S-a oprit în împărăția noastră pămîntească, ca să sădească viile viitorului, din care să strîngem vinul bucuriei".

În „Vestitorul Ortodoxiei româneşti", nr. 11/1990, prof. Al. Firescu publică articolul *„Biserica şi şcoala, focare îngemănate de educaţie creştină"*. Autorul arată că, în noile condiţii, „nevoia introducerii studiului Religiei în şcoli îşi impune tot mai mult iminenţa şi urgenţa înfăptuirii, oficializării trainice", că se „impune intrarea, pe uşa din faţă, a elementelor de învăţămînt religios absolut necesare pregătirii unor generaţii profunde, temeinice în harul şi lucrarea lor, care să ştie să dea existenţei, culturii şi creaţiei lor, ca reazim şi torţă, puterea Credinţei Ortodoxe, puterea cuvîntului lui Iisus". Amintindu-şi cu recunoştinţă de de toţi cei care, pe băncile şcolii, i-au îndrumat paşii în sfera cunoştinţelor religioase, autorul mărturiseşte că „orele de religie şi activităţile culturale adiacente lor ne-au înnobilat copilăria, ne-au hrănit abundent sufletele şi cugetele, au dat sens tinderilor noastre viitoare". Cu argumente de ordin logic, istoric şi moral-teologic, autorul demonstrează că există „nu numai premise dar şi temeiuri durabile, avanposturi înaintate, solide, care girează introducerea cunoştinţelor religioase în şcoli". „Introducerea predării cunoştinţelor de religie în şcoli şi facultăţi ni se pare a fi o premisă a garantării ascendenţei acestui proces vast de autohtonizare şi, în acelaşi timp, de racordare la marile valori spirituale mondiale.

Tinerii acestei ţări au înfăptuit Revoluţia românească din Decembrie, pentru a ieşi din claustrări, a scăpa de coşmaruri, a arunca toate cătuşele neputinţei de a cunoaşte, a creşte şi a ajunge. Şi, nu în cele din urmă, pentru a se păstra şi a fi Creştini. Una din tinderile sfinte ale năruirii de zăgazuri, împlinită jertfelnic, a fost întoarcerea la credinţa părinţilor, moşilor şi strămoşilor lor, primită prin naştere şi botez, pentru a slobozi cu adevărat lumina religiozităţii ortodoxe păstrată în cuiburile lor familiale, în cele mai ascunse unghere ale cugetului şi sufletului".

Autorul conchide că „Tinerii de azi şi de mîine au dreptul şi datoria să se adape, în şcolile lor şi în anii lor de ucenicie irepetabili, cu învăţăturile religiei creştine, necum scolastic, izolat şi discriminatoriu, ci în toate direcţiile ei de interferenţă şi înrîurire cu toate domeniile cunoaşterii, creaţiei şi inteligenţei umane, în strînsă şi indestructibilă legătură cu filozofia, istoria, literatura, artele şi ştiinţele, cu logica, psihologia şi moravurile popoarelor. Tinerii noştri trebuie să capete aceste învăţături fundamentale încă de pe băncile şcolii. Ale şcolii care să devină, astfel, ca şi templul în care Iisus a arătat, încă de la vîrsta de 12 ani, învăţătura Lui divină care a stăpînit şi va stăpîni în continuare necuprinsul, săpată ca în bronz în sufletele oamenilor, cu trăsături nemuritoare".

În articolul *„Din nou împreună"*, publicat în „Cuvînt şi suflet". Foaie bilunară de credinţă şi cultură, ce apare la Iaşi, nr. 4/1990, p. 4, Protos Ioanichie Bălan îşi exprimă marea bucurie a întîlnirii românilor de dincolo şi de dincoace de Prut: „N-am crezut că voi trăi vreodată un asemenea moment. E o zi de sărbătoare pentru întreaga suflare românească. Este o zi de împreună rugăciune a Moldovei lui Ştefan cel Mare şi Sfînt. Rugăciunea Putnei este ca o cunună de bucurie pentru toată Moldova. Iar candela care niciodată nu s-a stins în inimile noastre se arată a fi ca şi stîlpul de foc al lui Moise în pustie.

Fraţilor, pîinea cu care ne-aţi primit şi vinul cu care ne-am împărtăşit, trăind aceeaşi bucurie a revederii după atîtea decenii este o Liturghie a neamului românesc. Ea ne-a fost dată prin răbdarea lui Iov pe care noi îl sărbătorim astăzi şi prin biruinţa Sfîntului Gheorghe pe care-l sărbătoriţi voi.

Nu am cuvinte de a aduce mulţumire lui Dumnezeu pentru toate cîte ne-a dat să trăim şi să înţelegem astăzi. Iată că lacrimile, cum spun Sfinţii Părinţi, sînt izvorul bucuriei pe care Dumnezeu o dă celui credincios. Hristos a înviat!"

Ziarul ieşan *„Cuvînt şi suflet"*. Foaie bilunară de credinţă şi cultură, nr. 3/1990, publică pe prima coloană *„Liviu Rebreanu inedit. Semnul Crucii"*, care a stîrnit o mare nedumerire nu numai în rîndul teologilor, ci şi în cel al cercetătorilor. Astfel Niculae Gheran în articolul *„Crede şi nu cerceta"*, publicat în „Cuget românesc", nr. 3/1990, p. 5, mărturiseşte: „caseta de pe ultima pagină a revistei „Cuvînt şi suflet", care ne prezintă comitetul redacţional, în frunte cu episcopul vicar Pimen Suceveanul, ne-a obligat să privim cu luare aminte cele

publicate pînă în prezent, mai ales în privinţa acurateţei informaţiei documentare". Cunoscutul editor al operelor lui Rebreanu mărturiseşte că a rămas surprins de „tonalitatea paginilor „inedite" din Cuvînt şi suflet, redactate *dinlăuntrul* şi nu din afara bisericii ortodoxe. Or, după cum se ştie, Rebreanu a fost „unit". Niculae Gheran afirmă că, „de altfel, nici din punct de vedere stilistic articolul atribuit lui Rebreanu nu poartă pecetea celui care s-a impus tocmai prin simplitatea frazei, prin excelenţă antilirică. Studiul vocabularului şi, îndeosebi, modalitatea de subliniere a unor idei din cuprinsul articolului — proprie, mai curînd, unui cadru didactic sau predicator — ne determină, la rîndul lor, să excludem „noul" articol din orice sumar de creaţie rebreniană.

Şi mai curios este fapul că descoperitorul paginilor inedite nu găseşte de cuviinţă să precizeze unde se află manuscrisul, sau, în cazul unei dactilograme, care sînt motivele ce-l determină să atribuie romancierului paginile în cauză. Oricum, nu este tîrziu să o facă, dictonul „crede şi nu cerceta" fiind certat cu rigorile bibliografiei, istoriei tiparului de pretutindeni".

În sfîrşit, nr. 4/1990 al revistei „Cuvînt şi suflet" face „cuvenita rectificare, cu scuzele de rigoare": „În numărul trecut al revistei am publicat articolul „SEMNUL CRUCII" atribuit dintr-o eroare tehnică lui Liviu Rebreanu. De fapt, materialul aparţine I. P. S. Antonie Plămădeală, Mitropolitul Ardealului, sub a cărui semnătură trebuia să apară". Şi — amintim comitetului redacţional — sub a cărui semnătură a apărut în volumul *„Tradiţie şi libertate în spiritualitatea ortodoxă"*, Sibiu, 1983, § 8, Semnul Crucii, p. 101—104.

Noul episcop al Bisericii evanghelice C.A. din România. În data de 24 iunie a.c. a avut loc înscăunarea noului Episcop al Bisericii Evanghelice C.A. din România, Dr. Dr. Christoph Michael Klein. El este succesorul episcopului Albert Klein, decedat în luna februarie a.c. A desfăşurat o bogată activitate în calitate de preot, apoi profesor la Institutul teologic protestant din Sibiu, între anii 1978—1986 fiind decan al acestei instituţii de învăţămînt teologic. În anul 1982 a fost ales episcop vicar. Este o bucurie pentru noi că în această demnitate a fost introdus unul dintre promotorii de seamă ai relaţiilor ecumenice dintre cultele din ţara noastră şi un apropiat colaborator al Institutului Teologic Universitar din Sibiu. Domnia sa a ţinut să sublinieze bunele relaţii dintre Biserica evanghelică C.A. şi Biserica Ortodoxă, afirmînd că „biserica noastră (evanghelică n.n.) va dăinui peste timp, pentru că pămîntul Transilvaniei este un pămînt al toleranţei, unic în Europa. Acum cînd noi ne-am micşorat numeric, cred că avem nevoie de sprijinul Bisericii ortodoxe, cum de altfel ni l-a şi promis Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Antonie al Ardealului, în numele său, precum şi al Prea Fericitului Părinte Patriarh Teoctist". (După Tribuna, nr. 147/1990).

Diacon *Pavel Cherescu*

Din actualitatea panortodoxă

ACTUL DE CANONIZARE AL SFINȚILOR IOV ȘI TIHON, PATRIARHI AI MOSCOVEI ȘI ÎNTREGII RUSII (9 OCTOMBRIE 1989)

În numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh.

În această zi solemnă cînd întreaga pleromă a Bisericii întregii Rusii prăznuiește jubileul aniversării a 400 de ani de la înființarea în ea a instituției patriarhatului, noi, membrii Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Ruse, plini de bucurie duhovnicească am cercetat viețile, faptele, ostenelile și slujirea Bisericii a întîistătătorilor noștri în treapta patriarhală, preasmeritul Iov și de-Dumnezeu-iubitorul Tihon, patriarhi ai întregii Rusii, și hotărîm cu venerație și iubire: Plăcut-a Duhului Sfînt și nouă să fie adăugați cetei Sfinților preamăriți de întreaga Biserică Ortodoxă Rusă:

1. Prea Sfințitul Patriarh *Iov* al Moscovei și întregii Rusii (1589—1605) pentru virtuțile arătate după cum urmează:

— dreptatea vieții lui personale în împlinirea poruncilor Sfintelor Evanghelii;

— rîvna față de mărturisirea ortodoxă a credinței în Domnul și Dumnezeul nostru Iisus Hristos;

— preocuparea pentru bunăstarea Bisericii ruse și pentru luminarea creștină a popoarelor Siberiei;

— dragostea în uitare de sine pentru turmă și sfințirea apărării patriei prin muncă în rugăciune și binecuvîntare;

— lucrarea de minuni și tămăduirea creștinilor în suferinți care au loc la moaștele sale și prin rugăciunile și mijlocirile lui înaintea lui Dumnezeu.

Prea Sfințitul Patriarh *Tihon* al Moscovei și întregii Rusii (1917—1925) datorită următoarele sale osteneli:

— curăția vieții cu care a dat o pildă de urmare a lui Hristos și de predare de sine voii lui Dumnezeu;

— slujirea Bisericii și poporului prelungită în jertfire de sine pe care o arată cuvintele sale: „Piară numele meu din istorie dacă aceasta ar fi spre folosul Bisericii!“

— susținerea curajoasă a credinței în care Sf. Tihon a arătat sfințenie adevărată și întărirea sufletului creștinesc în fața primejdiilor lui de moarte;

— propovăduirea arhierească pe care a opus-o schismaticilor suferind profanare și necinstire de la ei. Biserica Rusă care păstrează intactă sfînta Ortodoxie, era identificată cu numele patriarhului și el a păstrat unitatea Bisericii pe care o prezida;

— lucrarea misionară, în care lucrurile și ostenelile apostolice ale ierarhului s-au descoperit ele însele.

2. Rămășițele pămîntești ale Sf. Iov care odihnesc în Catedrala Adormirii din Kremlinul Moscovei și cele ale Sf. Tihon din mica catedrală a Icoanei de pe Don a Maicii lui Dumnezeu, să fie considerate sfinte moaște și să li se acorde cinstirea bisericească cuvenită.

3. Pomenirea Prea Sfințiilor lor Patriarhii cu slujbe de cinstire bisericească este rînduită în următoarele zile după calendarul iulian (neîndreptat, stil vechi):

---

* Traducere după "The Journal of the Moscow Patriarchate nr. 2/1990 p. 6—7; detalii despre Sinodul local al Bisericii Ortodoxe Ruse din octombrie 1989, consacrat aniversării a 400 de ani de la înființarea Patriarhiei Moscovei în „Mitropolia Ardealului“ nr. 1/1990.

Pentru Sf. Iov: 19 iunie, ziua adormirii sale în Domnul, şi 5 aprilie, praznicul aducerii Sfintelor sale moaşte în catedrala Adormirii din Kremlinul Moscovei.

Praznicul Sf. Tihon să fie serbat în ziua adormirii sale în Domnul, iar data adormirii sale, ziua Bunei Vestiri (25 martie), să fie introdusă în minologhion.

Să fie rînduit praznicul înfiinţării Patriarhiei în Rusia în ziua de 26 ianuarie/8 februarie, ziua întronizării primului patriarh al Moscovei în Scaunul patriarhal.

4. Să fie zugrăvite, cinstite şi venerate sfintele icoane ale Prea Sfinţilor Patriarhi Iov şi Tihon ai Moscovei şi întregii Rusii, potrivit hotărîrii Sinodului VII Ecumenic.

5. Să fie publicate Vieţile Sfinţilor aprobate de Sinod spre zidirea şi povăţuirea în evlavie a fiilor Bisericii.

6. Fericita şi plină de har bucurie a canonizării noilor făcători-de-minuni ai Rusiei să fie vestită turmei întregii Rusii în numele Sfîntului Sinod.

7. Numele Prea Sfinţiilor lor, Patriarhii Iov şi Tihon ,ai Moscovei şi întregii Rusii, să fie comunicate întîistătătorilor Bisericilor locale frăţeşti spre a fi introduse şi în minologhioanele şi sinaxarele lor.

Cu rugăciunile şi mijlocirile noilor canonizaţi sfinţi ai întregii Rusii, Prea Milostivul Dumnezeu să dea şi întărească binecuvîntarea Sa asupra Bisericii noastre şi a tot celui ce cheamă numele acestor făcători-de-minuni cu credinţă şi cu dragoste şi să le dea ajutorul şi harul lui mîntuitor. Amin.

Pimen, patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii şi membrii Sfîntului Sinod

9 octombrie 1989, Mănăstirea Sf. Daniil, Moscova

MESAJUL SF. SINOD AL BISERICII ORTODOXE BULGARE PREŞEDINTELUI ADUNĂRII NAŢIONALE BULGARE

— 28 de propuneri contra oricăror ingerinţe ale statului, pentru o libertate şi prezenţa reală a Bisericii în societate.

Pentru prima dată după 45 de ani de autoritară dominaţie comunistă, în contextul transformărilor democratice aflate în curs în societatea bulgară şi în cadrul cărora ierarhia superioară ortodoxă bulgară a fost violent criticată atît din interior (recent, mai ales de Comitetul pentru apărarea drepturilor credincioşilor) cît şi din exterior (cercuri ale emigraţiei) pentru atitudinea de cedare şi subordonare totală autorităţilor, — membrii Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Bulgare au expus revenidicările Bisericii Ortodoxe într-un lung mesaj datat 18 decembrie 1989 şi adresat lui Stanko Todorov, preşedintele Adunării naţionale a Bulgariei, mesaj semnat de patriarhul Maxim şi cei 12 mitropoliţi din Sf. Sinod. Publicat în nr. 2 din „Ţerkoven Vestnik“ (Vestitorul Bisericesc), organul oficial al Patriarhiei Bulgare, documentul în 28 de puncte priveşte problema libertăţilor religioase în contextul redactării noii constituţii anunţate la o masă rotundă între reprezentanţii puterii şi partidele de opoziţie democrată şi constituie un fel de platformă vizînd redefinirea relaţiilor între Biserică şi stat ca şi reafirmarea locului Bisericii în societatea bulgară în mutaţie, prin redarea mijloacelor juridice şi materiale necesare pentru îndeplinirea rolului ei tradiţional în societate. O copie a acestui text — tradus mai jos după versiunea din „Service Orthodoxe du Press“ nr. 147, avril, 1990, p. 508—511 — a fost înmînată noului şef al statului, Peter Mladenov, care a primit pe patriarhul Maxim însoţit de mitropoliţii Pimen de Nevrokop, Pankrati de Stara Zagora şi Kalinik de Vraţa, la 22 decembrie 1989. Cu ocazia acestei prime întîlniri oficiale la vîrf, preşedintele bulgar a asigurat pe înalţii ierarhi că revendicările lor vor fi luate în considerare de Adunarea naţională iar patriarhul şi-a exprimat sprijinul Bisericii faţă de programul de reforme politice şi sociale lansat de noii conducători ai ţării.

*

Domnule preşedinte,

Sfînta Ortodoxie este confesiunea tradiţională a poporului bulgar. Biserica Ortodoxă a Bulgariei este legată de istoria şi evoluţia ţării noastre. Este o Biserică a poporului, o Biserică democrată. De mai mult de 1 100 de ani Biserica noastră a învăţat şi format neîncetat şi cu rîvnă pe credincioşii ei, atît în interiorul cît şi în afara patriei, cu toată fidelitatea faţă de Sfînta Ortodoxie care reprezintă istoria Bisericii şi naţiunii de-a lungul veacurilor.

Biserica Ortodoxă Bulgară a adus o contribuţie excepţională la salvgardarea conştiinţei naţionale, creînd în interiorul fruntariilor noastre o bogată cultură spirituală. Ea a lăsat moştenire şi inspirat vieţii naţiunii noastre valori creştine stricte, morale şi spirituale. În anii lungi ai aservirii (sub jugul otoman — n.tr.) ea a ajutat la păstrarea limbii materne, a moralei şi tradiţiilor religioase, elemente prestigioase şi preţioase ale culturii bulgare.

Pentru motive îndreptăţite Biserica noastră este numită Biserică a poporului. Ca şi ieri, ea rămîne şi astăzi şi va rămîne şi mîine în mod neschimbat o Biserică populară legată de spiritualitatea poporului lucrînd în unitate şi frăţie după calea drept aleasă pentru bunăstarea naţiunii şi înălţarea ei spirituală.

Biserica noastră a trăit şi va continua să trăiască pe firul izbînzilor şi încercărilor patriei-mamă. De aceea, ea a primit cu deplină aprobare eforturile depuse la scară naţională în procesul de înnoire a organizării ţării care urmăreşte să creeze un stat de înaltă civilizaţie, democratic şi în respectul legilor. Cu conştiinţă ea va continua prin toate mijloacele puterii ei să desăvîrşească unitatea naţiunii în vederea progresului cultural, material şi spiritual, şi a formării de oameni întreprinzători, loiali faţă de patria-mamă, hrăniţi cu virtuţile şi valorile creştine şi universale, învăţîndu-i să lucreze cu hărnicie oriunde datoria o cere de la ei.

Cu mare tristeţe, însă, trebuie să vă spunem vouă şi membrilor Adunării naţionale, că în timpul acestei perioade în care naţiunea noastră a suportat povara unei epuizări (istoviri) spirituale, morale şi materiale, Biserica Ortodoxă Bulgară n-a fost cruţată de regimul dirijismului administrativ instaurat în ţară. În pofida faptului că poporul credincios a lucrat pentru bunăstarea ţării făcînd dovadă de simţ civic şi punînd în aceasta toată inima lui de fiecare dată cînd datoria i-a cerut-o, el s-a găsit cu toate acestea confruntat cu numeroase obstacole în satisfacerea nevoilor lui religioase.

Astfel, de exemplu, la nivelul local au fost comise un mare număr de infracţiuni ale legii cultelor şi codului penal însoţite de ameninţări, ca faptul de a exercita presiuni asupra credincioşilor pentru a-i împiedica să meargă la Biserică şi mai ales să săvîrşească botezele, cununiile şi înmormîntările, ca şi pentru a interzice credincioşilor să se roage în cimitire la mormintele defuncţilor lor la soroacele rînduie (în ziua a noua, a patruzecea ca şi la pomenile anuale ale deceselor), după cum le prevăd canoanele şi regulile Bisericii, şi a împiedica pe oameni să prăznuiască sărbătorile şi pomenile rînduite de Biserică pentru toţi credincioşii.

S-au pus obstacole sub ameninţări restaurării şi întreţinerii edificiilor noastre de cult, mănăstirilor şi bisericilor printre care figurează monumente de mare valoare culturală dintre care un mare număr se găsesc într-o stare deplorabilă. E adevărat că unele clădiri au fost restaurate în condiţii extrem de dificile, la iniţiativa Sf. Sinod şi administraţiilor diocezane graţie fondurilor provenind de la Biserică şi de la stat transmise prin intermediul organismului sinodal special („Systro"). Dar pe teritoriul ţării noastre au rămas un număr impresionant de edificii de cult care necesită o restaurare urgentă. Pentru unele din ele am elaborat proiecte de finanţare şi concepţie. Cele mai necesare sînt fondurile ce trebuie alocate din bugetul Bisericii ca şi din bugetul statului, precum şi sprijinul în personal şi material din partea comunelor pentru a evita obstacolele pe care le întîlnim actualmente.

Domnule preşedinte,

Sîntem convinşi că noua constituţie şi noua legislaţie asupra cultelor, ce vor fi discutate şi adoptate de Adunarea naţională, vor cuprinde dispoziţii care să

garanteze deplina libertate religioasă şi de conştiinţă şi că, în aceste condiţii, statul nostru democratic, de drept şi civilizat, nu va mai permite de acum înainte astfel de acţiuni. Cum ştie fiecare, Sf. Sinod şi toţi cei ce-şi iubesc patria-mamă, conştienţi de responsabilităţile lor în faţa istoriei, se străduiesc sincer să contribuie, pe măsura mijloacelor lor, la îmbogăţirea poporului nostru prin valorile creştine spirituale şi morale universale şi la lucrarea pentru bunăstarea naţiunii, cu frăţie şi rîvnă.

Pentru a fi însă în măsură să-şi împlinească datoria ei religioasă şi patriotică pe plan spiritual şi moral şi să susţină eforturile guvernului, într-un domeniu atît de important ca cel al vieţii spirituale, în cadrul restructurării şi democratizării ţării, Biserica Ortodoxă Bulgară consideră ca indispensabile:

1. Să fie stabilite relaţii reglementare între Biserică şi stat astfel încît să nu mai poată avea loc nici un amestec din partea reprezentanţilor puterii de stat în afacerile Bisericii.

2. În vederea promovării principiului sobornicităţii democratice în Biserica Ortodoxă bulgară, în acord cu tradiţiile şi canoanele întregii Ortodoxii şi faţă de exigenţele vieţii, să fie convocat un Sinod al Bisericii şi poporului în toamna anului 1990.

3. Să fie complet restabilit, pe baza regulei monahale, statutul sfintei mănăstiri Rila, sanctuarul nostru, religios şi naţional, venerat atît de bulgari cît şi de străini, şi să-i fie restituite bunurile naţionalizate în 1961.

4. Să fie redate folosului lor bisericesc şi religios bisericile, mănăstirile şi edificiile aparţinătoare care au fost răpite şi transformate în muzee sau au fost folosite în mod impropriu de Institutul pentru monumentele istorice sau de alte organizaţii locale.

5. Să fie restituite icoanele şi obiectele de cult ilegal confiscate Bisericii, proprietara şi păstrătoarea lor perpetuă.

6. Pentru tot ce priveşte menţinerea şi restaurarea complexelor religioase şi arhitecturale, Institutul pentru monumentele istorice să nu aducă decît un ajutor metodologic.

7. Să fie redate folosului lor potrivit pămînturile bisericilor şi mînăstirilor care le-au fost luate şi să fie facilitată recuperarea titlurilor de proprietate corespunzătoare.

8. Să fie acordate autorizaţiile necesare zidirii de noi biserici şi paraclise în zonele de locuire recent amenajate în marile oraşe şi în celelalte oraşe şi sate acolo unde se simte nevoia, ca şi în cimitirele vechi sau noi.

9. Să fie prevăzute sume suficiente în bugetul statului pentru întreţinerea, restaurarea şi conservarea edificiilor de cult şi a altora aparţinînd Bisericii, proiectele, documentaţia şi controlul realizărilor efectuate de departamentul sinodal însărcinat cu proiectele de construcţii (Symproekt"), şi, numai atunci cînd este necesar, de alte organisme de stat specializate în construcţii la care se va face apel.

10. Să fie restabilită tipografia sinodală aparţinătoare Bisericii cu independenţa necesară în stabilirea propriului ei plan de editură, în obţinerea hîrtiei necesare şi asigurarea difuzării publicaţiilor ei, ca în Bisericile Ortodoxe română, sîrbă, greacă şi în celelalte Biserici Ortodoxe locale, şi cum a fost şi în Biserica ortodoxă bulgară în trecut.

11. Să poată fi înfiinţate şcoli legate de biserici pentru ca să poată oferi celor ce doresc posibilitatea de a primi o formaţie religioasă şi morală în spiritul Evangheliei; aceste şcoli vor funcţiona pe lîngă parohii duminica.

12. Să poată fi înfiinţate asociaţii creştine pentru tineret legate de parohii, în care să se poate organiza expuneri pe teme morale, religioase sau patriotice după dorinţă.

13. Să fie reeditată în 1992 Biblia cu un tiraj de 300 000 de exemplare pe hîrtie de calitate, pentru obţinerea căreia va fi solicitată Alianţa biblică universală, şi utilizînd matriţele existente care au servit la ediţia din 1982.

14. Să fie reinstalat la Sofia în localurile lui proprii seminarul teologic din Sofia mutat temporar (acum 40 de ani) la Cherpici unde, cum se ştie, condiţiile de viaţă şi contextul ecologic se dovedesc cu totul nepotrivite provocînd

tulburări serioase pentru sănătatea elevilor şi membrilor personalului didactic şi a cărui situare geografică izolată reprezintă un handicap pentru formarea şi procesul educativ ca şi pentru viaţa pensionarilor.

15. În vederea satisfacerii nevoilor reale de personal (cler, monahi, responsabili laici) ale Bisericii Ortodoxe bulgare, să fie restabilit procesul educativ în localurile seminarului din Plovdiv, proces întrerupt datorită raidurilor aeriene din timpul războiului.

16. Să fie publicate în număr suficient manuale, cărţi de teologie şi toate lucrările necesare instituţiilor de formare ale Bisericilor Ortodoxe bulgare: seminarii şi academia teologică.

17. Să fie restabilite instituţiile sociale şi caritative ale Bisericii Ortodoxe Bulgare actualmente închise: orfelinate, aziluri, etc.... ca să poată fi practicată concret caritatea creştină.

18. Clerul să poată vizita fără restricţii credincioşii spitalizaţi ca şi cei din aziluri, ca aceştia să se poată mărturisi şi primi Sf. Împărtăşanie.

19. Să fie înfiinţate case de vacanţă pentru copiii clerului şi membrii activi ai parohiei.

20. Pe lîngă publicaţia bilunară *„Ţerkoven Vestnik"* şi magazinul lunar *„Duhovna Kultura"* să fie publicate o revistă şi un ziar în fiecare dieceză pretutindeni unde le fac necesare nevoile religioase şi patriotice.

21. Clerul să nu poată fi judecat pentru infracţiunile canonice şi alte greşeli contra Bisericii decît în faţa unui tribunal bisericesc, cum o stipulează statutele Bisericii.

22. Mănăstirile patriarhale şi diocezane sînt întreţinute de un număr foarte redus de monahi şi monahii, în majoritatea lor oameni în vîrstă. Majoritatea lor sînt consideraţi ca salariaţi şi mănăstirile varsă pentru ei statului cotizaţii de asigurare socială. Să fie, deci, modificate dispoziţiile care stipulează că ei n-au drept la o pensie de retragere, dispoziţii neconforme cu legea şi care constituie o discriminare extrem de nedreaptă.

23. Angajaţii marilor parohii rurale să nu fie excluşi de la casa de pensii. Ei primesc un salar minim de 140 de leva fixat de stat şi consiliile parohiale varsă cotizaţiile de asigurare socială casei de pensii naţionale. Aceşti angajaţi nu sînt numeroşi, 20 pînă la 30 de persoane. Este extrem de nedrept ca aceşti angajaţi care fac un lucru foarte util neprimind decît salariul minim şi pentru care Biserica plăteşte cheltuielile de asigurare socială, să fie privaţi de dreptul la o pensie de retragere de vreme ce satisfac condiţiile cerute privind numărul de ani de lucru şi de vîrstă.

24. Clădirile mănăstirii Klisura să poată fi utilizate pentru activităţi ecumenice şi pacifiste, mănăstirea păstrîndu-şi statutul diocezan şi continuînd să fie pusă sub responsabilitatea mitropolitului de Vidin şi consiliului diocezan din Vidin.

25. Să fie proclamate oficial zile libere principalele sărbători creştine şi populare — Crăciunul şi Paştile — care au constituit, mai cu seamă în anii din robie (sub jugul otoman — n. tr.), meterezul naţiunii împotriva tentativelor de asimilare şi care, intim legate de spiritualitatea şi viaţa poporului ale cărui obiceiuri tradiţionale le-au marcat prin frumuseţea şi conţinutul lor, au fost întotdeauna un factor de unitate care au suscitat fervoarea şi au creat valorile morale.

26. Sărbătorile religioase ale Sfinţilor Iordan, Gheorghe, Trifon şi Lazăr, ca şi unele sărbători de toamnă şi iarnă cu caracter popular şi folcloric şi care, vreme de secole, au întreţinut în ţara noastră dragostea de familie, de pămînt şi popor şi de alte aspecte ale vieţii naţiunii şi care în zilele noastre sînt comemorate atît de Biserică cît şi de stat, să fie celebrate în comun spre a evita faptul ca ele să devină motiv de diviziuni şi disensiune.

27. Ritualurile civile introduse în perioada dirijismului birocratic pe o bază general obligatorie privind darea numelui şi funerariile civile, atunci cînd pierderea părţilor dragi răneşte profund sufletul şi antrenează o durere inconsolabilă, nu mai trebuie să aibă o valoare imperativă pentru credincioşi. Dacă creştinii le sînt supuşi prin constrîngere aceasta manifestă de fapt o lipsă de libertate religioasă şi de libertate de conştiinţă. Celebrarea căsătoriei, de asemenea, poate face

obiectul unei înregistrări administrative obligatorii dar nu şi a unui ritual civil impus credincioşilor. Pentru aceştia, căsătoria e un sacrament religios prin care se întemeiază şi consacră o nouă familie şi care reclamă norme spirituale şi etice a căror importanţă în viaţa comună de familie e excepţională.

28. Deciziile Sf. Sinod privind viaţa liturgică şi spirituală ca şi viaţa administrativă şi organizarea Bisericii Ortodoxe bulgare suspendate de regimul dirijismului administrativ birocratic să poată fi aplicate de Sf. Sinod şi să fie interzis pe viitor orice amestec din partea autorităţilor civile în viaţa internă a Bisericii.

Declarăm că Biserica Ortodoxă Bulgară, Biserica poporului bulgar, fidelă tradiţiilor ei religioase şi patriotice, va contribui, în aceste vremuri noi, în măsura mijloacelor proprii care, sperăm, vor fi garantate de viitoarea constituţie şi legislaţie a cultelor, la înălţarea spirituală a poporului nostru, pentru a se ajunge la întărirea unităţii naţionale pe calea înnoirii, la o muncă eficace în diferitele sectoare ale vieţii sociale, la instaurarea de relaţii umane sincere şi cordiale în familie şi societate.

Nutrim speranţa de a obţine posibilitatea de a juca, ca credincioşi şi cetăţeni, în societatea şi patria noastră înnoită un rol mereu mai important în viaţa socială care să satisfacă datoria noastră bisericească şi patriotică.

Cu respect: preşedintele Sf. Sinod Maxim, patriarhul Bulgariei, şi membrii Sf. Sinod: mitropoliţii Pimen de Nevrokop, Sofroni de Dorostol şi Cherven, Pankrati de Stara Zagora, Grigori de Lovech, Kalinik de Vraţa, Ioaniki de Silven, Arseni de Plovdiv, Dometian de Vidin, Kiril de Varna şi Preslav, Iosif de Akron, Simeon de Europa occidentală şi Ghelasi de New-York.

PATRIARHIA ECUMENICĂ RECUNOAŞTE AUTOCEFALIA ŞI RANGUL PATRIARHAL AL BISERICII GEORGIEI

Întemeiată în secolul IV mica Biserică autonomă a Georgiei de la poalele Caucazului, una din cele mai vechi Biserici şi state creştine, a cunoscut, ca şi cea armeană vecină, o istorie deosebit de agitată legată de poziţia ei geografică şi istorică: la mijloc între marile Imperii: bizantin şi persan, bizantin şi arab, otoman şi rus. Spre deosebire de Biserica armeană vecină, Biserica Georgiei a rămas fidelă întru totul Ortodoxiei, acceptînd Sinodul IV Ecumenic de la Chalcedon. După o lungă ocupaţie otomană (epocă în care a dat Bisericii ortodoxe române luminoasa figură spirituală şi cultural-artistică a mitropolitului Antim Ivireanul), Biserica autonomă a Georgiei, creatoare a unei culturi creştine de mare frumuseţe, originalitate şi rafinament, a suferit la începutul sec. XIX soarta ţării ei, Gruzia, încorporată Imperiului ţarist: şi-a pierdut autonomia devenind un simplu exarhat al Patriarhiei Moscovei. Profitînd de răsturnările legate de revoluţia din 1917 şi aspiraţiilor naţionale ale poporului gruzin, Biserica Georgiei şi-a proclamat într-un Sinod local autocefalia şi a ales un nou „catholicos", întîistătător. Acest act n-a fost recunoscut de Patriarhia Moscovei decît în 1943 în vreme ce Patriarhia ecumenică a continuat să considere Biserica Georgiei ca o simplă Biserică autonomă, pe locul 12 în diptice după Patriarhiile de Constantinopol, Alexandria, Antiohia, Ierusalim, Moscova, Belgrad, Bucureşti, Sofia şi arhiepiscopiile Ciprului şi Atenei.

În virtutea vechimii ei, Biserica Georgiei a revendicat însă pentru ea, sprijinită de Patriarhia Rusă, locul 6 în diptice, imediat după cel al Moscovei, ceea ce a generat o anumită „criză" în relaţiile inter-ortodoxe determinînd refuzul Patriarhiei ecumenice a Constantinopolului de a participa la festivităţile Sinodului local din iunie 1988 cu ocazia aniversării mileniului creştinării Rusiei. Problema Bisericii Georgiei reprezenta, deci, unul din punctele nevralgice şi sensibile de pe agenda panortodoxă unde, precum se ştie, problema modului proclamării autocefaliei şi autonomiei şi cea corelativă a dipticelor sau ordinii canonice a scaunelor întîistătătorilor Bisericilor locale ortodoxe, constituie principalul punct controversat şi obstacol în calea întrunirii Sfîntului şi Marelui Sinod Panortodox figurînd pe agenda viitoarei (ultimei?) reuniuni presinodale panortodoxe.

După lungi tratative, la 23 ianuarie 1990 Sf. Sinod al Patriarhiei Ecumenice a decis să recunoască autocefalia şi rangul patriarhal al Bisericii Georgiei, decizie care permite celor două Biserici să restabilească relaţii canonice normale. După cum arată comunicatul oficial publicat în buletinul de informaţii al Patriarhiei Ecumenice „Episkepsis" nr. 435, 15 mart. 1990, p. 2—6, la *3 martie 1990* o delegaţie a Bisericii Georgiei condusă de întîistătătorul ei, catolicosul Elias II, arhiepiscop de Metskheti şi Tbilisi, a fost primită în vizită oficială la Fanar de patriarhul ecumenic Dimitrios care în cursul aceleiaşi zile, în prezenţa Sf. Sinod al Marii Biserici a Constantinopolului, a semnat „tomos"-ul, sau actul oficial şi în care acordă autocefalia şi rangul patriarhal Bisericii Georgiei plasînd-o în diptice pe locul 9 după cel al Patriarhiei bulgare şi înaintea arhiepiscopiei Ciprului. Inconjuraţi de membri ai Sinoadelor lor, cei doi patriarhi au celebrat împreună într-o atmosferă solemnă şi de bucurie a doua zi, 4 martie 1990, Duminica Ortodoxiei, dumnezeiasca Liturghie în catedrala patriarhală Sf. Gheorghe din Fanar, în cursul căreia, după citirea Evangheliei, patriarhul ecumenic Dimitrios I a înminat oficial catolicosului-patriarh Elias I cele două pergamente pe care se aflau înscrise cele două documente privitoare la autocefalia Bisericii Georgiei şi, respectiv, ridicarea catolicosului Elias în treapta de patriarh. „Aceste acte ale Patriarhiei ecumenice, rodul unui examen serios, sînt de importanţă istorică, se precizează în comunicat. Actul autocefaliei dă garanţia canonică a independenţei administrative de care această Biserică se bucură de secole, iar actul ridicării ei la rang patriarhal răsplăteşte luptele ei pentru Ortodoxie". Dată fiind importanta lor semnificaţie eclezioiogică a acestor documente, în contextul dezbaterilor presinodale panortodoxe, redăm mai jos în traducere textul lor după versiunea din „Episképsis" nr. 435, 15 martie 1990, p. 7—10.

TOMOSUL PATRIARHAL ŞI SINODAL PRIVIND RECUNOAŞTEREA ŞI APROBAREA OFICIALĂ A AUTOCEFALIEI PREA SFINTEI BISERICI A GEORGIEI

În numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfîntului Duh.

„Ci ţinînd adevărul în iubire, să sporim întru toate pentru El, Care este Capul Hristos. Din Care tot trupul bine alcătuit şi bine încheiat prin toate legăturile care îi dau tărie, îşi săvîrşeşte creşterea potrivit lucrării amăsurate fiecăruia din mădulare şi se zideşte în iubire" (Efes. 4, 15—16), ne spune Pavel, Apostolul neamurilor. Dar dacă Biserica lui Dumnezeu pe pămînt constituie, şi e chemată (numită), o singură turmă şi un singur Trup al lui Hristos din pricina unităţii ei spirituale, aceasta nu a împiedicat-o să formeze în locuri şi ţări diferite, în cursul primelor veacuri dar şi în continuare, Biserici independente una de alta şi guvernate în ce priveşte afacerile lor interne prin ele însele de către proprii lor păstori, dascăli şi slujitori ai Evangheliei şi care constituie astfel în ansamblul lor Biserica una, sfîntă, sobornicească (universală) şi apostolică.

Acesta este cazul şi Sfintei Biserici Ortodoxe situate în pămîntul binecuvîntat al Caucazului şi cuprins astăzi între frontierele republicii Georgiei, care a avut din cele mai vechi timpuri un regim de autoguvernare liberă de orice amestec exterior şi s-a bucurat de o organizare bisericească corespunzătoare, şi care a adus şi continuă să aducă în afacerile Bisericii în general o mărturie bogată şi lăudabilă şi păstrează adevărul revelat şi învăţătura Bisericii noastre neatinsă şi nevătămată în integritatea ei. Această Biserică doreşte astăzi să se bucure şi ea de canonicitate în gestiunea afacerilor proprii şi să participe în comun cu toate sfintele Biserici ortodoxe la aceeaşi legătură a slujirii fraterne. Ea s-a adresat, deci, în mai multe rînduri preasifinţitului Scaun ecumenic, apostolic şi patriarhal şi i-a cerut să binecuvînteze şi aprobe oficial constituţia ei de autoguvernare ca în acest mod să poată face parte inseparabilă, ca mlădiţă a viţei divine, din grupul canonic al Bisericilor Ortodoxe locale continuînd astfel să contribuie la zidirea şi creşterea Trupului lui Hristos.

La acest recurs și această cerere vrednică de laudă, noi și Sfîntul Sinod care ne înconjoară am reacționat cu afectuoasă solicitudine făcînd uz de dreptul și datoria canonică aparținătoare preasfîntului nostru Scaun ecumenic: de a purta grijă de Sfintele Biserici ortodoxe aflate în nevoi și de a le conduce, luîndu-le de mînă, potrivit nevoilor vieții lor în timp, la o guvernare autocefală pe acele administrații bisericești care în contextul situației actuale a Ortodoxiei s-au învrednicit să pretindă această demnitate. Am hotărît, deci, noi, umila noastră persoană în comun cu Prea Sfinți și Prea Cinstiții mitropoliți care ne înconjoară, frați și împreună-slujitori în Duhul Sfînt, să acceptăm cu bunăvoință recursul făcut de sora noastră, sfînta Biserica ortodoxă a Georgiei, preasfintei Biserici a Constantinopolului, primul scaun în cinul bisericesc, și să acordăm binecuvîntarea, recunoașterea și aprobarea noastră oficială a autocefaliei și organizării independente a acestei Biserici, sub rezerva deciziei definitive a viitorului Sinod Ecumenic, singurul în măsură să asigure veșnic și fără prejudiciu pentru ansamblu, unitatea în credință și ordinea canonică eclezială a Bisericii noastre Ortodoxe.

Prin urmare, declarăm în Sinod și proclamăm în Duhul Sfînt, prea Sfînta Biserică a Georgiei ca trebuind să aparțină — și să fie considerată ca atare — grupului Bisericilor Ortodoxe autocefale surori și aceasta sub vechea ei constituție și organizare de autoguvernare, constituție de organizare atestată și de Balsamon care scrie: „... căci se spune că pe vremea preasfîntului patriarh Petru al Antiohiei, marele oraș al lui Dumnezeu, a avut loc o reglementare sinodală potrivit căreia Biserica Iviriei ar fi liberă și autocefală" (cf. Rallis — Potlis, Syntagma tôn hierôn kanonôn, *Atena, 1852, vol. II, p. 172). Așa stînd lucrurile, o asigurăm că sub numele de „sfînta Biserică autocefală a întregii Georgii" va fi cunoscută ca fiind sora noastră spirituală și-și va putea guverna și administra afacerile proprii în independență și autocefalie, potrivit rînduielii și drepturilor canonice în vigoare în celelalte Biserici Ortodoxe autocefale, avînd drept Cap pe Domnul Dumnezeul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, recunoscînd și cinstind ca pe cel dintîi în ordinea canonică și eclesială, Scaunul nostru ecumenic și necunoscînd ca autoritate administrativă eclesială supremă decît Sfîntul Sinod compus din ierarhii ortodocși canonici ai Georgiei, Sinod prezidat de arhiepiscopul în funcție de Metskheti și Tbilisi și catolicos al întregii Georgii.*

Ca unitatea spirituală și canonică cu preasfîntul nostru Scaun ecumenic, apostolic și patriarhal și cu toate celelalte Biserici ortodoxe autocefale să fie păstrată, arhiepiscopul în funcție de Metskheti și Tbilisi și catolicosul întregii Georgii are datoria de a anunța întîi-stătătorilor lor, potrivit ordinii canonice a Bisericii noastre Ortodoxe, alegerea și înălțarea lui pe tron prin scrisori irenice prezentînd în ele mărturisirea lui și asigurarea că el și sfînta Biserică Ortodoxă lui încredințată vor rămîne neclintiți fideli credinței și evlaviei ortodoxe ca și la tot ceea ce poruncesc sfintele canoane și rînduiala Sfintei Biserici. Pe lîngă aceasta, Patriarhul-catolicos al Georgiei va pomeni după ordinea canonică, în sfintele diptice, numele Patriarhului ecumenic în funcție ca și al celorlalți preasfinți Patriarhi și a preafericirilor lor întîistătători care prezidează sfintele Biserici Ortodoxe autocefale. În ce privește Sfîntul și Marele Mir, să fie respectată și aici ordinea bisericească stabilită, ca prin semne văzute și nevăzute să fie constituită, proclamată și asigurată pentru toți — cei ce se află în sînul Bisericii și pentru cei din afara ei — unitatea neîntreruptă a preasfintei noastre Biserici Ortodoxe.

Recomandăm, de asemenea, ca în chestiuni sau litigii de natură bisericească mai generală și care depășesc ca atare limitele jurisdicției Bisericilor autocefale particulare făcînd astfel necesar un examen și un vot general, Arhiepiscopul de Metskheti și Tbilisi și Catolicosul întregii Georgii să se adreseze preasfîntului nostru Scaun ecumenic și patriarhal prin care trece comuniunea cu orice scaun episcopal ortodox care rămîne credincios cuvîntului adevărului și să-i primească prin opinia sa care face autoritate și pe cea a celorlalte Biserici surori.

Toate acestea părîndu-ni-se bune și fiind hotărîte în plenul Sfîntului Sinod care ne înconjoară la data de 23 ianuarie 1990, le confirmăm prin prezentul Tomos patriarhal și sinodal ca să fie păstrat în timp; Tom ratificat și semnat în condica sfintei noastre Mari Biserici a lui Hristos și în același timp trimis în copie conformă Arhiepiscopului Elias de Metskheti și Tbilisi și Catolicos al întregii Georgii, iubitul nostru frate și împreună slujitor în Hristos, întîistătător al

Sfîntului Sinod al Sfintei Biserici Ortodoxe autocefale a întregii Georgii, împreună cu un anunț paralel al actelor bisericești astfel săvîrșite celorlalte Biserici ortodoxe autocefale surori, după rînduială, ca unitatea sfintei noastre Biserici să fie astfel păstrată și consolidată.

Fie ca Domnul și Dumnezeul nostru prin harul și mila Întîiului și Marelui Arhiereu, Hristos Dumnezeul nostru, cu mijlocirile Preacuratei sale Maice, de-Dumnezeu-Născătoare și pururea Fecioară Maria, ale slăvitului Prooroc și Înaintemergător Ioan Botezătorul, ale slăviților, lăudaților, de Dumnezeu-vestitorilor și purtătorilor-de-Duh, Apostoli, ale sfinților și slăviților Împărați cei întocmai-cu-Apostolii, Constantin și Elena, a preasfintei misionare celei întocmai-cu-Apostolii, Nina, și ale sfinților și de Dumnezeu-purtătorilor Părinților noștri să întărească pe vecie Biserica noastră Ortodoxă soră a Georgiei care a intrat în trupul ei și va fi de acum în numărul Bisericii celei una, sfîntă, universală și apostolică, și să-i dea sporire și creștere spre slava Prea Sfîntului Său Nume, folos evlavioșilor ei credincioși, spre marea bucurie a prea sfîntului nostru Scaun ecumenic, patriarhal și apostolic și a tuturor sfintelor Biserici ortodoxe autocefale surori.

În anul mîntuirii 1990, 23 ianuarie

† Dimitrios, patriarh al Constantinopolului și

membrii Sfîntului Sinod: mitropoliții Vartolomeu de Chalcedon, Ieronim de Rhodopolis, Gavriil de Kolonia, Evanghelis de Perghe, Calinic de Lystra, Constantin de Derka, Atanasie de Helenoupolis și Ioachim de Melitini.

ACT PATRIARHAL ȘI SINODAL CONFERIND DEMNITATEA PATRIARHALĂ ÎNTÎISTĂTĂTORULUI PREA SFINTEI BISERICI A GEORGIEI

Dat fiind că preasfîntului nostru Scaun ecumenic, patriarhal și apostolic i-a fost rezervat, printr-o rînduială bisericească datînd de mai multe secole, dreptul canonic de a veni în ajutor nevoilor Sfintelor Biserici ale lui Dumnezeu, de a tămădui și îndrepta tot ceea ce în ele are nevoie de purtare de grijă, și că prea sfînta Biserică Ortodoxă a Georgiei cuprinsă în numărul Bisericilor autocefale, fiind ea însăși independentă și autocefală și administrîndu-și afacerile după cum i se pare potrivit, umila noastră persoană și venerabilă și cinstiții mitropoliți care ne înconjoară am hotărît, după o deliberare comună să acordăm, conform „iconomiei" bisericești, aprobarea și recunoașterea frățească a preasfintei Biserici a Constantinopolului pentru ca preasfînta Biserică a Georgiei să fie cinstită cu demnitatea și cinstirea patriarhală. De acum înainte, întîi-stătătorul ei va purta, potrivit informațiilor pe care le găsim în vechile cronici și alte izvoare bisericești, titlul de: „Arhiepiscop de Metskheti și Tbilissi și Catholicos-Patriarh al întregii Georgii" și așa va fi pomenit în diptícile ortodoxe în cursul sfintelor slujbe.

Avem solida convingere că pentru această hotărîre a preasfintei noastre Biserici a lui Hristos avem acordul unanim al Prea Fericirilor lor, ceilalți Patriarhi și Întîistătători ai tuturor sfintelor Biserici Ortodoxe surori, și că, de acum înainte, toți vor consimți să recunoască demnitatea patriarhală Bisericii noastre surori a Georgiei. Ne exprimăm deci speranța că, vizînd zidirea unității sfintei noastre Biserici Ortodoxe, toate acestea vor fi de folos sporirii credinței și evlaviei în această Biserică soră care va cunoaște astfel o mare dezvoltare.

Aducînd cu bucurie această veste bună iubitei și cinstitei voastre Fericiri, venerabilei ierarhii care vă înconjoară, clerului evlavios și credinciosului ortodox al Patriarhiei Georgiei, îmbrățișăm pe Fericirea Voastră cu sărutare frățească și adresăm întregii turme a lui Hristos binecuvîntarea noastră de întîi Ierarh chemînd peste toți harul și nesfîrșita milostivire a lui Hristos, Dumnezeul nostru, întemeietorul Bisericii.

În anul mîntuirii 1990, 23 ianuarie

† Dimitrios, patriarhul Constantinopolului și

membrii Sfîntului Sinod

Precum se poate ușor observa, cele 2 acte oficiale ale Fanarului nu vorbesc de o simplă „recunoaștere" a autocefaliei, ceea ce ar reveni la o simplă ratificare a unei stiuații deja existente, ci precizează limpede că Biserica Constantinopolului „acordă" autocefalia Bisericii Georgiei. Ele marchează, deci, voința Patriarhiei ecumenice de a-și afirma clar rolul ei de primat la nivel interortodox ca și de a soluționa în sensul, viziunii ei canonice și ecleziologice dificultățile care barează încă calea spre viitorul Sinod Panortodox. Decizia Constantinopolului subliniază și insistă pe intangibilitatea poziției de primat al Patriarhiei ecumenice în sensul că numai ea singură poate oferi canonic accesul oricărei Biserici locale la autocefalie și autonomie. Cum se știe, această interpretare a primatului Scaunului ecumenic este contestată de alte Biserici locale, mai ales de Biserica Ortodoxă Rusă, care consideră că proclamarea autonomiei este în fiecare caz în parte exclusiv de competența Bisericii-mame a cărei acțiune misionară și membrii se află la baza noii Biserici, excluzînd ca pe o pretenție inadmisibilă, guasi-papală, această interpretare a primatului Constantinopolului (A se vedea în acest sens recenzia prof. C. Skurat la cartea mitrop. Maximos al Sardelor, *Patriarhia Ecumenică în Biserica Ortodoxă. Studiu istoric și canonic*, 1974, cu titlul: *Patriarhia Constantinopolului și problema diasporei* în „Jurnal of the Moscow Patriarchate" nr. 9/1989, p. 50—53 și nr. 10/1989, p. 42—47; și scurta punere la punct a protop. Gheorghios Tsetsis, reprezentant permanent al Patr. ec. la Consiliul Ecumenic al Bisericilor, în "One World" nr. 154, April, 1990, p. 22: „E corect că Biserica Ortodoxă constă din 15 Biserici locale autocefale și autonome în întregime independente în afacerile lor interne. Cu toate acestea ele formează toate împreună *Biserica Ortodoxă Una*, unită desigur în Hristos dar avînd și un *semn văzut* al acestei unități în funcția Patriarhului Ecumenic, „primul între egali" în episcopatul ortodox. Această realitate provine din însăși esența ecleziologiei ortodoxe. Altfel Bisericile Ortodoxe ar fi o „federație" de entități bisericești locale fragmentate. Practica conciliară actuală a Biserici Ortodoxe e cea mai bună dovadă a acestui „primat de slujire" exercitat de Patriarhia Ecumenică în interiorul Ortodoxiei ecumenice, mondiale").

În orice caz, decizia privind Biserica Georgiei constituie o reafirmare, salutară după unii periculoasă după alții, de către Patriarhia Ecumenică a drepturilor și prerogativelor ei într-un punct sensibil al ecleziologiei ortodoxe: caracterul și sensul primatului la nivelul Bisericii universale, deosebit de controversat și care figurează pe agenda viitoarei reuniuni presinodale panortodoxe, și ar putea marca o deblocare posibilă și de dorit a procesului conciliar panortodox.

SITUAȚIA BISERICEASCĂ ÎN UCRAINA OCCIDENTALĂ: PRIMA REUNIUNE A COMISIEI MIXTE QUADRIPARTITE ORTODOXO-GRECO-CATOLICĂ

Comisia quadripartită formată din reprezentanți ai Vaticanului, ai Bisericii catolice de rit oriental ucrainiene, ai Bisericii ortodoxe Ruse și ai Bisericii Ortodoxe ucrainiene, și însărcinată cu analizarea și soluționarea situației complexe din Ucraina occidentală s-a întrunit între 7—12 mai 1990 cu scopul de a întreprinde negocieri în vederea normalizării situației în această regiune unde de aproape un an se înregistrează o puternică tensiune între comunitățile ortodoxe și cele catolice de rit bizantin (greco-catolice, unite). În programul discuțiilor a figurat mai cu seamă delicata chestiune a atribuirii lăcașurilor de cult pe care le dispută cele două comunități.

După o scurtă reuniune plenară la Kiev, comisia s-a deplasat la Lvov pentru a se întîlni cu reprezentanți ai comunităților unite și ortodoxe ca și ai autorităților locale pentru că, potrivit legislației sovietice, atribuirea de lăcașuri de cult depinde de autoritățile regionale și municipale. Comisia a vizitat de asemenea localități din Ucraina pentru a se informa asupra realităților de pe teren. La 11 martie, episcopii catolici de rit oriental au celebrat în fața unei mulțimi de cca

30 000 de credincioşi o liturghie în biserica Schimbarea la Faţă din Lvov, în prezenţa delegaţilor ortodocşi ai comisiei.

La încheierea lucrărilor ei la 12 martie comisia a făcut public un plan în 3 faze privind atribuirea lăcaşurilor de cult. Într-o primă fază, acolo unde condiţiile o permit, în satele unde sînt două biserici, s-a propus o repartiţie echitabilă a edificiilor, unul uniţilor, celălalt ortodocşilor. În satele unde nu există decît o singură biserică ea va reveni comunităţii majoritare dar se va face totul pentru ca comunitatea minoritară să obţină şi ea un locaş de cult decent. În caz de contestaţie, parohienii sînt invitaţi să se exprime prin referendum în urma unui scrutin secret organizat sub controlul comisiei mixte. Repartizarea bisericilor în oraşe constituie un punct „foarte complex", recunoaşte comisia, în măsura în care apare dificil faptul de a putea opera un control eficace al identităţii persoanelor chemate să voteze. De aceea, comisia preconizează aplicarea de acorduri comune stabilite „pe baza unei estimări reale a prezenţei celor două comunităţi".

Prezentînd acest plan, comisia quadripartită a lansat un apel fiecărei comunităţi să „garanteze condiţii de pace şi calm şi să se reţină de la toate acţiunile care ar putea antrena agravarea situaţiei", şi le invită să nu organizeze manifestaţii însoţite de acte de intimidare sau cuvinte de dispreţ faţă de cealaltă parte. Adresînd o punere în gardă contra oricărei tentative de utilizare a situaţiei in scopul destabilizării politice în zonă, comisia ţine încă să sublinieze faptul că „organizaţiile nebisericeşti nu trebuie să se amestece în afacerile bisericeşti, la fel cum clerul şi laicii nu trebuie să intervină în dezbaterea politică".

Comisia mixtă e compusă din arhiepiscopii Myroslav Marusin, secretarul Congregaţiei Vaticanului pentru Bisericile orientale, Stephan Sulyk al diocezei ucrainiene din Philadelphia (U.S.A.), Volodimir Sterniuk de Lvov şi episcopul Sofrony Dymiterko de Ivano-Frankovsk, reprezentînd partea catolică; iar din partea ortodoxă de: mitropolitul Mefodi de Voronej reprezentînd Biserica ortodoxă Rusă şi arhiepiscopii Feodosi de Hmelnitski şi Lvov şi părintele Aleksandr Chvets, reprezentanţi ai Bisericii Ortodoxe ucrainiene aflate sub jurisdicţia canonică a Patriarhiei Moscovei. Comisia a fost instituită la întîlnirea dintre reprezentanţii Vaticanului şi Patriarhiei Moscovei desfăşurată în ianuarie 1990 la Moscova. Ea are drept obiect reglementarea paşnică a conflictelor care însoţesc de cîteva luni încoace recuperarea de către comunităţile unite ucrainiene a bisericilor şi bunurilor de care a fost spoliată în 1946.

Într-un comunicat publicat la Lvov la 17 martie şi difuzat de Secretariatul Bisericii greco-catolice ucrainiene de la Roma, şapte episcopi uniţi ucrainieni, printre care şi Mgr. Volodymir Sterniuk, arhiepiscop de Lvov, şi Mgr. Sofrony Dymterko, episcop de Ivano-Frankovsk, ambii membri ai comisiei mixte quadripartite însărcinate cu negocierile între uniţi şi ortodocşi în Ucraina occidentală, contestă însă lucrarea efectuată în cursul primei reuniuni a acestei comisii la Kiev şi Lvov între 7—12 martie. În comunicat se arată că Mgr. Volodymir Sterniuk a părăsit lucrările comisiei în semn de protest. Cîtă vreme Biserica unită nu este încă legalizată şi deplin reabilitată, nu poate exista nici un dialog între ortodocşi şi catolici privind repartizarea între ei a locaşurilor de cult, estimează cei şapte episcopi uniţi. Ei consideră, de asemenea, că mai întîi trebuie să li se redea înapoi toate bisericile care le-au fost confiscate în 1946 şi că aceasta ar fi o condiţie preliminară oricărei discuţii privind repartizarea locaşurilor de cult astăzi.

Reacţionînd la acest comunicat, purtătorul de cuvînt al Vaticanului însărcinat cu relaţiile cu presa, Joaquim Navarro, a declarat că Vaticanul e „foarte mulţumit" de rezultatele lucrării comisiei şi de planul de atribuire a locaşurilor de cult adoptat de ea. De asemenea şi Patriarhia Moscovei a dezminţit informaţiile potrivit cărora lucrarea comisiei mixte ar fi fost un eşec, estimînd că prima etapă a discuţiilor a ajuns la rezultatele scontate şi că acum este vorba de a se trece la realizarea concretă a primei faze a planului care a fost adoptat („Service Orthodoxe du Presse" nr. 147, avril 1990, p. 10—11).

În aceeaşi ordine de idei redăm mai jos rezoluţia finală, în problema uniată din Ucraina a Adunării extraordinare a episcopatului ortodox rus de la Moscova din 30—31 ianuarie, reuniune care a luat o serie de măsuri de reorganizare internă dînd, în primul rînd, o mai mare „autonomie" locală exarhatelor Ukrainei

și Bielorusiei (*nu* este vorba de o autonomie canonică deplină, ci doar de „o altă denumire a aceluiași exarhat“: de acum Bisericile Ucrainei și Bielorusiei vor avea propriul lor sinod permanent și-și vor alege ele însele episcopii, dar toate deciziile sinoadelor lor vor trebui ratificate de Sf. Sinod al Moscovei, întîistătătorii lor rămînînd membrii „ex officio“ ai acestuia). Dar iată textul *declarației Adunării extraordinare a episcopatului Bisericii Ortodoxe Ruse asupra „uniatismului“ și Ukrainei:*

„Sinodul episcopilor reafirmă faptul că uniatismul apărut în urmă cu 400 de ani ca un efort de unificare a Bisericii Ortodoxe cu Biserica catolică, a eșuat în scopul lui, provocînd în același timp o nouă diviziune. Avînd drept scop mai degrabă prozelitismul decît unirea, el a înstrăinat pe ortodocși de propria lor Biserică provocînd suferințe atît ortodocșilor cît și catolicilor de rit oriental.

„În epoca în care creștinii se străduiesc să împlinească porunca lui Hristos „ca toți să fie una“, constatăm că acest scop nu poate fi atins decît cu ajutorul unui dialog dus pe baza respectului reciproc și iubirii și nu pe calea uniatismului. Pentru ca un astfel de dialog să reușească, este necesară abținerea absolută și sinceră, atît pe plan teoretic cît și practic, de la metode care, deși vizează unitatea Bisericii, au fost compromisuri istorice, cum sînt uniatismul, prozelitismul, violența și abolirea drepturilor și libertăților individuale.

„În același timp, declarăm că catolicii de rit oriental (uniți), ca și toți credincioșii din țara noastră, trebuie să se poată bucura de drepturi egale, inclusiv dreptul de a-și mărturisi în mod liber credința lor în cadrul legalității“.

„Respingerea teologică a uniatismului nu înseamnă respingerea persoanelor sau lipsa de toleranță față de convingeri diferite. Credem, dimpotrivă, că catolicii de rit oriental pot și trebuie să contribuie pozitiv la dezvoltarea unor relații mai bune și la dialogul între ortodocși și catolici. Prin urmare, le adresăm un apel ca, luînd la cunoștință de responsabilitatea lor în contextul relațiilor prezente și viitoare între ortodocși și catolici să abandoneze neîntîrziat actele de violență și ocuparea bisericilor în care ortodocșii își celebrează cultul. Numai o colaborare într-un spirit de înțelegere reciprocă și pe baza unor acorduri negociate pentru a face față oricărei acțiuni ilegale poate oferi o bază care să permită rezolvarea problemelor existente.

„Sinodul episcopilor ia act de hotărîrile luate în cursul discuțiilor între reprezentanții Bisericii romano-catolice și Bisericii ortodoxe Ruse și însărcinează Sf. Sinod să numească membrii ortodocși ai Comisiei mixte însărcinate cu rezolvarea litigiilor între catolici și ortodocși în Ucraina Occidentală.

„Sinodul protestează pentru actele ilicite ale autorităților locale ale regiunilor Lvov, Ivano-Frankovsk și Ternopol, contra măsurilor reprezentanților regionali ai Consiliului pentru afaceri religioase luate pentru a aplica legea și adresează un apel urgent guvernelor Uniunii Sovietice și Republicii Sovietice a Ucrainei ca să contribuie la punerea capăt imediat a actelor de violență și dezbinare ale extremiștilor ucrainieni. Aceasta pentru ca problemele existente actualmente în raporturile între ortodocși și catolici de rit oriental să poată fi rezolvate pe baza legii și respectului reciproc al drepturilor și intereselor celor două părți fără nici o deosebire și în respectul acordurilor rezultate din discuțiile între Patriarhia Moscovei și Biserica romano-catolică“ („Episképsis“ nr. 5, mars, 1990, p. 6—7).

CREAREA SOCIETĂȚII BIBLICE A UNIUNII SOVIETICE

La inițiativa a diferite personalități sovietice culturale și religioase la Moscova a fost creată, în cadrul „Fondului sovietic pentru caritate și sănătate“, „*Societatea biblică a Uniunii Sovietice*“. „Obiectul principal al Societății constă în a oferi tuturor celor ce doresc posibilitatea de a citi Biblia în limba lor maternă, de a face ca achiziția ei să fie la un preț rezonabil și chiar de a putea fi în anumite cazuri primită gratuită“. Societatea biblică moscovită care funcționează pe principiile cooperării și inițiativei ecumenice își propune să traducă și publice Bi-

blia în limbile popoarelor U.R.S.S. Asociația se va ocupa și de cercetarea științifică a textului biblic și de activități de binefacere.

La prima reuniune a Societății ținută în luna ianuarie în localurile Bibliotecii facultății de literaturi străine din Moscova, fondatorii societății au purces la alegerea consiliului de conducere care adună reprezentanți ai diferitelor comunități creștine din U.R.S.S.: ortodocși, catolici, protestanți, printre care și păr. Aleksandr Men, preot ortodox foarte activ în mediile intelectuale moscovite. Un laic ortodox, Serghei Averințev, membru al Academiei de științe, istoric literar și deputat, a fost ales președinte al Societății biblice, vicepreședinte fiind Alexei Bîcikov, secretar general al Consiliului creștinilor evanghelici baptiști. In cursul acestei reuniuni s-a subliniat că activitatea Societății biblice constituie o încercare de a răspunde pe o scară largă cererilor populației avide de literatură religioasă și mai ales de textul Sf. Scripturi, de care a fost privată drastic și sistematic de decenii. Între ianuarie 1988 și septembrie 1989, 954 000 de Biblii și 1 540 000 de Nou Testamente au putut fi importate pe căi oficiale în U.R.S.S., în vreme ce din 1945—1987 doar 322 000 de Biblii și 425 000 de Nou Testamente au putut fi publicate de Patriarhia Moscovei și au cunoscut o difuzare restrînsă.

În paralel, la 20 februarie Sf. Sinod al Patriarhiei ruse a decis să creeze o comisie biblică sinodală prezidată de mitrop. Alexei de Leningrad. Comisia e însărcinată să reia și continue lucrarea de revizuire a traducerii ruse a Bibliei întreprinse între 1915—1919 sub egida Academiei teologice și universității din Petrograd și continuată azi de grupul de cercetări biblice al Academiei teologice din Leningrad. Comisia va urma să studieze și modalitățile care să permită pe viitor asigurarea unei mai largi difuzări a Bibliei în U.R.S.S.

Prima Societate biblică a Rusiei a fost înființată în 1814 și, cu participarea oficială a Bisericii Ortodoxe Ruse, a permis realizarea primei traduceri ruse a Bibliei grație concursului unor teologi și specialiști ortodocși printre care și cunoscutul mitropolit Filaret al Moscovei (1782—1867). Dizolvată în 1826 din rațiuni politice, Societatea și-a reluat activitățile din 1863 concentrîndu-și lucrările asupra editării și difuzării acestei traduceri a Bibliei, zisă Biblia sinodală, al cărei text e încă cel mai răspîndit astăzi. De atunci au mai văzut lumina zilei în Rusia ca și în emigrație alte cîteva tentative de noi traduceri, ultima fiind cea a unui preot ortodox din regiunea Kiev, păr. Leonid Lutchiovski al cărei text apare de la începutul acestui an în bilunarul „Literaturnaia utcieva" („Studii literare" („Service Orthodoxe du Presse", nr. 147, avril 1990, p. 9—10).

CANDIDAȚI CREȘTINI ALEȘI LA ALEGERILE LOCALE DIN U.R.S.S.

Mai mulți candidați ortodocși, clerici și laici, au fost aleși la alegerile locale derulate la 4 și 18 martie 1990 în Republicile Sovietice ale Rusiei, Bielorusiei și Ucrainei, ocupînd scaune de deputați în Sovietul republicilor sau în consiliile regionale și municipale cu scoruri cu atît mai remarcabile cu cît au fost confruntați cu dificultăți sensibile în campania electorală.

Observatorii moscoviți notează performanța candidaților creștini legați de mișcări neoficiale sau de opoziție democratică. Printre laicii cunoscuți pentru angajamentul lor în favoarea unei înnoiri a societății pe baza valorilor creștine care au fost aleși în Sovietul Republicii Ruse figurează mai cu seamă: *Viktor Aksiutciț*, director al revistei creștine independente „Vîbor" („Alegerea"), *Mihail Cernîcev*, membru al asociației „Renașterea creștină", sau *Evgheni Cerniavski*, membru al „Uniunii creștine democratice".

Dintre preoții ortodocși angajați în mișcarea de apărare a drepturilor credincioșilor și pentru libertatea conștiinței au fost aleși părinții: *Gleb Yakunin*, *Aleksandr Borisov*, *Vasile Fontcenko* la Moscova, sau *Viaceslav Polosin* în regiunea Kaluga, primul în Sovietul Republicii ruse, ceilalți în sovietele locale. *Mitropolitul Filaret al Minskului* a fost ales și el în Sovietul Republicii Bieloruse. Cunoscutul preot dizident încă din 1965 Gleb Yakunin a candidat pe lista grupului interregional condus de Boris Ielțin și Iuri Afanasiev și a obținut într-un district

suburban al Moscovei 47% din voturi învingînd pe singurul candidat de pe listă părintele Dimitri Kopalin, monah de la Zagorsk, şi pe care autorităţile l-au acceptat tocmai pentru a contracara candidatura părintelui Gleb Iakunin.

În mediile bine informate se subliniază că intrarea candidaţilor creştini în instanţele regionale sau municipale îmbracă o importanţă deosebită în măsura în care, conform legislaţiei în vigoare, atribuirea de lăcaşe de cult e de competenţa autorităţilor locale. Într-un viitor apropiat se estimează că prezenţa deputaţilor creştini va deschide perspective noi dezvoltării activităţilor pastorale, educative şi caritative ale comunităţilor religioase în U.R.S.S. care pînă în prezent, în pofida declaraţiilor la nivel înalt, se izbeau cel mai adesea de o atitudine ostilă declarată la nivel local („Service Orthodoxe du Presse", nr. 147, avril, 1990, p. 8).

MOARTEA PATRIARHULUI PIMEN AL MOSCOVEI. PROBLEMA ALEGERII NOULUI PATRIARH ORTODOX RUS

La 3 mai 1990 a încetat în urma unui atac de cord şi a unei îndelungate suferinţe patriarhul Moscovei şi al întregii Rusii Pimen Izvekov în vîrstă de 79 de ani. Născut la 23 iulie 1910, cu numele laic de Serghei Izvekov, viitorul patriarh a traversat în tinereţe, în condiţii niciodată perfect elucidate, marea persecuţie deschisă a Bisericii Ortodoxe Ruse care a durat între 1917—1940. Şi-a început ascensiunea ecleziastică la sfîrşitul războiului în perioada de relativă relaxare a persecuţiei religioase din ultimii ani ai domniei lui Stalin cînd, în schimbul colaborării cu regimul, Bisericii i s-a acordat o anumită libertate a cultului. In 1949 e numit egumen al Lavrei Peşterilor din Pskov, iar în 1954 al celebrei Lavre Troiţa Serghieva (Zagorsk). În 1957 devine episcop vicar de Odessa şi în acelaşi an, episcop de Dimitrov şi vicar al diocezei Moscova. În 1960 devine arhiepiscop şi cancelar al Sf. Sinod, iar în 1963 mitropolit de Krutiţki şi Kolomna.

Ales patriarh în 1971 după moartea patriarhului Alexei (1945—1970), patriarhul Pimen a păstorit şi condus Biserica Ortodoxă Rusă în perioada destul de dificilă a „stagnării" care a caracterizat epoca Brejnev. Personalitate controversată, lipsită de fermitate, curaj şi iniţiativă, raportată la predecesorii săi Sf. Tihon (1917—1925) şi Serghei (1925—1944), şi contestată atît în interior cît şi din exterior — să amintim aici numai celebra Scrisoare deschisă pe care i-a adresat-o în martie 1972 scriitorul dizident ortodox Aleksandr Soljeniţîn — s-a întîmplat ca patr. Pimen să fie cel care să prezideze în contextul nou creat de reformele politice iniţiate în 1987 de Mihail Gorbaciov, cele două Sinoade locale din iunie 1989 şi octombrie 1989 care au comemorat festiv 1 000 de ani de la creştinarea ruşilor kieveni şi, respectiv, 400 de ani de la ridicarea mitropoliei Moscovei la rang de patriarhat. Depăşit total de noile evenimente, atît prin experienţă şi formaţie cît şi datorită bolii de care suferea, în ultimii ani a condus mai mult de formă afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse, administrate de fapt de Sinodul permanent al celor 12 mitropoliţi şi de Administraţia patriarhală. A fost înmormîntat la 10 mai în prezenţa a numeroase delegaţii ecumenice în mănăstirea Troiţa Serghieva de la Zagorsk pe care o condusese între 1954—1957 înainte de a fi ales episcop şi al cărei stareţ de drept era în calitate de patriarh. Moartea patr. Pimen încheie, se pare, o epocă tragică care a durat şapte decenii din istoria Bisericii Ortodoxe „noaptea lungă şi grea" de care vorbea pe patul de moarte în 1925 primul patriarh rus ales după 200 de ani, Sf. Tihon Bellavin. În faţa noilor responsabili ai Bisericii ruse stau astăzi sarcinile uriaşe ale înnoirii şi depăşirii urmărilor morale ale totalitarismului sovietic şi a regenerării spirituale a Rusiei.

Sf. Sinod (comitetul executiv al episcopatului) format din cei 12 mitropoliţi prezidat de mitropolitul Filaret al Kievului, l-a ales ca locotenent pînă la întrunirea Sinodului local care să aleagă noul patriarh pe Filaret al Kievului ales prin vot secret 7 contra 5, din 6 nume propuse. Administrator ad interim al diocezei patriarhale a Moscovei, a fost ales mitropolitul Iuvenali de Krutiţki şi Kolomna. Soborul local care să aleagă noul patriarh a fost fixat pentru 6 iunie,

la mai puțin de 40 de zile de la moartea fostului patriarh, perioada de doliu oficial. Soborul cuprinde pe toți episcopii sufragani și vicari, plus clerici și laici (bărbați și femei) din cele peste 81 de Dioceze ale Bisericii Ortodoxe Ruse din U.R.S.S. și diaspora. Noul patriarh trebuie să fie deja episcop, să aibă cel puțin 40 de ani și să fie cetățean sovietic. Este foarte probabil că el va fi unul din cei 12 mitropoliți membri ai Sf. Sinod: Filaret al Kievului, Alexei de Leningrad, Filaret de Minsk, Iuvenali de Krutițki-Kolomna, Ghedeon de Novosibirsk, Serapion de Tula, Nikolai de Gorki, Pimen de Saratov, Antoni de Cernigov și Vladimir de Rostov, cancelar al Patriarhiei. După informațiile neoficiale, șansele cele mai mari le-ar avea mitropolitul Alexei de Leningrad (după „Ecumenical Press 11—15 May 1990, poziția 90—05.27).

Redăm în continuare în traducere, pentru conținutul lui extrem de revelator care arată cum judecă și ce așteaptă noua societate sovietică de la Biserica Ortodoxă, textul unui articol semnat de Aleksandr Neznîi și apărut în celebrul săptămînal moscovit „Moscow News" („Moskovskie Novosti") nr. 21, 3—10 iunie 1990, p. 4 sub titlul: „*Alegerea noului patriarh rus*".

„Ne-ar plăcea să sperăm că o întoarcere la trecut este cu neputință. Insă impresia este încă aceea că Biserica monolitică nu e prea sigură încotro se îndreaptă. Ceea ce numai ieri păreau temeliile imuabile ale statului totalitar, astăzi se prăbușesc. Societatea caută libertatea reală cu prețul unor amare greșeli și deziluzii și oamenii și-au scos de multă vreme gîtul din lațul ideologiei. In ce privește Biserica Ortodoxă Rusă, ea pare să fie suspendată la o răscruce. Va respinge cu dispreț îmbrățișarea partidului care în orice clipă se poate transforma în strînsoarea mortală a unei alte întemnițări ateiste? Va cîștiga ea independența autentică de care are nevoie pentru a-și îndeplini datoria față de popor?

„Acestea și multe alte întrebări s-au strîns acum într-una: cine va prezida asupra Bisericii Ortodoxe Ruse? Societatea a descoperit că Biserica ar vrea ca patriarhul ei să fie un om de morală veche, o minte clară, și de mare curaj călăuzit în slujirea lui de exemplul Patriarhului Tihon. În fine, el ar trebui ales de Sinodul local mai degrabă decît să-și ia în primire oficial ca rezultat al unor negocieri de culise cum s-a întîmplat de fiecare dată în timpul istoriei sovietice, în 1944 și 1971. Ori dacă cineva privește la activitățile Sf. Sinod de după moartea patriarhului Pimen, ele arată mai degrabă îngrijorător și tulburător.

„Sînt sigur că nici un cetățean, indiferent de ce el sau ea crede despre religie, n-ar vrea să vadă Biserica ca încă un punct fierbinte. Totuși nu putem decît recunoaște că Biserica Ortodoxă Rusă înfruntă o reală amenințare a unei sciziuni. Scindarea este deja un fapt în Ucraina. Sute de parohii ortodoxe s-au alăturat fie Bisericii ucrainiene independente, fie Bisericii greco-catolice. Fără a pune în chestiune dreptul inalienabil al creștinilor de a-și alege Biserica care le place, se poate spune că evoluțiile din Ucraina ar fi fost mai puțin dramatice dacă mitropolitul Filaret (Denisenko) al Kievului și Galiției n-ar fi fost atît de intransigent atîția ani. Sf. Sinod, însă, l-a ales pe el „locum tenens" (7 voturi pentru, contra 5 pentru mitropolitul Alexei de Leningrad). S-a întîmplat să aud pe mitropolitul Filaret spunînd, că n-au existat represiuni ale slujitorilor Bisericii și credincioșilor și că cei care au fost striviți fără milă de tăvălugul statului n-ar putea să dea vina problemelor pe credințele lor religioase. Rezultatele votului în Sf. Sinod sînt revelatorii, pentru că, prin tradiție, locțiitorul a preluat întotdeauna oficiul patriarhal. Mitropoliții Serghei (Stragordski), Alexei (Simanski) și Pimen (Izvekov) au fost toți locțiitori în diverse timpuri și au devenit toți patriarhi (primul în 1944 după ce fusese locțiitor între 1927—1944, al doilea între 1944—1945, iar ultimul 1971).

„Alegerea patriarhului ține, desigur, de Biserică. Dar noi toți, oameni ai Bisericii și cei depărtați de Biserică, ne dăm seama cît de dificilă și importantă este această sarcină. Ne dăm seama, de asemenea, că soluționarea ei cu succes cere timp. Ne dăm seama că interesele aparatului ecleziastic (el există și în Biserică și, în pofida separației fictive între Biserică și Stat, el este legat de aparatul de stat) și acele forțe care caută schimbări democratice în Biserică sînt extrem de diferite. De unde marea uimire la graba pe care Sf. Sinod o arată în convocarea Soborului local și scurtul timp alocat deliberărilor lui.

„6 iunie e o dată la mai puțin de 40 de zile de la moartea patriarhului Pimen, dar Sf. Sinod pare pregătit să renunțe la ceastă importantă tradiție creștină (doliul de 40 de zile — n.tr.). Părerea mea e că această grabă extremă demonstrează întregii societăți în termeni lipsiți de echivoc intenția inerentă tuturor organizațiilor conservatoare de a substitui alegerile cu un vot organizat dinainte.

„Sf. Sinod afirmă în declarația lui din 3 aprilie 1990 că idealurile legislației clericale au fost formate de Soborul local din 1917—1918. Intr-adevăr acel *Sobor a adoptat un număr de decizii de mare importanță pentru Biserică și întreaga societate. Dar ce împiedică aplicarea cel puțin a unora dintre ele astăzi? De exemplu, de a crește numărul laicilor în Soborul local (ei au fost jumătate din membrii Soborului din 1917); de a alege delegații la Sobor dintr-o listă cu mai mulți candidați; de a restaura autoritatea supremă a Bisericii care va include Sf. Sinod și Consiliul Suprem al Bisericii ai căror membri nu vor fi numai membri ai ierahiei ci și clerici de mir și laici, să se facă clar că statul nu trebuie să se amestece în afacerile Bisericii Ortodoxe Ruse.*

„Dar lucrul cel mai important e de a găsi candidați vrednici în Biserică și de a alege pe cel mai vrednic dintre ei patriarh.

„Poate fi făcut acest lucru într-o lună. Sigur că nu. Chiar și statutul existent și departe de a fi perfect al Bisericii Ortodoxe Ruse care ne precizează datoriile Patriarhului ca protector al Bisericii față de stat, chiar și acest statut spune că întîistătătorul Bisericii Ruse trebuie ales în termen de 6 luni. De ce să nu se cîntărească cu grijă argumentele pro și contra în favoarea fiecărui candidat propus Soborului împreună cu programul lui?

„Biserica și societatea sînt vital interesate într-o alegere liberă și democratică a Patriarhului".

Redacția

Teologia și poporul lui Dumnezeu

DECLERICALIZAREA TEOLOGIEI ȘI EDUCAȚIEI TEOLOGICE

de

păr. Alexander Schmemann

I

Prezenta comunicare pe care o redăm în traducere mai jos, susținută ca o „keynote adress" sub titlul *"The Orthodox Theological Curriculum"* în deschiderea celei de-a II-a Consultații Internaționale a școlilor de teologie ortodoxe organizate de „Syndésmos", Alianța mondială a organizațiilor tineretului ortodox, care și-a desfășurat lucrările între 12—19 ianuarie 1982 la Seminarul teologic ortodox „Sf. Vladimir", Crestwood, New York *(Second International Consultation of Orthodox Theological Schools,* „Syndesmos", Kuopio (Finlanda), 1985, p. 3—18) constituie, credem că nu greșim prea mult, — alături de excepțional de profunda interpretare teologică a Liturghiei cuprinsă în *L'Eucharistie: Sacrament du Royaume,* tr. par. C. Andronikoff, YMCA Press / O.E.I.L., Paris, 1985, vertiabilă culme și summă a gîndirii sale teologice" — adevăratul testament teologic al celui ce a fost *Alexander Schmemann* (1921—1938), unul din cei mai importanți teologi ai Ortodoxiei contemporane.

Născut în 1921 la Revel (Estonia) dintr-o familie de origine baltică pe linie paternă, Alexander Schmemann a părăsit împreună cu familia Estonia stabilindu-se la Paris încă din copilărie. După studii secundare la Paris urmează apoi — în timpul războiului — cursurile Institutului teologic ortodox al emigrației ruse „Saint Serge" — Institut care în acea perioadă grea avea doar cîțiva studenți dar o pleiadă de mari teologi în frunte cu păr. Serghei Bulgakov (1866—1944) — inițiind în paralel și studii de litere la Sorbona. Atașamentul față de Institutul „Saint Serge" și de legătura spirituală cu profesorii de aici, mai ales de V. Zenkovsky, A.V. Kartașiov, păr. Kiprian Kern, păr. Nikolai Arseniev și păr. Nikolai Afanasiev, l-au făcut ca în cele din urmă să prefere și aleagă teologia și preoția.

Sub influența acestor dascăli și a păr. Gh. Florovsky, aflat între 1947—1949 din nou la „Saint Serge", A. Schmemann și-a îndreptat inițial studiile în direcția istoriei Bisericii din perspectivă ecleziologică. Astfel, în 1948 redactează o importantă și încă actuală teză despre „Teocrația bizantină și Biserica Ortodoxă". Intenția sa era de a studia felul în care Biserica Ortodoxă a supraviețuit tuturor crizelor în pofida presiunilor și tentațiilor teocratice exercitate asupra ei de imperiu și provocării modelului alternativ al Bisericii Romei. Lecțiile sale de istoria Bisericii de la „Saint Serge" au fost strînse și publicate în cartea „Calea istorică a Ortodoxiei", 1956 *(The Historical Road of Orthodoxy,* 1966). Totodată, a conceput și proiectul unui vast studiu asupra conciliului unionist de la Ferrara-Florența pe care n-a reușit însă să-l ducă la bun sfîrșit (a publicat doar o ediție a tratatului despre Înviere a Sf. Marcu Eugenicul, mitropolitul Efesului, în 1951 în revista *Theologhia,* Atena).

Hirotonit preot în 1946 pe seama parohiei pariziene Clamart (unde între 1926—1948 a locuit Berdiaev), păr. Schmemann se orientează însă, din ce în ce mai hotărît spre teologia liturgică (doctorat în 1958 la „Saint Serge" cu păr. N. Afanasiev) pe care a reușit prin opera sa de o viață să o revoluționeze scoțînd-o din

îngustimea abordării ritualiste sau a celei dogmatic-scolastice a teologiei sacramentale a manualelor situînd-o acolo unde este locul ei de fapt şi de drept în Ortodoxie: în centrul unei ecleziologii sacramental-euharistice.

Alături de colegul său mai tînăr, Jean Meyendorff, între 1946—1951 participă intens aducînd mărturia nemijlocită şi profundă a prezenţei spirituale ortodoxe, la mişcarea de înnoire patristică, liturgică şi ecleziologică din catolicismul francez (la revista „Dieu vivant", inaugurarea Săptămînilor liturgice anuale de la „Saint Serge", etc.).

Dar chestiunea principală pe care şi-a pus-o noua generaţie de teologi ortodocşi din emigraţia rusă occidentală reprezentată de Schmemann şi Meyendorff, a fost cea a statutului ecleziologic al diasporalelor ortodoxe din Occident, căreia voiau să-i dea o soluţie definitivă, nu doar provizorie, în conformitate cu spiritul rînduielilor canonice ortodoxe, prin desprinderea ei de Bisericile mame şi organizarea ei ca o Biserică ortodoxă locală autonomă şi autocefală. Astfel, în 1951 păr .Schmemann pleacă, urmînd părintelui Gh. Florovsky care întemeiase acolo Institutul teologic ortodox „Sf. Vladimir", şi urmat la cîtiva ani şi de păr. J. Meyendorff, în America, unde erau condiţiile cele mai favorabile pentru punerea în aplicare a planului lor. Devine profesor de liturgică la „Sf. Vladimir", iar în 1962, de la retragerea păr. Florovsky, şi pînă la moartea sa în 13 decembrie 1983, devine şi decan al acestui Institut. Alături de păr. Meyendorff, păr. Schmemann a fost principalul arhitect al obţinerii în 1970 din partea Bisericii Ortodoxe Ruse a autocefaliei diasporalei ruse din America sub numele de Biserică ortodoxă a Americii, act nerecunoscut însă pînă astăzi de toate Bisericile Ortodoxe locale (în primul rînd de Patriarhia ecumenică). A fost observator ortodox la Conciliul II Vatican, membru al Comisiei „Credinţă şi Constituţie" a C.E.B., a ţinut cursuri la Universitatea Columbia, a participat la numeroase colocvii şi congrese, a ţinut numeroase cicluri de conferinţe la diferite institute, ani de zile a ţinut în ruseşte predica săptămînală pentru credincioşii ortodocşi din U.R.S.S. la „Radio Liberty", etc.

Printre cărţile sale cele mai cunoscute, pe drept cuvînt celebre şi traduse în mai multe limbi moderne de mare circulaţie (engleză, franceză, germană), menţionăm: *Sacraments and Orthodoxy*, 1965; *Introduction to Liturgical Theology*, 1966; *Pour la vie du monde*, 1969; *Le Grand Carème: ascèse et liturgie dans l'Eglise Orthodoxe*, 1974; *Of Water and the Spirit. A Liturgical Study of Baptism*, 1974 (tr. franc. 1987) şi capodopera sa postumă: *L'Euharistie; Sacrament du Royaume* 1985 (tr. eng. 1987). Alături de acestea, zeci de articole (cîteva consacrate şi exegezei mesajului spiritual al operei lui A. Soljeniţîn), dispersate în diferite reviste (o bibliografie completă a operei păr. A. Schmemann a apărut în numărul memorial pe care i l-a consacrat „St. Vladimir's Theological Quarterly, 28, 1984, nr. 1, p. 11—26), unele din ele adunate în cele două culegeri: *Liturgy and Life*, 1974 şi *Church, World, Mission. Reflections on Orthodoxy in the West*, 1979; cu claritate, incisivitate, ironie şi probitate intelectuală deosebită, autorul examinează în ele multiple probleme istorice, dogmatice şi spirituale care au condus la criza actuală a creştinismului: dramatică la occidentali, latentă şi din ce în ce mai evidentă şi la ortodocşi.

Criza actuală de structură, eclezial-comunitară (nu doar personal-individuală la care Schmemann nu se referă explicit) a creştinismului este, aşa cum arată păr. A. Schmemann, în esenţa şi originea ei, o criză euharistică. Ea este generată de ocultarea aproape completă în conştiinţa creştină şi ortodoxă a dimensiunii fundamental *ecleziale*, comunitare, leit-urgice a Euharistiei (dar şi a tuturor Tainelor şi Ierurgiilor în general) şi a dimensiunii fundamentale *euharistice* a eclesiologiei, datorită influenţelor nefaste, „pseudo-morfotice", exercitate şi în Ortodoxie de către raţionalismul dogmaticii scolastice, pe de o parte, şi de pietismul sentimentalist, pe de altă parte, ambele avînd ca numitor comun individualismul, adică ignorarea şi negarea dimensiunii comunitare a existenţei umane şi vieţii Bisericii.

Aşa arată şi comunicarea de mai sus, această evoluţie negativă extrem de periculoasă şi dizolvantă pe termen lung a sensului şi structurii Bisericii, antrenează o serie de alte efecte secundare printre care este şi „clericalizarea teologiei

şi educaţiei teologice". Efect şi rezultat şi ea al „schizofreniei" care otrăveşte actualmente viaţa Bisericii şi sapă structura de comuniune, clericismul îşi are cauza şi manifestarea vizibilă cea mai elocventă tot în percepţia deformată dedublată a esenţei Euharistiei ca act liturgic comunitar unitar şi eclezial. Schizofrenia euharistică, scindarea păgubitoare a poporului lui Dumnezeu în clerul activ şi poporul pasiv, a dus inevitabil şi la schizofrenia limbajelor în Biserică, unul al clerului şi altul al laicilor şi la o gravă criză a teologiei ca discurs eclezial comunitar.

Singura soluţie este, de aceea, *recentrarea euharistic-liturgică a întregii ecleziologii şi teologii,* care trebuie să devină urgent (în paralel cu înnoirea interioară personală, filocalică a fiecărui creştin ortodox în parte) — aceasta e esenţa mesajului întregii gîndiri teologice de o viaţă a păr. A. Schmemann — axa structurantă a reînnoirii eclezial-comunitare a vieţii Bisericii la nivelul comunităţilor de bază, a parohiilor, reorganizate în sensul lor eclesial originar şi ultim, acela de comunităţi liturgic-euharistice.

II

Inainte de a vă împărtăşi cîteva din reflecţiile care s-au acumulat în mintea mea, în inima mea, în conştiinţa mea, în viziunea mea, după 36 de ani de implicare nemijlocită şi neîntrerupere în educaţia teologică, trebuie să mărturisesc tuturor că astăzi, cînd sortez toate aceste idei, găsesc înăuntrul meu mai multe probleme, mai multe întrebări, mai multe îndoieli chiar decît aveam în acea zi însorită de octombrie a anului 1946 cînd mi-am susţinut prelegerea inaugurală la Institutul St. Serge din Paris.

Ar fi imposibil, desigur, să vă plimb prin toate aceste probleme aşa cum le văd eu, prin toate aceste îndoieli care s-au acumulat după 36 de ani de predare, administrare şi trăire a experienţei şi vieţii unei şcoli teologice. Sortînd tot acest material, am ajuns la concluzia că pot vorbi numai despre o singură problemă foarte generală, foarte fundamentală, legată de toate celelalte probleme. E chestiunea preliminară, problema preliminară pe care o ştim cu toţii: şi totuşi mi se pare uneori că nu reuşim să o privim faţă în faţă. Voi numi îndată această problemă — ca să nu vă ţin în suspans — pentru că în continuare voi încerca să definesc această chestiune fundamentală, această problemă fundamentală. In limbajul meu propriu o numesc, aşa zicînd, „clericalizarea teologiei şi educaţiei religioase". Şi voi încerca imediat să explic ce înseamnă aceasta şi de ce consider această clericalizare a şcolii teologice şi educaţiei teologice ca problema principală sau, mai degrabă, problema fundamentală atotcuprinzătoare a educaţiei teologice în Biserica noastră Ortodoxă astăzi. Aceasta e experienţa mea, nu numai gîndirea mea, şi este oarecum legată de toate celelalte probleme pentru că este de fapt sursa lor.

Ştim cu toţii, desigur, că educaţia teologică şi şcoala teologică în forma ei actuală în lumea creştină e un fenomen relativ recent în viaţa Bisericii. Dacă sînt corect, la Conciliul de la Trident, în miezul Contrareformei, Biserica romano-catolică a luat hotărîrea de a deschide şcoli speciale de instruire a unui cler capabil să apere Biserica şi să contrabalanseze otrava a ceea ce ei considerau a fi ereziile Reformei. Aceasta este originea istorică, a ceea ce numim astăzi în mod curent un seminar teologic.

In acelaşi timp, o adîncă transformare avea loc în acele catedrale medievale ale cunoaşterii teologice, universităţile. Ştim cu toţii că ideile medievale despre universitate în care teologia era încoronarea, cadrul atotcuprinzător, structura, întemeierea, ş.a.m.d. Aceasta s-a mai întîmplat şi în Renaştere şi imediat după ea (cronologia şi detaliile nu pot fi descrise aici).

In acelaşi timp, însă, atît în ţările catolice cît şi în cele protestante, a avut loc transformarea fundamentală care a făcut din teologie un departament, o ramură particulară a universităţii unită încă cu celelalte ramuri în mod administrativ dar nemaipretinzînd să fie un fel de întemeiere sau coroană a ei. Faptul este extrem de important.

Astfel, fie că avem un seminar teologic (şcoală teologică superioară a Bisericii) sau o facultate teologică (în cadrul unei universităţi de stat), şi în Bise-

rica Ortodoxă avem ambele tipuri de școli, ele sînt, în fapt, împreună (în pofida unor diferențe notabile), expresia aceleiași realități, a aceleiași schimbări care a avut loc, atunci cînd perioada medievală s-a prăbușit, odată cu Reforma, Contrareforma și războaiele religioase, cu începuturile secularizării progresive a culturii și, de aici, ale secularizării educației. Căci toate acestea au avut loc la începutul perioadei în care trăim încă în bună parte și care este caracterizată în mod exact de această secularizare a culturii înseși. Deși noi, creștinii, mai putem încă percepe această cultură ca una postcreștină, în mod sigur nu o mai putem numi creștină: și aceasta dă acestei transformări a educației teologice, a însuși conceptului de teologie, o semnificație foarte, foarte importantă.

Important este astfel că acest tip de școli teologice: seminarii, facultăți sau academii (numele nu e important aici) a fost adoptat, transformat, importat de Răsăritul Ortodox în epoca în care acesta ieșea dintr-o lungă și tragică perioadă de tăcere teologică, fiind adoptat desigur din rațiuni practice.

Și aici, iarăși, canalele pe care a avut loc acest transplant au fost diferite. Avem, de exemplu, pe de o parte, Rusia post-petrină, Rusia de după acea mare revoluție culturală, cînd Petru cel Mare a cerut un sistem, o rețea de școli acoperind practic întreaga educație a clerului de la nivelul primar pînă la cel al seminariilor și școlilor superioare numite academii. Avem, pe de altă parte, în țări ca Grecia, România și Iugoslavia, adoptarea celui de-al doilea model, adică, existența unor facultăți teologice în cadrul universităților de stat. Deși există diferențe notabile între structurile acestor două modele, în esență ele reprezintă același stadiu din istoria educației teologice, stadiu pe care-l numesc „clericalizarea teologiei și școlilor teologice". Căci lucrul esențial în această schimbare este înainte de toate faptul că educația teologică devine instuirea profesională a clericilor.

Sînt perfect conștient că în aceste școli teologice nu se pregătește numai clerul. Astfel, de exemplu, facultățile de teologie din Grecia pregătesc mai mulți profesori de religie pentru școli decît preoți. Dar aici iau termenul de „cler" în înțelesul lui larg care desemnează pe toți slujitorii desemnați și angajați continuu ai Bisericii: preoți, teologi profesioniști, sau profesori de religie. Este clar, însă, că teologia a ajuns să însemne o știință pentru cei ce fac parte din aparatul („aparatniki", ca să mă exprim astfel) Bisericii. Nu mai este o anumită structură din cultura cunoașterii, a educației în sine în Biserică; adică ceea ce însemnau teologia și studiile teologice în perioada medievală, iarăși cu diferențe considerabile în Răsărit și în Apus.

Încă o dată. Acest sistem a fost adoptat și de Răsăritul ortodox și foarte curînd în istorie el a fost luat ca și garantat, și adoptat ca și cum ar fi fost evident de la sine. Unul din cele mai uimitoare fapte e că această schimbare n-a fost nici măcar pusă în chestiune (în mod sigur în nici un caz n-a existat o critică sistematică). Au existat o mulțime de controverse doctrinare în aceste școli dar n-a trecut prin mintea Ortodoxiei răsăritene faptul de a evalua și critica acest sistem și de a pune întrebarea primă, întrebarea fundamentală dacă acest sistem de teologie înțeles în termeni de pregătire clericală ca o slujire profesională în Biserică, e adecvat conceptului ortodox de teologie, cu locul ei în Biserică, întemeierea ei ș.a.m.d.

Acest sistem există în fapt și astăzi. Sîntem obișnuiți cu el, așa că nu mai trebuie să-l explic. Aș spune chiar că, în școlile noastre de teologie, acest tip de „educație profesională" este nu numai asumat, ci chiar întărit prin tot felul de simbolisme externe. Înainte de a fi învățat alfabetul grec, studentul teolog poartă deja o reverendă sau o vestă specială și se simte foarte important și nu doar un simplu laic. Participă deja la un fel de separatism de ocultți profani, de membrii profani ai Bisericii, și, cu anii, acesta nu scade ci, dimpotrivă, se întărește în el. Acesta este, deci, sistemul în care trăim și lucrăm.

Departe de mine o condamnare sau denunțare în bloc a acestui sistem. Acest tip de școală a avut merite considerabile în istoria Bisericii. Dacă, așa cum scria păr. Florovsky într-o analiză crudă a situației școlilor teologice importate în Rusia secolului XVIII: „elevii se rugau slavonește, dar teologhisau latinește", totuși, „introducerea acestor școli a fost în multe privințe o evoluție pozitivă". O

școală e întotdeauna mai bună decît nici o școală. Și, în fapt, în ciuda identificării aproape totale cu un fel de structură clericală, teologia practicată în ele și-a atins multe scopuri foarte importante. În mod sigur ea nu poate fi prezentată ca ceva în întregime negativ.

Și, totuși, cred că astăzi problema adecvării trebuie să prevaleze asupra descrierii și să devină analiză și semn de întrebare. Astăzi există în mod sigur acea situație ca să se facă ceea ce nu s-a făcut atunci cînd Petru Movilă a latinizat școlile greco-slavone din Kiev, cînd toți absolvenții de la Wittenberg, Heidelberg, Edinburgh și eGneva veneau înapoi și erau imediat recunoscuți ca dascăli ai credinței Bisericii. Ceea ce nu s-a făcut lor trebuie făcut astăzi, pentru că de aceasta depinde mult mai mult decît Ortodoxia formală a doctrinelor ce trebuie predate. Viața Bisericii însăși depinde de aceasta. Și, de aceea, aș dori să analizez acum consecințele negative ale acestei clericalizări a educației teologice în Biserica Ortodoxă așa cum le văd eu. Aș vrea să accentuez că aș putea da și o listă de realizări pozitive, dar nu o fac pentru că mi se pare că problema azi nu e aceea de-a aduce laude unui lucru care, cu toate acestea, a avut o semnificație pozitivă, ci de-a înțelege pentru propria noastră integritate care sînt defectele, care sînt problemele, problemele reale, atunci cînd ceva merge rău.

Primul rezultat al acestei clericalizări a educației teologice poate fi descrisă ca excluderea laicității de la teologie. *De altfel în limba engleză însuși cuvîntul „laic" („layman" a ajuns să desemneze o persoană lipsită de cunoștințe într-un anumit domeniu). Astfel că n-am nici o problemă ca, fiind preot, să mă declar un „laic" (mai pe românește, „profan") total în geologie. În acest sens anglo-saxon un „laic" e cineva care nu are cunoștințe de creștinism și de aceea se exclude de la o participare activă la el. Excluderea laicității de la teologie este prima și cea mai importantă, și uimitoare aș spune, evoluție în istoria Bisericii.*

A doua este pierderea *prin urmare* a limbajului comun între teologie și laicitate, *adică apariția unei situații de* bilingvism *în Biserică (bilingvism nu în termeni lingvistici, ci de viziuni conceptuale, filosofice și teologice care nu mai au nimic în comun între ele).*

Iar cea de-a treia: o înstrăinare progresivă a teologiei de Biserică. *Acestea sînt, deci, rezultatele excluderii laicității de la teologie pe care trebuie să o analizăm acum ceva mai în detaliu.*

Important este că ce rezultă de aici e o Biserică profund divizată, cu două înțelegeri ale Bisericii incompatibile între ele. Și, odată cu aceasta, există două înțelegeri ale Ortodoxiei, cu două tipuri de referință, cu două problematici diferite. Ce-i drept, în adunările și consiliile noastre parohiale sau diecezane de aici din America cel puțin, găsim din cînd în cînd un limbaj comun, dar el a devenit comun numai atunci cînd teologii au adoptat limbajul celeilalte părți, niciodată invers. N-am auzit niciodată în toate aceste întîlniri vreo propunere bazată simplu pe Întrupare, pe învățătura celor două naturi ale lui Hristos sau pe oricare din acele dogme esențiale, *profund teologice, ale Bisericii. Numai atunci cînd ierarhia, „clericii" în toate formele lor, „renunță" pentru un timp, așa-zicînd, la limbajul propriu, unitatea devine posibilă.*

Consecința acestui fapt e că începi să ai îndoieli obiective asupra acelei celebre definiții a Patriarhilor răsăriteni, în răspunsul lor dat Romei în 1848 că, în Biserica Ortodoxă, „poporul e păstrătorul și păzitorul adevărului". Dar, aceasta a fost adevărat pentru poporul lui Dumnezeu într-o anume perioadă, dar în mod sigur el nu mai este astăzi, decît doar dacă punem această celebră formulă în paralel cu o alta, cu „credo quia absurdum", ceea ce nu cred că e o abordare ortodoxă în genere.

E de ajuns să părăsim, să abandonăm pentru un timp, acest frumos turn de fildeș, în care trăim și să mergem la o întîlnire reală, la un congres real, la o dezbatere reală, ca să vedem îndată că importantele chestiuni teologice și ecleziologice ale naturii puterii în Biserică, natura organizării și administrării Bisericii, sînt văzute într-o perspectivă cu totul și cu totul diferită cu care nu avem un teren comun.

Am vorbit de ecleziologie dar aș putea spune același lucru în sfere încă mai importante ca: antropologia, cosmologia, eshatologia; numiți-le, și veți afla nu

numai că laicii nu le cunosc, dar că le-au înlocuit cu altceva, ceva ce trebuie încă abia definit dar care în mod sigur există. „Există" poate fi un termen care induce în eroare, dar îl pot explica ca pe apariţia, ca pe dezvoltarea a ceea ce ar putea fi descris ca „Ortodoxie populară". „Ortodoxia populară" e un lucru pe care noi teologii îl admirăm din timp în timp cu condescendenţă. Folosim un limbaj special cu laicitatea. Limbajul teologiei a expirat şi folosim cu ei un limbaj diferit, limbajul pietăţii. Ajungem ca nişte părinţi care simt întotdeauna că, din raţiuni misterioase, trebuie să vorbească cu copiii cu un fel de „baby talk", un fel de limbaj al copiilor. Dar în intimitate — deşi sîntem cu toţii oameni drăguţi, politicoşi — nu punem mare preţ pe el şi ştim aceasta. Atunci ţipăm exagerat despre lipsa de educaţie şi cultură în Biserică. De fapt poporul nu e atît de lipsit de educaţie, dar nu în felul în care ar trebui poate să fie. Avem, astfel, pe de o parte, această Ortodoxie populară şi pe de altă parte Ortodoxia învăţată. Ele au puţine contacte între ele şi noi nu observăm aceasta pentru că sîntem obişnuiţi cu ea, pentru că gîndim că e aşa cum este. Sîntem adevăraţi gimnaşti care folosesc un limbaj la clasă, în şcoala de teologie, şi unul cu totul diferit cînd mergem în parohii.

Dacă parohienii vor să le vină un teolog (căci n-au nimic împotriva faptului de a-i asculta din cînd în cînd) şi veţi continua să faceţi cu ei teologie reală ei vor spune probabil: „Părinte, ce spuneţi de fapt?, Ce înseamnă toate acestea?"

Aceasta e o evoluţie foarte tipică pentru epoca noastră şi are o legătură directă cu faptul că tot mai multă lume resimte o mare sete şi foame nu de o Ortodoxie de duminică, de rutină, ci de un interes real şi total faţă de Ortodoxie ca ceva ce ar putea avea un impact real asupra vieţii omului: să o transforme, să o purifice, să-i dea un sens. Este absolut clar că 90% din aceştia îşi îndreaptă ochii, interesele şi speranţele spre ceea ce se numeşte astăzi „spiritualitate". Teologia e privită ca plicticoasă, raţională, intelectuală; dar spiritualitatea e ceva ce poate fi primit şi folosit imediat. Această „spiritualitate" nu este însă foarte adeseori înrădăcinată în teologie, iar această teologie nu are o dimensiune spirituală.

În fine, cît de des fiecare din noi, cei implicaţi în educaţia teologică, nu a auzit acea faimoasă frază rostită de prea sfintele buze ale ierarhilor noştri: „Avem nevoie de păstori nu de teologi. Păstorii vor şti cum să lucreze cu poporul, nu teologii". Cu alte cuvinte, ideea de teologie în Ortodoxia populară e cea a unui fel de abstracţiuni misterioase şi ezoterice de care, pentru motive misterioase, are nevoie clerul. E problema lor, chestiunea lor, căci ei sînt clerul sau slujitorii profesionişti ai Bisericii. În mod sigur, nu e nevoie de ea pentru viaţa Bisericii.

Aş putea continua această descriere şi adăuga multe detalii dar cred că toţi cei de aici ştiu că exact aceasta se întîmplă, chiar dacă în grade de intensitate diferite. Biserica Ortodoxă de astăzi are nevoie şi în acelaşi timp n-are nevoie de teologie. Are nevoie de ea foarte adesea ca de un fel de simbol şi n-are nevoie de ea fiindcă n-o foloseşte.

Astfel, cel de al doilea punct a fost că, împreună cu această clericalizare a teologiei ca şi a educaţiei teologice a avut loc o progresivă înstrăinare a teologiei de Biserică şi aceasta în vreme ce teologia trăieşte, lucrează şi se dezvoltă, nici o îndoială de aceasta. Am putea cu toţii cita dezvoltări foarte importante în teologia ortodoxă modernă, ca „întoarcerea la Părinţi", una sau alta, dar toată această lucrare, viaţă şi dezvoltare are loc într-un vid al cărui pericol real e, în plus, aceea că noi nu-l observăm.

De ce un vid? Pentru că, pe de o parte, ea nu este auzită de laicitate, şi nu este auzită pentru că ea nu are literalmente urechi ca să o audă. Nu are pregătirea necesară pentru o ascultare a acestei teologii, pentru că ea nu mai formează conştiinţele lor. Limbajul, terminologia Bisericii nu este nici măcar văzută ca răspunzînd nevoilor reale ale Bisericii nici nu se mai face referinţă la credinţa veşnică şi neschimbătoare a Bisericii.

În fine, dar nu în cele din urmă, căci sînt absolut sigur că funcţia fundamentală a unui teolog e cea a unui critic *(evident nu acel critic care caută mereu să găsească greşeli în Evanghelie sau a cărui funcţie principală e de a dovedi că*

nici unul din autorii cuprinşi în Biblie n-au scris de fapt ceva) al Bisericii, un critic al Bisericii empirice în relaţia ei cu Adevărul, cu Tradiţia, cu conţinutul CREDINŢEI. *Teologul nu e doar un apendice, un intelectual în Biserică. El are o funcţie fantastic de importantă pentru că este cel a cărui datorie şi obligaţie sacră e o astfel de critică: episcopii n-au timp pentru ea, preoţii n-au timp pentru ea, laicii n-au timp pentru aşa ceva. Dar este funcţia lui de a măsura mereu starea Bisericii empirice cu Evanghelia, cu Tradiţia ca predanie* (paradosis), *cu plenitudinea* (pleroma) *Adevărului Bisericii, şi aceasta nu e numai sarcina teologului, ci a teologiei ca atare.*

Nefolosită aşa, ea ajunge în vid. *Îşi dezvoltă propria ei viaţă, ca să spunem aşa: teologii scriu cărţi care sînt recunoscute între ei de alţi teologi. Uneori pretindem că o carte a făcut o radicală schimbare de perspectivă, ceva foarte important. Totuşi, această foarte importantă schimbare rămîne îngropată în revistele noastre teologice. Sîntem foarte satisfăcuţi că există un progres real. Dar în acelaşi timp, tot acest progres e progres în teologie şi nu există nimic care să facă din acea descoperire, acea întoarcere, în ceva esenţial în viaţa Bisericii. Iar aceasta duce la o lipsă comună de perspective.*

E uimitor cît de pluralistă e teologia noastră ortodoxă în acest secol XX. Avem puncte de vedere şi metodologii care se exclud reciproc dar care coexistă paşnic şi academic în una şi aceeaşi facultate, în una şi aceeaşi şcoală, între profesorul care intră şi cel care iese de la aceeaşi clasă. Studenţii se pot afla astfel în lumi teologice şi spirituale total diferite. Profesorii s-au obişnuit cu aceasta, studenţii la fel, şi din acest punct de vedere teologia nu e decît un fel de foarte serios şi foarte mare „joc sacru" care nu are însă nici un impact asupra Bisericii. Petreceţi aici treizeci de ani, şi mergeţi apoi într-un sinod de episcopi sau la întrunirea unei parohii ori la o conferinţă şi veţi găsi mai mult sau mai puţin aceleaşi probleme cu care acestea se confruntă. Sînt probleme de viaţă, practice, cu care s-au confruntat şi acum treizeci de ani şi asupra cărora nici una din dezvoltările şi evoluţiile teologiei n-au avut vreun efect perceptibil. Studenţii noştri, cei mai buni dintre ei, scriu întotdeauna asupra nu ştiu cărui detaliu al gîndirii patristice. Este minimul pe care-l vor face înainte de a merge într-o parohie. Sînt experţi în a vorbi despre theósis, *mister şi transfigurare, şi totuşi Biserica n-are nevoie de aceasta. Nu ştiu unde e nevoie de aceasta, dar cu siguranţă nu în parohiile pe care le vor conduce.*

Aşa este şi nu merge, şi nu denunţ numai absurditatea acestui fapt. Cred că el este foarte păgubitor, pentru că nu sînt pentru formula: avem nevoie de păstori nu de teologi. Avem nevoie de teologi poate mai mult decît de păstori. Avem nevoie de mărturie pentru acel Adevăr. Şi, totuşi, acel sistem care a identificat pentru totdeauna Biserica cu structura clericală e un zid care nu s-a prăbuşit încă.

Aşa că, în ultimă instanţă, ceea ce s-a întîmplat teologiei este ceea ce aş numi apropierea de baza şi de temelia ei, de toate criteriile care au călăuzit-o. Şi acest lucru trebuie probabil dezbătut, căci teologia în epoca patristică a fost întotdeauna şi înainte de toate o referinţă la Tradiţie în sens de Predanie (parádosis), *în sensul profund al cuvîntului: la întreaga experienţă, spirituală, liturgică, ascetică şi intelectuală a Bisericii.*

Din toate acestea unicul criteriu care a rămas şi care în sine însuşi este unul foarte important (rău este că a rămas unicul *criteriu) e un fel de reducţie scolastică la erudiţie. Desigur, teologia trebuie să fie erudiţie. Dar dacă te gîndeşti ce era teologia de exemplu pentru Părinţi şi cum o înţelegau ei: cît de evident era pentru ei să scrie teologie, să predice teologie, nu doar ca o prelegere erudită perfectă, ci şi de a avea o referinţă la Duhul, de a fi tainic într-o comuniune cu Adevărul pe care-l propovăduiau.*

Ce înseamnă toate acestea atunci cînd ne întoarcem la problemele actuale ale educaţiei teologice? Cînd spun că ea nu mai poate continua în acest mod, e datorită convingerii mele absolute bazate din ce în ce mai mult pe experienţa însăşi, că Biserica în situaţia în care există astăzi, în această enormă criză spirituală, în această apostazie a culturii, în această barbarizare şi ideologizare a tuturor societăţilor, Biserica are nevoie de ceva, aşa cum cel care a avut un atac de cord are nevoie de oxigen. Are nevoie de teologie. *Dar pentru a satisface a-*

ceastă nevoie, teologia trebuie declericalizată *şi trebuie să fie eliberată şi* liberă *de toate acele delimitări absolut artificiale şi descrieri profesionaliste artificiale ce i s-au dat în epoca Contrareformei şi au fost apoi adoptate şi de Biserica noastră.*

Ce vreau să spun prin aceasta? Ce vreau să spun cînd mă refer la „declericalizarea teologiei? „Mă refer în primul rînd la înţelegerea teologiei însăşi ca un „domeniu", ca o zonă precis definită în viaţa Bisericii. Ori teologia nu este un domeniu ci e, înainte de toate, dimensiunea esenţială a totalităţii vieţii Bisericii. *Nu este nimic neteologic în Biserică, de la enorm de importanta chestiune a votului majoritar pînă la problema organizării într-o dioceză, Biserica locală sau patriarhală. Totul este teologie pentru că se petrece în Biserică, Trupul lui Hristos şi Templul Duhului Sfînt. În Biserică nu e nici un loc pentru nici măcar o unghie de neutralitate secularistă.*

Cum poate fi realizată aceasta? Întîi de toate, trebuie să depăşim frica falsă că această declericalizare va lipsi teologia de seriozitatea ei şi o va face „teologie pentru popor", ca acele volume de enciclopedii care conţin tot ceea ce un profan ar trebui să ştie despre un domeniu sau altul. Ne temem că vom deveni „popularizatori" şi nu teologi; şi, într-adevăr, acesta e un mare pericol fără cunoaşterea limbilor, fără instrumente, fără bibliografii...

Deci, cum să ne declericalizăm? După experienţa mea, singurul lucru la care pot raporta aceasta e doar o teamă exagerată. Am descoperit pentru mine însumi şi spre marea mea uimire, căci nu credeam să fie aşa, dar laicii sînt nu numai capabili să înţeleagă teologie, ci sînt acea clasă care e mai *interesată în teologie decît oricare alta. Am aflat că adesea, în şcolile teologice, la unul sau doi studenţi străluciţi, există ceilalţi care sînt doar potriviţi. Adică majoritatea se gîndesc în principal la felul cum vor merge în parohiile lor. Dar apoi treci printr-o experienţă cu totul de neuitat, într-o parohie cînd îţi dai seama că acei oameni cărora le vorbeşti, pe care îi consideri necultivaţi ş.a.m.d, aceşti oameni sînt unşi cu Duhul Sfînt, aparţin Trupului lui Hristos, că ei au fost botezaţi, unşi cu Sfîntul Mir şi făcuţi preoţie împărătească, că nu există nici o diferenţă între darurile Duhului Sfînt, căci toţi le-au primit şi din belşug.*

Dar aici uneori credinţa nu există: căci noi sîntem cei ce menţinem în subtext, subliminal (şi cred că aici este puţin loc pentru Freud), aceste bariere. Ne temem să folosim expertiza noastră. Nu „mizăm" ca să spun aşa pe Duhul Sfînt Care umple Biserica şi o umple mai ales atunci cînd ea se adună, cînd devine ceea ce ea este urcînd la masa lui Hristos (trápeza Christoû) *în Împărăţia Sa, unde şi cînd Dumnezeu dă Duhului Sfînt fără măsură.*

Dacă fac această referinţă liturgică nu e pentru că ea este hobby-ul meu şi zona mea de studiu, ci pentru că nu există altă cale. Desigur, dacă vii şi spui că învăţătura Bisericii Ortodoxe e „aceasta şi aceasta", ea va suna chiar aşa. Dar ia porneşte de la o situaţie existenţială: toţi sîntem botezaţi. Biserica primară a teologhisit pornind de la această premiză. Botezul este viaţa cea nouă, este începutul ei, şi sîntem cu toţii acceptaţi, admişi la Euharistie... Deci puneţi aceste întrebări: ce sînteţi? ce vă face pe voi aceasta? ce se întîmplă cu voi în aceasta?

Desigur, dacă noi înşine dăm o definiţie catehetică a Euharistiei în trei minute, omitem ceva foarte important, şi anume faptul că toate acestea se întîmplă nu numai *Pîinii şi Vinului, ci* şi nouă, *se întîmplă Bisericii. Şi adevărata întrebare e: „Fraţilor şi surorilor ce s-a întîmplat cu voi acum? Ascultaţi ce s-a întîmplat cu voi"?*

Nu dau nici o lecţie de cum să se transforme teologia, cum să se adapteze înţelegerii Poporului. Este în toate privinţele un proces foarte dificil. Dar exact aşa cum el va reclama o lucrare considerabilă din partea laicilor, mi-e teamă că el va reclama un efort considerabil de la teologia însăşi. Căci ea trebuie să revizuiască tot ceea ce ea a devenit începînd tocmai din acea perioadă a clericalizării. Adică a acestei totale identificări cu un fel de ocupaţie elitistă în Biserică care, dacă e să fie aplicată Bisericii, trebuie, mai întîi de toate, redusă la nivelul de înţelegere al poporului. Mai importante decît toate aceste chestiuni tehnice, de cum să facem toate acestea (căci vom avea nevoie de mai mult decît o singură conferinţă pentru a descoperi ce avem de făcut), este de a identifica cu claritate ina-

micul. Trebuie să-l identificăm cu claritate pentru că aceasta e funcția principală a teologiei ca și critică, ca apărare. Teologia a indicat întotdeauna spre ceea ce se conturează la orizont ca mișcare anti-creștină și anti-Dumnezeu.

Știm cu toții acum numele acestui pericol de astăzi. Pericolul de azi e secularismul. Este acceptarea de către creștinii înșiși a unei viziuni totuși diferite despre cosmos, lume, om, moarte și viață. Zilnic viziunea creștină exprimată în aceste credințe comune se golește de conținut. Dacă nu înțelegem că teologia este întotdeauna o mobilizare la luptă împotriva unui pericol foarte real, a unui inamic foarte real care poate ataca oricînd, dacă nu înțelegem ceea ce eu numesc natura soteriologică a teologiei, *vom alerga dintr-o direcție în alta, de pe un drum pe altul.* Teologia e mîntuitoare pentru că se referă la adevărul mîntuitor, Teologia este tămăduitoare, *pentru că nu este doar o acumulare de cunoștințe despre trecut sau despre ideile Bisericii. Ea este o* mobilizare. *Astăzi sînt mobilizați nu împotriva lui Basilide și Valentin, a gnosticilor sau arienilor, ci împotriva acestei erezii esențial post-creștine care e secularismul. Atunci vom putea începe să ne gîndim la teologie nu numai ca educație a clericilor, ci ca un dar dat de Duhul Sfînt întregii Biserici, ca cea mai mare nevoie dar și cea mai mare bucurie a ei.*

Nu pot uita fața unei persoane care a venit la mine după o adevărată prelegere teologică — nu a mea, astfel că nu pretind acest fel de miracol — și mi-a spus: „Părinte, nu mi-am închipuit niciodată că ar putea fi așa de interesant. Întreaga mea viață, întreaga mea viziune s-a schimbat!". A descoperit adică ceea ce noi pretindem întotdeauna, că nu există alt lucru mai dulce în viață decît de a cunoaște despre Dumnezeu. Și aceasta se întîmplă tot timpul în jurul nostru. Dar ce înseamnă el pentru școlile și facultățile noastre?

Am ajuns acum la concluzii. Cred, fără a comite neapărat o sinucidere, căci e încă nevoie de multe din aceste substructuri tehnice, că teologia nu este un loc care așteaptă liniștit ca cel ales de Dumnezeu să vină la el. Ea este locul în care trebuie el însuși să meargă spre poporul lui Dumnezeu. Nu printr-un fel de mișcare democratică, ci prin recunoașterea responsabilității ei de a infiltra teologia în întregul Trup al lui Hristos.

Sau ca să o spun în termeni biblici, reamintind poporului, revelîndu-i dacă e necesar, cu mare bucurie și frică, că noi toți *sîntem o Preoție împărătească, un neam ales, un templu al Duhului Sfînt, că sîntem responsabili în lupta și combaterea idolilor. Ca un bun exemplu de ceea ce e nevoie este ușurința cu care societatea noastră, cultura noastră, a adoptat aceste pseudo-religii, acest jargon pseudo-filosofic și pseudo-medical pe care oricine îl vorbește acum. Oamenii cred că înțeleg atunci cînd cineva spune: „Îmi caut identitatea". Noi toți am adoptat acel limbaj. Îmi amintesc de un student pe care nu l-am putut înțelege niciodată, pentru că vorbea un limbaj atît de complicat și sofisticat crezînd în același timp că el este limbajul teologiei. În comparație cu acesta, limbajul teologic în sine e unul foarte simplu. Noi sîntem cei ce am exagerat diferența.*

Chem de aceea școlile de teologie să studieze foarte serios felul cum poate fi astăzi teologia o mărturie pentru Biserică, *cum poate fi o mărturie pentru Biserică în plinătatea ei, asumîndu-și toate riscurile. Felul cum teologii sau cei chemați să fie teologi, și nu doar noi preoții, ci fiecare dascăl, poate dobîndi mentalitatea de soldați aflați în linia întîi a bătăliei împotriva minciunii, și demonilor. Oricine încearcă știe că faptul e cu putință, că e cu putință să plătești acest preț în efort, în sacrificiu, în punerea de o parte a tuturor acelor mici ambiții, mici realizări pe care cu atîta ușurință le numim „succes" în teologie. E acceptarea acelei reguli esențiale prin care trăiește credința creștină: trebuie, ca Sf. Ioan Botezătorul, ca și noi să ne micșorăm ca El să poată crește în noi. Și aceasta înseamnă a ridica întrebări, întrebările dezbătute în toate școlile din întreaga lume, în planurile de studiu, în organizare, viața duhovnicească, și chestiona tot ceea ce am menționat acum ca excludere și separație. Înseamnă a trece și depăși toate aceste tentații ale orgoliului, pseudo-cunoașterii, pseudo-academismul și a intra în acea realitate care singură este mîntuitoare pentru Biserică.*

Aceasta e în rezumat ceea ce mă îngrijorează în fiecare an odată cu creșterea numărului anilor pe care i-am petrecut în educația teologică. Vreau să spun cu toată claritatea că cred că a sosit timpul nu pentru a îmbunătăți cutare

sau cutare lucru, nu pentru a adăuga ceva în plus sau a scoate afară, ci pentru o smerită reevaluare a ceea ce sîntem noi, teologii, noi preoţii, noi profesorii şi a ceea ce este darul lui Dumnezeu dat nouă de Duhul Sfînt în Biserică (din fericire, căci nu există altă cale de a face ceva în Biserică. Trebuie să ne întrebăm cum trebuie el folosit pentru a ieşi din ghetto-ul în care trăieşte prea adeseori Ortodoxia. În fine, mai trebuie să ne întrebăm cum trebuie el folosit nu numai spre slava lui Dumnezeu, ci şi spre zidirea Bisericii.

Traducere şi prezentare
de
Diac. Asist. *Ioan I. Ică*

Însemnări, note, comentarii

RENAŞTEREA CREŞTINĂ ORTODOXĂ ÎN U.R.S.S. ŞI PROBLEMELE EI (I)

Sub acest generic revista noastră intenţionează să publice în cîteva numere, un grupaj de comunicări ştiinţifice, mărturii personale şi documente recente (majoritatea lor publicate în meritoriul „Service Orthodoxe du Presse") şi care ilustrează, credem, adevărat sensul, dimensiunile, tensiunile, problematica şi aspectele diverse ale unui foarte important şi interesant fenomen contemporan: renaşterea religioasă creştină şi ortodoxă din Uniunea Sovietică — subiect tabu pînă în Decembrie 1989 în presa noastră bisericească, mai ales după lansarea „perestroikăi" de M. Gorbaciov în 1987.

Drept introducere, două scurte comunicări susţinute de doi profesori universitari ortodocşi descendenţi ai emigraţiei ruse de la începutul secolului (ambii la Universitatea Paris X — Nanterre) în cadrul a două simpozioane pariziene consacrate în primăvara lui 1988, aniversării mileniului creştinării Rusiei. Prima schiţează succint, istoric şi hermeneutic, relaţia între ateism şi religie în U.R.S.S. între 1917—1987 (N. Struve), iar ultima atinge delicata şi dificila chestiune a modului limită în care s-a formulat şi trăit, nu fără tensiuni şi contradicţii, mărturia creştină şi posibilitatea ei principială într-un stat în care ateismul devenise „religie oficială" (N. Lossky — e vorba de fiul celebrului teolog ortodox rus Vladimir Lossky).

În centrul grupajului se află, însă, cele două impresionante şi tulburătoare relatări privitoare la noua generaţie de credincioşi, laici responsabili şi martori nemijlociţi ai credinţei ortodoxe în U.R.S.S., alcătuite, cu ocazia unei vizite de mai multe săptămîni în martie 1988, împreună cu alţi jurnalişti catolici, de Michel Sollogoub (profesor de economie, la facultatea de drept şi ştiinţe economice din Orleans şi vicepreşedinte al Acţiunii creştine a studenţilor ruşi şi membru al Frăţiei Ortodoxe din Europa occidentală) şi, respectiv, de cunoscutul teolog ortodox francez Oliver Clement (profesor la Institutul teologic ortodox „St. Serge" din Paris.).

În fine, grupajul se încheie cu traducerea manifestului a două recente mişcări şi asociaţii creştine ortodoxe din U.R.S.S.: „Biserica şi perestroika" şi respectiv „Creştinism liber".

Se înţelege de la sine că publicarea acestor texte aici şi acum depăşeşte limitele unei simple informări asupra unui spaţiu ignorat prin forţa împrejurărilor pînă acum la noi. În mare măsură — deşi la cu totul alte proporţii şi ţinînd seama de factori istorici, etnici şi culturali specifici —, date fiind identitatea fondului lor spiritual ortodox comun şi spiritualitatea de destin istoric dintre Rusia şi România, ambele victime ale utopiei ateocratice a totalitarismului comunist, problemele înnoirii vieţii religioase creştin-ortodoxe sînt aceleaşi sau cel puţin analoage în cele două Biserici şi popoare ortodoxe. De aceea, în esenţa ei, experienţa spirituală acumulată de una poate sluji, cu minime ajustări, şi celeilalte drept model şi exemplu sau cel puţin imbold în abolirea unei situaţii asemănătoare, într-o ecumenicitate ortodoxă regăsită pe deasupra păgubitoare naţionalisme, particularisme şi interese locale, care le-au divizat în trecut slăbindu-le considerabil rezistenţa în faţa încercărilor istoriei prin care au trecut în acest secol.

Nu ne putem opri, în încheiere, să nu remarcăm cu admiraţie simplitatea, profunzimea şi autenticitatea spirituală a mărturiilor vii aduse, de cei cîţiva martori ai credinţei şi ortodoxiei din imperiul ateocraţiei instituţionalizate prezentaţi

aici, cu titlul de exemplu, consecvența și intensitatea existențială a asumării integrale a destinului creștin suprem pe calea grea a suferinței și Crucii în singurătate și ostilitate chiar și din partea propriei lor Biserici, remarcabilul simț eclezial al sobornicității și unității Bisericii, acuitatea cu care acești laici își asumă și analizează cu deplină responsabilitate dificilele și enormele probleme care confruntă astăzi mărturia creștin-ortodoxă și prezența Bisericii într-o societate puternic secularizată și ateizată. Nu în ultimă instanță, gestul publicării mărturiilor lor vrea să însemne și un modest omagiu adus tuturor acestor adevărați și necunoscuți apostoli, martiri și mărturisitori chemați de Dumnezeu, ale căror exemplu și lucrare pune pe neștiute dar sigur temelia de sînge, foc și Duh a regenenării și înnoirii spirituale nu numai în cuprinsul atît de încercatei „sfinte Rusii" și ci în întreaga Ortodoxie ecumenică.

*

1. ATEISM ȘI RELIGIE ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ
de Nikita Struve

Ateismul nu e un fenomen nou; el a existat din toate timpurile dar în 1917, pentru prima dată în istorie, ateismul a încetat a mai fi o opinie privată, un curent de opoziție, o atitudine de contestare. Cu revoluția din octombrie a apărut un fenomen radical nou: materialismul ateu a devenit putere, principiu de viață, proiect individual și colectiv, ba chiar planetar dispunînd, pentru realizarea lui de mijloace nelimitate. Realitatea socială, politică și culturală care durează de mai mult de 70 ani, „ateocrația" poate fi de acum judecată după roadele ei.

Această identificare a puterii comuniste cu ateismul ar putea fi contestată: nu apare el înainte de toate ca un proiect politic și economic? Dar legătura intrinsecă între ateism și materialismul istoric se găsește clar exprimată la Marx. Pentru el, o știe toată lumea, „alienarea religioasă are aceeași origine ca și alienarea economică". Reflectare fantastică și iluzorie, religia nu posedă existență proprie și va dispărea de la sine cînd societatea își va găsi ordinea morală odată cu instaurarea comunismului social.

Engels și Lenin vor trage concluziile filosofice ale acestui postulat marxist: primul va evacua transcendența din ordinea cosmică reducînd-o la natură; al doilea, pentru a umple golul astfel creat, va absolutiza natura declarînd-o fără început și fără sfîrșit și va înlocui conceptul deist de cauză primă prin legea dialectică a unității și luptei contrariilor plasînd astfel mișcarea în interiorul naturii. Astfel formulate, fundamentele marxism-leninismului nu implicau în mod necesar o luptă deschisă și declarată față de religie, aceasta fiind socotită că va pieri de la sine. Dar marxismul și-a interzis întotdeauna faptul de a fi o simplă teorie pentru a insista asupra unității între teorie și practică. In fapt, la Marx și, mai mult încă, la urmașii lui, marxismul se prezintă cu o soteriologie, o doctrină a mîntuirii pentru tot neamul omenesc în totală incompatibilitate cu soteriologiile metafizice ale religiilor. Adevăr nu numai unic dar și științific stabilit și chemat să se realizeze în istorie după legi irevocabile, marxismul nu suferă refuzul. Unui adevăr irecuzabil pe plan teoretic și ineluctabil pe plan istoric nu poți să i te opui decît din rea voință, încăpățînare și orbire care trebuie reprimate sau tratate. În măsura în care determinismul istoric se confundă cu binele, cel ce i se opune e sau un nelegiuit sau nebun.

Dar mai e ceva. La Marx ca și la Lenin se observă la origine o ură irațională, viscerală față de Dumnezeu și orice transcendență. Se știe că ateismul lui Marx a precedat materialismului lui istoric, că ateismul lui Lenin e anterior adeziunii lui la marxism. La Marx, îndeosebi, e vorba de un refuz prometeic, de o dorință de a fi egalul lui Dumnezeu, „Asemenea zeilor", scria tînărul Marx logodnicei lui, „dînd cuvintele mele forța acțiunii, m-aș simți egalul Creatorului". Același ateism visceral se regăsește în inteligheția rusă a celei de-a doua jumătăți a secolului trecut printre cei care au pregătit și făcut cu putință revoluția: „Ca omul să existe, trebuie ucis Dumnezeu", această dialectică dezvăluită de Dostoievski în Demonii, *animă și hrănește demersul revoluționar.*

Numai această conjugare a unui ateism conceptual și a unui antiteism psihologic irațional permite înțelegerea și explicarea luptei antireligioase și furia ei demențială. Sub Lenin „purul", sub Stalin „durul", sub Hrușciov „revizionistul", lupta împotriva religiei a fost prioritatea priorităților, nervul însuși al mili-

tantismului ideologic. Această furie antireligioasă s-a înmuiat puțin în timpul celor 20 de ani ai domniei Brejnev. Astăzi, cu „restructurarea", ea pare pe cale de a fi abandonată, ceea ce lasă să se presimtă o transformare în profunzime a ideologiei marxiste.

Lupta comunismului contra religiei n-a fost, deci, o neînțelegere întîmplătoare. Încă din primele luni ale lui octombrie 1917 și pînă la căderea lui Hrușciov în 1964 (e adevărat, cu perioade de pauză) regimul sovietic s-a prezentat sub trăsăturile „fanatismului ateu" care părea să-i constituie însăși esența. Spre deosebire de fanatismul religios al teocrațiilor care combat indiferența sau eroarea religioasă în numele unei credințe pozitive în principiu creatoare de valori, fanatismul ateocrației nu are scuze. „E o inchiziție fără credință și un indiferentism religios fără toleranță" sau, dacă se preferă, „o religie eliberată de orice experiență religioasă și o necredință marcată de pecetea intoleranței".

Mult timp s-a crezut în Occident, și unii o afirmă încă, că regimul sovietic a atacat aspectul instituțional al Bisericii compromisă în cea mai mare parte cu vechiul regim. Este o eroare de perspectivă. Încă de la început, ideologiile bolșevice au specificat că prin instituțiile ei era vorba de a atinge religia însăși: „Trebuie să acționăm astfel ca toate loviturile care izbesc structurile tradiționale ale Bisericii să atingă religia însăși... Ar fi regretabil ca credința, lipsită în parte de mijloacele ei de acțiune, să se replieze pe poziții de unde ar mai fi greu de scos: trebuie ca nava religiei să se scufunde în întregime".

Lupta cu religia, „asaltul cerului" a atins în anii 20 și 30 o intensitate încă niciodată văzută în istorie. Ea s-a derulat pe două axe principale: anihilarea fizică și îndoctrinarea ateistă. Închiderea, apoi distrugerea de biserici, arestarea și deportarea clerului și laicilor angajați, distrugerea cărților și icoanelor, această violență inconoclastă care și-a avut timpul ei cel mai tare în timpul și îndată după războiul civil, apoi în cursul colectivizării, apoi între 1937—1938, dar n-a reușit să fie încoronată printr-un succes total. În 1939 n-au mai rămas decît un pumn de slujitori ai cultului și abia cîteva sute de biserici deschise. Spațiile prea vaste, raporturile cu țările străine, în fine, anexarea în urma războiului de noi teritorii în care viața religioasă era intactă, n-au permis să se ajungă la netul soluției „albaneze".

În paralel, pe plan ideologic, se dezvoltă o vastă mișcare antireligioasă înzestrată cu mijloace enorme. „Liga bezbojnicilor (a celor fără dumnezeu)" întemeiată în 1925 de Emilian Gubelmann Iaroslavski își lansează propriile ei planuri cincinale cu obiective nu mai puțin demăsurate decît cele ale planurilor economice. În 1932 Iaroslavski anunța triumfător că numărul real al celor fără dumnezeu s-ar ridica la 30 de milioane de persoane! Plecînd de la aceste rezultate, cel de-al doilae plan cincinal trebuia să se încheie în 1937 prin extirparea totală a sentimentului religios... Ziare, reviste și cărți ateiste se deversau cu sute de mii ba chiar milioane de exemplare, în vreme ce Biserica n-avea dreptul nici măcar la un buletin interior.

Războiul a bulversat însă toate previziunile. Pentru a nu lăsa ocupantului german monopolul libertății religioase, pentru a-și asigura sprijinul populației, ateismul de stat a trebuit să bată în retragere și să admită existența, e adevărat în marginea națiunii, a instituțiilor religioase. N-a făcut-o decît constrîns și forțat, cu zgîrcenie, continuînd să-și întindă controlul asupra educației populației active. Au fost anii în care orice expresie a sentimentului religios era izgonit din literatură, în care autori ca Dostoievski și Leskov erau interziși. Dacă statul n-a renunțat niciodată la ateism, el a pus o surdină mișcării antireligioase. Iaroslavski, corifeul ateismului militant, a știut să moară la timp.

Această stare de lucruri a durat 15 ani. Împotriva tuturor așteptărilor, după cîțiva ani de toleranță, Hrușciov, fără îndoială neliniștit de a vedea ideologia oficială zguduită de destalinizare, a decis să pună ateismul de stat în acord cu practica: războiul cu religia a fost reluat în toată regula și în mintea guvernanților el trebuia să sfîrșească în 1980 prin instaurarea definitivă a comunismului și eradicarea totală a religiei. Căderea lui Hrușciov în 1965 a pus capăt persecuției directe, dar vreme de un sfert de secol nu s-a revenit asupra avantajelor astfel cîștigate de ateism: din 20 000 în 1954 numărul locașurilor de cult scăzuse

la 7 500, cel a mănăstirilor din 80 la 18, al școlilor de teologie de la 8 la 3... Controlul vieții sacramentale, al Bisericilor în special, a fost chiar reîntărit. Iar credincioșii au rămas, ca și în trecut, lipsiți de drepturile cele mai elementare ale oricărui grup religios.

Și totuși, cu toată atotputernicia și furia sa în momente quasi-demențiale, ateismul de stat n-a reușit să se arate triumfător.

Mai întîi pe plan sociologic: *ateismul la putere nu pare să fi obținut rezultate mai convingătoare decît cele ale ateismului difuz al societăților occidentale. Dacă ne referim la cîteva anchete sociologice efectuate în U.R.S.S., apare faptul că numărul ateilor convinși nu depășește 7% în vreme ce, cel al credincioșilor practicanți obișnuiți se apropie de 10%. Cît despre numărul indecișilor sau credincioșilor „sezonieri" e net superior celui al necredincioșilor. Totuși, aceste date statistice foarte aproximative (în absența unor anchete periodice aprofundate) nu trebuie să ne creeze iluzia că societatea e guvernată de minoritatea atee. Dacă sîntem departe de stingerea sentimentului religios promisă pentru 1937, apoi pentru 1980, descreștinarea țării e reală și riscă încă să se extindă.*

Dar victoria ateismului conține în ea germenii propriei ei înfrîngeri: homo a-religiosus *astfel obținut, de-spiritualizat, de-moralizat (în ambele sensuri ale cuvîntului: lipsit de simț moral și de forță vitală) este din ce în ce mai mult resimțit ca un grav eșec* socio-antropologic *și constituie* a contrario *o pledoarie pentru religie. Despiritualizarea a făcut progrese peste tot în lume, dar ateul sau agnosticul societăților occidentale rămîne hrănit cu cultură religioasă. In U.R.S.S. se observă fenomenul invers: chiar binevoitor față de religie, omul sovietic pare în mod straniu lipsit de cultură religioasă. Căci religia nu e numai pur și simplu adeziunea la o doctrină (care prin forța lucrurilor e cunoscută foarte prost), ci un ansamblu de comportamente, de atitudini, de cunoștințe, vehiculat de o cultură transmisă din generație în generație. Lipsit de această transmitere, omul sovietic se găsește tăiat de istoria lui genetică, socială, națională, proiectat într-un prezent pur pe care-l face nefericit. E ca alienat față de sine însuși.*

Al treilea eșec e pe plan cultural și intelectual, *și aici, fără îndoială că ateismul se simte cel mai rău. Pe măsură ce anii trec, divorțul între ideologia materialistă și cultură apare din ce în ce mai iremediabil. Ateocrația s-a dovedit incapabilă să promoveze valori creatoare. Așa-zisul realism socialist a fost măturat de incontestabile capodopere de inspirație religioasă, ba chiar expres creștină, e suficient că numim aici* Maestrul și Margareta *a lui Mihail Bulgakov și* Doctor Jivago *a lui Boris Pasternak. Literatura ultimilor 30 de ani, cea a unui Soljenițîn, a scriitorilor ziși ai „satului", a unui Vasili Bîkov, patronează deschis reîntoarcerea la valorile creștine. Referința la Hristos, chiar secularizată, a devenit indispensabilă, cum a arătat-o în romanul său de circumstanță Cinghiz Aimatov. Și un cineast sovietic, Andrei Tarkovski, deși izgonit din țara sa, a reușit să reintroducă în cinematograf dimensiunea propriu-zis metafizică.*

Astăzi, prima putere atee a lumii își schimbă politica. În fața abisului care se cască sub picioarele ei (expresia e a scriitorului sovietic N. Hmelev), abis economic, ecologic, moral și, de ce nu? spiritual, puterea atee coboară steagul și recunoaște legitimitatea faptului religios. Dacă nu e vorba de o pură schimbare de tactică (ca demersul lui Stalin în 1943), ar fi turnantă considerabilă în istoria comunismului. Nu e o întoarcere la leninism (chiar dacă decretul asupra separației între Biserică și stat poate servi unei noi legislații) ci o trecere la o concepție mai puțin religioasă, mai puțin dogmatică, mai puțin științifică, mai puțin soteriologică de marxism. Pentru acest tip de marxism, „religia trebuie să dispară natural" fără să încerce a-i da lovituri de picior sau de ciomag pentru a precipita dispariția ei. Dar pentru ca această dispariție să fie efectiv naturală și nu provocată, e important ca religia să se bucure de aceleași drepturi ca și ateismul. Ori sîntem încă departe de această egalitate. Problema se pune astăzi cu toată acuitatea: ateismul de stat va găsi în el suficientă forță ca să dea religiei pe care a prigonit-o atît de mult timp și atît de crud, locul care-i revine în orice societate civilizată? (comunicare prezentată la colocviul asupra mileniului creștinării rușilor, organizat de UNESCO la Paris, 28—30 iunie 1988, și publicată în 988—1988: un millenaire. La christianisation de la Russie ancienne, *UNESCO, Paris, 1989, p. 261—265).*

2. MĂRTURIA CREDINȚEI ȘI ORTODOXIA RUSĂ ÎN SECOLUL XX: OPȚIUNI ISTORICE, de Nicolas Lossky.

A vorbi de martori ai credinței în secolul XX în perspectiva mileniului creștinismului rus e un adevărat rămășag. Într-adevăr acești martori sînt atît de numeroși și diverși că este pur și simplu imposibil de acoperit un spațiu atît de vast în cadrul unei scurte comunicări. Ca să fim cinstiți, ar trebui să facem dreptate reprezentanților tuturor formelor de creștinism (ortodox, catolic de rit latin și de rit bizantin, ivit din Reformă), la care s-ar putea adăuga deopotrivă unii nebotezați care sînt nu mai puțin martori ai unui anumit creștinism de fapt, „practic", într-un anume fel. Ar trebui ore pentru a vorbi de toți.

O alegere se impune, deci, cu toată evidența. Prin urmare, din necesitate și nu din dorința de a ascunde mă voi limita la ceea ce-mi este mai familiar: Biserica Ortodoxă. Chiar și aceasta ar merita dezvoltări foarte lungi. Mă voi mulțumi cu cîteva considerații asupra a ceea ce mi se pare esențialul.

Sfîrșitul brutal al „simfoniei" între Biserică și stat. *Înainte de toate mi se pare necesar să atrag atenția asupra unuia din evenimentele majore ale secolului XX: Revoluția bolșevică din octombrie 1917 pe care o cunoaște toată lumea. E vorba, bineînțeles, de a atrage atenția asupra unor aspecte foarte caracteristice ale acestui eveniment. E vorba, s-a înțeles, de sfîrșitul și sîngeros al unei situații multiseculare care, în ochii multor ortodocși, a devenit într-un anume fel situația* normală *de existență a Bisericii: situația imperială sau existența Bisericii în sînul unui imperiu creștin.*

Desigur, în foarte bogata renaștere creștină produsă în Ortodoxia rusă, spre mijlocul secolului XIX și care n-a încetat să se dezvolte pînă la Soborul din 1917, unii teologi au declarat încă de la începutul secolului XX că Biserica nu e legată de o singură formă de existență pămîntească. Dar nu era o idee prea larg primită, ba chiar măcar luată în considerare, de conștiința ortodoxă.

Cu alte cuvinte, prăbușirea bruscă a unei situații care purta în ea cel puțin posibilitatea de a tinde spre idealul faimoasei „simfonii" bizantine, a pus conștiinței ortodoxe o serie de întrebări de o importanță capitală. Dintre care voi reține aici două.

Prima și cea mai imediată, la un nivel aproape superficial, e aceasta: Este sau nu Biserica legată (aproape pînă la identificare) de idealul „simfoniei" bizantine? Pentru imensa majoritate răspunsul a fost firește negativ, Biserica nefiind din lumea aceasta, deși există în lumea aceasta.

Dar aceeași întrebare devine mai puțin simplă în contextul precis al revoluției din 1917 și a urmărilor ei imediate asupra Bisericii și mai cu seamă asupra Bisericii Ortodoxe Ruse. Într-adevăr, aceasta s-a găsit foarte repede, încă de la începutul anilor 20, confruntată cu un stat fondat pe o ideologie între ale cărei dogme fundamentale era (și este pînă astăzi) și aceea că omul nou, comunist, trebuie să acceda la o stare de libertate totală față de orice credință religioasă. Prin urmare, ateismul noului stat este un ateism militant, este de natură aproape religioasă și nu este o religie tolerantă față de celelalte.

Persecutarea Bisericii începe foarte curînd. Această persecuție e îndreptată în mod cu totul deosebit împotriva Bisericii Ortodoxe Ruse căci, în ochii noului regim, ea e nu numai retrogradă, ca purtătoare a vechilor superstiții de care poporul trebuie eliberat, ci este, structural și instituțional, o supraviețuire, un vestigiu al vechiului regim în sensul cel mai concret al termenului (Sf. Sinod nu era de la Petru cel Mare un departament, un minister al statului?). Această Biserică, mai mult decît alta, trebuia deci să dispară în ambele aceste calități. De unde persecuția pe care toată lumea o cunoaște.

Cum să exiști într-un univers concentraționar? *Chestiunea non-identificării cu situația imperială devine deci mai complexă: poate Biserica exista într-un stat care are drept scop mărturisit distrugerea ei? Altfel spus, dacă Biserica nu e identificabilă cu nici un sistem socio-politic și e, prin urmare, susceptibilă să existe sub nu importă ce fel de sistem socio-politic, dacă are chiar datoria de a exista acolo unde a pus-o Providența, există oare o limită în aceasta? Și cu ce preț poate ea exista într-un stat a cărui ideologie implică persecuția ei și reducerea ei la tăcere? Cu alte cuvinte,* cum *poate exista Biserica ca prizonieră*

a unui univers concentraţionar (care se va dezvolta foarte repede sub Stalin, dar mai trebuie spus că situaţia de ostatec a Bisericii n-a încetat odată cu moartea lui?)

Răspunsul la această întrebare a fost dat de patriarhul Tihon (enciclica din 25 septembrie 1919, enciclicile din 28 iunie şi 15 iulie 1923) şi de viitorul patriarh Serghei în iunie 1927 (vezi Dimitry Pospielovsky, The Russian Church under the Soviet Regime: 1917—1982, *St. Vladimir's Seminary Press, New York, 1984, p. 39, 59, 67) care au declarat amîndoi că este posibil să fi creştin şi în acelaşi timp cetăţean local al U.R.S.S. Să adăugăm că mitropolitul Serghei a afirmat întotdeauna cu claritate că, fiind loial ca cetăţean statului, creştinul nu poate fi, în nici un caz, comunist sau să aibă o ideologie marxistă (concepţia marxistă despre om fiind incompatibilă cu creştinismul).*

Acest răspuns a antrenat, cum se ştie, multe controverse şi destule neînţelegeri. În străinătate, mai ales, dar şi în Rusia. Mai cu seamă după ce persecuţia deschisă şi sîngeroasă a Bisericii în timpul căreia a fost formulat acest mod de a fi martor al credinţei, s-a transformat într-o persecuţie tăcută, insidioasă, aproape invizibilă (în orice caz dificil de observat pentru ochi străini neavertizaţi şi care constă între altele din exploatarea Bisericii. Într-adevăr, de fiecare dată cînd puterea sovietică a avut pentru un motiv sau altul nevoie să „regăsească" şi să pună accent pe trecutul „naţional", Biserica, focar de superstiţii şi supravieţuire a vechiului regim, devine păstrătoare a comorilor gloriosului trecut cultural şi apărătoare a anumitor valori morale.

Calea ascetică a patriarhilor Tihon şi Serghei. *Formula patriarhilor Tihon şi Serghei a fost înţeleasă de ei ca o cale strîmtă, ascetică, la limita imposibilului, care pretinde în fiecare clipă o reevaluare în funcţie de o situaţie istorică care evoluează. Altfel zis, contrariul unei formule care permite instalarea confortabilă într-o certitudine cîştigată odată pentru totdeauna. Ea cere o vigilenţă puţin obişnuită pentru a se putea răspunde mereu la întrebarea antrenată de răspunsul lor şi care e cea de-a doua pe care o reţin aici printre multele ridicate de revoluţie pentru conştiinţa ortodoxă:* ce fel de loialitate? *Care e natura ei într-un stat „religios" ateu? Care e limita ei în fiecare moment al istoriei?*

Patriarhii Tihon şi Serghei au inaugurat, în timpul lor, o cale strîmtă şi dificilă. Dar există mereu tentaţia de a cădea într-o interpretare simplificatoare a acestei loialităţi şi de a tinde spre o stiuaţie de instalare. Mai exact, circumstanţele istoriei evoluînd, loialitatea poate însemna lucruri noi pentru unii: de exemplu, a pretinde adesea cu preţul libertăţii, ba chiar vieţii proprii, ca religia să fie tratată altfel decît a fost de 70 de ani încoace, ca Biserica să aibă dreptul recunoscut de a învăţa şi catehiza, ca ea să aibă o evidenţă legală respectată cu adevărat de jurisprudenţă (şi nu numai de legislaţie) etc., etc.

Cei ce mărturisesc credinţa în acest fel, plătind cu persoana lor, au fireşte tendinţa de a acuza de servilism pe ceilalţi, adică pe cei ce înţeleg loialitatea ca o acceptare necesară a situaţiei de prizonierat care constă, de exemplu, în a face declaraţiile cerute de stat asupra problemelor internaţionale sau a altora (un alt mod de a plăti cu persoana însă mai puţin spectaculos şi glorios). Şi „dizidenţii" au tendinţa de a acuza pe patriarhul Serghei de a fi responsabil de acest „servilism".

Cît despre cei care — există fără îndoială unii — uită vigilenţa ascetică faţă de loialitate şi au tendinţa de a o confunda cu complezanţa dacă nu cu servilismul, aceştia acuză pe dizidenţi, adică pe martorii credinţei prin violarea tăcerii impuse, de a fi revoluţionari a căror acţiune riscă să fie mai puţin eclezială cît politică.

Martorii credinţei de astăzi: *Nu ne aparţine nouă, occidentalilor, care trăim într-o libertate a cărei valoare nu ştim adesea să o apreciem, să facem judecăţi şi să spunem cine are dreptate sau nu, sau cine sînt singurii sau adevăraţii martori ai credinţei astăzi. Adeseori ne-am grăbit chiar să propunem soluţii.*

Creştinismul rus (şi Biserica Ortodoxă îndeosebi) este plin de tensiuni astăzi. În mijlocul acestor tensiuni, toţi cei ce sînt, în mod deschis sau discret, bărbaţi şi femei de bună voinţă (şi ei sînt numeroşi în toate curentele) sînt martori ai credinţei în secolul nostru XX care se sfîrşeşte.

Mărturia după mine cea mai profundă, cea mai durabilă, cea mai ortodoxă (nu în sensul confesional al termenului) este cea a acestor *bărbaţi şi femei care,*

arestați, torturați, batjocoriți, privați de tot ceea ce reprezintă minimul demnității umane au descoperit prin aceste încercări adevărata libertate prin renunțarea la lucrurile de care sînt lipsiți (hrană, băutură, căldură, libertate de mișcare, somn, etc.).

Renunțind de bună voie la ceea ce li se răpește ei acced la viața liberă de persoane adevărate, adică intră pe calea eliberării față de toate determinismele naturii umane. Acești oameni, dintre care unii sînt ortodocși, catolici, baptiști, alții necreștini, sînt martori vii a ceea ce teologia ortodoxă învață, mai ales în secolul XX, despre antropologie în lumina umanității îndumnezeite a lui Hristos, despre noțiunea de persoană înțeleasă ca ireductibilitatea omului la natura umană, ca libertatea față de toate determinismele ei. Ei sînt un exemplu strălucit al adevăratului scop al vieții monahale. Într-un anume fel, secret și anonim, ei intră în comuniunea tuturor Sfinților sărbătoriți în prima duminică de după Cincizecime. („Service Orthodoxe du Presse", nr. 126, mars 1988, p. 23—26 — Comunicare susținută la Colocviul „Mille ans de christianisme en Russie", *20—23 ianuarie 1988, organizat de Universitatea Paris X-Nanterre).*

Redacția

O NOUĂ REVISTĂ DE TEOLOGIE ORTODOXĂ ROMÂNEASCĂ ÎN AMERICA

Avem în fața ochilor primul număr (octombrie 1989) al revistei „Lumină Lină", apărută în S.U.A., cu binecuvîntarea P. S. Episcop Nathaniel al Episcopiei Ortodoxe Române din America și Canada. O revistă care atrage atenția prin chiar aspectul ei exterior și prin format. O notiță de la p. II ne informează că revista apare concomitent în română și în engleză. Redactorul șef este P. C. Arhim. Roman Braga de la Mănăstirea Adormirea Maicii Domnului, Rives Junction, Michigan.

În „Introducere", P. S. Episcop Nathaniel prezintă țelul avut în vedere prin scoaterea acestei reviste: „Diferite tipuri de spiritualitate ortodoxă, adeseori numite după națiunea de unde provin: «Greacă», «Rusă» ori «Slavonă», au avut deja un impact puternic asupra Bisericilor creștine din Apus. Revista «Lumină Lină» este o publicație unică în felul ei, oferind publicului ortodox român și american o nouă experiență și gîndire teologică, aceea a Ortodoxiei românești... Scopul acestei publicații este să adauge încă o fațetă pietrei de mult preț a Ortodoxiei în Lumea Nouă și să dea hrană mai multă celor ce se adună la Sfînta Masă a banchetului oferit de Domnul Hristos" (p. III—IV).

Și mai precis este prezentat scopul revistei „Lumină Lină" în „Predoslovia" Arhimandritului Roman Braga. Intenția — zice P. C. Sa — nu este de a face o publicație scolastică, ci de a oferi materiale de teologie mistică, pe baza convingerii că „adevărata teologie nu este vorbirea despre Dumnezeu, ci vorbirea cu Dumnezeu în rugăciune" (p. VI). Revista și este închinată „celor care trăiesc în duhul rugăciunii, preoți și mireni" (p. V), sau, cum se arată mai departe, „celor care trăiesc în Dumnezeu, nu în afara Lui" (p. VII).

Primul număr al revistei este închinat în întregime Născătoarei de Dumnezeu. Aceasta deoarece trăim în epoca noastră sub semnul „antifecioriei"; dar și deoarece contemplarea misterului feciorei Maicii Domnului și al întrupării Fiului lui Dumnezeu constituie obiectul privilegiat al teologiei mistice. „Părinții ortodocși — se spune în aceeași «Predoslovie» — n-au scris prea multe tratate de «Mariologie»... Ei au scris despre Maica Domnului: rugăciuni, imne bisericești, poezie liturgică, poate cea mai bogată din lume, în care misterul Mariei se adîncește prin contemplație și nu prin logica teologiei discursive" (p. VI).

Cuprinsul revistei se deschide cu un studiu al teologului Dinu Cruga, intitulat: *Preacurata Născătoare de Dumnezeu, împreună lucrătoare cu Sfînta Treime"* (p. 3—33). Subtitlurile ne spun ceva despre cuprinsul extrem de bogat și dens al acestui studiu: Înfiere și sfințenie; Chipul pîntecelui feciorelnic; Purtarea tuturor; Casa Treimii; Ușa Bucuriei; Măsura plinătății lui Hristos sau deplinătatea ipostatică; Modelul trăirii duhovnicești; Golirea firii; Tăcerea lui Dumnezeu.

Hristos-Lumina lumii ni se împărtășește de Sfîntul Duh. Dar, ca „ușă a Luminii", și Maica Domnului „revarsă lumina, nu ca fire începătoare de lumină, ci ca una ce o descopere prin transparența ei" (p. 4). Maica Domnului „este părtașă la lucrarea de sfințenie (sfințire, n.n.) a Sfîntului Duh întrucît este Maica Fiului, după cum este părtașă la lucrarea de înfiere a Fiului întrucît este Mireasa neprihănită a Sfîntului Duh" (p. 5). Ea este mijlocitoare și împreună lucrătoare la sfințirea fiilor lui Dumnezeu și la înfierea sfinților.

Sf. Fecioară este și Biserica, „atît în relație cu Fiul pe Care L-a născut, cît și în relație cu Sfîntul Duh, prin pogorîrea Căruia L-a născut pe Hristos" (p. 6). Ca locaș dumnezeiesc de sfințenie, „ea este legată direct de lucrarea Sfîntu-

lui Duh, Care dă viaţa harului celor ce se împărtăşesc de trupul cel înviat al lui Hristos... Caracterul paracletic al lucrării îi îndreptăţeşte numele de Mîngîietoare, după cum caracterul hristic al aceleiaşi lucrări îi îndreptăţeşte numele de Mijlocitoare" (p. 6).

Maica Domnului este prezentă şi lucrătoare, într-un mod tainic, la însăşi renaşterea noastră prin Botez; de aceea se şi zice despre colimvitra Botezului că este „chip al pîntecului feciorelnic şi neprihănit". Căci, „legătura între Hristos şi Maica Sa fiind veşnică, acolo unde este Fiul, acolo este şi Maica Sa" (p. 8). Prin această împreună-lucrare a Maicii Domnului la Botez, noi toţi cei botezaţi devenim fii ai ei. Ca Maică a noastră, ea ne ocroteşte şi ne ajută. Ea săvîrşeşte însă această lucrare „nu ca o a patra ipostază, ci ca întreaga omenitate reînnoită de Duh în vederea naşterii celei mai presus de fire". Căci Hristos a luat din ea nu firea unui singur om, ci firea tuturor oamenilor; Maica Domnului este „întreaga fire omenească plină de aşezarea şi sălăşluirea Sfîntului Duh" (p. 9).

Maica Domnului este şi „casa Treimii". Nedespărţită de omenitatea lui Hristos, ea rămîne nedespărţită şi de Tatăl şi de Duhul. Autorul se ocupă pe larg (p. 11—15) de legătura tainică şi specială a Maicii Domnului nu numai cu Fiul, ci şi cu Sfîntul Duh şi, prin Acesta, cu Tatăl. Ea are un rol deosebit la revelarea Sfintei Treimi. „Mai înainte de orice teologhisire, care s-a lucrat mult mai tîrziu, şi mai presus de orice cugetare teologică, care s-a nevoit mult mai tîrziu, ea a văzut cea dintîi Treimea nedespărţită, dar şi în Trei Ipostaze distincte arătîndu-i-se" (p. 13—14). Ea s-a făcut astfel „Maica Teologiei" şi „ne doreşte pe toţi teologi, nu însă necesar ca mînuitori ai cuvintelor sau cercetători ai dogmelor, ci ca «tăinuitori ai Treimii», cum o laudă de altminteri şi Acatistul Bunei Vestiri" (p. 14—15).

Ca purtătoare a Bucuriei întrupate, Maica Domnului este „uşa Bucuriei". „Ceea ce face bucuria omenităţii personală este persoana Neprihănitei" (p. 17).

Sf. Fecioară nu este numai sfîntă şi slăvită, ci „prea sfîntă" şi „prea slăvită", deoarece „în clipa în care Fiul, ca ipostaz al Treimii, a luat firea Maicii Sale şi «a imprimat în Sine chipul omenesc», după expresia lui Leonţiu al Bizanţului, El a imprimat în Maica Sa, ca schimb, chipul Său dumnezeiesc" (p. 18).

Ca una ce „recapitulează toată trăirea duhovnicească" (p. 18), Maica Domnului este modelul prin excelenţă al vieţii creştine, precum şi mijlocitoarea şi mîngîietoarea celor ce se nevoiesc duhovniceşte.

Preacurata Fecioară s-a golit de orice lucrare omenească, a renunţat cu totul la voia ei proprie, şi astfel firea ei omenească s-a umplut de slava Domnului. „În viaţa Preacuratei se poate distinge atît «modul chenotic» sau modul golirii, cît şi acela al slavei" (p. 23).

Trăirea şi simţirea duhovnicească îşi au modelul desăvîrşit în Sf. Fecioară. „Nu întîmplător vieţuirea duhovnicească şi-a luat numele de la numele tăcerii şi al liniştii (isihie). Începutul acesteia nu trebuie căutat nici în trăitorii pustiurilor, nici în mărturisitorii filocalici, ci în *tăcerea Mariei*, în care întreaga fire omenească a tăcut, golindu-se pentru primirea împăratului ceresc" (p. 27). Ea este centrul din care iradiază rugăciunea inimii, modelul sălăşluirii lui Hristos în oameni. Există o legătură „perihoretică" între ipostazul desăvîrşit după har al Precuratei şi rugătorul ce tinde, prin rugăciune, la dobîndirea caracterului său ipostatic în Hristos (p. 28). Autorul arată cum este prezentă Maica Domnului în rugăciunea curată a credincioşilor, ea pe care unii Sfinţi Părinţi o numesc „rugăciune nejefuită" (p. 32).

Studiul prezentat poartă foarte apăsat amprenta teologiei româneşti. Citatele sînt luate în cea mai mare parte din lucrări ale teologilor noştri şi chiar operele patristice sînt citate după ediţiile româneşti.

Urmează un studiu al Preotului Dumitru Măcăilă, intitulat: *Prefigurarea Maicii Domnului în Vechiul Testament* (p. 34—40). Sînt prezentate principalele texte veterotestamentare interpretate mariologic de tradiţia Bisericii noastre culminînd cu profeţia din Isaia 7, 14 despre naşterea din Fecioară a lui Mesia, precum şi anumite „scene istorice" din Vechiul Testament în care Părinţii au văzut prototipuri sau simboluri ale Sfintei Fecioare.

Monahia Benedicta, stareţa Mănăstirii Adormirea Maicii Dumnului, semnează un scurt articol despre *Importanţa rugăciunilor către Maica Domnului* (p. 41—43).

David Oancea, teolog, este autorul studiului următor: *Maica Domnului văzută de ortodocși, catolici și protestanți* (p. 44—50). După ce prezintă pe scurt doctrina ortodoxă despre Născătoarea de Dumnezeu, autorul înfățișează perspectiva catolică, în special cele două dogme mariologice noi ale Catolicismului: imaculata concepție și înălțarea cu trupul la cer, cu un scurt răspuns ortodox la acestea. Urmează perspectiva protestantă, cu o succintă prezentare a poziției protestante față de noile dogme catolice menționate.

După poezia *Lumină Lină* a poetului Ioan Alexandru (p. 51), urmează studiul Preotului Dan Suciu despre *Contribuția esențială a credinciosului român de rînd la supraviețuirea Bisericii Ortodoxe din România* (p. 52—59).

Încreștinat „în pruncia lui", poporul român a intrat în istorie cu o zestre spirituală care i-a dat puterea să reziste celor mai grele încercări. Ca un scut nevăzut, această zestre spirituală l-a făcut să-și apere Biserica de potrivnicele încercări ateiste. Prin credința nestrămutată în Dumnezeul Trinitar și în Providență, prin rugăciune și mai ales prin Sf. Liturghie, prin cultul Maicii Domnului și al sfinților, poporul român a putut traversa biruitor anii de cruntă prigoană ateistă. Un rol important în această privință l-au avut și mănăstirile, adevărate „fîntîni" spirituale. „Noi, cei din lumea liberă — încheie autorul —, ne înclinăm cu admirație și bucurie în fața necunoscutului număr de suflete roditoare ale credincioșilor de rînd români! Îi mulțumim Bunului Dumnezeu că le-a dăruit darul de a fi «sarea pămîntului»! Îl rugăm pe Bunul Dumnezeu să le întărească pașii, să-i ocrotească și să le sporească numărul!"

Să nu uităm că acest articol a apărut înainte de revoluția din decembrie 1989, în care s-au vădit unele din cele mai bune roade ale păstrării de către poporul nostru a credinței strămoșești!

Revista se încheie (p. 60—76) cu *Imnul acatist la „Rugul aprins"* al încă prea-puțin cunoscutului om de duhovnicie român Sandu Tudor, cunoscut ca Ieroschimonahul Daniil, stareț la Muntele Rarău (decedat în 1961). Acest Acatist cu temă isihastă nu poate fi înțeles decît de cei ce se roagă, cheia sa fiind cuvintele: „Bucură-te, că în tine doar, ca niciodată, inima omului cu inima Domnului au bătut laolaltă" (condacul 8). Maica Domnului, închipuită de rugul aprins ce nu se mistuia, este chipul rugăciunii neîncetate. Arhim. Roman Braga, în scurta prefață la acest imn, precizează următoarele: „Acatistul Rugului Aprins nu ține seama de nici o regulă (din cele pe care le aplică în general acatistele, n.n.). Este original. Nu vom găsi în el niciuna din frazele ori expresiile verbale folosite în acatistele clasice. Totul se învîrte în jurul ideii centrale: omul ca «Biserică a Dumnezeului Celui viu», avînd în sine adîncul infinit în care este Dumnezeu și în care și prin care tot omul «viază și se mișcă»" (p. 60).

Desigur că nu vom încerca rezumarea acestui Acatist. Considerăm ca urgentă publicarea lui și la noi, într-o ediție de masă, și însoțit de o cît mai bogată prezentare a vieții și chipului spiritual al autorului său.

Din chiar această succintă prezentare, ne putem da seama că „Lumină Lină" este o revistă care promite mult iubitorilor de viață spirituală. Ne bucurăm de acest frumos rod al Ortodoxiei românești din America, din care, sîntem siguri, mulți vor dori să se împărtășească, nu numai de acolo, ci și de aici, din țară.

Domnul și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, pentru rugăciunile Preacuratei Maicii Sale, să dăruiască ostenitorilor acestei reviste cuvînt cu putere multă și să facă din nou ctitoritul periodic de spiritualitate ortodoxă și românească o făclie luminoasă pentru cît mai mulți dintre cei ce însetează după adevărul dumnezeiesc!

Pr. Prof. *Vasile Mihoc*

Octavian Goga, PRECURSORI, ediție îngrijită și studiu introductiv de Ioan Dodu Bălan, București, 1989, 353 pag.

Cartea conține portretele unor precursori ai unității neamului nostru: Iosif Vulcan, Vasile Alecsandri, Avram Iancu, Andrei Șaguna, Badea Gheorghe (de Bășești), Părintele Lucaci, Aurel Vlaicu și alții; fragmente autobiografice ale poe-

tului Octavian Goga, conferinţe, articole, studii, impresii de călătorie şi unele inedite, aflate în manuscris în posesia lui Ion Dodu Bălan.

În preocupările lui I. D. Bălan poetul de la Răşinari a fost obiectul unor atenţii deosebite. Avea de ce, pentru că Octavian Goga a fost nu numai publicist prestigios, dar vocaţia sa publicistică s-a împletit organic cu vocaţia lirică, narativă, dramaturgică şi oratorică dar şi cu cea de mare luptător activ pentru unirea tuturor românilor.

Cel dintîi studiu se intitulează Spiritualitatea românească, în care descrie pămîntul pe care s-a depănat viaţa noastră, veac cu veac, sub aspre lovituri ale sorţii. România se mîndreşte pe drept cuvînt cu bisericile şi mănăstirile ei. Se găsesc pretutindeni, după coline verzi sau după piepturi de pădure, aceste monumente care vorbesc de continuitatea neştirbită a unei doctrine religioase-culturale şi de excepţionalele aptitudini ale unui popor încercat de groaznice mizerii. Al doilea capitol intitulat Ideea naţională, redă o conferniţă în faţa studenţilor, în calitatea lui, O. Goga, de profesor la Universitatea din Cluj. Ideea naţională este, spunea poetul, „luntrea cu care plutim şi din care dorim să înregistrăm curentele mari de simţire universală. Mai mult ca oricînd, românismul, dacă se sileşte să ia măsuri pentru a nu fi înghiţit de valurile dimprejur, trebuie să înţeleagă acest adevăr..."

Impresionant este articolul intitulat „Avram Iancu urmaşul lui Horia", care a adus cu sine mîndria moţilor, „acea pornire furtunoasă de plată şi răsplată care înroşise crestele munţilor cu focul revoluţiei".

Avram Iancu, acest tînăr cu graiul răspicat şi scurt, cu sclipiri de oţel în adîncul ochilor şi-a dat seama că numai armele pot hotărî într-un proces de veacuri. În sfatul conducătorilor Iancu şi-a impus pecetea lui definitivă. Inalta prevedere politică a lui Şaguna şi cumpătul diplomatic al înţeleptului arhiereu, unite cu viziunea istorică a lui Simion Bărnuţiu, se completau admirabil cu acest om de acţiune, care în comitetul de la Sibiu într-o memorabilă şedinţă prelungită de calcule şi temeri a tăiat scurt discuţiile savante: „Domnilor vorbiţi înainte, eu plec în munţi să fac revoluţie!"

O persoană asupra căruia stăruieşte e Mitropolitul Andrei Şaguna. Titlul este: „La groapa lui Şaguna, personalitate multiplă şi bogată, devenit diriguitorul destinelor noastre politice din Ardeal".

Un alt percursor al unităţii este Iosif Vulcan „poate cea mai reprezentativă figură culturală din jumătatea a doua a veacului trecut. Cincizeci de ani au apărut cărţile lui, patru decenii încheiate a pîlpîit revista „Familia" sfios, dar fără încetare. Ea rămîne biletul de intrare permanentă a lui Iosif Vulcan în istoria literaturii noastre".

Urmează Alecsandri, fragment dintr-un discurs ţinut la Academia Română. Un monument lui Eminescu, discursul ţinut la Sîn-Nicolaul Mare cînd s-a inaugurat monumentul de bronz al poetului Eminescu.

Cel intitulat A murit Caragiale, vrea să fie un necrolog la decesul lui Caragiale.

Despre George Coşbuc a vorbit în cadrul Academiei Române, în 30 mai 1920. Se reproduce acel discurs amplu şi documentat. Sub titlul „Două morminte" tratează despre Şt. O .Iosif şi Ilarie Chendi, aşezaţi amîndoi alături în cimitirul Bellu din Bucureşti.

Sub titlul „Un gazetar de Legea veche" scrie despre Aurel Mureşan, la cinsprezece ani de la moartea sa. Urmează Badea Gheorghe, adică de Băseşti, care „a cheltuit optzeci de ani, cît a trăit, pentru toate variatele necesităţi naţionale cu care şi-a confundat viaţa".

Un articol impresionant este cel despre Părintele Lucaci, „ca structură sufletească şi moştenire intelectuală continuatorul direct a treimii noastre din veacul al XVIII-lea: Petru Maior, Micu-Klein şi Şincai, părinţi ai redeşteptării noastre".

În „Drumul unui cuceritor" descrie viaţa şi isprava faimosului aviator Aurel Vlaicu, „cel care şi-a nemurit numele cu o invenţie".

Cuvîntul la moartea lui Aurel Bratu este înduioşător ca şi articolul „Doi robi".

Însemnările biografice şi jurnalul politic, impresiile de călătorie, ţăranul în literatură, ca şi celelate, au farmecul cuceritor al scrierilor lui Octavian Goga.

În prelegerile, în convorbirile și în scrisul lui Oct. Goga strălucesc idei scoase din experiența vieții care se impun prin valoarea lor. Aceste cugetări reprezintă specificul gîndirii sale. În ele se reflectă idealul său, cultul muncii, valoarea etică a vieții, sentimentul patriotic și al dăruirii de sine. În miezul lor stăruie o durere înăbușită, cea a românilor ardeleni, din epoca premergătoare zilei de 1 decembrie 1918. Ion Dodu Bălan a vădit marea dexteritate de a prezenta un număr impresionant din cele pe care le intitulează: Fărîmituri.

Nimeni n-ar fi putut pătrunde atît de adînc în tainele scrise ale poetului ca ilustrul profesor și cărturar de mare prestigiu Ion Dodu Bălan.

Pr. Prof. *N. Neaga*

Alexandru I. Gonța, LEGĂTURILE ECONOMICE DINTRE MOLDOVA ȘI TRANSILVANIA ÎN SECOLELE XIII—XVII, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989

În ultimele decenii au apărut numeroase articole, studii și monografii cu privire la legăturile dintre țările române în decursul evului mediu, iar lucrarea regretatului cercetător Alexandru I. Gonța intitulată *Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII—XVII* completează un gol al istoriografiei românești prin tratarea unei laturi mai puțin aprofundată și anume cea cu caracter comercial. Deși în timpul vieții a desfășurat o intensă activitate științifică, totuși n-a avut bucuria să-și vadă strădaniile sale tipărite în totalitate, întrucît s-a stins în plină putere creatoare, la 59 de ani (1918—1977), fiind mulți ani cercetător la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga" din București. După cum reliefează profesorul universitar I. Caproșu, cel ce s-a îngrijit de apariția acestui op (ediție, prefață, bibliografie, indice) operele fundamentale i s-au tipărit după moarte și abia acum istoricul se prezintă la adevărata sa valoare. „Stingerea neașteptată din viață a lui Alexandru I. Gonța i-a răpit acestuia posibilitatea de a-și vedea tipărit vreunul dintre volumele sale, așa încît opera lui istoriografică antumă cuprinde numai articole, e drept, de o mare varietate tematică și de aceeași rigoare științifică, dar risipite în numeroase publicații din țară sau din străinătate. Pînă la necesara lor grupare în volum împreună cu altele, de aceeași netăgăduită valoare, rămase în manuscris, adevăratul profil științific al lui Alexandru I. Gonța a început să se contureze viguros prin publicarea la Editura Științifică și Enciclopedică în anul 1986 a valoroasei monografii consacrate satului medieval moldovenesc, iar acum a lucrării de față". (p. 11).

Acest op științific se află structurat în șaisprezece capitole, la baza cărora stă o documentație bogată, atît bibliografică cît și arhivistică provenită de la Arhivele statului din Brașov, Sighișoara, Sibiu, Cluj, unde de altfel se găsește și Fondul Bistriței. În continuare prezentăm titlurile capitolelor: Ce spun documentele moldovenești și izvoarele străine despre drumurile Moldovei?; Bogățiile Moldovei. Mărfuri și negustori în comerțul dintre Moldova și Transilvania în secolele XIV—XV; Vămile Moldovei în secolele XIV—XV; Monedele și unitățile de schimb în Moldova în comerțul cu țările vecine în secolele XIV—XV; Legăturile economice dintre Moldova și Transilvania la sfîrșitul secolului al XV-lea și primele decenii ale secolului al XVI-lea; Criza economică și comerțul dintre Moldova și Transilvania în timpul domniei lui Petru Rareș; Comerțul moldo-transilvănean în timpul fiilor lui Petru Rareș; Noua politică economică a lui Alexandru Lăpușneanu față de Transilvania; Raporturile dintre Moldova și Transilvania în timpul domniei lui Despot vodă (Ioan Iacob Heraclid); Economia Moldovei și comerțul ei cu Transilvania între 1564 și 1574; Comerțul Moldovei cu Transilvania în timpul lui Petru Șchiopul; Movileștii și economia Moldovei în vremea lor (1595—1611); Legăturile economice cu Transilvania de la prima domnie a lui Ștefan Tomșa pînă la aceea a lui Vasile Lupu; Declinul schimbului economic în a doua jumătate a secolului al XVII-lea; Situația precară a economiei și rela-

țiilor de schimb în perioada rivalității turco-polono-austriece pentru preponderența asupra Moldovei și Transilvaniei (1671—1690). Titlurile capitolelor ne înfățișează logica autorului în organizarea materialului, la care se adaugă puterea de sinteză și cronologia minuțioasă. În genere comerțul a contribuit la înflorirea economiei complementare românești, așa cum de altfel aflăm din parcurgerea acestei lucrări.

O contribuție aparte o constituie stabilirea rețelei drumurilor comerciale, artere de circulație ce asigurau atît comerțul intern cît și cel de tranzit, fără a se limita numai la știrile cu privire la legăturile dintre Moldova și Transilvania. ... „Statul moldovean întemeiat de românii de la răsărit de Carpați a devenit în secolele XIII—XV, după distrugerea drumurilor comerciale de către marea invazie tătară de pe valea Niprului, ocrotitorul negustorilor italieni veniți de la Marea Neagră și al celor ai Hansei coborîți din nord, în comerțul de tranzit precum și al celui de valorificare a produselor interne. O pază puternică a fost instaurată pe văile rîurilor mari ca Nistru, Prut, Siret, în comerțul cu ținuturile tătărăști, cu tătarii, Turcia și Țara Românească și apoi spre Transilvania, pe drumurile apelor Moldoviței, Bistriței și Trotușului. Punctele de vamă, organizate și întărite de domnie în locurile de popas, la vaduri, pentru negustori au devenit curînd importante tîrguri ..." (p. 91).

O altă latură importantă a lucrării o formează capitolul referitor la circulația monedelor și unităților de schimb (ruble de argint, grivnele, mărcile, ducații, zloții ungurești, tătărăști, turcești și moldovenești, somele genoveze, groșii moldovenești — în total au fost treisprezece unități de schimb —, care în totalitatea lor au stimulat dezvoltarea comerțului cu repercursiuni pozitive asupra dezvoltării economice.

După căderea Chiliei și a Cetății Albe în 1484 sub stăpînirea otomană în comerțul cu Levantul se produce o frînare, iar cel cu Transilvania se extinde în deosebi cu Bistrița și Brașovul. Noua orientare este demonstrată de autor cu ajutorul unei bogate documentări, studiată în principalele centre arhivistice din Transilvania. Toate informațiile sînt înfățișate cronologic, pe domnii, multe dintre ele fiind inedite. În a doua jumătate a secolului al XVII-lea se produce o diminuare a relațiilor comerciale între Transilvania și Moldova, cauzată de factori interni și externi — cucerirea Ardealului de Imperiul habsburgic — situație ce se reglementează ulterior, lucrarea încheindu-se cu pacea de la Carlovitz din 1699.

Cu privire la legăturile dintre țările române în decursul evului mediu au apărut numeroase lucrări de sinteză, însă aspectul economic a fost mai puțin aprofundat. Această monografie economică elaborată cu acribie de Al. I. Gonța se înscrie ca o contribuție de seamă a istoriografiei românești, o operă de referință apărută postum, ce-l onorează pe autor.

Mihai Sofronie

Eugen Simion, SCRIITORI ROMÂNI DE AZI, București, 1990, 726 p.

În volumul de care ne ocupăm se analizează produsele literare ale unui număr de 66 scriitori români. Începutul îl face autorul, Eugen Simion, cu filozoful și criticul Ion Petrovici (1882—1972), pe care îl tratează mai mult în calitatea de memorialist, dar ne dă și o microbiografie a filosofului. I. Petrovici era de o sobrietate rară. A răspîndit concepții spiritualiste, pronunțîndu-se pentru împăcarea filosofiei cu religia. Numai așa se explică cum de i s-a propus să candideze la scaunul de mitropolit al Moldovei. Între memorialiști se rînduie și Iorgu Iordan (+1986), profesor universitar. În atenția autorului a intrat apoi Radu Rosetti, „marele grec" cum îl numește Ion Barbu. De la Rosetti au rămas multe impresii de călătorie: Note din Grecia, Impresii de călătorie din Africa, India, S.U.A., Brazilia, Italia, Franța. Ca profesor universitar a publicat o antologie de texte exemplare din literatura română ș.a.

N. Carandino (n. 1905) critic dramatic reputat şi gazetar cu nerv, cum se adevereşte şi în De la o zi la alta;

Mircea Popovici (n. 1948), poet şi scriitor de mare prestigiu; *Dinu Pillat* (n. 1941) un romancier interesant şi un fin eseist; *Sergiu Filerot* (1921—1989), un închis şi condamnat la moarte pentru că publicase un volum de versuri protestatare, salvat ca-ntr-un miracol în ultimul moment; *Tudor Gheorghe* (n. 1926), poet şi prozator; *Laurenţiu Fulga* (n. 1916), fost mulţi ani vicepreşedintele Uniunii Scriitorilor, prozator care gîndeşte simbolic şi vede apocaliptic. Vorbea mereu că există o Judecată de Apoi şi în orice om care se jertfeşte prozatorul vede un Hristos.

Emil Giurginca (n. 1906), poet, prozator;

Virgil Carianopol (1908—1984), un nostalgic şi un revoltat blînd, cum îl defineşte Al. Piru. A publicat multe volume de versuri;

Iulian Vesper (1908—1986), cunoscut mai ales ca poet;

Alexandru Andriţoiu (n. 1929), poet de vocaţie care cultivă filonul clasic şi reactualizează speciile uitate ale poeziei sentimentale printr-o fantezie inteligentă;

Al. Căprariu (1929—1987), poet, critic literar, dramaturg, cronicar, care a jucat un rol important în viaţa postbelică a Ardealului;

Ion Horea (n. 1929) un poet neoclasic, cu „satul mitic în glas";

Titus Popovici (n. 1930) romancier, nuvelist, remarcabil prozator, dramaturg, mare psiholog;

Nicolae Labiş (1935—1956) poet, a debutat la 19 ani cu volumul „Primele iubiri" şi a decedat la 21 ani;

Ana Blandiana (n. 1942), scrie cu o forţă unică într-o poezie cu „implicaţii metafizice şi sociale". Dacă autorul spune că Ana Blandiana vine de pe undeva din Transilvania, eu aş completa că vine din satul Blandiana (Alba), după mamă, după care şi-a luat numele, căci după tată era Coman;

Gheorghe Tomozei (n. 1930) a tipărit pînă acum peste 30 de volume;

Grigore Hagiu (1933—1985) poet, „risipitor de versuri şi risipitor al propriei vieţi", care a murit asfixiat de gaz într-o iarnă geroasă;

Ovidiu Genariu (n. 1934), un poet original;

Sergiu Adam (n. 1936) autor de romane, poet consacrat;

D.R. Popescu, romanceir, care „impune un stil, o viziune epică, un mod de a nara, şi un spaţiu imaginar inconfundabil";

Augustin Buzura, romancier;

Dana Dumitriu (1943—1982), romancieră;

Radu Petrescu (1927—1982), „care a intrat în scena lumii";

Mircea Horea Simionescu (n. 1928); autorul a 13 cărţi, romane şi alte numeroase însemnări; ce se remarcă în lectura prozelor sale este precizia construcţiei;

Costache Olăşeanu (n. 1921) „un moldovean înzestrat cu umor şi cu un remarcabil dar de povestitor";

Tudor Popa (n. 1928), un prozator discret, de la care poate veni oricînd o carte excepţională;

Adrian Popescu „un poet al graţiosului şi al transparenţei, apostol discret al solidarităţii";

Ion Mircea (n. 1927) poet, sibian de origine, scrie poezii memorabile;

Vasile Igna (n. 1944) scriitor imaginabil de original profund liric.;

Horea Bădescu (n. 1943) scrie în forme lirice pretenţioase, pune multă migală prozodică în versuri;

Şerban Foarţă (n. 1942), „un poet împătimit, abil, riguros pînă la manie";

Eugen Uricaru (n. 1946) a publicat pînă acum în jur de zece romane, care se singularizează în literatura din ultimele decenii";

Mihai Sin (n. 1942) „un analist subţire preocupat de psihologia eroilor din romanele sale";

Gabriela Adamişteanu, o creatoare importantă a generaţiei sale, impusă atenţiei prin stilul de a nara;

Mircea Cărtărescu (n. 1955), liderul noii generaţii de poeţi;

Ion Stratan (n. 1955), un poet de substanţă legat de temele modernităţii;

Florin Iaru (n. 1954), sentimental, ironic, inventiv şi productiv;

Ion Bogdan Lefter (n. 1957), poet, critic;
Lucian Vasiliu (n. 1954) scriitor talentat în teme mari, autor prestigios, poet îndrăgit;
Nichita Danilov, un fin ironist, poet spiritual;
Ion Mureşan (n. 1954);
Alexandru Maşina (n. 1954) un poet al realului;
Magdalena Ghica, poetă a generaţiei „80";
Romulus Bucur (n. 1956), scriitor care se citeşte cu interes;
Domniţa Petri, scriitoare cu stilul ei propriu;
Marta Petreu, care scrie poezii memorabile;
Elena Ştefoi, poetă şi ea;
Mircea Nedelciu (n. 1950) scriitor cu talent epic ieşit din comun;
Alexandru Vlad „cu o vocaţie epică", bun prozator;
Gheorghe Crăciun, inteligent şi talentat;
Cristian Teodorescu, prozator de prestigiu;
Nicolae Iliescu (n. 1956) prozator, romancier, impus atenţiei generale;
George Cuşnarencu (n. 1951) care merită a fi atenţionat;
Ioan Groşan (n. 1954), prozator cu fin simţ de observator şi un stil de aleasă calitate;
Ion Lăcustă (n. 1948) excelează în notarea amănuntelor din viaţă;
Bedros Horasangian (n. 1945) romancier;
Adriana Bittel, scrie proză, poezie, „una dintre cele mai interesante prozatoare de azi";
Daniel Vighi (n. 1958) scriitor cu talent autentic şi un stil original;
Tudor Dumitru Savu, talentat romancier;
Horia Ursu şi
Rodica Palade, scriitori apreciaţi;

Lucrarea masivă a d. Eugen Simion constituie o contribuţie preţioasă la cunoaşterea scriitorilor români. Cu o răbdare adevărat îngerească şi cu o înaltă competenţă, autorul cărţii ne dă o informaţie documentată despre cum s-a scris din ceea ce s-a scris.

Pr. prof. *N. Neaga*

TEOLOGIA ŞI POPORUL LUI DUMNEZEU

RECENZII